† Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΝΟΜΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

Ἐξέτασι νομικῶν ϑεμάτων ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ὀρϑοδόξου πνευματικότητος καὶ ἐν Χριστῷ ἐμπειρίας

Ὁμιλίες πρὸς Νομικούς

Ἱερὰ Μητρόπολις Καισαριανῆς,
Βύρωνος καὶ Ὑμηττοῦ

Καισαριανὴ 2009

© Ἱερὰ Μητρόπολις Καισαριανῆς, Βύρωνος καὶ Ὑμηττοῦ.
Λεωφόρος Ὑμηττοῦ 47-51 - 161 21 Καισαριανὴ Τηλ. 210 72 24 123
www.imkby.gr (e-mail) info@imkby.gr

Ἐπιμελητὴς Ἐκδόσεως:
Μητροπολίτης Καισαριανῆς, Βύρωνος καὶ Ὑμηττοῦ Δανιήλ.

Σειρά: «Ἀνάλεκτα Χριστοδούλου Ἀρχιεπισκόπου»
Ἀριθμ. 1

ISBN: 978-960-6841-23-1

Ἐκδοτικὴ Παραγωγή
ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ
ΕΠΤΑΛΟΦΟΣ Α.Β.Ε.Ε.
Ἀριστοτέλους 12-16, 116 36 Ἀθήνα
Τηλ.: 210.921.7513, 210.921.4822 • Fax: 210.923.7033
www.eptalofos.gr • e-mail: info@eptalofos.gr

Περιεχόμενα

Σελ.

Πρόλογος Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Καισαριανῆς, Βύρωνος καὶ Ὑμηττοῦ Δανιήλ. 7

Τὰ βασανιστήρια: Μαστίγωμα τῆς προσωπικότητος. Ἡ Ἐκκλησία στὴν πρωτοπορία γιὰ τὴν κατάργησή τους 13

Ρατσισμός: Λεηλασία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς 29

Παραθρησκευτικοὶ Ὁλοκληρωτισμοὶ καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα στὴν Ἑλλάδα 47

Ἠλεκτρονικοὶ Ὑπολογιστὲς καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα 65

Ἀντιρρησίες Συνειδήσεως. Θεολογική - Συνταγματική - Πολιτικὴ καὶ Κοινωνικὴ Θεώρηση 80

Τὰ δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ καὶ οἱ παραβιάσεις των 96

Ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως στὸ Ἰσλάμ 114

Τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἐθνικῶν μειονοτήτων καὶ ὁ ἀγῶνας Κρατῶν καὶ Ἐκκλησιῶν πρὸς κατοχύρωσή των 133

Τὸ δικαίωμα τῶν προσφύγων στὸ ἄσυλο καὶ ἡ ξενοφοβία. Ἡ θέση τῆς Ἐκκλησίας 156

«Ἀνάρμοστος» προσηλυτισμὸς καὶ θρησκευτικὴ ἐλευθερία κατὰ τὴν νομολογία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ δικαστηρίου ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων 179

Οἱ *«Ἀντιρρησίες Συνειδήσεως»*. Ἡ Εὐρωπαϊκὴ δικαιϊκὴ πρακτική 200
Τὸ ἀλλοτριωμένο σωφρονιστικό μας σύστημα 218
Ἡ Συνθήκη Σένγκεν ἐν σχέσει μὲ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ τὴν θρησκευτικὴ ἐλευθερία 240

Πρόλογος

Στὴν μετανεωτερικὴ ἐποχή μας τέθηκαν πολλὰ νομικὰ θέματα γιὰ τὰ ὁποῖα κρίθηκε ἀπαραίτητο νὰ κατατεθεῖ ἡ ἄποψι τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ νὰ ἐκφρασθεῖ μὲ σαφήνεια καὶ ἐνάργεια ὁ λόγος τῶν ποιμένων της στὴν προβληματιζόμενη κοινωνία μας.

Ἀποδεχόμενος τὴν πρόκλησι αὐτὴ ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος Χριστόδουλος (28-4-1998 — 28-1-2008) ἀνέπτυξε σὲ σειρὰ ὁμιλιῶν του πρὸς τοὺς νομικοὺς τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δημητριάδος καὶ Ἁλμυροῦ κατὰ τὰ ἔτη τῆς διακονίας του σ' αὐτὴ 1974-1998 διάφορα θέματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν καὶ ἀπασχολοῦν ζωηρῶς καὶ στὴν ἐποχὴ μας τὴν νομικὴ σκέψι καὶ τὴν ζωή μας.

Διακονήσας ὡς ἱεροκήρυκας τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως καὶ ὑπεύθυνος γιὰ τὴν διοργάνωσι τῶν ἐτήσιων αὐτῶν συνάξεων τῶν διακόνων τῆς θέμιδος στὸ Βόλο τὴν 3η Ὀκτωβρίου, ἐξ ἀφορμῆς τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, πρώτου Ἐπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ προστάτου τῶν νομικῶν, διατήρησα τὸ ἀρχεῖο αὐτῶν τῶν ὁμιλιῶν ποὺ ἀπαρτίζουν αὐτὸ τὸν τόμο ποὺ ἐκδίδεται ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Μητρόπολί μας γιατὶ θεωροῦμε, ὅτι ἡ διαπραγμάτευσι αὐτῶν τῶν θεμάτων συνδυάζει τὰ ἑξῆς στοιχεῖα:

α) Τὴν νομική ἀντίληψι καὶ θεώρησι τοῦ πολυτάλαντου Πρωθιεράρχου, ἐφ' ὅσον εἶχε νομικὴ κατάρτισι ὡς πτυχιοῦχος τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἦτο διδάκτορας τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ σὲ ἀναγνώρισι αὐτῆς τῆς νομικῆς του παιδείας ἀναγορεύθηκε καὶ ἐπίτιμος διδάκτορας τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ Ρωμαιοκαθολικὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Λατερανοῦ ποὺ ἑδρεύει στὴ Ρώμη.

β) Τὴν θεολογική του παιδεία ποὺ ἀποτυπωνόταν στὸν λόγο του καὶ μ' αὐτὴ ἐξέταζε τὰ θέματά του, ὥστε ὁ λόγος του νὰ μὴν ἐγκλωβίζεται *«ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως, ἵνα ἡ πίστις ἡμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ» (Πρὸς Κορινθίους Α΄ β΄ 4-5).*

γ) Τὴν ἀσίγαστη ποιμαντικὴ ἀγωνία του νὰ διδάσκεται ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ γνωρίζουν *«οἱ ἐγγὺς καὶ οἱ μακράν» (Πρὸς Ἐφεσίους β΄ 17)* τὴν ἀναγεννητικὴ καὶ σωστικὴ δύναμι τοῦ φωτεινοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ποὺ κατευθύνει τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἔχει καλὴ πρόθεσι καὶ διάθεσι *«πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν» (Ἰωάννου ιστ΄ 13).*

δ) Τὴν ἐκπληκτικὴ ἱκανότητά του ὄχι μόνο νὰ ἀντιλαμβάνεται τὴν κρισιμότητα τῶν μυνημάτων τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ καὶ νὰ προηγεῖται αὐτῆς κατὰ πολλὲς δεκαετίες.

Οἱ λόγοι αὐτοὶ μὲ ὤθησαν νὰ λάβω αὐτὴ τὴν ἀπόφασι γιὰ νὰ ἐκδοθοῦν αὐτὰ τὰ πολὺ σημαντικὰ κείμενα γιὰ τὰ ἐνδιαφέροντα θέματα τῆς ζωῆς μας ποὺ ἐλάχιστα ἔχουν

ἐξετασθῆ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς πνευματικότητος καὶ τοῦ ἁγιοπνευματικοῦ ἤθους τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας μας.

Ὁ πολύπειρος καὶ ὀξυδερκὴς Ἀρχιεπίσκοπος κατέθεσε τὴν ἔμπονη καὶ ὑπεύθυνη μαρτυρία του μὲ τὴν διακονία του πρὸς δόξα τοῦ Παναγίου Θεοῦ καὶ Πατέρα μας.

Ἡ Ἱερὰ Μητρόπολι μας προῆλθε σ' αὐτὴ τὴν ἔκδοσι μὲ τὴν πεποίθησι, ὅτι συμβάλλει στὸ γόνιμο προβληματισμὸ ὅσων ἐπιθυμοῦν νὰ γνωρίσουν *«τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ» (Πρὸς Ρωμαίους ι΄ 3).* Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ βοηθεῖ τὸν ἄνθρωπο νὰ ὑπερβεῖ τὰ κτιστὰ καὶ φθαρτὰ ὅρια τοῦ βίου του ἐλευθερώνοντας τον ἀπὸ τὶς ἐγκόσμιες συνθῆκες διανοίγοντας τοὺς ὁρίζοντες τῆς σκέψεώς του μὲ τὴν ἐμπειρία τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς. Ὁ Κύριος μας Ἰησοῦς Χριστὸς κάλεσε καί προέτρεψε τοὺς ἀκροατές Του: *«Γνώσεσθε τὴν ἀλήθεια καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς» (Ἰωάννου η΄ 32).*

Ἂς εἶναι αἰωνία μνήμη τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χριστοδούλου ποὺ μὲ τὴν διακονία του καὶ τὴν δύναμι τοῦ λόγου του φώτισε τὸν νοῦ καὶ τὴν προσοχὴ πολλῶν μὲ τὸ φῶς τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας.

Ὁ Καισαριανῆς Βύρωνος & Ὑμηττοῦ
ΔΑΝΙΗΛ

Ἔγραφα στὴ Καισαριανὴ στὶς 3 Ὀκτωβρίου 2009

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος Χριστόδουλος (κατὰ κόσμον Χρῆστος Παρασκευαΐδης) γεννήθηκε στὴν Ξάνθη τὸ ἔτος 1939. Τὸ πτυχίο τῆς Νομικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἔλαβε τὸ 1962, καὶ τὸ 1967 τὸ τῆς Θεολογικῆς. Σπούδασε Βυζαντινὴ Μουσικὴ στὸ Ὠδεῖο Ἀθηνῶν. Διάκονος χειροτονήθηκε τὸ 1961 καὶ Πρεσβύτερος τὸ 1965. Διατέλεσε ἐπὶ 9ετία ἱεροκήρυκας καὶ πνευματικὸς προϊστάμενος τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στὸ Παλαιὸ Φάληρο, καὶ συγχρόνως Γραμματέας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Ἔλαβε μέρος σὲ πλεῖστες ἐκκλησιαστικὲς ἀποστολὲς στὸ ἐξωτερικό. Ἀναγορεύθηκε Διδάκτορας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ ἐπίτιμος Διδάκτορας τοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λατερανοῦ. Ἦταν πτυχιοῦχος τῆς Γαλλικῆς καὶ Ἀγγλικῆς, γνώστης δὲ τῆς Ἰταλικῆς καὶ τῆς Γερμανικῆς γλώσσης. Συνέγραψε πλῆθος ἐπιστημονικῶν καὶ ἐποικοδομητικῶν βιβλίων. Μητροπολίτης Δημητριάδος ἐξελέγη τὸ 1974. Τὴν 28η Ἀπριλίου 1998 ἐξελέγη Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος. Κοιμήθηκε ἐν Κυρίῳ τὴν 28η Ἰανουαρίου 2008.

Τὰ βασανιστήρια: Μαστίγωμα τῆς προσωπικότητος*

Ἡ Ἐκκλησία στὴν πρωτοπορία γιὰ τὴν κατάργησή τους

Ἡ ἐτήσια ἀνακύκληση τοῦ χρόνου μᾶς προσφέρει κάθε φορὰ τούτη τὴν πολύτιμη εὐκαιρία τῆς *«ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγωγῆς»*, μὲ σκοπὸ τὴν πνευματικὴ ἀλληλοπεριχώρησή μας πάνω σὲ θέματα κοινοῦ προβληματισμοῦ, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν εὐχάριστη κοινωνικὴ ἀναστροφὴ καὶ προσωπικὴ ἐπαφή, ποὺ τόσο λείπει ἀπὸ τὴν ἀπρόσωπη καὶ γι' αὐτὸ ἀπάνθρωπη ἐποχή μας. Τὴν εὐκαιρία αὐτὴ μᾶς τὴν προσφέρει κάθε χρόνο ἡ μνήμη τοῦ ἀρεοπαγίτη ἁγίου Διονυσίου, ποὺ ἔχει καθιερωθῆ ἐδῶ

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ νομικοῦ κόσμου (δικαστές, δικηγόρους, συμβολαιογράφους, ἐπιμελητές κ.λπ.) τῆς Μαγνησίας, κατὰ τὴν πρὸς τιμήν των σύναξιν, ποὺ ὠργάνωσε ἡ Ἱ. Μητρόπολις Δημητριάδος στὴν αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ της Κέντρου στὶς 6 Ὀκτωβρίου 1984 μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, προστάτου αὐτῶν.

σὰν συνδετικὸς κρίκος τῶν νομικῶν μὲ τὴν Ἐκκλησία τοῦ τόπου των, καὶ εἶναι εὐχάριστο ὁπωσδήποτε καὶ ἄξιο ἰδιαιτέρας ὑπογραμμίσεως τὸ γεγονὸς ὅτι ἐκκλησιαστικὴ ἡγεσία καὶ νομικὸς κόσμος τῆς Ἐπαρχίας μας συντηροῦν γιὰ 9ο κατὰ σειρὰν ἔτος τὴν ὡραία αὐτὴ παράδοση, τῆς ὁποίας οἱ προηγούμενες ἐμπειρίες ὑπῆρξαν πλούσιες καὶ πολὺ ἀποδοτικές, ὅπως πιστεύουμε[1].

Ἡ κατάκτηση αὐτή, λοιπόν, μὲ τὶς καθοριστικὲς προεκτάσεις της στὴν ἐπαγγελματικὴ καὶ ἰδιωτική σας ζωή, καθὼς φωτίζει κάθε φορὰ κάποιο σοβαρὸ πρόβλημα τῆς νομικῆς ζωῆς μὲ τὸν προβολέα τῆς χριστιανικῆς σκέψεως, μᾶς ἀνοίγει εὐρεῖς ὁρίζοντες, ἐν ὄψει τῶν ἐκρηκτικῶν ἐξελίξεων ποὺ συντελοῦνται στὸν πλανήτη μας, καὶ τῆς ἀνάγκης γιὰ ἐπαγρύπνηση πάνω στὸ πηδάλιο τοῦ χρέους μας γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ ζωή του. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ κάθε φορὰ ἐπιλογὴ τῶν πρὸς συζήτησιν θεμάτων γίνεται ἀξιολογικὰ καὶ ἐπίκαιρα, μὲ σκοπὸ τὴν χάραξι μιᾶς ὀρθῆς, κατὰ τὴν ἄποψί μας, πορείας πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς εὐσυνείδητης, ἔντιμης καὶ χριστιανικῆς των ἀντιμετώπισης, μιὰ καὶ ὅλα τὰ ζητήματα, ποὺ προβάλλονται στὴ ζωή, ἀπαιτεῖται νὰ θεωροῦνται τόσο ὑπεύθυνα καὶ τόσο

1. Τὰ θέματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀπησχολήσαμε, κατὰ τὰ προηγούμενα χρόνια τὴν ὁμήγυρη τῶν νομικῶν μας, ἦταν, κατὰ σειράν, τὰ ἑξῆς: α) Ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογένειας κατὰ τὸ σχέδιο Γαζῆ (1976), β) Κίνδυνοι ἀπὸ τὶς προτάσεις τῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς Προσωπικῆς Καταστάσεως πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ δικαίου μας (1977), γ) Ἡ ἀποποινικοποίηση τῆς μοιχείας (1978), δ) Ἡ κατάργηση τοῦ ὅρκου ὡς ἀποδεικτικοῦ μέσου (1979), ε) Ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ σχεδίου ἰσονομίας τῶν ἑλλήνων (1980), στ) Ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς (1981), ζ) Ἡ ἰσότητα τῶν δύο φύλων ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου (1982), η) Ἐκκλησία καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1983).

σφαιρικὰ ἀπὸ ὅσους ἀντιλαμβάνονται τὴν ἡγετική τους θέση μέσα στὴν κοινωνία σὰν ὀφειλὴ μᾶλλον πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα παρὰ σὰν δικαίωμα ἐξουσίας ἢ καταπίεσης.

Ἀπὸ τὶς σκέψεις αὐτὲς ὁρμώμενος, ἔδωσα ἐφέτος τὴν προτίμησή μου στὸ θέμα: βασανιστήρια, μαστίγωμα τῆς προσωπικότητος, πιστεύοντας πὼς θίγω ἕνα ὑπαρκτὸ πρόβλημα τῆς ἐποχῆς μας ποὺ σφιχταγκαλιάζει ὅλον δυστυχῶς τὸν πλανήτη μας. Τὸ ἔκαμα αὐτὸ σὰν συνέχεια τοῦ περυσινοῦ θέματος ποὺ ἦταν τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ ἡ θέση τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντί των, καὶ σὰν συμβολὴ στὶς προσπάθειες ποὺ καταβάλλονται σήμερα σὲ πολλὲς χῶρες ἰδιωτικά, δημόσια ἢ καὶ ἀπὸ τὸν ΟΗΕ γιὰ τὴν κατάργηση τῶν βασανιστηρίων, σὰν μέσου ἐκδικήσεως ἢ ἐξοντώσεως τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων. Παράλληλα ἠθέλησα νὰ προβάλω τὴν πρωτοπορία τῆς Ἐκκλησίας σ' αὐτὴ τὴν προσπάθεια καὶ νὰ ἐξεγείρω, ὅσον δύναμαι, τὶς ἐφησυχάζουσες ἐκεῖνες ἢ ληθαργοῦσες συνειδήσεις, ποὺ ἐπιμένουν νὰ ἀγνοοῦν ἢ καὶ νὰ ὑποκρίνονται ὅτι ἀγνοοῦν ὅτι καὶ σήμερα, λήγοντος τοῦ 20οῦ αἰῶνος, τὰ βασανιστήρια εὑρίσκονται εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῶν 3/4 τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου, παρὰ τὶς ἀντίθετες συνταγματικὲς ἀπαγορεύσεις καὶ τὶς μεγαλόστομες διακηρύξεις γιὰ σεβασμὸ τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἐλευθερίας του καὶ τῶν δημοκρατικῶν ἰδεωδῶν. Ἂς μοῦ συγχωρηθῆ, λοιπόν, νὰ ζητήσω τὴν προσοχήν σας ἐπὶ τῶν σκέψεων ποὺ ἀκολουθοῦν, ἀφοῦ προηγουμένως δεχθῆτε τὶς θερμὲς εὐχές μου γιὰ προσωπική σας εὐτυχία, ἐπαγγελματικὴ πρόοδο καὶ οἰκογενειακὴ πληρότητα μὲ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Ἱεράρχου Διονυσίου.

Τὴν ἑπομένη τῆς λήξεως τοῦ Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, ὁ ΟΗΕ σὲ βαρυσήμαντη διακήρυξή του διεβεβαίωνε τὸν κόσμο: *«Οὐδεὶς δὰ ὑποβληθῇ πλέον εἰς βασανιστήρια, οὔτε εἰς σκληρά, ἀπάνδρωπα ἢ ἐξευτελιστικὰ μέτρα καὶ κολασμούς»* (Ἄρθρο 5 τῆς Διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου). Ἡ διακήρυξη αὐτὴ ἀκουόταν κάτω ἀπὸ τὶς νωπὲς ἀκόμη μνῆμες ἀπὸ τὰ φρικαλέα γερμανικὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως, καὶ ἀπέβλεπε στὴν ἐξαφάνιση τῆς βαρβαρότητος, ποὺ μὲ τόσην ἀφθονία εἶχε γευθῆ ὁ κόσμος τότε. Ὡστόσο οἱ ἄνθρωποι δὲν φαίνεται νὰ συνετίσθησαν, διότι ταυτόχρονα μὲ τὴ δημοσίευση αὐτῆς τῆς διακηρύξεως, ἄρχισαν νὰ ἔρχονται στὸ φῶς πληροφορίες ποὺ ἐπιβεβαίωναν τὴν ἐπιβίωση τῶν τρομακτικῶν μεθόδων σωματικοῦ καὶ ψυχικοῦ βασανισμοῦ σὲ πολλὰ κράτη, σὲ βάρος ἀντιφρονούντων πολιτικῶν ἀντιπάλων τῶν καθεστώτων των. Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου τὰ συμπτώματα ἐπολλαπλασιάζοντο μὲ ἀνησυχητικὸ ρυθμό, ποὺ ἀνάγκασε τὶς διάφορες κυβερνήσεις νὰ λάβουν καὶ νομοθετικὰ μέτρα ἐναντίον των, χωρὶς ὅμως αὐτὸ νὰ σημαίνει πάντοτε καὶ πραγματικὴ ἀποδοκιμασία των. Ἔτσι σήμερα, ἐνῶ σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ Συντάγματα ὑπάρχουν διατάξεις ἐναντίον τῶν βασανισμῶν, τρεῖς χῶρες στὶς τέσσερις χρησιμοποιοῦν βασανιστήρια, χωρὶς νὰ τὸ ὁμολογοῦν ἐνῶ οἱ κραυγὲς τῶν θυμάτων χάνονται πίσω ἀπὸ τοὺς τοίχους τῶν φυλακῶν. Γιὰ τὶς χῶρες αὐτὲς τὰ βασανιστήρια ἔχουν γίνει ἕνα εἶδος *«στρατηγικῆς ἀσφαλείας»* καὶ ἀποτελοῦν τμῆμα τῆς κρατικῆς μηχανῆς, ποὺ στοχεύει στὸν περιορισμὸ τῶν ἀντιδράσεων ἐναντίον τῆς πολιτικῆς τῶν χωρῶν αὐτῶν.

Ἐὰν ἐκάμναμεν ἕνα περίπατον στὶς πέντε ἠπείρους, θὰ διεπιστώναμε ἐκπληκτικὰ στοιχεῖα, ποὺ ἀξίζει νὰ γνω-

σθοῦν εὐρύτερα. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ μὲ μεγάλη δυσκολία ἀνακαλύπτονται, γιατὶ οἱ ἔνοχοι φροντίζουν νὰ συγκαλύπτουν τὶς περιπτώσεις βασανισμῶν μὲ κάθε τρόπο καὶ νὰ ἐπικαλοῦνται τὶς θεωρητικὲς καταδίκες των στὰ συνταγματικὰ καὶ νομοθετικά των κείμενα. Οἱ παγκόσμιες ὅμως ὀργανώσεις πού, ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια, ἔχουν ἀναλάβει ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐξακρίβωση περιπτώσεων βασανιστηρίων, τὴν καταγγελία των στὴν κοινὴ γνώμη καὶ τὴν καταδίκη τῶν χωρῶν ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦν, ἔχουν ἤδη στὰ χέρια των ἀνατριχιαστικὰ στοιχεῖα ποὺ πείθουν ὅτι σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ μήκη καὶ πλάτη τῆς γῆς, ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ πληρώνουν μὲ τὴν ὑγεία τους τὴν προσήλωσή τους σὲ ἰδεολογικὲς ἀρχὲς ποὺ δὲν συμφωνοῦν μὲ τὶς κυβερνήσεις των. Ἔτσι στὴν πρόσφατη Ἔκθεση, ποὺ ἔχει συντάξει ἡ Διεθνὴς Ἀμνηστία γιὰ τὴν Ἀφρική, παρελαύνουν 34 χῶρες της, δηλ. τὰ 3/4 τῶν ἀφρικανικῶν χωρῶν γιὰ παραβίαση τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων διὰ χρήσεως βασανιστηρίων.

Μεταξὺ αὐτῶν τὴν πρώτη θέσι κατέχουν σήμερα τὸ Ζαΐρ, ἡ Αἰθιοπία, ἡ Μαυριτανία καὶ ἡ Ν. Ἀφρικὴ ποὺ χρησιμοποιοῦν τὰ πιὸ βάρβαρα βασανιστήρια. Ἂς σημειωθῆ ὅτι, σὲ πολλὲς περιπτώσεις, βασανισμοὺς καταγιγνώσκουν στὶς ἰσλαμικὲς χῶρες καὶ τὰ ἐπίσημα δικαστήρια, ἐφαρμόζοντας, ὅπως ἰσχυρίζονται, τὸν ἰσλαμικὸ νόμο ποὺ ἐπιβάλλει σωματικὲς ποινές, ὄχι ὅμως γιὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα. Στὴν Ἀσία, ἡ κατάσταση δὲν εἶναι καλύτερη. Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἰνδίας δὲν ἀπαγορεύει τὰ βασανιστήρια, πρᾶγμα ποὺ ἐπιτρέπει στὴν Ἀστυνομία νὰ βγάζει μάτια, νὰ καίει ἀνθρώπινα μέλη, νὰ διατηρῆ μακροχρόνια

σιδερένια δεσμὰ στὰ χέρια καὶ στὰ πόδια, πράγματα ποὺ κοστίζουν ἰσόβιες ἀναπηρίες στοὺς δεσμίους. Ἀλλὰ τὸ Ἀφγανιστάν, τὸ Πακιστάν, οἱ Φιλιππίνες καὶ ἡ Ἰνδονησία κατέχουν τὰ σκῆπτρα στὴ χρήση βασανισμῶν μὲ ἠλεκτρικὰ καλώδια, ἀναποδογύρισμα τοῦ σώματος καὶ ξυλιές, φραγγελώσεις, ὀρθοστασία, ἀϋπνία κ.λπ. Στὶς Φιλιππίνες μάλιστα βασανισμοὶ γίνονται καὶ στὶς δημόσιες πλατεῖες. Στὴ Μέση Ἀνατολή, ἡ Διεθνὴς Ἀμνηστία ἔχει ξεχωρίσει τὸ Ἰράν, τὴ Λιβύη, τὴ Συρία γιὰ διαρκῆ χρήση βασανιστηρίων, ἐνῶ ἡ Αἴγυπτος, τὸ Μαρόκο καὶ τὸ Ἰρὰκ κατηγοροῦνται ὅτι ἀνάλογα μὲ τὶς πολιτικὲς καταστάσεις καταφεύγουν καὶ στὰ βασανιστήρια ἐνίοτε. Καὶ τὸ Ἰσραὴλ χρησιμοποιεῖ βασανισμοὺς ἐναντίον τῶν παλαιστινίων. Στὴν Ἀμερικανικὴ ἤπειρο ἡ Διεθνὴς Ἀμνηστία κάνει διάκρισι μεταξύ «κακῆς συμπεριφορᾶς» ποὺ συναντᾶται στὸ βορρᾶ, καὶ βασανιστηρίων ποὺ γίνονται στὴν κεντρικὴ καὶ νότιο Ἀμερική. Καὶ βέβαια δὲν ὑπάρχει σύγκριση ἀνάμεσα στὰ δύο. Στὶς χῶρες τῆς λατινικῆς Ἀμερικῆς, καθὼς καὶ στὴ Χιλή, στὴν Ἀργεντινή, στὴν Κολομβία, στὸ Σαλβαντόρ, στὴ Γουατεμάλα ἔχουν ἐπισημανθῆ πάμπολλες περιπτώσεις βασανιστηρίων. Στὴν Ἀργεντινὴ π.χ. ἀγνοεῖται ἡ τύχη 5.000 ἀτόμων ποὺ συνελήφθησαν ἀπὸ τὴν Ἀστυνομία μεταξὺ τοῦ 1976 καὶ 1981, ἀλλ' ἡ ἀνακάλυψη κρυφῶν νεκροταφείων δὲν ἀφήνει καμμιὰ ἀμφιβολία πὼς ὅλοι τους εἶναι νεκροί.

Στὴν Εὐρώπη κυρίως ἡ Ἀνατολή, ἀλλὰ καὶ ἡ Δύση βρίσκονται στὸ ἐδώλιο τοῦ κατηγορουμένου. Ἡ Σοβιετικὴ Ἕνωση χρεώνεται μὲ τὴ διατήρηση στρατοπέδων συγκεντρώσεως, ψυχιατρικῶν ἀσύλων καὶ μὲ τὴ χρήση κατα-

πιεστικῶν μεθόδων μὲ σωματικὲς καὶ ψυχικὲς κακώσεις. Ἀλλὰ στὸν μαῦρο πίνακα παρελαύνουν καὶ ἡ Μ. Βρεταννία, ἡ Ἱσπανία, ἡ Ἰταλία, ἀκόμη καὶ ἡ χώρα μας. Στὴν Ἀγγλία, ὁ πόλεμος μὲ τὸν IRA, ὁδηγεῖ στὴ χρήση βασανισμῶν, στὴν Ἰταλία, βασανιστήρια καταγγέλονται σὲ βάρος τῶν μελῶν τῶν Ἐρυθρῶν Ταξιαρχιῶν, καὶ στὴν Ἑλλάδα μνημονεύεται ἡ χρήση φάλαγγας, ἠλεκτρικῶν καλωδίων καὶ καψίματα μὲ τσιγάρο. Ἡ Διεθνὴς Ἀμνηστία ἔκανε διαβήματα στοὺς Ὑπουργούς μας Δικαιοσύνης τοῦ 1981, 1982 καὶ 1983. Ἀλλὰ τὸ ρεκὸρ τῶν βασανιστηρίων στὴν Εὐρώπη κατέχει ἡ Τουρκία, μὲ ἐπίκεντρο τὶς φυλακὲς τοῦ Ντιαρμπεκίρ, τῆς Ἄγκυρας καὶ τῆς Κωνσταντινούπολης. Ἐπίσης ἡ Γιουγκοσλαβία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Πολωνία, ἡ Τσεχοσλοβακία, ἡ Ρουμανία καὶ ἡ Ἀλβανία ἔχουν εἰς βάρος των σοβαρώτατες καταγγελίες βασανισμῶν. Ἡ δειγματοληπτικὴ αὐτὴ ἀναφορὰ δείχνει πόσο ὑπαρκτὸ εἶναι στὴν ὑδρόγειο τὸ πρόβλημα αὐτό, καὶ πόσος ἀγῶνας ἀπαιτεῖται γιὰ νὰ τιθασσευθῇ καὶ ἐκλείψῃ.

Ὁ κόσμος ἔφριξε πρὶν λίγους μῆνες, ὅταν στὶς ἀρχὲς τοῦ ἔτους αὐτοῦ ἄνοιξε τὶς πύλες της στὴ Ρώμη μιὰ πρωτότυπη Ἔκθεση ὀργάνων βασανισμοῦ. Ὠχριᾶ ἡ φαντασία ἐμπρὸς στὴν ἐφευρετικότητα, δολιότητα, ἀγριότητα καὶ σκληρότητα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ μετέρχεται τὸ πᾶν γιὰ νὰ βασανίσει καὶ ἐξουθενώσει τὸν συνάνθρωπό του. Ἐμπρὸς στὴν ἀποκάλυψη αὐτή, ἀκούσθησαν σποραδικὲς φωνὲς διαμαρτυρίας, καὶ πάλιν ὅλα ἡσύχασαν. Ὅλα, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὲς ἀγρυπνοῦσες συνειδήσεις, ποὺ ἔχουν

ἀφιερωθῆ στὴ μάχη γιὰ τὴν ἐξάλειψη τῶν βασανισμῶν ἀπὸ τὴ γῆ. Στὴν πρώτη γραμμὴ αὐτοῦ τοῦ ἀγῶνα βρίσκεται σήμερα ἡ Διεθνὴς Ἀμνηστία, μιὰ παγκόσμια ὀργάνωση, ποὺ ἀριθμεῖ 30.000 μέλη ἐθελοντὲς σὲ 47 χῶρες τοῦ κόσμου. Οἱ ἄνθρωποι τῆς ὀργάνωσης μάχονται νὰ ἀνακαλύψουν, νὰ ἐξακριβώσουν καὶ νὰ καταγγείλουν περιπτώσεις βασανιστηρίων. Ἐπισκέπτονται τέτοιους χώρους, φωτογραφίζουν, συναντοῦν συγγενεῖς θυμάτων, συζητοῦν μὲ τὶς ἀρχὲς καὶ γενικὰ ἐξαντλοῦν κάθε δυνατότητα ἐλέγχου τῆς καταστάσεως, κάτω ἀπὸ δυσμενεῖς συνθῆκες, γιατὶ τὰ βασανιστήρια δὲν γίνονται συνήθως φανερά, μένουν ὅμως τὰ ἴχνη των πάνω στὸ ἀνθρώπινο σῶμα, ἀψευδής πολλὲς φορὲς μάρτυς των. Ἡ ἴδια ὀργάνωση καταφεύγει στὴ δικαιοσύνη ὅταν οἱ συνθῆκες τὸ ἐπιτρέπουν γιὰ νὰ ὑπερασπισθῆ βασανισμένους, ἢ γιὰ νὰ καταγγείλει κρατικὰ ὄργανα βασανισμοῦ.

Παράλληλα ὑπάρχουν σὲ πολλὲς χῶρες ὁμάδες ἀνθρώπων ποὺ ἀπαρτίζονται ἀπὸ δικηγόρους, συνδικαλιστές, ἐκπροσώπους Ἐκκλησιῶν κ.λπ. ποὺ πιέζουν φοβερὰ τὶς κυβερνήσεις γιὰ νὰ σταματήσουν τοὺς βασανισμούς. Οἱ ὁμάδες αὐτὲς συχνὰ καταγγέλουν βασανιστήρια ποὺ ἐξακριβώνουν, καταφεύγουν στὰ δικαστήρια, ὑπερασπίζονται τὰ παραβιαζόμενα ἀνθρώπινα δικαιώματα, μὲ καλὰ ἀποτελέσματα. Στὴν Οὐγκάντα π.χ. ἡ κυβέρνηση ἀναγκάσθηκε, ὕστερα ἀπὸ τέτοιες καταγγελίες, νὰ παρουσιάσει τὰ ἀστυνομικὰ ὄργανα ποὺ ἐνήργησαν βασανισμούς, ἐνῶ στὴν Κορέα, ἰσχυρὴ ὑποστήριξη προσφέρθηκε σὲ ὅσους ἀπειλήθηκαν ἀπὸ τὸ καθεστὼς γιὰ τὴ σύλληψη καὶ τὸν βασανισμὸ 28 προσώπων μὲ ἀντικυβερνητικὴ δραστηριότητα.

Ὑπάρχουν καὶ διακυβερνητικὲς Ὀργανώσεις ποὺ μάχονται ἐναντίον τῶν βασανιστηρίων, μόνον ποὺ τὰ ὅπλα των εἶναι περιωρισμένα. Χρησιμοποιοῦν κυρίως τὴν ἠθικὴ πίεση ἐπὶ τῶν ἄλλων κυβερνήσεων, ὅταν ὑπάρχουν βάσιμα στοιχεῖα ὅτι αὐτὲς χρησιμοποιοῦν βασανιστήρια. Ἀνάμεσα σ' αὐτὲς τὶς Ὀργανώσεις ἰδιαίτερη θέση κατέχει ἡ Ἐπιτροπὴ γιὰ τὰ Δικαιώματα τοῦ Ἀνθρώπου παρὰ τῷ ΟΗΕ. Βρίσκεται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὶς ἄλλες Ὀργανώσεις καὶ μὲ τὶς ἀντίστοιχες Κυβερνήσεις, πιέζοντάς τες, γιατὶ βέβαια καμμιὰ Κυβέρνηση δὲν θέλει νὰ κατηγορηθῇ ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ αὐτὴ σὰν χρήστης βασανισμῶν, μπροστὰ μάλιστα στὴν παγκόσμια οἰκογένεια τῶν Ἐθνῶν.

Τέλος ὑπάρχουν καὶ οἱ Διεθνεῖς Ὀργανώσεις ποὺ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν καταπολέμηση τῶν βασανιστηρίων, ὅπως ὁ Ἐρυθρὸς Σταυρός, ἡ Διεθνὴς Ἐπιτροπὴ Νομικῶν, Ὀργανώσεις ἰατρῶν κ.λπ.

Θὰ φέρω τώρα τὸν λόγο στὴ συμβολὴ τῆς Ἐκκλησίας στὴν ἐπίλυση αὐτοῦ τοῦ προβλήματος. Εἶναι φυσικὸ ἡ Ἐκκλησία νὰ βρίσκεται στὴν πρωτοπορία τοῦ ἀγῶνος ἐναντίον τῶν βασανιστηρίων. Διότι θεμελιώδης ἀρχή της εἶναι τὸ ἀπαραβίαστο τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, σὰν εἰκόνος τοῦ Θεοῦ, μοναδικῆς καὶ ἀνεκτιμήτου. Ἀξίζει νὰ μεταφέρω ἐδῶ μερικὰ χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ ὁμιλίαν ποὺ ἔκαμεν ἐνώπιον τῆς Γεν. Συνελεύσεως τῆς ACAT, ποὺ σημαίνει *«Δρᾶσις τῶν Χριστιανῶν πρός κατάργησιν τῶν Βασανιστηρίων»* ποὺ συνῆλθε στὶς 24 καὶ 25 Μαρτίου 1984 στὴ Γρενόβλη, ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ

Οἰκουμενικοῦ μας Πατριαρχείου Μητροπολίτης Ἑλβετίας Δαμασκηνός:

«Ἕνα ἔθνος -εἶπε- ποὺ παύει νὰ σέβεται τὸ μέτρο ἢ τὴ δικαιοσύνη στοὺς κόλπους του καὶ ρίχνεται στὰ βασανιστήρια, καὶ στὸν ἠθικὸ καὶ φυσικὸ ἐξαφανισμὸ τοῦ ἀνθρώπου πέφτει στὴν κατ' ἐξοχὴν ἁμαρτία, αὐτὴ ποὺ συνίσταται στὴ μὴ ἀναγνώριση στὸν ἄνθρωπο τῆς εἰκόνος καὶ τῆς ὁμοιώσεως τοῦ Θεοῦ. Προσβάλλοντας τὴν ἀρχὴ αὐτὴ ἕνα ἔθνος -ὁποιοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι ὁ πολιτικός του προσανατολισμός- ἀρνεῖται τὸ μεγαλεῖο τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ κατεβάζει στὸ ἐπίπεδο τοῦ ζώου ἢ τοῦ πράγματος, δίνοντας στὸ κακὸ ὅλη τὴ δύναμη ἐπιβολῆς του. Ἀκριβῶς δέ, τὰ βασανιστήρια ποὺ βλέπομε κάποτε τόσο κοντά μας, καὶ ποὺ καταγγέλομε ἔντονα εἶναι ἡ ὁρατὴ ἐκδήλωση τοῦ κακοῦ ποὺ κυριαρχεῖ ἐπάνω στὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ μεταμορφώνει τὸν πλησίον του σὲ ἐχθρὸ τοῦ ὁποίου ἡ ἀγωνία καὶ ὁ θάνατος δὰ κορέσουν τὴν ἀγωνία καὶ τὴν ἀνάγκη αὐτοδικαιώσεως τοῦ βασανιστῆ. Στὰ βασανιστήρια, ὅπως τὰ ἐφαρμόζουν οἱ σύγχρονοί μας, βλέπει κανεὶς ὅτι ὁ τελικός τους σκοπὸς εἶναι ἡ συντριβὴ τῆς ψυχῆς. Ὅ,τι συνιστᾶ τὴν ἰδιομορφία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἱκανότης του γιὰ αὐτονομία, ἀνεξάρτητη κρίση καθὼς καὶ τὸ συναίσθημα ὅτι εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὰ ἔνστικτα. Ἡ συντριβὴ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος - νὰ ποιὸς εἶναι ὁ μοναδικὸς σκοπὸς τοῦ κακοῦ ποὺ καταλαμβάνει κάθε ἰδεολογία γιὰ τὴν ὁποία μόνο ἡ ὁμοιομορφία καὶ ὁμοιογένεια στὴ σκέψη καὶ τὴ συμπεριφορὰ εἶναι ἀποδεκτή: τὸ ἄτομο στὴν ἀνεπανάληπτη ἰδιοτυπία του γίνεται τότε μία ἐνοχλητικὴ ἀπόκλιση. Ὁ βασανιζόμενος εἶναι

πάντοτε ἕνας ἐχθρός, ἀφοῦ ἐκφράζει τὸ ἰδιόμορφο, τὸ μοναδικὸ καὶ τὸ πρωτότυπο μέσα σ' ἕνα κόσμο φτιαγμένο γιὰ τὸν θρίαμβο μιᾶς ἰδέας ποὺ γίνεται εἴδωλο καὶ στρατολογεῖ τοὺς ὑπηρέτες του γιὰ νὰ τοὺς θέσῃ ὑπεράνω τῶν πιὸ στοιχειωδῶν νόμων σεβασμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ εἴδωλο, γιὰ νὰ ἐπιζήσει, ἔχει ἀνάγκη ἐχθρῶν καὶ θυμάτων, ὄντας κλεισμένο στὸν ἑαυτό του δὲν μπορεῖ νὰ ὑποφέρει τὴν ἀντίθεση ἢ τὴ θέση ὑπὸ ἀμφισβήτηση: θέλει νὰ ἐξαφανίσει ὅ,τι ἐνοχλεῖ τὴν παντοδυναμία του. Αὐτὴ ἀκριβῶς ποὺ γεννᾶ τὸ δήμιο καὶ τὸ βασανιστή…

Ὅμως ἐμεῖς, οἱ χριστιανοί, διακηρύττομε ὅτι τὸ κακὸ εἶναι, στὴ ρίζα του, τὸ ἀσθενέστερο στὸν πόλεμό του ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπου. Ἀκριβῶς δὲ ἐπειδὴ ἔχομε αὐτὴ τὴν πεποίθηση, εἴμαστε σήμερα συγκεντρωμένοι ἐδῶ. Τὸ μόνο ἔμβλημά μας ἀπέναντι σ' αὐτὴ τὴν τυφλὴ ὁρμὴ τῶν δυνάμεων τῆς κολάσεως ποὺ καταστρέφουν τὸν ἄνθρωπο εἶναι ἕνας βασανισμένος Ἰησοῦς ὁ Ἐσταυρωμένος. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μία ἰδέα. Ὁ Θεὸς εἶναι καλωσύνη. Ὁ Θεὸς βγαίνει ἀπὸ τὸ μυστήριό του γιὰ νὰ συμμερισθῇ τὸν πόνο τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ τὸν μεταμορφώσῃ σὲ ἀνάσταση. Ἡ καλωσύνη τοῦ Θεοῦ εἶναι τυφλή, τρελλή, ὅμως πραγματική. Δὲν εἴμαστε ἰδεολόγοι, ἀλλὰ ἄνδρες καὶ γυναῖκες ποὺ πιστεύουμε ὅτι τὸ ἔλεος καὶ ἡ συμπόνοια εἶναι ἡ ἴδια ἡ καρδιὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Θεοῦ ποὺ ἔγινε ἄνθρωπος γιὰ νὰ μπορέσῃ ὁ ἄνθρωπος νὰ γίνῃ Θεός, κατὰ τὸν ἅγιο Ἀθανάσιο. Αὐτὴ ἡ τρελλὴ καλωσύνη ποὺ αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος μέσα του, αὐτὴ εἶναι ποὺ δίνει καὶ τὸν ὁρισμό του. Γιὰ τὴν καλωσύνη αὐτὴ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ συζητήσῃ: εἶναι ἔμφυτη στὸν ἄνθρωπο ποὺ ξέρει νὰ ἀπελευ-

θερωθῇ ἀπὸ κάθε ἰδεολογία. Εἶναι ἰσχυρὴ ὅσο εἶναι βουβή, κρυμμένη στὴν καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου, ὅσο δὲν γίνεται ἐμπόρευμα. Γι' αὐτὴ τὴν καλωσύνη, γι' αὐτὴ τὴν ἀγάπη, γι' αὐτὴ τὴ συμπόνοια μᾶς μιλᾶ ὁ Χριστὸς καὶ αὐτῆς, πρὸ πάντων, μᾶς δίδει τὸ παράδειγμα. Μὲ τὴν ἑκούσια ταπείνωσή του ὁ Θεὸς ἀποσπᾶ τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸν ἀπαίσιο κύκλο τῆς κολάσεως καὶ τοῦ θανάτου. Τοῦ ξαναδίδει τὴν ἀξιοπρέπειά του δεχόμενος ἐπάνω του τὰ ἴχνη τῆς ἀνθρωπίνης μοίρας, ὥς τὴν ἔσχατη ἀπελπισία τους: τὰ βασανιστήρια. Ὁ Θεὸς προσφέρει τὴ ζωὴ γιὰ τοὺς ἄλλους, ἀκόμη καὶ γιὰ τοὺς δημίους του. Διὰ μιᾶς ἐννοοῦμε ὅτι καὶ ἐμεῖς εἴμαστε δήμιοι, ἂν δὲν μποροῦμε νὰ σεβασθοῦμε τὸν ἄλλο, τὸν ἀδελφό μας, τὴν εἰκόνα τοῦ ταπεινωμένου Θεοῦ μας» (Βλ. *«Ἐπίσκεψις»*, ἀρ. 312 1-4-1984).

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι οἱ Ἐκκλησίες μὲ ἀφετηρία τὴ χριστιανικὴ διδασκαλία περὶ ἀνθρώπου μποροῦν νὰ προσφέρουν πολλὰ στὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν βασανιστηρίων. Τοὺς τὸ ἐπιβάλλει ἡ ἀνθρωπολογικὴ σύλληψη τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος καὶ τὸ ἀπαιτεῖ ἡ διασπορὰ τῶν βασανιστηρίων παντοῦ. Σήμερα ἰδιαίτερα ἀξίζει νὰ τονισθῇ ἡ ἀνάγκη γιὰ ἀλληλεγγύη μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔχουν τὰ ἴδια πιστεύματα καὶ γιὰ συντονισμὸ τῶν προσπαθειῶν ποὺ καταβάλλονται γιὰ τὴ διάσωση τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας. Στὸν τομέα αὐτὸν ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Βατικανοῦ *«Δικαιοσύνη καὶ Εἰρήνη»* (JUSTICIA ET PAX) δραστηριοποιεῖται σημαντικά, ἀξιώνοντας νὰ μὴ γίνεται χρήση βασανιστηρίων γιὰ λόγους πολιτικῆς ἐκδική-

σεως. Στὸ χῶρο τῆς Ὀρθοδοξίας ἔχουμε τὸν τονισμὸ τῆς ἀλληλεγγύης της μὲ ὅλα τὰ κινήματα ποὺ ἀγωνίζονται γιὰ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα στὸν κόσμο. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ, ὅτι στὰ κινήματα αὐτὰ συμμετέχουν ἐνεργὰ παράγοντες τῶν Ἐκκλησιῶν, ποὺ ξεκινοῦν ἀπὸ τὴ βάση ὅτι ἀληθινὴ δικαιοσύνη ὑπάρχει τότε, ὅταν ὑπάρχει σεβασμὸς στὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα. Τὸ πρόβλημα γιὰ μᾶς τοὺς χριστιανοὺς δὲν ἐξαντλεῖται στὴ θεωρητικὴ μόνο καταδίκη τῶν παραβιάσεων τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν βασανιστηρίων. Ἐπιβάλλεται νὰ ἐπεκταθῇ καὶ σὲ μιὰ δυναμικὴ καὶ ἀγωνιστικὴ προσπάθεια πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ἀποθάρρυνσης τῶν κυβερνήσεων ἐκείνων ποὺ μετέρχονται τοὺς βασανισμοὺς σὰν μέσο αὐτοπροστασίας των ἢ κολασμοῦ τῶν ἐνόχων. Δὲν ἀρκεῖ δηλ. νὰ ἐκδηλώνουμε ἁπλῶς τὴν ἀποδοκιμασία μας κάθε φορὰ ποὺ πληροφορούμεθα ὅτι ἄνθρωποι ὑπέστησαν βασανιστήρια ἀπὸ κρατικὰ ἢ ἄλλα ὄργανα, γιὰ τὶς ἰδέες τους ἢ γιὰ τὴ δραστηριότητά τους. Αὐτὸ βέβαια δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητο, δὲν εἶναι ὅμως τὸ ζητούμενο. Προσαπαιτεῖται ἡ στράτευση στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν κατάργηση τῶν βασανιστηρίων. Καὶ στὸ σημεῖο αὐτό, ἐδῶ τοὐλάχιστον στὴν πατρίδα μας, σὲ ἀντίθεση μὲ ὅ,τι συμβαίνει στὸν ἄλλο χριστιανικὸ κόσμο δὲν ἔχουμε, σὰν χριστιανοί, νὰ ἐπιδείξουμε σημαντικὰ πράγματα. Ἴσως ἡ σπάνις τέτοιων περιστατικῶν ἢ καὶ ἡ ἀποσιώπησή τους, γιὰ ὡρισμένο διάστημα δὲν μᾶς ἐπέτρεψαν νὰ ὑποψιασθοῦμε ἐγκαίρως τὴν ὕπαρξη τοῦ προβλήματος καὶ νὰ ὀργανώσουμε τὴν ἀνάλογη ἀντίδρασή μας. Ποτὲ ὅμως δὲν εἶναι ἀργά. Τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Ἔκθεση τῆς Διεθνοῦς

Ἀμνηστίας ὀνοματίζει καὶ τὴ χώρα μας, μεταξὺ ἐκείνων, στὶς ὁποῖες γίνεται χρήση βασανιστηρίων, πρέπει νὰ μᾶς προβληματίσει σὰν ἀνθρώπους ποὺ πιστεύουμε στὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου καὶ εἴμαστε διατεθειμένοι νὰ τὴν ὑποστηρίξουμε. Γιὰ μᾶς ὁ διπλανός μας δὲν εἶναι ἡ κόλασή μας, τὰ δὲ βασανιστήρια εἶναι μέσο γιὰ τὴν ἐξουδετέρωση τῆς μοναδικότητος τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐπειδὴ ἔχουμε κατανοήσει τὸ νόημα τῆς σωτηρίας ἀγωνιζόμαστε ἐναντίον τῆς ἀσθένειας, τῆς δυστυχίας καὶ τῶν προβλημάτων. Ἐπειδή, σὰν χριστιανοί, ἔχουμε τὴν ἐμπειρία τῆς εἰρήνης, δὲν μποροῦμε νὰ παραμένουμε ἀδιάφοροι ἐμπρὸς στὴν ἀπουσία της, στὴν κατάχρηση τῆς ἐξουσίας, στὸν ἐξευτελισμὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπειδὴ εὐεργετηθήκαμε ἀπὸ τὴ θεία δικαιοσύνη, ἀγωνιζόμαστε γιὰ μιὰ καλύτερη ἀνθρώπινη δικαιοσύνη καὶ πολεμᾶμε γιὰ ἐκείνους ποὺ καταπιέζονται καὶ εἶναι μὴ προνομιοῦχοι. Ἐπειδὴ κάθε μέρα ἀπολαμβάνουμε τὴ θεία ἀνοχὴ καὶ ὑπομονή, ἀγωνιζόμαστε γιὰ νὰ ὑπάρξει ἀνοχὴ ἀνάμεσα σὲ ἀνθρώπους καὶ λαούς, νὰ λείψουν οἱ φυλετικὲς διακρίσεις, νὰ συμβιώσουν ἁρμονικὰ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Ἐπειδὴ ἔχουμε συνειδητοποιήσει ὅτι μᾶς εἶναι ἀπαραίτητη ἡ συμφιλίωσή μας μὲ τὸ Θεό, ρίχνουμε γέφυρες καὶ τονώνουμε τὶς διαπροσωπικὲς σχέσεις. Ἐπειδὴ πιστεύομε στὴ θεία ἐνσάρκωση, θέλουμε γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τὶς ἴδιες εὐκαιρίες, τὰ ἴδια δικαιώματα, τὴν ἴδια ἐλευθερία ποὺ ἐγγυήθηκε ὁ Χριστὸς μὲ τὸ αἷμα του. Ἐπειδὴ πιστεύουμε σέ *«καινὴ γῆ καὶ καινοὺς οὐρανούς»* ἐργαζόμαστε ἀπὸ τώρα γιὰ νὰ θεμελιώσουμε τὶς νέες συνθῆκες ἀξιοπρέπειας τοῦ ἀνθρώπου σὲ ὅλες τὶς σφαῖρες καὶ σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα.

Εἴμαστε -πρέπει νὰ εἴμαστε- ἀλληλέγγυοι μὲ ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ποὺ βασανίζονται στὴν Ἀφρικὴ ἢ στὴν Ἀμερική, στὴν Ἀσία ἢ στὴν Ἀνατολικὴ Εὐρώπη, ἐπειδὴ τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπό τους δὲν ἀναγνωρίζεται σὰν μοναδικό. Καὶ πρέπει νὰ συνενώσουμε, ὅλοι οἱ χριστιανοὶ τὶς δυνάμεις μας γιὰ νὰ σταματήσει τὸ σκάνδαλο τῆς καταστροφῆς ἀνθρώπου ἀπὸ ἄνθρωπο. Ὑπάρχουν εὐτυχῶς τέτοιες δυνάμεις καὶ στὸν κόσμο καὶ στὴν πατρίδα μας. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία ἀπ' αὐτές, οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐπιστήμης μιὰ ἄλλη. Σεῖς, οἱ νομικοί, ἐπίσης, ποὺ ἴσως γνωρίζετε, λόγῳ ἐπαγγέλματος, πολὺ περισσότερα ἀπὸ ἐμὲ γύρω ἀπὸ τὸ θέμα αὐτό. Καί, ἂς μὴ πλανώμεθα, δὲν εἶναι ἀρκετὲς οἱ νομοθετικὲς ρυθμίσεις ἢ οἱ ποινικοὶ κολασμοὶ γιὰ νὰ ἐξαλειφθοῦν οἱ βασανισμοί. Προέχει νὰ τονίσουμε καὶ νὰ τονώσουμε παράλληλα τὴν ἀξία στὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο, καὶ νὰ ἀγρυπνοῦμε πάνω στὴν ἔπαλξή μας γιὰ νὰ ἀμυνθοῦμε ἐναντίον κάθε ἐπιβουλῆς ὁπονθεδήποτε προερχομένης, ποὺ θὰ ἐκμηδένιζε καὶ θὰ κατεξηυτέλιζε αὐτὴ τὴν ἀξία *«ὑπὲρ ἧς Χριστὸς ἀπέθανεν»*.

Δὲν ἀγνοῶ ὅτι ὑπῆρξε κάποτε μιὰ ὡρισμένη ἐποχὴ καὶ μιὰ ὡρισμένη περιοχή, ὅπου ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ ἐφαρμόσθηκαν βασανιστήρια σὲ βάρος ἀνθρώπων μὲ αἱρετικές ἀποκλίσεις ἢ διαφορετικὲς ἰδεολογικὲς πεποιθήσεις. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ λατινικὴ Ἐκκλησία ἔχει ἀποδοκιμάσει τὴν Ἱερὰ Ἐξέταση καὶ τὶς μεθόδους της, καὶ παρὰ τὸ γεγονὸς ἐπίσης ὅτι ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα ἔχει ἀποδείξει ὅτι αὐτὴ ὑπῆρξεν ἔμπνευση καὶ ἐπιβολὴ τοῦ πολιτικοῦ κατεστημένου τῆς

ἐποχῆς, ἐν τούτοις ἡ εὐθύνη δὲν παύει νὰ βαρύνει τοὺς ὤμους ἂν ὄχι τῆς ἴδιας τῆς Ἐκκλησίας, σὰν θεσμοῦ, ὅμως τῶν ἀνθρώπων της, ποὺ ὑπέκυψαν σὲ πιέσεις καὶ ἔθεσαν σὲ ἐφαρμογὴ ἀπαράδεκτες καὶ κατάπτυστες μεθόδους γιὰ τὴν ἐξόντωση ἀντιπάλων ἢ γιὰ τὴν περιφρούρηση τῆς πίστεως.

Ἡ δική μας βέβαια ὀρθόδοξη Ἀνατολὴ στάθηκε μακρυὰ ἀπὸ τέτοιου εἴδους διάστροφες ἐπινοήσεις καὶ ἐνέργειες, καθὼς κρατήθηκε σὲ ἀπόσταση ἀπὸ τὴν πολιτική, καὶ ἔμεινε πιστὴ στὴ διδασκαλία τῶν Πατέρων γιὰ τὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὴ γῆ. Ὡστόσο τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν ἐπιτάσσουν στὴν Ἐκκλησία νὰ ἀγωνισθῇ τώρα στὴν πρώτη γραμμὴ γιὰ τὴν κατάργηση τῶν βασανιστηρίων, ποὺ καμμιὰ δικαιολογία δὲν μπορεῖ νὰ βροῦν γιὰ νὰ στηριχθοῦν στὴν ἐποχή μας. Διερωτώμαστε συχνά, ἂν ἔχουμε τὸ δικαίωμα σὰν ἄνθρωποι τῆς Ἐκκλησίας νὰ μιλᾶμε γιὰ κατάργηση τῶν βασανιστηρίων, ὅταν ἕνα τμῆμα τῆς ἑτερόδοξης Ἐκκλησίας βαρύνεται μὲ ἕνα παρελθὸν ἀρκετὰ σκοτεινὸ στὸ σημεῖο αὐτό. Ἀλλ' ἡ ἀπάντηση ὀφείλει νὰ εἶναι ἀπόλυτα καταφατική, ὄχι μόνο σὰν ἐξιλέωση ἐμπρὸς στὰ σφάλματα τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ σὰν ἀπόδειξη τοῦ ὅτι ἡ Ἐκκλησία συνεχίζει τὸ δρόμο της ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἐπάρκεια ἢ ἀνεπάρκεια ἐνίων ἐκπροσώπων της, ποὺ συχνὰ τὴν ἀδικοῦν. Ὑπὸ αὐτὸ τὸ πρῖσμα θὰ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν καὶ οἱ πολύτιμες ὄντως ὑπηρεσίες ποὺ προσφέρουν σήμερα οἱ διάφορες Ἐκκλησίες στὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν βασανισμῶν, τόσο στὸ θεωρητικό, ὅσο καὶ στὸ πρακτικὸ πεδίο, μὲ σημαντικὰ ἀποτελέσματα. Καὶ δικαιούμεθα νὰ ἐλπίζουμε ὅτι τελικὰ αὐτὸς ὁ ἀγῶνας θὰ δικαιωθῇ καὶ ὁ ἄνθρωπος θὰ γίνει ἐπὶ τέλους σεβαστὸς ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο.

Ρατσισμός: Λεηλασία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς*

Γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ κι ἐφέτος βιώνουμε ὅλοι μαζὶ τὴ μεγάλη εὐκαιρία τῆς ἀμοιβαίας κοινωνίας μας, μέσα στὸ ἁγιασμένο κλῖμα τῆς Ἐκκλησίας μας, ποὺ μὲ τὴν ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, σκύβει μὲ τιμὴ καὶ στοργὴ ἐπάνω στὰ τέκνα της, ποὺ ἀπαρτίζουν τὸν νομικὸ κόσμο τῆς Ἐπαρχίας μας, σὲ μιὰ προσπάθεια συμπνευματισμοῦ καὶ ἀλληλοκατανοήσεως. Πράγματι, ἡ πεῖρα τῶν τελευταίων ἐτῶν, ποὺ ἀποκτήσαμε ὅλοι μας, ἀξιοποιώντας τὴν ἡμέρα μᾶς εἶναι πολύτιμη, γιατὶ ἀποδεικνύει περίτρανα πόσο ἀνάγκη ἔχουμε ἀπὸ τὸ πλησίασμα τῆς ἀγάπης καὶ ἀπὸ τὴν αἴσθησι τῆς ἀδελφωσύνης, μέσα σ' ἕνα ἀλλοτριωμένο ἀπὸ τοὺς ἐγωισμοὺς καὶ τὴν

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ νομικοῦ κόσμου (δικαστές, δικηγόρους, συμβολαιογράφους, ἐπιμελητές κ.λπ.) τῆς Μαγνησίας, κατὰ τὴν πρὸς τιμήν των σύναξιν, ποὺ ὠργάνωσε ἡ Ἱ. Μητρόπολις Δημητριάδος στὴν αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ της Κέντρου στὶς 4 Ὀκτωβρίου 1985 μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, προστάτου αὐτῶν.

ἀτομοκεντρικότητα κόσμο, ποὺ καθιστᾶ προβληματικὴ τὴν ἁρμονικὴ συμβίωσί μας καὶ ὑψώνει σινικὰ τείχη καὶ ἀγεφύρωτα χάσματα ἀνάμεσά μας. Ἡ Ἐκκλησία, σὰν κοινωνία πίστεως καὶ ἀγάπης, δὲν θὰ παύσει νὰ προσκαλεῖ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους σὲ συμμετοχὴ στὰ ἀγαθὰ αὐτῆς τῆς κοινωνίας. Καὶ οἱ ἄνθρωποι, ὅσο θὰ ἀπογοητεύονται ἀπὸ τὴ σκληρὴ πραγματικότητα ποὺ κυριαρχεῖ στὰ περιβάλλοντα τοῦ κόσμου, τόσο θὰ νοσταλγοῦν καὶ θὰ ἐκτιμοῦν αὐτὸ ποὺ μόνο ἡ Ἐκκλησία ἐκφράζει καὶ προσφέρει: τὴν ὑπέρβασι τῆς ἀτομικότητος, τὴν καταξίωσι τοῦ προσώπου καὶ τὴν κατάφασι τῆς κοινωνικότητος ἐν ἀγάπῃ καὶ ἀληθείᾳ. Σᾶς καλωσορίζω, λοιπόν, εἰς τὸν χῶρον αὐτὸν καὶ σᾶς εὔχομαι ὑγεία, χαρά, ἐπιτυχία καὶ ἀνθρώπινη ἐπάρκεια στὴ ζωή σας.

Συνεχίζοντας κι ἐφέτος τὸ ὡραῖο ἔθος ποὺ ἀπὸ 10 χρόνια ἔχουμε καθιερώσει[1], θὰ σᾶς ἀπασχολήσω στὴ συνέχεια μὲ ὡρισμένες σκέψεις μου ἐπάνω στὸ μεγάλο πρόβλημα τῆς ἐποχῆς μας, τὸν ρατσισμό, ποὺ σὲ πεῖσμα τῆς

1. Τὰ θέματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀπησχολήσαμε, κατὰ τὰ προηγούμενα χρόνια τὴν ὁμήγυρη τῶν νομικῶν μας, ἦταν, κατὰ σειράν, τὰ ἑξῆς: α) Ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογένειας κατὰ τὸ σχέδιο Γαζῆ (1976), β) Κίνδυνοι ἀπὸ τὶς προτάσεις τῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς Προσωπικῆς Καταστάσεως πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ δικαίου μας (1977), γ) Ἡ ἀποποινικοποίηση τῆς μοιχείας (1978), δ) Ἡ κατάργηση τοῦ ὅρκου ὡς ἀποδεικτικοῦ μέσου (1979), ε) Ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ σχεδίου ἰσονομίας τῶν ἑλλήνων (1980), στ) Ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς (1981), ζ) Ἡ ἰσότητα τῶν δύο φύλων ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου (1982), η) Ἐκκλησία καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1983), θ) Τὰ βασανιστήρια: Μαστίγωμα τῆς προσωπικότητος. Ἡ Ἐκκλησία στὴν πρωτοπορία γιὰ τὴν κατάργησή τους (1984).

πολιτιστικῆς μας προόδου, ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπιβιώνει μὲ τὴ μοναδικὰ τραγικὴ καὶ ἀδυσώπητη μορφή του, στιγματίζοντας τὴν ἀνθρώπινη ἱστορία καὶ καθιστώντας ἀδικαίωτους τοὺς ἀγῶνες τόσων φιλελεύθερων λαῶν γιὰ τὴν ἐπικράτησι στὴ γῆ τῶν ἰδεωδῶν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ἀνθρώπινων δικαιωμάτων. Θὰ ἐστιάσω ἰδιαίτερα τὸ ἐνδιαφέρον σας στὶς θέσεις ποὺ ἐκφράζει ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ θέματος καὶ στοὺς ἀγῶνες ποὺ διεξάγει σὲ μιὰ ὑπεράνθρωπη προσπάθεια γιὰ τὴν ἐξάλειψι τῶν φυλετικῶν διακρίσεων καὶ τὴν ἁρμονικὴ συμβίωσι ὅλων τῶν ἀνθρώπων κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο. Τὴν ἀφορμὴ γιὰ τὴν παράθεσι τῶν σκέψεών μου αὐτῶν μοῦ τὴν προσφέρουν τὰ πρόσφατα λυπηρά, μὰ καὶ ἐνδεικτικὰ τῶν διαστάσεων τοῦ ζητήματος, γεγονότα στὴ χώρα τῆς Ν. Ἀφρικῆς, ὅπου τὸ ρατσιστικὸ καθεστὼς ἐξακολουθεῖ, παρὰ τὴν διεθνῆ καταδίκη του, νὰ ἐφαρμόζει σὲ βάρος τῆς μαύρης πλειοψηφίας ἀπαράδεκτα μέτρα φυλετισμοῦ, ποὺ ἔχουν μετατρέψει τὴ γωνιὰ αὐτὴ τῆς γῆς σὲ πυριτιδαποθήκη ποὺ προοιωνίζεται δυσάρεστες γιὰ τοὺς λαοὺς ἐξελίξεις.

Ἀλλὰ καὶ ἡ σὲ ἄλλες περιοχὲς συντήρησι μεθόδων ρατσιστικῶν, σὲ βάρος ἀνθρώπων, μὲ κριτήριο τὸ χρῶμα τῆς ἐπιδερμίδος των ἢ τὶς πολιτικές, θρησκευτικὲς καὶ ἰδεολογικές των πεποιθήσεις, συνιστοῦν ἕνα στίγμα τῆς ἐποχῆς μας ποὺ δημιουργεῖ ὀδύνη στὶς ψυχές μας γιὰ τὴ χρεωκοπία τοῦ πολιτισμοῦ μας καὶ τὴν ἀνελέητη μαστίγωσι τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου. Καὶ εἶναι φυσικὸ νὰ ἐκπλήττεται κανεὶς δυσάρεστα γιὰ τὴν κατάστασι αὐτή, ὅταν εἶναι σχετικὰ νωπὲς οἱ τραγικὲς ἀναμνήσεις μας ἀπὸ τὴ ναζιστικὴ φυλετικὴ θηριωδία τοῦ Β΄ παγκοσμίου πολέμου καὶ ἀπὸ τὰ

ἑκατομμύρια θυμάτων στὸν βωμὸ τῆς ἀνεξήγητης θεωρίας τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἀρίας φυλῆς, ἐνῶ θὰ ἀνέμενε κανεὶς νὰ ἔχουν διδαχθῆ ἀπὸ τὰ παθήματά των τοὐλάχιστον οἱ ἄνθρωποι τῆς γενηᾶς μας. Δὲν φαίνεται ὅμως νὰ συμβαίνει αὐτὸ σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις, γι' αὐτὸ καὶ τὰ κρούσματα τοῦ ρατσισμοῦ δημιουργοῦν ὄχι μόνο ἀπέχθεια, ἀλλὰ καὶ ἀντίδρασι ὅλων ἐκείνων ποὺ στὶς ἐκδηλώσεις αὐτὲς βλέπουν τὴν ἀναβίωσι ἑνὸς παγανιστικοῦ πρωτογονισμοῦ μὲ θηριώδεις διαστάσεις καὶ ἀπάνθρωπες ἐπιπτώσεις. Ἰδιαίτερα οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ Δικαίου ὀφείλουμε νὰ ἀγρυπνοῦμε ἐπὶ τῶν συνειδήσεών μας καὶ νὰ ἀγωνιζόμαστε μὲ κάθε τρόπο γιὰ τὴν κατασφάλισι τῶν ἀμφιλεγόμενων ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ τὴν καταπαγίωσι τῆς εἰρήνης στὶς διανθρώπινες σχέσεις, πού, ὅπως εἶναι γνωστόν, διέπουν μὲ τοὺς κανόνες των τόσο τὸ φυσικό, ὅσο καὶ τὸ θετικὸ δίκαιο, ποὺ εἶναι ἀπαύγασμα καὶ συμπλήρωμα ἐκείνου.

Κατὰ τὸν ἐπίσημο ὁρισμό του, ρατσισμὸς εἶναι ἡ θεωρία ἐκείνη ἢ ἡ ἀντίληψι σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὑπάρχει ἕνας αἰτιώδης σύνδεσμος ἀνάμεσα στὰ κληρονομικὰ σωματικὰ χαρακτηριστικὰ καὶ σὲ ὡρισμένα στοιχεῖα τῆς προσωπικότητος, ὅπως ἡ εὐφυΐα ἢ ἡ καλλιέργεια, καθὼς καὶ ἡ συνυφασμένη πεποίθησις ὅτι ὡρισμένες φυλὲς παρουσιάζουν μία σύμφυτη ἀνωτερότητα ἀπὸ ἄλλες. Εἶναι ὅμως γνωστό, ὅτι οἱ θιασῶτες τῆς θεωρίας αὐτῆς, πίσω ἀπὸ τὴ θεωρητική της κάλυψη, θέλησαν νὰ κρύψουν κυρίως ἐπιδιώξεις ἐπικυριαρχίας κοινωνικῆς, πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς, γι' αὐτὸ καὶ

προχώρησαν συνειδητὰ πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς γενικεύσεως τῶν κριτηρίων, ποὺ ξεκινώντας ἀρχικὰ ἀπὸ φυλετικὰ στοιχεῖα, γρήγορα ἐπεξετάθησαν καὶ σὲ ἰδεολογικά, κοινωνικά, οἰκονομικά, θρησκευτικὰ καὶ πολιτικά, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ζοῦμε σήμερα τὴ φρικτὴ ἐμπειρία τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἀδυνάτων ἀπὸ τοὺς δυνατούς, τῶν πτωχῶν ἀπὸ τοὺς πλουσίους σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς γῆς. Τὸ παράδοξο εἶναι ὅτι βρέθηκαν καὶ ἐπιστήμονες, ποὺ ἐπεδίωξαν νὰ καλύψουν «ἐπιστημονικά» τὶς ἀνέρειστες θεωρίες γιὰ ἀνθρώπους β΄ ποιότητος καὶ γιὰ πολίτες β΄ κατηγορίας, στὰ πρόσωπα τῶν καταπιεσμένων μαύρων ἢ καὶ λευκῶν, κίτρινων καὶ ἐρυθρόδερμων, ὥστε τελικὰ οἱ λεγόμενες «φυλετικὲς διακρίσεις» νὰ συνθέτουν ἕνα πολὺ εὐρὺ φάσμα ἐκδηλώσεων, ποὺ μὲ τὴν ἐλαστικότητα τῶν κριτηρίων ποὺ ἐθέσπισε ἡ κακουργοῦσα ἀνθρώπινη ἐφευρετικότης, δυναστεύουν οὐσιαστικὰ τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο καὶ πτωχαίνουν ἀπελπιστικὰ τὸν αἰῶνα μας. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι οἱ ἀντιλήψεις αὐτὲς γρήγορα πέρασαν ἀπὸ τὴ φιλοσοφία στὴν πολιτικὴ πράξι, ποὺ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ θεωρητικοῦ της ὑποβάθρου ἐπεδίωξε νὰ ἐξασφαλίσει μὲ εὐρὺ νομοθετικὸ ἔργο, ἰδιαίτερα στὶς περιοχὲς τοῦ ἀνελευθέρου ἐθνικοσοσιαλισμοῦ, τὴν πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐπικυριαρχία τῆς θεωρουμένης ἀνωτέρας φυλῆς ἐπὶ τῆς θεωρουμένης κατωτέρας. Ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς αὐτῆς ὁ ρατσισμὸς δὲν περιορίζεται πλέον σὲ καθαρῶς φυλετικὰ στοιχεῖα, ἀλλ' ἐπεκτείνεται, ὅπως εἴπαμε, καὶ σὲ ἄλλες κατηγορίες διαφοροποιήσεων. Ἔτσι τόσο ὁ Σιωνισμὸς ὅσο καὶ ὁ ἀντισημιτισμὸς θεωροῦνται σήμερα μορφὲς τοῦ ρατσισμοῦ ποὺ ταλαιπωροῦν τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία ὑπῆρξεν ἡ πρώτη στὸν κόσμο, ποὺ μὲ γραπτὰ κείμενα κατεδίκασε κάθε μορφὴ ρατσισμοῦ καὶ ἐδίδαξε τοὺς ἀνθρώπους νὰ ζοῦν ἐλεύθερα καὶ ἰσότιμα μὲ ἀγάπη. Βεβαίως καὶ κατὰ τὴν προχριστιανικὴν ἐποχὴν ἀναφαίνονται ἐκδηλώσεις σποραδικὲς τιμῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν ἑνότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονεῖται, ὅτι καὶ μόνον ἡ ὕπαρξις τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας, μὲ φιλοσοφικὴν κάλυψιν καὶ θεωρητικὴν τοῦ φυσικοῦ δικαίου ἐπίκλησιν κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἶναι ἱκανὴ νὰ χαρακτηρίσει τὴν ποιότητα τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ποὺ παρ' ὅλες τὶς μεμονωμένες ἐξάρσεις μερικῶν χαρισματικῶν μορφῶν του δὲν κατώρθωσε νὰ ἀρθῇ ὑπεράνω τῶν μικροτήτων του καὶ νὰ ἀγκαλιάσει τὸν σύνολον ἄνθρωπον, τιμώντας τον σὰν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὴν διδασκαλίαν αὐτὴν διὰ πρώτην φορὰν συναντῶμεν εἰς τὴν Π. Διαθήκην, καὶ ἀργότερα εἰς τὴν Κ. Διαθήκην, ὅπου ὁ Ἀπ. Παῦλος, μὲ καθολικότητα λόγου, ἀποφαίνεται περὶ τῆς πανανθρωπίνης ἀληθείας τῆς ἐνιαίας καταγωγῆς τῶν ἀνθρώπων. Θεμελιώνοντας τὴν περὶ ἐνιαίου ἀνθρωπίνου γένους θεωρίαν του ὁ Ἀπ. Παῦλος διεκήρυξε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὅτι ὁ Δημιουργὸς Θεός *«ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς»* (Πράξ. ιζ΄ 26). Ἑπομένως οἱ ἄνθρωποι εἶναι «ἐξ ἑνὸς αἵματος» ἔχουν δηλ. κοινὴν καταγωγήν, καὶ κοινὸν πατέρα τὸν Θεόν. Διαφορὲς καταγωγῆς, φυλῆς ἢ χρώματος δὲν ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ὅλοι ἀνεξαιρέτως εἶναι κοινωνοί, τῆς παγκοσμίου πολιτείας τοῦ θείου Λόγου, οἱ δὲ ὁροθεσίες τῶν ἐθνῶν δὲν θί-

γουν τὴν πανανθρώπινη αὐτὴ ἑνότητα, ἐφ' ὅσον ὅλοι ἀνήκομε στὸ ἑνιαῖο καὶ μοναδικὸ ἀνθρώπινο γένος. Παράλληλα ὁ ἴδιος Ἀπόστολος διεκήρυξε πρὸς τοὺς Γαλάτας, ὅτι *«πάντες υἱοὶ Θεοῦ ἐστε διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»* καὶ *«οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἷς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»* (Γαλ. γ΄ 26,28). Καὶ πρὸς τοὺς Κολοσσαεῖς ὁ ἴδιος ἔγραφε: *«Οὐκ ἔνι Ἕλλην καὶ Ἰουδαῖος, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος, Σκύθης, δοῦλος, ἐλεύθερος, ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός»* (Κολοσ. γ΄ 11). Οἱ διακηρύξεις αὐτὲς γενόμενες σὲ ἐποχὴν ὅπου ἤκμαζεν ἡ δουλεία καὶ ὅπου οἱ διακρίσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἀποτελοῦσαν κοινὸν τόπον, συνιστοῦσαν ἐπαναστατικὴν πρᾶξιν καὶ ὁριοθετοῦσαν τὴν νέαν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ τελειότητα, πρὸς τὴν ἀγάπη, τὴν ἰσότητα καὶ τὴν ἀδελφωσύνη. Μὲ τὶς διακηρύξεις αὐτὲς ἀπερρίπτετο ὁ δαιμονιώδης ἐγωκεντρισμός, ὁ ὑπερφίαλος σωβινισμὸς καὶ ὁ ἐπάρατος φυλετισμὸς καὶ στὴ θέσι των ἐτοποθεῖτο ἐπὶ νέας βάσεως ἡ ἐν ἀγάπῃ ἀμοιβαία σχέσις ἀλληλοσεβασμοῦ καὶ ἀλληλοεκτιμήσεως τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἄλλον.

Ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἐφήρμοσε ἤδη ἀπὸ τοῦ α΄ αἰῶνος διὰ τὰ μέλη της τὶς ἀρχὲς αὐτές, καταργήσασα οὐσιαστικῶς καὶ τὴν δουλείαν καὶ τοποθετήσασα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου τοὺς χριστιανοὺς δούλους καὶ ἐλευθέρους, πλουσίους καὶ πτωχούς. Αὐτὸ ὑπῆρξε κατόρθωμα τῆς ἀγάπης ποὺ ἐνέπνευσεν ἡ νέα πίστις στοὺς νέους προσηλύτους. Ἀλλὰ οἱ πολλοὶ ἔμειναν μακρυὰ ἀπὸ τὸ ἀνανεωτικὸ αὐτὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ἀνθρωπότης ἐταλαιπωρήθη καὶ τα-

λαιπωρεῖται ἐπὶ αἰῶνας ἀπὸ τοὺς δῆθεν «χριστιανούς» ποὺ ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ ἀνεδείχθησαν εἰς ἀποικιοκράτες καὶ ἐκμεταλλευτὲς τοῦ ἀνθρώπου καὶ μὲ τὶς καταχρήσεις των στὸν τομέα αὐτὸν ἐστιγμάτισαν καὶ στιγματίζουν ὅλη τὴν ἀνθρώπινη ἱστορία. Καὶ εἶναι διὰ νὰ ἐκπλήσσεται πράγματι σήμερα κανεὶς πληροφορούμενος, ὅτι τέτοιου εἴδους «χριστιανοί» ἐξακολουθοῦν νὰ φέρωνται ρατσιστικὰ στὴν Ἀμερική, στὴν Ἀφρικὴ καὶ στὴν Ἀσία καταπιέζοντες τὶς ἐθνικὲς μειονότητες καί, μὲ τὴν ἀνοχὴ τῶν πολλῶν, ἐφαρμόζοντες σχέδια κοινωνικῆς ἀπομονώσεως σὲ βάρος των, πρᾶγμα ποὺ ἔχει συναγείρει ὅλους τοὺς καλῆς θελήσεως ἀνθρώπους σὲ μιὰ ἀληθινὴ πανστρατιὰ γιὰ τὴν καταπολέμησι τῶν ἐκδηλώσεων αὐτῶν τοὐλάχιστον στὸν αἰῶνα μας. Καὶ εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι οἱ χριστιανικὲς Ἐκκλησίες μὲ τὰ συλλογικά των ὄργανα ἀλλὰ καὶ παγκόσμιοι ὀργανισμοὶ βρίσκονται σήμερα στὴν πρωτοπορία γιὰ τὴν καταπολέμηση τῶν φυλετικῶν διακρίσεων σὲ ὅλα τὰ μήκη καὶ πλάτη τῆς γῆς, μὲ γνώμονα αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν χριστιανικὴ ἀντίληψι γιὰ τὸ ἀπαραβίαστο τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου καὶ γιὰ τὴν ἀνεκτίμητη καὶ ἀνεπανάληπτη ἀξία του, ποὺ τόσο οἱ ἕλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ὅσο καὶ ἡ Θεολογία τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ἔχουν καθοριστικὰ περιχαρακώσει.

Σήμερα τὸν ἀντιρατσιστικὸ ἀγῶνα ἔχουν ἀναλάβει, κατὰ κύριο λόγο, οἱ χριστιανικὲς Ἐκκλησίες μὲ τὴ συμπαράστασι τῶν συλλογικῶν τους ὀργάνων καὶ μὲ διακηρύξεις καὶ τοποθετήσεις ποὺ τονίζουν τὴν ἀνάγκη νὰ ἐπα-

νεύρουν οἱ ἄνθρωποι τὴν χαμένη τους ἀξιοπρέπεια τιμώντας στὸ πρόσωπο τῶν «ἐλαχίστων» τὸν ἴδιο τὸν Σωτῆρα. Ἂς μὴ λησμονοῦμεν ὅτι τὸ Π.Σ.Ε. ἡ σύγχρονη αὐτὴ ὁμοσπονδία τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν ἔχει κατ' ἐπανάληψιν ἀσχοληθῆ μὲ τὸν ρατσισμὸ καὶ μὲ ρητὲς διακοινώσεις ἔχει καλέσει τὶς συγκεκριμένες κυβερνήσεις ποὺ ἐκτρέπονται ἢ ἀνέχονται ἢ ἐνέχονται σὲ ρατσιστικὲς ἐκδηλώσεις νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν τακτικὴ αὐτή, ποὺ προδίδει τὴν ἀνθρώπινη ἀξία. Τὶς φυλετικὲς διακρίσεις ἔχει ἐπιλέξει καὶ σὰν θέμα συζητήσεως καὶ λήψεως ἀποφάσεων καὶ ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία γιὰ τὴν μέλλουσα νὰ συνέλθῃ Μεγάλη Πανορθόδοξο Σύνοδο. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔχει τεθῆ ὡς θέμα καί *«ἡ συμβολὴ τῶν κατὰ τόπους ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν εἰς ἐπικράτησιν τῶν χριστιανικῶν ἰδεωδῶν τῆς εἰρήνης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀδελφωσύνης, τῆς ἀγάπης μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ ἄρσιν τῶν φυλετικῶν διακρίσεων»*. Ἡ εὐαισθητοποίησις αὐτὴ τῶν ὀρθοδόξων ἰδιαίτερα Ἐκκλησιῶν εἰς τὸν τομέα αὐτὸν ὀφείλεται στὴν συνείδησι τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ὑποστηριζομένου ἀγαθοῦ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ὁ ἀγῶνας ἐναντίον τῶν φυλετικῶν διακρίσεων καὶ ὑπὲρ τῆς ἰσότητος καὶ ἐλευθερίας καὶ ἀδελφωσύνης μεταξὺ τῶν λαῶν, κινεῖται σὲ ἀνάλογα μὲ τὶς ἰδεολογικὲς κατευθύνσεις τῶν κυβερνήσεων τῶν λαῶν αὐτῶν παραμέτρους, ὅμως οἱ ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες ἔχουν ἀφετηρίαν τῶν ἀγώνων των τὴν σαφῆ διδασκαλίαν των περὶ τοῦ ἀπαραβιάστου τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου ὡς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ.

Βεβαίως δὲν διαφεύγουν τῆς προσοχῆς τῆς Ἐκκλησίας μερικὰ σημεῖα ποὺ πρέπει νὰ μὴ ἀγνοηθοῦν, ὅπως π.χ.

ὅτι οἱ ὅροι ἐλευθερία, φυλετικὲς διακρίσεις, εἰρήνη κ.λπ. χρησιμοποιοῦνται ἢ ἑρμηνεύονται σήμερα διαφοροτρόπως. Γιὰ πολλὲς φυλετικὲς ἢ ἄλλες μειονότητες ἐλευθερία καὶ ἀδελφωσύνη σημαίνουν προπαγανδιστικὰ συνθήματα τῆς κρατούσης τάξεως, πρὸς συνέχισιν τῆς καταπιέσεως τῶν μειονοτήτων. Οὔτε ὅτι μερικὲς ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες διαβιοῦν ὑπὸ καθεστῶτα ποὺ ἐφαρμόζουν μίαν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ἀντι-εἰρηνευτικὴν καὶ ἀντι-ἀνθρωπιστικήν, καὶ ποὺ τὰ καθεστῶτα αὐτὰ ἀξιώνουν ἀπὸ τὶς ἐθνικές των Ἐκκλησίες νὰ ὑποστηρίξουν τὴν πολιτικήν των αὐτήν. Ὅλες αὐτὲς εἶναι δυσκολίες καὶ ἐμπόδια ποὺ ὅμως δὲν ἀναχαιτίζουν τελικὰ τὴν ὁρμὴν τῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ τελικοῦ των στόχου. Καὶ ἐπειδή, ὅπως εἶναι γνωστόν, οἱ Ἐκκλησίες δὲν εἶναι κράτη καὶ δὲν διαθέτουν ἰσχὺν ἀμέσων καὶ δραστικῶν μέτρων πρὸς ἐπιβολὴν τῶν ἀρχῶν των καὶ πρὸς πολιτικάς ἐπεμβάσεις στὸν διεθνῆ χῶρον, περιορίζονται σὲ μιὰ εἰδικὴ καλλιέργεια εὐαισθητοποιήσεως τῶν ἀνθρωπίνων περιβαλλόντων ἐντὸς τῶν ὁποίων κινεῖται καὶ ἐργάζεται ἡ κάθε μία ἐξ αὐτῶν. Ἡ συμβολὴ ἐξ ἄλλου τῆς Ἐκκλησίας πρὸς προάσπισιν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἐκκινεῖ καὶ ἀπὸ μίαν ἀποσαφήνισιν τῶν ὅρων, ποὺ χρησιμοποιοῦνται κάθε φοράν. Ἐπίσης ἐνῶ τάσσεται ὑπὲρ τῆς ἄρσεως τῶν φυλετικῶν διακρίσεων, δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν διὰ παντὸς μέσου πραγμάτωσίν της, διότι δὲν πιστεύει ὅτι ἡ χρισμοποίησις τοῦ κακοῦ καθιερώνει τὸ καλόν.

Ἐκ τῆς φύσεως ἐξ ἄλλου τῆς Ἐκκλησίας ἀπορρέει καὶ ἡ ὄχι μεγάλη ὁπωσδήποτε ποικιλία μέσων καὶ ἐνεργειῶν ποὺ αὐτὴ δύναται νὰ χρησιμοποιῇ πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν

σκοπῶν της. Ἠμπορεῖ ὅμως ἡ Ἐκκλησία νὰ μὴ δύναται νὰ συναγωνισθῇ τὸν ΟΗΕ ἢ τὴν UNESCO ἐπὶ πεδίου διεθνοῦς πολιτικῆς, δύναται ὅμως νὰ καλλιεργήσει καταλλήλως τὸ ἐκκλησιαστικὸν πλήρωμα καὶ γενικώτερα τὸν λαόν, ὥστε αὐτὸς νὰ ἐνστερνισθῇ τὶς πανανθρώπινες ἀρχές της. Δύναται ἐπίσης νὰ τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς ἰδιωτικῶν καὶ ἄλλων ἐκδηλώσεων, ὀργανισμῶν καὶ κινημάτων, ἐμπνέουσα μὲ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἀνθρώπους της τὰ πλήθη, ὅπως αὐτὸ συμβαίνει σχεδὸν σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις καταπατήσεως τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἢ καὶ τῶν φυλετικῶν διακρίσεων. Καὶ εἶναι σήμερα ἀρκετὰ γνωστὰ ὀνόματα ὡς τοῦ Μάρτιν Λοῦθερ Κίνγκ, τοῦ ἐπισκόπου Τούτου κ.ἄ. ποὺ ἔχουν γίνει παγκόσμια σύμβολα τοῦ ἀγῶνος ἐναντίον τοῦ φυλετισμοῦ καὶ τῶν παραφυάδων του.

Ἀλλὰ καὶ διάφοροι μὴ κυβερνητικοὶ ὀργανισμοὶ ποὺ ὑπάρχουν σὲ διάφορες χῶρες γιὰ τὴν καταπολέμηση τῶν φυλετικῶν διακρίσεων, ἔχουν ἄμεση σχέσι, συνεργασία, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ ἐξάρτησι ἀπὸ τὶς τοπικές των Ἐκκλησίες, ποὺ συντονίζουν τὸ σημαντικὸ ἔργο των, ὅπως στὴ Γαλλία π.χ. τὸ MRAP (MOUVEMENT CONTRE LE RACISME ET POUR L' AMITIE ENTRE LES PEUPLES) ποὺ ἱδρύθη τὸ 1949, ἢ ἡ LICRA, ποὺ εἶναι ἐξωκομματικὸς ὀργανισμὸς μὲ 30.000 μέλη καὶ μὲ ἰδιαίτερη ἔμφασι στὴ δικαστηριακὴ ὑποστήριξι τῶν θυμάτων τοῦ ρατσισμοῦ. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὴν Ἀμερικὴ καὶ σὲ ἄλλα μέρη, ὅπου ἡ παρουσία τῆς Ἐκκλησίας στὸ προσκήνιο τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ εἶναι διακριτικὴ ἀλλὰ καὶ δυναμική.

Οἱ πανανθρώπινες ἀρχὲς τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος βρῆκαν, ἰδιαίτερα μετὰ τὸν πόλεμο, τὴν ἔκφρασή τους σὲ νομικὰ κείμενα διεθνοῦς καὶ ἐθνικοῦ ἐπιπέδου, ὅπως εἶναι οἱ Διακηρύξεις τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν καὶ τὰ Συντάγματα τῶν πολιτισμένων κρατῶν. Τὰ κείμενα αὐτὰ ἐγγυῶνται τὴν ἀνθρώπινη ἐλευθερία καὶ ἀξιοπρέπεια, ἀλλ' ὅπως ἀποδεικνύουν τὰ πράγματα δὲν εἶναι σὲ θέσι νὰ προλάβουν καταχρήσεις στὸν τομέα τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ποὺ παρὰ τὶς διακηρύξεις παραβιάζονται σήμερα σὲ πολλὲς χῶρες τοῦ κόσμου. Οἱ φυλετικὲς διακρίσεις, ἰδιαίτερα σὲ ὡρισμένα σημεῖα τοῦ κόσμου, ἔχουν προσλάβει τὸν χαρακτῆρα ἐπιδημίας, ποὺ μαστίζει δυστυχῶς καὶ τὴ νεολαία, ὅπως συμβαίνει στὸ Ἰσραήλ, ὅπου σύμφωνα μὲ πρόσφατα στοιχεῖα ἔρευνας τὸ 45% τῶν νέων αὐτῆς τῆς χώρας τάσσεται ἀναφανδὸν ὑπὲρ τῆς λήξεως μέτρων διωγμοῦ τῆς ἀραβικῆς μειονότητος καὶ ἀπωθήσεώς της εἰς τὸ περιθώριο. Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἐνδεικτικὰ τοῦ πόσον ἀνίσχυροι εἶναι σήμερον οἱ νόμοι καὶ περισσότερον ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς ἐφαρμόζουν, προκειμένου νὰ προστατεύσουν ἀποτελεσματικὰ τὶς μειονότητες ἀπὸ διώξεις καὶ μεροληπτικὴ συμπεριφορὰ τῶν κρατῶν ποὺ τὶς φιλοξενεῖ. Γιατὶ τὸ ζήτημα αὐτὸ ἔχει περάσει στὴν πολιτικὴ πράξι, ποὺ ἀδυσώπητα ἐξυπηρετεῖ ἄνομα συμφέροντα καὶ ὕποπτους στόχους.

Στὴν Ἑλλάδα, χώρα μὲ μακρὰ δημοκρατικὴ καὶ ὀρθόδοξη παράδοση δὲν εἴχαμε ποτὲ ἐπιβίωσι τοῦ ρατσισμοῦ. Ἀντίθετα ὁ λαός μας σὲ δύσκολες ὧρες ἔδειξε παραδειγματικὴ ἀλληλεγγύη πρὸς ἀλλοφύλους καὶ ἀλλοπίστους ἕλληνες πολίτες, χωρὶς διάκρισι χρώματος, ἰδεολο-

γίας, φυλῆς ἢ θρησκείας. Καὶ εἶναι πρὸς τιμὴν τοῦ λαοῦ μας, ὅτι ἔχει ἀπὸ αἰώνων διδαχθῆ τὸ ἑλληνορθόδοξο ἰδεῶδες ποὺ τιμᾶ τὸν ἄνθρωπο ὁποιοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι καὶ ξεχύνει τὰ μύρα τῆς ψυχῆς του σὲ ἐκδηλώσεις ἀγάπης πρὸς ὅλους ἀδιακρίτως. Παρὰ ταῦτα στὸ Σύνταγμά μας ἂν καὶ δὲν γίνεται εἰδικὴ πρόβλεψι ἀπαγορεύσεως τῶν φυλετικῶν διακρίσεων, ὑπάρχουν ὡστόσο γενικῆς φύσεως προβλέψεις γιὰ τὸν σεβασμὸ καὶ τὴν προστασία τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου (ἄρθρ. 2 παρ. 1), γιὰ τὴν ἰσότητα ὅλων τῶν ἑλλήνων ἀπέναντι τοῦ νόμου (ἄρθρον 4), γιὰ τὸ δικαίωμα ὅλων νὰ ἀναπτύσσουν ἐλευθέρως τὴν προσωπικότητά των καὶ νὰ συμμετέχουν στὴν κοινωνική, οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ τῆς χώρας (ἄρθρον 5) καὶ κυρίως γιὰ τὸ δικαίωμα ὅλων νὰ ἀπολαύουν ἀπολύτου προστασίας τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας των, ἀδιακρίτως ἐθνικότητος, φυλῆς ἢ γλώσσης καὶ θρησκευτικῶν ἢ πολιτικῶν πεποιθήσεων (ἄρθρον 5 παρ. 2).

Μὲ τὶς ρητὲς αὐτὲς διατάξεις προστατεύονται ἀμέσως καὶ ἐμμέσως τὰ ἀγαθὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας καὶ τῶν ἴσων δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων καὶ καταδικάζεται ὁ ἐθνοφυλετισμός, τὸν ὁποῖον ἄλλωστε ἡ Ὀρθόδοξος ἑλληνικὴ Ἐκκλησία εἶχεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 19ου αἰῶνος ἐπισήμως καταδικάσει ὡς ἐπικίνδυνη αἵρεσι. Εἶναι ἐπομένως εὐτύχημα γιὰ τὸ Ἔθνος μας τὸ ὅτι Ἐκκλησία του καὶ νομοθεσία του στέκονται ἐπὶ σκοπόν, προστατευτικῶς ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων ἰσότητος, ἐλευθερίας καὶ ἀπολαύσεως κάθε ἀνθρωπίνου δικαιώματος ἐκ μέρους παντὸς πολίτου. Ἀρκεῖ ἡ παράδοσι αὐτὴ νὰ συνεχίζεται, ἡ παιδεία νὰ τὴν καλλιεργεῖ, οἱ φύλακες τοῦ νόμου νὰ τὴν ὑπερα-

σπίζονται, ἡ Ἐκκλησία νὰ τὴν συντηρεῖ καὶ ὁ λαός μας νὰ τὴν ἀσπάζεται καὶ σέβεται.

Παράλληλα, ὡστόσο, μὲ τὶς ὡς ἄνω συνταγματικὲς προβλέψεις, ἐξεδόθη πρόσφατα καὶ ὁ ν. 1419/1984 ἀρ. 24 ὁ ὁποῖος προβλέπει τὴν αὐστηρὴ τιμωρία ὅποιου δημόσια, γραπτὰ ἢ προφορικὰ ἢ μὲ ὁποιοδήποτε μέσο προτρέπει σὲ μῖσος ἢ σὲ πράξεις βίας ἢ κυκλοφορεῖ ἰδέες προσβλητικὲς ἐναντίον ἀτόμων ἢ ὁμάδων ἐπικαλούμενος λόγους «φυλετικῆς ἢ ἐθνικῆς καταγωγῆς των». Ἕως ἐδῶ ἡ διάταξη -ὅπως ἐγράφαμε σὲ ἄρθρο μας τὸν Μάρτιον τοῦ 1984- εἶναι καὶ λογικὴ καὶ εὐπρόσδεκτη. Οἱ Ἕλληνες ἰδιαίτερα εἴμαστε εὐαίσθητοι στὸν τομέα αὐτὸν καὶ δὲν συγχωροῦμε, οὔτε στὸν ἑαυτό μας, οὔτε σὲ κανένα ἄλλον φυλετικὲς διακρίσεις, ποὺ τὶς καταδικάζουμε ἀπερίφραστα. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ δὲν εὐδοκίμησε ποτὲ μέχρι τώρα στὴν πατρίδα μας ὁ ρατσισμός. Τὸ ἑλληνορθόδοξο ἦθος μᾶς ἐπιβάλλει νὰ βλέπουμε σὰν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ κάθε συνάνθρωπό μας, νὰ τὸν ἀγαποῦμε καὶ νὰ τὸν σεβόμαστε.

Ἀλλὰ ἡ ποινικὴ κύρωση -ἐτονίζαμε στὴ συνέχεια- ἐπεκτείνεται καὶ σὲ βάρος ἐκείνων ποὺ ἐκ λόγων διαφορᾶς θρησκεύματος μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὅτι προτρέπουν σὲ μῖσος ἢ διαδίδουν ἰδέες προσβλητικὲς γιὰ τοὺς ἀντιπάλους των. Ἡ πρόβλεψη αὐτὴ ποὺ ἐξομοιώνει τὶς ἀντιθέσεις γιὰ λόγους θρησκευτικοὺς μὲ τὶς ρατσιστικὲς διακρίσεις εἶναι πρωτότυπη γιὰ τὸ δίκαιό μας καὶ πλήττει εὐθέως τὴν ἐλεύθερη ἔκφραση γνώμης γιὰ τὴ δράση τῶν αἱρετικῶν στὴ χώρα μας, στραγγαλίζει τὸ δικαίωμα λαϊκῶν κινητοποιήσεων γιὰ τὴν ἀπόκρουση τῆς προσηλυτιστικῆς προπαγάνδας των, περιορίζει ἀφόρητα τὸν ὁρίζοντα ἀντιπαράθεσης μαζί των, θέτει σὲ κίν-

δυνο τήν ὑπεράσπιση τῆς πίστεως ἀπὸ τοὺς ἐλεεινοὺς τερμίτες ποὺ τὴν ἐπιβουλεύονται, ἀφήνει οὐσιαστικὰ ἐλεύθερο τὸ πεδίο δράσεως στοὺς Ἰεχωβίτες καὶ τοὺς ἄλλους ποικιλώνυμους εἰσβολεῖς, δένει τὰ χέρια τῶν ὀρθοδόξων, ποὺ κινδυνεύουν, ὅταν θὰ ὑψώνουν φωνὴ ἀγανάκτησης καὶ διαμαρτυρίας, νὰ χαρακτηρίζωνται... ρατσιστὲς καί, τελικά, μὲ τὸ πρόσχημα ἐκσυγχρονισμοῦ τῆς νομοθεσίας μας, χαλκεύει δεσμὰ αἰσχρὰ καὶ ἀπαίσια σὲ βάρος τῆς ἀντιαιρετικῆς δραστηριότητος (Βλ. εἰς ἐφημ. «*Ὀρθ. Τύπος*» τῆς 9-3-1984 ἄρθρον μας ὑπὸ τὸν τίτλον «*Εἶσθε ρατσιστές…*»).

Τὶς ἐκτιμήσεις μας αὐτὲς συμμερίζονται καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ποὺ ἐκφράζουν τὴν ἀνησυχία τους ἀπὸ τὴν ἐνδεχόμενη ἐφαρμογὴ αὐτοῦ τοῦ νόμου. Χαρακτηριστικὸ εἶναι, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἄρθρο τοῦ Κ. Διακογιάννη, στὸ ὁποῖο μεταξὺ τῶν ἄλλων γράφονται καὶ αὐτά: «*Σοβαρολογῆτε κ. Μαγκάκη; Θὰ μοῦ ἐπιβάλλετε ἐμένα, τοῦ κάθε "ἐμένα", τοῦ κάθε Ἕλληνα, νὰ προδώσω τὴν ἱστορία μου καὶ νὰ τυφλώσω τὰ παιδιά μου, νὰ ἀποκρύψω δειλὰ καὶ προδοτικὰ ποιός ἔσφαξε τοὺς προγόνους μου, τοὺς συγχρόνους μου, ποιός κατακρεούργησε τὴν πατρίδα μου καὶ τὸ λαό της, εἴτε αὐτὸς ὁ κάποιος εἶναι Λατῖνος, εἴτε φρατέλλος, εἴτε Ἄρειος Γερμαναράς, εἴτε γκεσταπίτης, εἴτε Τουρκαλάς, εἴτε Τσέτης, εἴτε ἀνδρωποφάγος τοῦ Ἀττίλα, εἴτε Κομιτατζῆς, εἴτε Φράγκος ἀπ' αὐτοὺς ποὺ καίγανε μὲ βραστὸ νερὸ τοὺς Ἕλληνες τῆς Σμύρνης, καθὼς ἀπελπισμένοι σκαρφάλωναν στὰ καράβια τους, εἴτε Ἐγγλέζος ποὺ πυρπολοῦσε ζωντανὸ τὸν Αὐξεντίου, εἴτε κρεμοῦσε τὸν Καραολῆ, εἴτε Ἀγαρηνὸς καὶ Μπαρμπαρίνος τῆς Ἀραπιᾶς, εἴτε Ἰμπραΐμης, εἴτε Ἑβραῖος ποὺ πρόδιδε τὸν*

Κοσμᾶ τὸν Αἰτωλὸ στὸν Κοὺρτ πασᾶ καὶ ἔγδερνε τὸν Σκυλόσοφο Τρίκκης, χρηματοδοτοῦσε τὸν Κεμάλ, εἴτε Κίσσιγκερ ποὺ σχεδίαξε τὴν κατοχὴ τῆς Κύπρου, εἴτε Ζόξεφ Λούνς. Ἢ μήπως ἕνεκα αὐτῶν τῶν τελευταίων ἡ ἔμπνευση γι' αὐτὸν τὸν τουρκοκρατικὸ νόμο;

Σοβαρολογῆτε κ. Μαγκάκη; Δύο χρόνια φυλακὴ καὶ πρόστιμο γιὰ ὅποιον θίξει καταγωγὴ ἢ θρήσκευμα ξένο, σὲ μία χώρα σὰν τὴ σημερινὴ Ἑλλάδα, ὅπου ἡ ὀρθοδοξία βάλλεται ἀπὸ χίλιες μεριὲς καὶ ὑπονομεύεται ἀπὸ χίλια λαγούμια, ἀπὸ χίλιες παραθρησκευτικὲς ὀργανώσεις ποὺ φυτρώνουν σὰν τὰ μανιτάρια μὲ τὴ μάσκα κάποιας θρησκείας γιὰ νὰ ἐκφυλίζουν τὴ νεολαία καὶ νὰ στεριώσουν τὶς σύριγγες τῆς ἡρωΐνης στὸ προσκέφαλο κάθε Ἑλληνόπουλου;» (Βλ. ἐφημερίδα *«Αὐριανή»*, 15-2-1984*)*.

Φοβοῦμαι, ὅτι ἡ εὐρύτητα ποὺ χαρακτηρίζει τὶς δυνατές, ἕνεκα θρησκευτικῶν λόγων, ὀξύτητες ποὺ εἶναι πιθανὸν νὰ προκύψουν, ἐνδεχομένως θὰ περιλάβει καὶ ἐκδηλώσεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν πιστῶν της ποὺ ἀποβλέπουν στὴν προστασία τῆς Ὀρθοδοξίας ἀπὸ αἱρετικοὺς καὶ ξένους πράκτορες ποὺ δροῦν σχεδὸν ἀσύδοτοι στὴν πατρίδα μας, καὶ θὰ ἀδικήσει μιὰ ἐκλεκτὴ μερίδα ἀνθρώπων ποὺ μάχονται γιὰ τὰ ἱερά των, χαρακτηρίζοντάς τους ρατσιστές. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἡ διάταξις αὐτὴ εἶναι τοὐλάχιστον ἄκαιρος καὶ προκλητική, προσβλητικὴ δὲ γιὰ τοὺς ἀγωνιστὰς τῆς πίστεώς των. Καὶ θὰ εἶναι εὐχῆς ἔργον συντόμως νὰ τροποποιηθῇ γιὰ τὸ καλὸ τῆς πατρίδος μας.

Σήμερα ὁ ρατσισμὸς προβάλλει καὶ πάλιν ἀπειλητικὰ στὸ προσκήνιο τῆς ἱστορίας, διαφεύδοντας σαρκαστικὰ τὶς

διαπιστώσεις μας γιὰ τὴν πολιτιστική μας πρόοδο. Δὲν ἔχει σημασία τὸ ὅτι ὄχι στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ σὲ ἄλλα μέρη τῆς γῆς ἐμφανίζεται τὸ φαινόμενό του. Ὅλος ὁ κόσμος ἔχει ἑνότητα καὶ τὸ γένος μας καθολικότητα. Δὲν εἶναι μόνο στίγμα γιὰ τὴν ἐποχή μας ὁ ρατσισμός, εἶναι λεηλασία τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου, εἶναι ἀναίρεσι βασικῶν ἀρχῶν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ τῆς πανανθρώπινης συνειδήσεως. Πολλοὶ μὲ τὴν ἀδιαφορία τους ἐνισχύουν οὐσιαστικὰ τοὺς ρατσιστές. Καὶ ἄλλοι μὲ τὴ διστακτικότητά τους γίνονται συνένοχοί των. Ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ συνειδητοποιήσουμε ὅλοι τὸν κίνδυνο ποὺ μᾶς ἀπειλεῖ καὶ νὰ συντονίσουμε τὶς προσπάθειές μας, μέσα ἀπὸ συλλογικὰ ὄργανα, γιὰ τὴν καταπολέμηση τῶν φυλετικῶν πάσης μορφῆς διακρίσεων. Σὲ τελευταία ἀνάλυσι τέτοιες διακρίσεις ὑποτιμοῦν τὴν ποιότητα τῆς ζωῆς μας καὶ δημιουργοῦν τὶς προϋποθέσεις γιὰ νὰ ξαναζήσουμε τραγικὲς ἐμπειρίες τοῦ παρελθόντος.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι οἱ Ἐκκλησίες κάνουν πολλὰ στὸν τομέα αὐτόν. Ἀλλὰ χρειάζεται νὰ γίνουν καὶ ἄλλα. Κυρίως στὴν Ἀμερική, στὴν Ἀσία καὶ στὴν Ἀφρική, ὅπου οἱ προκαταλήψεις ἐναντίον τῶν μαύρων δὲν ἔχουν ἐκλείψει, οὔτε ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς χριστιανούς. Στὰ ἄλλα δὲ μέρη τῆς γῆς, ὅπου ἐμφανίζονται διακρίσεις μὲ βάσι ὄχι τὸ χρῶμα ἢ τὴ φυλή, ἀλλὰ τὴν κοινωνικὴ θέσι, τὴ μόρφωσι ἢ τὴν οἰκονομικὴ κατάστασι, πρέπει νὰ γίνει ἀντιληπτὸ ὅτι καμμία τέτοια διάκρισι δὲν μπορεῖ νὰ δικαιωθῇ κάτω ἀπὸ τὴν πνοὴ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ἀλληλεγγύης. Οἱ ἄνθρωποι ἀνέκαθεν ἦσαν τὰ ὑποκείμενα καὶ τὰ ἀντικείμενα τῶν ἰδεολογιῶν καὶ τῶν πολιτικῶν

σκοπιμοτήτων. Χρειάζεται ἄραγε νὰ τονισθῇ πὼς ἡ ἐξακολουθητικὴ πιστότητα σ' αὐτὴ τὴν ἀρχὴ ἐγκυμονεῖ πελωρίους κινδύνους, ποὺ μόνο μιὰ ἀποδέσμευσι τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὰ σχήματα αὐτὰ μπορεῖ νὰ ἀποτρέψει; Ὅλων τῶν ἀνθρώπων καλῆς θελήσεως καθῆκον εἶναι νὰ καταστήσωμε μὲ κάθε μέσο σαφές, ὅτι τὸ ἀπαραβίαστον τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου εἶναι ἀρχὴ πανανθρωπίνη, ποὺ δὲν ἔχει μὲν ἀκόμη παντοῦ καταξιωθῇ, μὰ ποὺ πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῇ ἀδιακρίτως καὶ πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν. Αὐτὸ ἐπιβάλλει ὁ χριστιανικός μας πολιτισμὸς καὶ ἡ ἀνάγκη γιὰ εἰρηνικὴ συμβίωσί μας κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο.

Παραθρησκευτικοὶ Ὁλοκληρωτισμοὶ καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα στὴν Ἑλλάδα*

Κάθε φορὰ ποὺ ἡ ἀνακύκληση τοῦ χρόνου μᾶς προσφέρει τὴν εὐκαιρία αὐτῆς τῆς ψυχοσωματικῆς ἐπικοινωνίας, μακαρίζω τὴν ἁγία Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία μας καὶ ὅλους ἐμᾶς, ποὺ ἀποτελοῦμε μέλη τοῦ σώματός της, γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἐκείνη, ποὺ μὲ περισσὴ φροντίδα μᾶς ἐδίδαξε αὐτὸν τὸν τρόπο τῆς ζωῆς, ποὺ εἶναι κοινωνία πίστεως καὶ ἀγάπης, καὶ αὐτὴ μᾶς ἔδωσε τὸ πρότυπο αὐτοῦ τοῦ τρόπου ὑπάρξεως, ποὺ διασώζεται στὴν παράδοσή μας δυναμικὰ καὶ ἀπρόσβλητα. Ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας θέλει νὰ μᾶς ἀποσπάσει ἀπὸ τὴν ἀτομική μας αὐτάρκεια, νὰ μᾶς ὁδηγήσει σὲ μιὰ περιπέτεια συμμετοχῆς, σὲ μιὰ σχέση καὶ κοινωνία μὲ τὴν ἐμπειρία τοῦ καθολικοῦ σώματος. Καὶ ἡ προηγούμενη σύναξή μας στὸ ναό, καθὼς

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ νομικοῦ κόσμου (δικαστές, δικηγόρους, συμβολαιογράφους, ἐπιμελητές κ.λπ.) τῆς Μαγνησίας, κατὰ τὴν πρὸς τιμήν των σύναξιν, ποὺ ὠργάνωσε ἡ Ἱ. Μητρόπολις Δημητριάδος στὴν αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ της Κέντρου στὶς 3 Ὀκτωβρίου 1986 μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, προστάτου αὐτῶν.

καὶ τούτη ἐδῶ, ποὺ ἀποτελεῖ συνέχειά της, εἶναι ἐκφράσεις καὶ ἐκδηλώσεις αὐτῆς τῆς κοινωνίας, ποὺ ἀποτελεῖ τὸν ἀντίποδα καὶ τὴν ἀντιπαράθεση στὴ σύγχρονη ἐγωκεντρικὴ καὶ αὐτοαπομονωμένη ἀτομικότητα, ποὺ ἀνελέητα μαστιγώνει τὶς ὑπάρξεις μας καὶ μᾶς στερεῖ τὴ θαλπωρὴ τῆς ἀνθρωπιᾶς μας. Σᾶς εὐχαριστῶ ὅλους γιὰ τὸν κόπο τῆς συμμετοχῆς σας στὸ πνευματικό μας συμπόσιο, καὶ σᾶς εὔχομαι μὲ ἀγάπη νὰ ἔχετε ὑγεία καὶ δύναμη, ὥστε νὰ ἐπαρκῆτε στὸ λεπτὸ καὶ ὑπεύθυνο ἔργο σας.

Στὴν ἐφετεινὴ[1] ἐπιλογὴ τοῦ θέματος ἐφρόντισα νὰ συνδυάζεται, ὅπως πάντα, ἡ ἐπικαιρότητα μὲ τὴν νομικο-θρησκευτικὴ ὑφή, γι' αὐτὸ καὶ ἐσπούδασα νὰ σᾶς ἀναλύσω τὶς σκέψεις μου πάνω στὸ πολὺ καυτὸ θέμα ποὺ ἐμφανίσθηκε στὴ χώρα μας σχετικὰ πρόσφατα καὶ πλήττει ἀνελέητα τὶς ἀσθενοῦσες συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ τοῦ τόπου, ἀπὸ τὴν μέχρις ἐνὸς ὁρίου ἀσύδοτη δραστηριότητα τῶν λεγομένων *«θρησκευτικῶν»* κινημάτων, εἴτε

1. Τὰ θέματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀπησχολήσαμε, κατὰ τὰ προηγούμενα χρόνια τὴν ὁμήγυρη τῶν νομικῶν μας, ἦταν, κατὰ σειράν, τὰ ἑξῆς: α) Ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογένειας κατὰ τὸ σχέδιο Γαζῆ (1976), β) Κίνδυνοι ἀπὸ τὶς προτάσεις τῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς Προσωπικῆς Καταστάσεως πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ δικαίου μας (1977), γ) Ἡ ἀποποινικοποίηση τῆς μοιχείας (1978), δ) Ἡ κατάργηση τοῦ ὅρκου ὡς ἀποδεικτικοῦ μέσου (1979), ε) Ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ σχεδίου ἰσονομίας τῶν ἑλλήνων (1980), στ) Ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς (1981), ζ) Ἡ ἰσότητα τῶν δύο φύλων ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου (1982), η) Ἐκκλησία καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1983), θ) Τὰ βασανιστήρια: Μαστίγωμα τῆς προσωπικότητος. Ἡ Ἐκκλησία στὴν πρωτοπορία γιὰ τὴν κατάργησή τους (1984), ι) Ρατσισμός: Λεηλασία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς (1985).

σάν *«θρησκεῖες»* ἐμφανίζονται, εἴτε σὰν ἑταιρεῖες ἢ φιλοσοφικὲς ἰδεολογίες καὶ συστήματα σκέψεως. Ἐτιτλοφόρησα τὸ θέμα μου: *«Παραθρησκευτικοὶ ὁλοκληρωτισμοὶ καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα στὴν Ἑλλάδα»* μὲ ὅλη τὴν ἐπίγνωση τῆς βαρύτητος αὐτοῦ τοῦ χαρακτηρισμοῦ ποὺ δίδω στὰ κινήματα αὐτά, ποὺ μὲ τὸ ἔνδυμα κάποιας ἀπροσδιόριστης «θρησκείας» εἴτε ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, εἴτε ἀπὸ τὴ Δύση προερχομένης, καὶ μὲ τὸ κάλυμμα τῆς καὶ συνταγματικὰ κατοχυρωμένης θρησκευτικῆς ἐλευθερίας δροῦν ἀσύδοτα στὸν ἑλληνικὸ χῶρο, μεθοδεύοντας στὴν οὐσία ἕνα ἀπαίσιο ὁλοκληρωτισμὸ ποὺ ἐκτείνεται πρῶτα στὰ θύματα-ὀπαδοὺς καὶ ὕστερα στοὺς ὀρθόδοξους πιστοὺς πολίτες τῆς χώρας μας, ποὺ σχεδὸν ἀπροστάτευτοι γίνονται τὸ ἀντικείμενο αὐτῶν τῶν ὕπουλων μεθοδεύσεων καὶ καταντοῦν μέσα στὴν ἴδια τὴ χώρα τους πολιτικά, κοινωνικὰ καὶ νομικὰ χωρὶς δικαιώματα, πολίτες β΄ κατηγορίας.

Ἑπομένως οἱ σκέψεις μου ποὺ ἀκολουθοῦν θὰ ἐπικεντρωθοῦν τόσο στὴν παρουσίαση τοῦ ὁλοκληρωτικοῦ καὶ ἀνελεύθερου χαρακτῆρα τῶν διαφόρων *«θρησκευτικῶν»* καὶ παραθρησκευτικῶν αἱρέσεων καί *«θρησκειῶν»* ποὺ δροῦν στὴν Ἑλλάδα σήμερα, ὅσο καὶ στὶς πρακτικὲς ποὺ ἐφαρμόζουν καὶ ποὺ παραβιάζουν ἀπροσχημάτιστα τὰ διεθνῶς κατοχυρωμένα ἀνθρώπινα δικαιώματα, γιὰ νὰ καταλήξω στὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ θύματα ὅλης αὐτῆς τῆς στρατηγικῆς δὲν εἶναι μόνο οἱ ὀπαδοὶ τῶν κινημάτων, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι ἕλληνες πολίτες ποὺ δέχονται ἀνυποψίαστοι τὴν ἐπίθεση τῶν φανατικῶν καὶ κατευθυνόμενων αἱρετικῶν χωρὶς νὰ προστατεύονται ἢ χωρὶς νὰ προστατεύονται ἐπαρκῶς.

Κατὰ τὰ τελευταῖα, ἰδιαίτερα, χρόνια ἔχει ἐνταθῆ στὴν πατρίδα μας ἡ προπαγανδιστικὴ παρουσία διαφόρων παραθρησκευτικῶν κινημάτων, ποὺ ἐμφανίζονται μὲ τὸ ἐπικάλυμμα τῆς θρησκευτικῆς δοξασίας, ἀλλὰ πού, κατὰ βάθος, ἐπιδιώκουν ὄχι τὴν ἀναβάθμιση, ἀλλὰ τὴν ὑποβάθμιση τῆς ποιότητος τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἐπικυριαρχία ἐπὶ τῶν συνειδήσεων.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὀφείλω, πρὸς πρόληψιν παρεξηγήσεων, νὰ τονίσω, ὅτι δὲν ἐννοῶ τὶς παραδοσιακὲς θρησκευτικὲς μειονότητες, ἀλλὰ τὰ νεοφανῆ, ἄγνωστα καὶ ἑτερόκλητα παραθρησκευτικὰ κινήματα ἀνατολικῆς ἢ δυτικῆς προελεύσεως πού, καταχρώμενα τὴν δημοκρατικὴ ἐλευθερία ποὺ ἐπικρατεῖ στὴ χώρα μας, ἐπιδίδονται σὲ ἕνα ἄνευ προηγουμένου ὄργιο προπαγάνδας καὶ προσηλυτισμοῦ. Ἡ τακτικὴ αὐτή, παρὰ τὴν ἐλαστικότητα ἐφαρμογῆς τῶν σχετικῶν νόμων ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ δικαστήρια, ἔχει ἀνησυχήσει τόσο τὶς ἐπίσημες ἀρχὲς ποὺ κάνουν ἤδη λόγο γιά *«κίνδυνο διασάλευσης τῆς ἐννόμου τάξεως»* ἀπὸ τὴ δράση τέτοιων ὀργανώσεων ἢ γιά *«καρκινώματα στοὺς κόλπους τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας»* (Βλ. *«Τὸ Βῆμα»*, 27-4-1986) ὅσο καὶ τὴν κοινὴ γνώμη ὅπως τοὐλάχιστον αὐτὴ ἐκφράζεται ἀπὸ τὸν καθημερινὸ Τύπο. Εἶναι χαρακτηριστικοὶ ὡρισμένοι τίτλοι ἐφημερίδων ποὺ ἀναφέρονται στὴν προσπάθεια αὐτή, ὅπως π.χ. *«Ὑποπτες μεθοδεύσεις»* (*«Ἔθνος»*, 18-10-1986) ἢ *«Μὲ ποταμοὺς χρημάτων»* (*«Ἔθνος»*, 18-10-1983) ἢ *«Μὲ πολὺ ἔξυπνα τεχνάσματα προσελκύουν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ πολλὲς αἱρέσεις τοὺς νεαρούς»* (*«Μακεδονία»*, 24-8-1986).

Θὰ ἔχω, ἐλπίζω, τὴν δυνατότητα νὰ σᾶς ἀναπτύξω στὴ συνέχεια, μὲ κάθε δυνατὴ συντομία τὶς σκέψεις μου ποὺ θε-

μελιώνουν τὸν χαρακτηρισμὸ ποὺ ἔδωσα στὶς παραθρησκευτικὲς αὐτὲς ὀργανώσεις. Τοῦτο μόνον λέγω τώρα, ὅτι πέραν τοῦ θρησκευτικοῦ ἐπικαλύμματος, ποὺ γιὰ εὐνοήτους λόγους περιβάλλονται οἱ κινήσεις αὐτές, οὐσιαστικὰ ἐκπροσωποῦν μιὰ ἰταμὴ ἀπειλὴ ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου, τῆς ἐννόμου τάξεως, τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν κανόνων δημοσίου δικαίου ποὺ διέπουν τὴν κοινωνία μας, ποὺ οὐδέποτε ἄλλοτε ἀντίκρυζε τόσο αἰσθητὰ καὶ φανερὰ τὸν κίνδυνο ἀλλοτρίωσης καὶ ἀφανισμοῦ της. Γι' αὐτὸ καὶ ὄχι χωρὶς αἰτία κάμνω λόγον περί *«παραθρησκευτικῶν ὁλοκληρωτισμῶν»* ἐπειδή, ὅπως θὰ ἀποδείξω, οἱ ὀργανώσεις αὐτὲς ἔχουν ὅλα τὰ στοιχεῖα τῶν πιὸ ἀπαίσιων ὁλοκληρωτικῶν καθεστώτων ποὺ καταδυναστεύουν τὸν ἄνθρωπο, τοῦ ἀφαιροῦν τὴ λειτουργία τῆς σκέψης, τὸν καθιστοῦν ἐνεργούμενο καὶ τὸν ἐκμεταλλεύονται ἀσύστολα καὶ καπηλικά.

Τὸ ὄργιο δὲ αὐτῆς τῆς τακτικῆς εἶναι τόσο θρασὺ καὶ ἀπροκάλυπτο, ὥστε οἱ ἡγέτες τῶν παραθρησκευτικῶν ὁμάδων ἐπεστράτευσαν τοὺς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς φίλους καὶ ὑποστηρικτές των, γνωστὲς προσωπικότητες στὴν παγκόσμια πολιτικὴ σκηνὴ καθὼς καὶ παράγοντες ξένων Ἐκκλησιῶν, γιὰ νὰ ζητήσουν ἀπὸ τήν... Ἐκκλησία μας νὰ μεσολαβήσει στὴν κυβέρνηση γιὰ τὴν κατάργηση τῶν νομικῶν φραγμῶν ποὺ προστατεύουν στὴν πατρίδα μας κάθε γνωστὴ θρησκεία ἀπὸ τὸν προσηλυτισμό! Τὸ πιὸ περίεργο δὲ εἶναι ὅτι αὐτῆς τῆς ὠργανωμένης καὶ καλοστημένης ἐπιχείρησης θύματα ἔπεσαν καὶ παράγοντες τῆς ζωῆς αὐτοῦ τοῦ τόπου καὶ δημοσιογράφοι ποὺ ἔφθασαν στὸ σημεῖο νὰ ὑποστηρίζουν τὶς ποικιλώνυμες αὐτὲς αἱρέσεις καὶ νὰ δηλώνουν μάλιστα κάποιοι ἀπὸ αὐτοὺς ὅτι *«ντρέπονται γιατὶ εἶναι ἕλλη-*

νες» ἐπειδὴ τάχα στὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπάρχει θρησκευτικὴ ἐλευθερία δηλ. ἀσυδοσία γιὰ νὰ δροῦν ἀνενόχλητα καὶ ἀτιμώρητα οἱ παντὸς εἴδους τερμίτες καὶ οἱ ἄλλες ξενοκίνητες ἑταιρεῖες καὶ ὀργανώσεις εἴτε γιὰ τοὺς Κρίσνα πρόκειται, εἴτε γιὰ τὸν Γκουροὺ Μπαγκουὰν Σρὴ Ραζνίς, εἴτε γιὰ τὰ Παιδιὰ τοῦ Θεοῦ, εἴτε γιὰ τὸν Ράτζ Γιόγκα, τὸν Ἀνανάντα Μάρκα, τὴν Κίνηση Θιβετιανῶν Σπουδῶν καὶ Διαλογισμοῦ, τὸν Μούν, τοὺς Γνωστικοὺς καὶ κυρίως τοὺς Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ, ποὺ ἀποτελοῦν πολυεθνικὰ συγκροτήματα ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων πού, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς θρησκείας, ἐκμεταλλεύονται τοὺς ἀφελεῖς ὅλου τοῦ κόσμου γιὰ νὰ ζοῦν μέσα στὴ χλιδὴ οἱ ἡγέτες των μὲ τὶς εἰσφορὲς τῶν ὀπαδῶν-δούλων τους σὲ ὅλα τὰ μήκη καὶ πλάτη τῆς γῆς.

Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ἰδιαίτερη θέση κατέχουν οἱ νέοι, γιὰ τοὺς ὁποίους ἰσχύει βέβαια τὸ ἐλαφρυντικὸ τῆς ἀπειρίας ἀλλὰ καὶ τῶν ἐντόνων ἀναζητήσεων, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους ἀνησυχοῦν ὄχι μόνον οἱ γονεῖς των ἀλλὰ καὶ τὸ Εὐρωπαϊκὸ Κοινοβούλιο. Οἱ νέοι αὐτοὶ ψάχνοντας γιὰ ἰδεώδη, ἀξίες καὶ στόχους πέφτουν συχνὰ στὰ δίκτυα αὐτῶν ποὺ τάζουν ἐπίγειους παραδείσους καὶ ὑπνωτίζονται, σὰν ἀπὸ ἄλλα ψυχοναρκωτικά, καὶ γίνονται ἄβουλα ὄργανα τῶν ἐπιτήδειων, ἕως ὅτου βέβαια ἀντιληφθοῦν τὴν ἀπάτη, ὁπότε γιὰ πολλοὺς εἶναι ἤδη πολὺ ἀργά (*«Μακεδονία»*, 24-8-1986).

Τὸ Εὐρωπαϊκὸ Κοινοβούλιο, δέκτης τῶν ἀνησυχιῶν κυβερνήσεων καὶ κοινῆς γνώμης, μὲ ψήφισμά του τοῦ ἔτους 1984 (Ἐπίσημη Ἐφημερίδα τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων ἀριθμ. C 172/41/2.7.84) ὑπογραμμίζει τὴν ἀνάγκη νὰ ἀναληφθοῦν κοινὲς προσπάθειες τῶν κρατῶν-μελῶν τῆς ΕΟΚ

γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν ὁμάδων ἐκείνων ποὺ στὸ ὄνομα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας ἐξουθενώνουν τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου *«λαμβάνοντας ὑπ' ὄψη τὶς ἀνησυχίες πολιτῶν καὶ οἰκογενειῶν στὴν Κοινότητα ὅσον ἀφορᾶ τὶς δραστηριότητες ὡρισμένων νέων ὀργανώσεων ποὺ κινοῦνται κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, ἐφ' ὅσον οἱ μέθοδοί τους συντελοῦν στὴν παραβίαση τῶν ἀνθρωπίνων καὶ ἀστικῶν δικαιωμάτων καὶ εἶναι ἐπιζήμιες γιὰ τὴν κοινωνικὴ δέση τῶν ἀτόμων ποὺ ἀφοροῦν»*.

Ἀλλ' εἶναι ἴσως καιρὸς νὰ εἰσέλθουμε στὰ ἄδυτα τῶν κινημάτων αὐτῶν. Ὅσα θὰ λεχθοῦν στὴ συνέχεια εἶναι θεμελιωμένα σὲ ἀπροσμάχητα στοιχεῖα ποὺ ἔχουν ἀντληθῆ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἐπίσημα κείμενά των καὶ δὲν ἔχουν διαψευσθεῖ. Θὰ σταθοῦμε ἰδιαίτερα στοὺς Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ, ἐπειδὴ εἶναι πιὸ γνωστοὶ καὶ πιὸ κινητικοί, παραλείποντες τὶς καθαρά «θρησκευτικές» δογματικές των διδασκαλίες, ποὺ ἄλλωστε ἔχουν κάποια ρευστότητα καὶ ὑπογραμμίζοντες κυρίως τὰ σημεῖα ἐκεῖνα ποὺ συνιστοῦν ἀπροκάλυπτη παραβίαση τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ τῶν κανόνων δημοσίας τάξεως. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πρέπει νὰ ποῦμε πὼς ἡ ὀργάνωση αὐτὴ ἔχει τὸ νομικὸ ἔνδυμα τῆς μετοχικῆς ἑταιρείας, μὲ ἕδρα τὸ Μπρούκλιν τῆς Ν. Ὑόρκης, καὶ διδάσκει, μεταξὺ ἄλλων, ὅτι ἀπὸ τὸ 1914, ἔτος ποὺ ἦλθε στὴ γῆ ἀοράτως ὁ Χριστός καὶ ἐγκατέστησε τὴ μόνη νόμιμη καὶ ἀνεγνωρισμένη ἀπὸ αὐτὸν κυβέρνηση, αὐτὴν ποὺ ἀπαρτίζουν τὰ μέλη τοῦ Δ.Σ. τῆς μετοχικῆς ἑταιρείας *«Σκοπιά»*, κάθε ἄλλη κρατικὴ κυβέρνηση καὶ ἐξουσία, ἑπομένως καὶ ἡ

ἑλληνική, εἶναι παράνομη, ὁ στρατός της εἶναι διαβολικὸς καὶ κατευθύνεται ἀπό *«πνεύματα δαιμονίων»* γι' αὐτὸ καὶ κάθε ὀπαδός της πρέπει νὰ διακόψει τὸ συντομώτερο κάθε σχέση μαζί της καὶ νὰ σταματήσει κάθε ὑποστήριξη στό *«διαβολικὸ σύστημα»* καὶ ἐπίσης πρέπει νὰ μισῇ μὲ ἐνεργὸ τρόπο καὶ νὰ βδελύσσεται σὰν κάτι τὸ ἀηδιαστικὸ τούς *«ἐχθροὺς τοῦ Ἰεχωβᾶ»* δηλ. τὸν καθένα ποὺ θὰ θελήσει νὰ σταθῇ συνειδητὰ στὸ πλευρὸ καὶ νὰ γίνει ὑποστηρικτὴς τῶν ἰδανικῶν ποὺ ὑπηρετεῖ ὁ ἑλληνικὸς στρατός.

Ἔτσι ἀποδεικνύεται πὼς οἱ Μ. τ. Ἰ. προτρέπονται ἀπὸ τὴν ὀργάνωση τοῦ Μπρούκλιν καὶ δημόσια καὶ προφορικὰ καὶ μὲ ἔντυπα καὶ μὲ κάθε τρόπο, μὲ κείμενα καὶ μὲ εἰκονογραφήσεις καὶ μάλιστα ἐκ προθέσεως σὲ πράξεις ποὺ προκαλοῦν διακρίσεις καὶ μῖσος κατὰ προσώπων ἐκ μόνου τοῦ λόγου τῆς ἐθνικῆς των συνειδήσεως καὶ τοῦ θρησκεύματός των. Ὅλους μας μᾶς συγκαταλέγουν στὸ διαβολικὸ σύστημα καὶ καλοῦν τοὺς ὀπαδούς των νὰ μᾶς ἀποστρέφωνται (Βλ. Ἀντ. Ἀλεβιζοπούλου: *«Μαρτυρία»*, 12/1984, σ. 3).

Ἡ παραπάνω διδασκαλία καὶ ὄχι οἱ προβληθέντες προσχηματικὰ λόγοι συνειδήσεως ἦσαν ἐκεῖνοι πού, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς φοβερὲς πιέσεις ποὺ ἀσκήθηκαν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό, ἀνάγκασαν τὴν ἑλληνικὴ κυβέρνηση νὰ ψηφίσει τὸν ν. 731/1977 γιὰ τὴν ἄοπλη θητεία τῶν φιλειρηνικῶν *«ἀντιρρησιῶν συνειδήσεων»*, καθ' ἣν ἐποχὴν μάλιστα ἄλλες δυτικοευρωπαϊκὲς κυβερνήσεις καταργοῦσαν τέτοιους νόμους γιὰ νὰ αὐτοπροστατευθοῦν. Ἀλλ' οἱ Μ. τ. Ἰ. ὄχι μόνον δὲν ἔχουν καμμία σχέση μὲ τὶς φιλειρηνικές διακηρύξεις, ἀλλ' ἀντιθέτως διακηρύσσουν ὅτι *«Ὁ Ἰεχωβᾶ δὲν εἶναι εἰρηνιστὴς οὔτε καὶ οἱ Μ. τ. Ἰ. εἶναι εἰρηνιστές»* καὶ ὅτι *«ὁ Ἰε-*

χωβᾶ δὲν ἐπιθυμεῖ τὸν ἀφοπλισμό, οὔτε καὶ οἱ Μ. τ. Ἰ. τὸν ὑποστηρίζουν» (Βλ. *«Σκοπιά»*, 1954, σ. 81). Ὁ Χριστός, κατ' αὐτούς, δὲν εἶναι Θεὸς τῆς ἀγάπης, ἀλλά «μεγάλος σφαγέας» καί «ἐκτελεστής» ποὺ θὰ κατασφάξῃ τοὺς βδελυροὺς ἐχθρούς του. Οἱ δὲ Μ. τ. Ἰ. *«θὰ ἀξιωθοῦν νὰ πλύνουν τὰ πόδια τους στὸ αἷμα τὸ δικό μας»* (Βλ. *«Σκοπιά»*, 1968, σ. 83, 1979, σ. 4). Σὲ ἀπόδειξη τοῦ ἰσχυρισμοῦ μας ὅτι οἱ Μ. τ. Ἰ. προσχηματικὰ προβάλλουν τὸν φιλειρηνισμό τους γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν ἄοπλη θητεία, ἐνῶ κατὰ βάθος ἀρνοῦνται νὰ ἀναγνωρίσουν στὸ κράτος καὶ στὴν κυβέρνηση τὸ ρόλο τους, ἀναφέρουμε τὴν πρακτικὴ ποὺ ἀκολούθησαν στὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν ἐφαρμογὴ αὐτοῦ τοῦ νόμου. Ἐνῶ θὰ περίμενε κανεὶς νὰ μείνουν εὐχαριστημένοι, αὐτοὶ ἀρνοῦνται νὰ φορέσουν τώρα στρατιωτικὴ στολή, νὰ ἀπονείμουν χαιρετισμὸ στὴ σημαία, νὰ πειθαρχήσουν στοὺς ἀξιωματικούς. Γιατί; Διότι πιστεύουν ὅτι ὁ στρατὸς εἶναι διαβολικὸς καὶ δὲν ὀφείλουν ὑποταγὴ σ' αὐτόν. Καὶ νὰ σκεφθῇ κανεὶς ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνηση, μὲ ἑρμηνευτικὴ ἐγκύκλιο τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης ὥρισε πὼς ὁ ν. 731/1977 ἐφαρμόζεται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον ὑπὲρ τῶν χιλιαστῶν. Ἕνας τρόπος ὑπάρχει γιὰ νὰ καταργηθῇ ἐντὸς μίας ὥρας ὁ ἄνισος νόμος αὐτός. Νὰ διακηρύξει ἡ Ἐκκλησία μας ὅτι εἶναι ἐναντίον τοῦ πολέμου καὶ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ ὅτι ἀποδεσμεύει τοὺς θρησκευομένους νέους στρατιῶτες ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση νὰ φέρουν ὅπλο, παρακινώντας τους νὰ ζητήσουν τὴν καὶ σ' αὐτοὺς ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου. Ὁπότε...

Ἐναντίον τῆς κατεστημένης πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ τῶν κανόνων δημοσίας τάξεως στρέφονται ὅλα σχεδὸν τὰ παραθρησκευτικὰ συστήματα τῆς ἐποχῆς μας. Ὁ Ραζνὶς π.χ. ὁ

γνωστὸς Γκουροὺ μὲ τὶς 92 Ρόλλς-ρόϋς, ποὺ ἀνεστάτωσε πρόσφατα τὴν Κρήτη, μὲ δηλώσεις του ὑπεστήριξε ὅτι *«ἡ σύγχρονη Ἑλλάδα βρίσκεται ὑπὸ τὸν ἔλεγχον ἠλιθίων»*. Γιὰ τὴν οἰκογένεια εἶπε: *«Οἱ οἰκογένειες πρέπει νὰ ἐξαφανισθοῦν γιατὶ τὰ παιδιὰ ἐμποδίζουν τὸ χωρισμό. Γιὰ μιὰ σταγόνα σπέρματος δὲν σημαίνει ὅτι ἔχεις κυριότητα πάνω σ' ἕνα παιδί. Αὐτὰ πρέπει ν' ἀλλάξουν»*. Γι' αὐτὸ κινήσεις ὅπως αὐτὴ τοῦ Ραζνὶς κρίθηκαν ἐπικίνδυνες γιὰ τὴ δημοσία ἀσφάλεια ἀπὸ τὶς κυβερνήσεις τῆς Δυτ. Εὐρώπης. Ἔτσι ὁ «θεός» Ραζνίς, ὅπως καὶ ὁ Ὀμκαρανάντα κηρύχθηκαν ἀνεπιθύμητοι καὶ ἀπελάθησαν ἀπὸ φιλελεύθερες χῶρες, ὅπως ἡ Δυτ. Γερμανία καὶ σ' αὐτὲς τὶς χῶρες ἡ ἰδιότητα μέλους μιᾶς τέτοιας κίνησης θεωρεῖται ἀσυμβίβαση μὲ τὴν ἰδιότητα τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου.

Γιὰ τοὺς Κρίσνα, ἐξ ἄλλου, ἀπόρρητη ἔκθεση τῆς ΚΥΠ, ποὺ συνετάγη ὕστερα ἀπὸ προσωπικὴ ἐντολὴ τοῦ Ὑπουργοῦ Δημ. Τάξεως καὶ δημοσιεύθηκε στήν *«Ἐλευθεροτυπία»* μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀναφέρει: *«Ἡ ὀργάνωση "Χάρε Κρίσνα" στὴν Ἑλλάδα ἱδρύθηκε τὸ 1979. Σὰν ὀργανωτὲς τοῦ σωματείου φέρονται 3 ἀμερικανοὶ ὑπήκοοι ποὺ ὅμως τὸ 1980 ἀπελάθησαν ἐπειδὴ οἱ ἑλληνικὲς ἀρχὲς ἀνεκάλυψαν ὅτι εἶναι πράκτορες τῶν ἀμερικανικῶν μυστικῶν ὑπηρεσιῶν»* (*«Χριστιανική»*, 23-1-1986).

Διερωτώμαστε ὕστερα ἀπ' ὅλα αὐτὰ πόσο νόμιμη καὶ ἠθικὴ μπορεῖ νὰ εἶναι μιὰ τέτοια ὀργάνωση, ὅπως π.χ. ἡ χιλιαστικὴ ποὺ προτρέπει ἀκόμη τοὺς ὀπαδούς της νὰ ἀπο-

κρύπτουν ἀπὸ τοὺς βεβήλους δηλ. ὅλους ἐμᾶς τὶς ἀληθινές τους πίστεις καὶ νὰ προσποιοῦνται ὅτι εἶναι νομοταγεῖς, ἐφαρμόζοντες ἔτσι τὴν τακτικὴ τοῦ «πολεμικοῦ δόλου»; Πόσο νόμιμη καὶ ἠθικὴ μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ ἐμπορικὴ ἑταιρεία τοῦ Μπρούκλιν ὅταν διδάσκει στὰ μέλη της ὅτι ὁ Ἰεχωβᾶ ἔχει κηρύξει πόλεμο καὶ ὄχι εἰρήνη στὶς πολιτικὲς κυβερνήσεις καὶ ὅτι τυχὸν συμμετοχὴ στὴν προσπάθεια γιὰ ἀνόρθωση τῆς κοινωνίας συνιστᾶ πνευματικὴ πορνεία καὶ μοιχεία καὶ ἐπιφέρει καταστροφή; Πόσο νόμιμη καὶ ἠθικὴ μπορεῖ νὰ λογίζεται ἡ ἑταιρεία *«Σκοπιά»* ποὺ διδάσκει ὅτι οἱ ὀπαδοί της πρέπει νὰ ὑπηρετοῦν τὰ συμφέροντα ξένης κυβέρνησης ἀκόμη καὶ σὲ ἐμπόλεμο περίοδο σὲ βάρος τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων καὶ ποὺ τοὺς προτρέπει ἀκόμη καὶ σήμερα νὰ γίνουν κατάσκοποι ἐναντίον τῆς χώρας των μιμούμενοι τὴν πόρνη Ραάβ; Πόσο νόμιμη μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ χιλιαστικὴ ἑταιρεία ποὺ πιέζει τοὺς ὀπαδούς της νὰ μιμηθοῦν τὴν Ἰαὴλ δηλ. μὲ τόν «πολεμικὸ δόλο» νὰ ἀποκοιμίσουν τὸν ἐχθρὸ γιὰ νὰ τὸν κτυπήσουν ὕπουλα; Πόσο νόμιμη μπορεῖ νὰ εἶναι μία «θρησκεία» ποὺ παρακινεῖ τοὺς ὀπαδούς της νὰ μισοῦν, νὰ μισοῦν θανάσιμα τὸν καθένα ποὺ θὰ ἀσκήσει κριτικὴ καὶ θὰ βλάψει τὰ συμφέροντά της ἀπειλώντας τους, πὼς ἂν δὲν ἀναπτύξουν τίς «θεοειδεῖς ἰδιότητες τοῦ μίσους» θὰ σφαγοῦν στὸν Ἀρμαγεδδῶνα; (*«Ἔθνος»*, 11-6-1986). Καὶ πὼς ὅποιος μισεῖ *«δὰ ἀξιωθῇ νὰ πλύνει τὰ πόδια του στὸ αἷμα τὸ δικό μας»* καὶ ἂν εἶναι ἕνα *«βιβλικὰ καταφρονεμένο κυνάριο»* θὰ ἔχει τήν *«ἀνέκφραστη χαρά»* νὰ γλύψει τὸ αἷμα μας καὶ πὼς ὅποιος τολμήσει νὰ ἀσκήσει κριτικὴ γίνεται αὐτομάτως πόρνος, μοιχός, ὁμοφυλόφιλος, προδότης καὶ Ἰούδας;

Τὰ ἔντυπα τῆς ὀργανώσεως ἐπιτίθενται μὲ δριμύτητα κατὰ τῆς Ἐκκλησίας μας ποὺ διδάσκει νομιμοφροσύνη ἔναντι τῶν πολιτικῶν κυβερνήσεων καὶ χαρακτηρίζουν αὐτὴ τὴ στάση «μίσθωμα πόρνης». Τὸ δόγμα αὐτὸ κηρύχθηκε ἰδιαίτερα στὰ χιλιαστικὰ συνέδρια τοῦ 1984 στὴν Ἀθήνα, Θεσσαλονίκη καὶ Κρήτη καὶ ἀποδεικνύει ὅτι «μία ξένη δύναμις» χρησιμοποιεῖ «πολεμικὸ δόλο», ἐκβιάζει ψυχολογικὰ τοὺς ἕλληνες πολίτες, τοὺς δραστηριοποιεῖ γιὰ τὰ δικά της συμφέροντα καὶ περιμένει τὴν εὐκαιρία νά «χτυπήσει θανάσιμα» τὸν ἐχθρό. Τὸ φοβερώτερο εἶναι ὅτι ἡ δύναμις αὐτὴ ἀσκεῖ πλύση ἐγκεφάλου σὲ βάρος τῶν ὀπαδῶν της. Ὅλες δὲ αὐτὲς οἱ ἀνελεύθερες κινήσεις κατὰ γενικὸν κανόνα χρησιμοποιοῦν *«ἐπιστημονικά»* μέσα γιὰ νὰ καταστρέφουν τὴν προσωπικὴ σκέψη καὶ κρίση, θέτοντας χιλιάδες ἕλληνες πολίτες κάτω ἀπὸ ἀπόλυτο ἔλεγχο.

Ἡ *«Σκοπιά»* δηλώνει στὶς ἑλληνικὲς ἀρχὲς ὅτι δὲν ἀσκεῖ προσηλυτισμό, ἀλλ' αὐτὸ εἶναι ψεῦδος. Κάθε χιλιαστὴς ἔχει τό «φάκελλό» του στὸν ὁποῖον καταγράφεται μὲ κάθε λεπτομέρεια ἡ προσηλυτιστικὴ δραστηριότητά του. Στὴν περίπτωση ποὺ ἡ ἀπόδοσή του δὲν εἶναι ἀνάλογη μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἑταιρείας ἐλέγχεται καὶ μάλιστα μὲ τρόπο πιεστικό. (*«Λύχνος»*, σσ. 127-128). Ὅποιος ἀπὸ τοὺς Μ. τ. Ἰ. δὲν ἀσκεῖ προσηλυτισμό «καθαρίζεται ἢ κλαδεύεται» καί «ἐκεῖνοι ποὺ δυσαρεστοῦνται ρίπτονται ἔξω» δηλ. στήν «ὀργάνωση τοῦ διαβόλου» (*«Σκοπιά»*, 1958, σ. 500) καὶ προορίζονται γιά «σφαγή» (*«Σκοπιά»*, 1955, σ. 103). Ὁ προσηλυτισμὸς εἶναι ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου, ὅσοι δὲν τὸν ἐνεργοῦν ἐξομοιώνονται μὲ τὴν γυναίκα τοῦ Λώτ, μὲ τὸν μοιχὸ καὶ τὸν ὁμοφυλόφιλο (*«Σκοπιά»*, 1974, σ. 144).

Ὁ προσηλυτισμὸς δέν ἐπαφίεται στὴν πρωτοβουλία κανενός, ἀλλὰ κατευθύνεται ἀπὸ τὴν ἑταιρεία. Σὲ κάθε μέλος δίδεται μιὰ ἐδαφικὴ περιοχὴ καὶ σαφεῖς ὁδηγίες ἀκόμη καὶ γιὰ συλλογὴ πληροφοριῶν μὲ σκοπὸ τὴν ἀνάλυση τῆς προσωπικότητος τῶν ὑποψηφίων θυμάτων (Δελτίο 3/56, Βλ. καὶ Ἀντ. Ἀλεβιζοπούλου: *«Θεομπαῖχτες τοῦ Μπρούκλιν»*, σ. 37). Σὲ κάθε χιλιαστὴ ἀντιστοιχοῦν 442 ἕλληνες ποὺ πρέπει νὰ δεχθοῦν τὴν προσηλυτιστικὴ ἐπίθεση. Ἡ ἑταιρεία δίδει ἐντολὴν νὰ καταβληθῇ προσπάθεια μεταστροφῆς ὅλων τῶν κατοίκων τοῦ τομέως μὲ τὴν χρησιμοποίηση κάθε μέσου, νόμιμου ἢ παράνομου, θεμιτοῦ ἢ ἀθέμιτου, χρησιμοποιώντας ἀπειλές, (*«Σκοπιά»*, 1962, σ. 213), ὅπως π.χ. *«ὅποιος δὲν ὑπηρετεῖ τὸν Ἰεχωβᾶ ὑπηρετεῖ τὸν Σατανᾶ»*. (Βλ. Μπορεῖτε νὰ ζῆτε γιὰ πάντα στὸν παράδεισο στὴ γῆ..., σ. 216). Τὸ κύριο ἔργο τῆς ἑταιρείας εἶναι ὁ *«διαχωρισμὸς τῶν ἀνδρώπων»:* ὅσοι μείνουν στήν «ὀργάνωση τοῦ Σατανᾶ» θὰ «σφαγοῦν», ὅσοι προσχωρήσουν στήν «ὀργάνωση τοῦ Ἰεχωβᾶ» θὰ ζήσουν (Μπορεῖτε νὰ ζῆτε..., σ. 216). Ἔτσι προσφέρονται στοὺς ὀπαδοὺς μὲ τὴ μέθοδο τῆς πλύσεως τοῦ ἐγκεφάλου, ὑποσχέσεις σωτηρίας καὶ χρησιμοποιοῦνται ψυχολογικὲς καὶ ἄλλες ἀπειλὲς γιὰ τὴ συγκράτησή των. Τὰ ἴδια MUTATIS MUTANDIS ἰσχύουν καὶ γιὰ ὅλες τὶς ἄλλες παραθρησκευτικὲς ὀργανώσεις. Ὅλοι οἱ ὁλοκληρωτισμοὶ ἔχουν τὸ ἴδιο πρόσωπο.

Ἡ ἑταιρεία *«Σκοπιά»* ὅταν θίγονται τὰ συμφέροντά της θυμᾶται τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ τὰ ἐπικαλεῖται ὑπὲρ αὐτῆς ἐνώπιον τῶν ἑλληνικῶν δικαστηρίων. Ἀλλὰ γιὰ τὴν ἑταιρεία οἱ διεθνεῖς ὀργανισμοὶ ποὺ κατοχυρώνουν τὰ ἀνθρώ-

πινα δικαιώματα εἶναι «βδέλυγμα», ἀποτελοῦν «κόκκινο θηρίο», εἶναι κατασκευάσματα τοῦ Διαβόλου, ἡ ἀναγνώρισή τους ὁδηγεῖ στὸ θάνατο (*«Σκοπιά»*, 1984, σ. 15). Βασικὰ κείμενα ποὺ ἐπικαλεῖται ἡ ἑταιρεία καὶ ἀναφέρονται στὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα εἶναι ἡ *«Οἰκουμενικὴ Διακήρυξη»* τοῦ ΟΗΕ, ἡ *«Εὐρωπαϊκὴ Σύμβαση»* καὶ ἡ *«Συνθήκη τῆς ΕΟΚ»*. Ὅμως τὸ Εὐρωπαϊκὸ Κοινοβούλιο, ὡς προελέχθη, μὲ γνωμάτευση τῆς Νομικῆς του Ὑπηρεσίας θεώρησε «νόμιμο» ἀλλὰ καί «σκόπιμο» νὰ ἐκδώσει εἰδικὸ ψήφισμα ἐναντίον τῶν ὁλοκληρωτικῆς φύσεως «αἱρέσεων» οἱ ὁποῖες καταπατοῦν τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα τῶν ὀπαδῶν τους. (Βλ. καὶ Ἀντ. Ἀλεβιζοπούλου: *«Πνευματικὸς βιασμός, νέες "αἱρέσεις" μιὰ πραγματικὴ ἀπειλή»*). Τὸ ἑλληνικὸ Σύνταγμα κατοχυρώνει ἐπίσης τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα (ἄρθρο 13) καθορίζει ὅμως καὶ περιορισμοὺς ποὺ ἀναφέρονται στὴ δημόσια τάξη, στὰ χρηστὰ ἤθη, στὸν προσηλυτισμό, στὶς πρὸς τὸ κράτος ὑποχρεώσεις, στὴ συμμόρφωση πρὸς τοὺς νόμους καὶ στὴν ἐκπλήρωση τοῦ χρέους τῆς κοινωνικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀλληλεγγύης (ἄρθρο 25 παρ. 4).

Σὲ ποιὸ τάχα βαθμὸ ἡ ἑταιρεία *«Σκοπιά»* σέβεται αὐτὰ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα ποὺ ὑποκοριτικὰ ἐπικαλεῖται; Μιὰ ἀνάλυση τῆς διδασκαλίας της ἀποδεικνύει ὅτι:

α) Παραβιάζει τὴν ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως τῶν θυμάτων της, ἀπαγορεύοντάς τους ἀκόμα καὶ τὴν ἐλεύθερη σκέψη. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση οἱ παραβάτες δέχονται ψυχολογικούς ἐκβιασμούς (*«Σκοπιά»*, 1975, σ. 15). Στὴν ὀργάνωση αὐτὴ δὲν ὑπάρχει χῶρος γιά «ἀσκόπους συζητητές» (*«Σκοπιά»*, 1984, σ. 31). Οἱ ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου τῶν Διευθυντῶν εἶναι ὁ ἀπόλυτος νόμος (Καταστατικόν, τροπο-

ποιήσεις 1944, σ. 11). Ὅσοι διαφωνοῦν εἶναι «στασιαστές» («*Σκοπιά*», 1952, σ. 156).

β) Δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐλεύθερη ἔκφραση. Οἱ «κανόνες» τοῦ Συμβουλίου τῶν Διευθυντῶν εἶναι ὁ «νόμος τῆς ἑταιρείας». Κάθε «ἀντίσταση» ἢ καὶ ἁπλὴ ἐνάντια σκέψη θεωρεῖται «ἀντίσταση στὸ Χριστό» καί «ἀνταρσία ἐναντίον τοῦ Ἰεχωβᾶ» («*Σκοπιά*», 1959, σ. 349 καί «*Σκοπιά*», 1956, σ. 270). Ὅποιος ἐκφράζει ἐλεύθερα τὶς προσωπικές του ἀπόψεις χαρακτηρίζεται «πονηρὸς δοῦλος», «ἀποστάτης», ἐκδιώκεται καὶ ἀπομονώνεται. Καὶ ὁ ἁπλὸς χαιρετισμός του ἀπὸ μέρους ἑνὸς Μ. τ. Ἰ. θὰ κατέληγε σέ «πνευματικὸ θάνατο» («*Σκοπιά*», 1983, σ. 635). Στὴ φασιστικὴ Ἰταλία, στὴ ναζιστικὴ Γερμανία ἢ ὅπου ἀλλοῦ, ποτὲ κανεὶς ἀδίστακτος δικτάτορας δὲν ἀπαγόρευσε τὴν προσωπικὴ σκέψη, ποτὲ κανείς δὲν ἐπεχείρησε νὰ ἀνακρίνει νεαρὲς συζύγους γιὰ τὸ ἂν π.χ. οἱ σύζυγοί τους χρησιμοποιοῦν ἀνορθόδοξες σεξουαλικὲς πρακτικές. Ποτὲ κανεὶς δικτάτορας δὲν εἶπε: Ὁ,τιδήποτε σᾶς διατάσσω πρέπει νὰ τὸ ἐκτελῆτε, γιατὶ ἀνταρσία ἐναντίον μου εἶναι ἀνταρσία ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. Κανένα φασιστικὸ καθεστὼς δὲν εἶπε ποτὲ ἀνοιχτὰ ὅτι ὅλα τὰ ἔθνη πρέπει νὰ τοῦ παραδώσουν τὴν ἐξουσία, ὅλοι οἱ λαοὶ πρέπει νὰ ἐγκολπωθοῦν τὴν ἰδεολογία του. Καὶ ὅτι ἂν δὲν τὸ κάνουν μὲ τὴν θέλησή των θὰ ἀναγκασθοῦν νὰ τὸ κάνουν μὲ τὴ βία. Ἡ ἑταιρεία «*Σκοπιά*» τὸ κάνει αὐτὸ καὶ μὲ τὴν ἀπειλὴ τῆς «σφαγῆς» μεταφέρει ἕλληνες πολίτες σὲ κατάσταση πανικοῦ. Τοὺς παρακινεῖ νὰ προδώσουν τὸ ἔθνος των συνεργαζόμενοι μέ «ξένη κυβέρνηση» χρησιμοποιώντας τεχνάσματα, ἀπόκρυψη βουλήσεως, ἀποκοίμηση τοῦ ἐχθροῦ. (Βλ. ἐπιστολὴν Ἀντ. Ἀλεβιζοπούλου στό «*Ἔθνος*», 11-6-1986).

γ) Δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐλεύθερη πληροφόρηση μὲ ἔντυπα (*«Σκοπιά»*, 1984, σ. 31), μὲ τὸ ραδιόφωνο ἢ τὴν τηλεόραση ἢ μὲ ὁποιοδήποτε ἄλλο τρόπο (*«Σκοπιά»*, 1974, σ. 373). Ὅταν κανεὶς διαφωνήσει ἀποκόπτεται ἂν δὲν τοῦ δίδεται ἡ δυνατότητα νὰ μεταδώσει πληροφορίες στούς «ἀδελφούς» γιὰ τὸ ἀντικείμενο τῆς διαφωνίας του. Ὅλοι παίρνουν ἐντολὴ νὰ ἀποφεύγουν τὸ ἀποκομμένο ἄτομο, διαφορετικὰ γίνονται συνένοχοι (*«Σκοπιά»*, 1983, σ. 24).

δ) Ἐπεμβαίνει αὐθεντικὰ καὶ σκαιότατα καὶ στὰ πιὸ ἐσώτερα καὶ προσωπικὰ ζητήματα, ἐπιβάλλοντας λύσεις ἀπάνθρωπες καὶ ἐξουθενωτικὲς ὅπως π.χ. μὲ τὴν ἄρνηση μεταγγίσεως αἵματος. Ἂς σημειωθῆ ὅτι ἡ ἄρνηση αὐτὴ δὲν ὀφείλεται σὲ προσωπικὴ θρησκευτικὴ συνείδηση τῶν χιλιαστῶν, ἀλλὰ σὲ διαταγὴ τῆς ἑταιρείας, χωρίς τὰ θύματα νὰ ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ ἀντιδράσουν, ἀπειλούμενα μὲ τήν «μάχαιραν τοῦ Ἰεχωβᾶ» (*«Σκοπιά»*, 1955, σ. 321).

ε) Ἐξαπατᾶ θρασύτατα τοὺς ὀπαδούς της μεταλλάσσοντας ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν διδασκαλίας, αὐτοαναιρούμενη, ἀπευθυνόμενη πότε πρὸς τὸν Χίτλερ καὶ πότε πρὸς τὶς κυβερνήσεις ἀπὸ τὴ μιὰ -ὅταν αὐτὸ ἐπιβάλλει τὸ συμφέρον- καὶ κατακεραυνώνοντας ἀπὸ τὴν ἄλλη τοὺς ἴδιους ἀνθρώπους, ἐνσπείροντας σύγχυση καὶ ἀσεβώντας στὴν ἀνθρώπινη ἀξία, κατεξευτελίζοντας τὰ πρόσωπα, ἐκμεταλλευόμενη αὐτὰ ὅσο ἀντέχουν καὶ ἐγκαταλείποντάς τα ἀβοήθητα ὅταν παύσουν νὰ εἶναι ἱκανὰ γιὰ προσφορὰ ὑπηρεσίας.

Σύγχρονοι ψυχολόγοι καὶ ψυχίατροι ποὺ ἐμελέτησαν τὶς λεγόμενες *«καταλυτικὲς θρησκεῖες»* (DESTRUCTIVE

CULTS) ὑπογραμμίζουν πὼς οἱ ὁλοκληρωτικὲς παραθρησκευτικές ὁμάδες διαβολοποιοῦν τὴν κοινωνία γιὰ νὰ ἀπομονώσουν τὰ θύματά των καὶ στὴ συνέχεια ἐπιτίθενται ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας, τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν γιὰ νὰ προκαλέσουν διωγμοὺς μὲ σκοπὸ νὰ φανατίσουν τοὺς ὀπαδούς των καὶ νὰ μποροῦν πλέον νὰ τοὺς χρησιμοποιοῦν σὰν τυφλὰ ὄργανα «ἐναντίον τοῦ Διαβόλου». Ὅσο καὶ ἂν ἔχει λεχθῆ ὅτι *«οἱ Ἰεχωβάδες εἶναι συμπαθεῖς ὅπως καὶ οἱ ναρκομανεῖς»* (*«Ἔθνος»*, 6-7-1986) ἢ *«Μὴ πυροβολεῖτε τοὺς Μ. τ. Ἰ. ἐπειδὴ εἶναι μιὰ μικρὴ ὁμάδα μὲ ἀστεῖες ἀντιλήψεις»* (*«Ἔθνος»*, 22-6-1986) ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι καὶ αὐτοὶ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐκπροσωποῦν μιὰ φοβερὴ ἀπειλὴ γιὰ τὴν ἐλευθερία ἑκατοντάδων ἀνθρώπων ποὺ ἔπεσαν στὰ δίκτυα των. Φωνάζουν βεβαίως καὶ κυριολεκτικά «χαλοῦν τὸν κόσμο» ὅλοι αὐτοὶ ἐπειδή, ὅπως ἰσχυρίζονται, στὴν Ἑλλάδα διώκονται, ὅπως συνέβη πρόσφατα μὲ τὴν περίπτωση τοῦ ἡγέτη τοῦ *«Πανελληνίου Εὐαγγελικοῦ Συνδέσμου»* Κ. Μακρῆ ποὺ μαζὶ μὲ ἄλλους δύο ξένους συνεργάτες του κατεδικάσθησαν πρωτοδίκως σὲ 3 ἐτῶν φυλάκιση γιὰ ἄσκηση προσηλυτισμοῦ σὲ βάρος ἀνηλίκου. Παγκόσμιος θόρυβος ἠγέρθη σὲ βάρος τῆς χώρας μας ποὺ ἐμφανίσθηκε, ἐκ τοῦ λόγου αὐτοῦ, σὰν μεσαιωνικὴ καὶ σκοταδιστικὴ καὶ ἀφόρητες ἀσκήθηκαν πιέσεις γιὰ τὴν ἀθώωση τῶν καταδικασθέντων στὸ Ἐφετεῖο. Ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ κατηγορούμενος Κ. Μακρῆς ἀπεκάλυψε πὼς ὁ θόρυβος ποὺ ἔγινε δὲν ἀπέβλεπε μόνον στὴν ἀθώωσή του, ἀλλὰ στὴν κατάργηση τῶν νόμων ποὺ τιμωροῦν τὸν προσηλυτισμό. Εἴμεθα περίεργοι νὰ δοῦμε ἂν τελικὰ καὶ αὐτὸ θὰ τὸ κατορθώσουν μὲ τὶς πιέσεις των οἱ ξένοι, γιὰ νὰ ἐπαληθεύ-

εται γιὰ ἄλλη μία φορὰ ἀπὸ τὴν ἀνάποδη βέβαια, ὅτι *«ἡ Ἑλλάδα ἀνήκει στοὺς ἕλληνες»*...

Τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα εἶναι ἱερὰ καὶ ἀπαραβίαστα. Τὰ παραβιάζουν ὅμως ἀσύστολα οἱ κινήσεις αὐτὲς μὲ τὸν θρησκευτικὸ μανδύα. Δὲν μισοῦμε τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἔπεσαν θύματά των, καὶ ποὺ πάσχουν ἀπὸ βαρειὰ ψυχολογικὴ ἀσθένεια ποὺ εἶναι καρπὸς τῆς πλύσεως τοῦ ἐγκεφάλου ποὺ ὑπέστησαν. Ποιός ὅμως θὰ προστατεύσει τὶς χιλιάδες τῶν ἑλλήνων πολιτῶν, ποὺ κάθε ἡμέρα δέχονται προσβολὲς καὶ ποὺ ἀπειλοῦνται νὰ παρασυρθοῦν στὰ δίκτυα τῶν ὀργανώσεων τοῦ μίσους; Ποιός θὰ προστατεύσει τὴ νεολαία ἀπὸ τὸν ἐξανδραποδισμὸ καὶ τὴν ἀτίμωση, πρὸς τὰ ὁποῖα ὁδηγεῖται μὲ τά «κοινόβια», τὴν ἀπάρνηση τῆς οἰκογένειας, τὴ ροπὴ στὰ ναρκωτικὰ καὶ στὸ σέξ, ἐξ αἰτίας τῶν ἀνατολικῶν κυρίως «θρησκειῶν» ποὺ ξεφυτρώνουν σὰν μανιτάρια στὶς γειτονιὲς τῶν μεγαλουπόλεων; Καὶ ποιός τελικὰ θὰ ἀπαντήσει στὸ ἀγωνιῶδες ἐρώτημα κάθε λογικοῦ καὶ σκεπτόμενου ἀνθρώπου: μποροῦμε νὰ προστατευθοῦμε ἀπὸ τὴν πλύση ἐγκεφάλου καὶ ἀπὸ τὶς πρακτικὲς ποὺ ἐφαρμόζουν σὲ βάρος μας οἱ παραθρησκευτικοὶ ὁλοκληρωτισμοί; Τὶς ἀπαντήσεις στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ δώσει ἡ ὑπεύθυνη κυβέρνηση καὶ τὰ δικαστήρια, ὅταν ἄγονται ἐνώπιόν των παρόμοιες ὑποθέσεις. Ἡ Ἐκκλησία θὰ συνεχίσει τὸν ἀσταμάτητον ἀγῶνα της γιὰ ἐνημέρωση τῶν πιστῶν της καὶ γιὰ προστασία των ἀποτελεσματικὴ καὶ ἀξιόχρεη.

Ἠλεκτρονικοὶ Ὑπολογιστὲς καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα*

Μὲ μεγάλη χαρὰ σᾶς βλέπω καὶ πάλιν ἐφέτος συμμετέχοντας στὴν καθιερωμένη πιὰ αὐτὴ ἐτήσια σύναξή μας, μὲ ἀφορμὴ τὴ μνήμη τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου. Ἡ τοπική μας Ἐκκλησία ἔκρινε ἀπαραίτητη τὴν καθιέρωση αὐτῆς τῆς ἐπετείου, σὰν ἡμέρας τῶν νομικῶν τῆς περιφερείας μας, σὲ μιὰ προσπάθεια ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ συνδέσει τιμητικὰ ἐκείνους ποὺ διακονοῦν τὸ πανανθρώπινο ἰδανικὸ τῆς δικαιοσύνης, μὲ τὴν εὐλογία τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ τοὺς παρακινήσει σὲ προσευχὴ ὥστε, ἐνδυναμωμένοι ἀπὸ τὴ θεία βοήθεια, νὰ συνεχίζουν νὰ ἀναλίσκονται στὴ διαφύλαξη ἀκεραίου τοῦ δικαιώματος κάθε πολίτη

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ νομικοῦ κόσμου (δικαστές, δικηγόρους, συμβολαιογράφους, ἐπιμελητές κ.λπ.) τῆς Μαγνησίας, κατὰ τὴν πρὸς τιμήν των σύναξιν, ποὺ ὠργάνωσε ἡ Ἱ. Μητρόπολις Δημητριάδος στὴν αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ της Κέντρου στὶς 5 Ὀκτωβρίου 1987 μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, προστάτου αὐτῶν.

αὐτῆς της χώρας νὰ ἀπολαμβάνει τὴ δίκαιη ἀπονομή της σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ προσφέρει μιὰ εὐκαιρία συμπνευματισμοῦ καὶ διαλόγου. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο εἶναι σχεδὸν ὑπαρξιακή μας ἀνάγκη, ποὺ ἡ ἀλματώδης καὶ ἐκρηκτικὴ ἐξέλιξη τῆς ζωῆς, ἄσπλαγχνη καὶ ἄκαρδη ὅπως φαίνεται, μᾶς στερεῖ κάθε μέρα καὶ περισσότερο, μετατρέποντάς μας, παρὰ τὴ θέλησή μας, σὲ ἐξαρτήματα μιᾶς ἀπρόσωπης μηχανῆς ποὺ λέγεται κόσμος. Εὔχομαι καὶ αὐτὴ ἡ ἀνθρώπινη εὐκαιρία γιὰ συνάντηση καὶ διάλογο ποὺ μᾶς προσφέρεται σήμερα, νὰ διαλύσει, κατὰ τὸ μέτρο τῆς ἰδικῆς της συμβολῆς, τὴν ἀχλὺ ποὺ μᾶς περιβάλει καὶ νὰ συμβάλει στὴ συνειδητοποίηση τοῦ χρέους ὅλων μας νὰ δημιουργήσωμε ἢ νὰ ἀναπτύξωμε τὶς προϋποθέσεις γιὰ μιὰ ἀνθρωπινότερη ζωὴ ἀπὸ τὴν ὁποία θὰ εὐεργετηθῇ καὶ ἡ κοινωνία μας καὶ ὁ λαός μας.

Οἱ σκέψεις μου αὐτὲς ἔχουν τὸν τελευταῖο καιρὸ ἐνισχυθῆ καὶ ἡ ἀνησυχία μου γι' αὐτὴ τὴν ἀπρόσωπη καὶ μονοσήμαντη «παρουσία» μας στὴ σύγχρονη ζωὴ ἔχει κατακόρυφα αὐξηθῆ καθὼς οἱ τρομακτικὲς ἐξελίξεις τῆς σύγχρονης τεχνολογίας ἀποκαλύπτουν ὅλο καὶ περισσότερο τὶς ὑπάρχουσες καὶ διανοιγόμενες προοπτικὲς γιὰ τὸ ἄμεσο μέλλον ποὺ κατευθύνονται, ὅπως πολλοὶ μελετητὲς ἰσχυρίζονται, πρὸς τὴν ἀπομόνωση, ἀποδυνάμωση καὶ περιθωριοποίηση τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ εἶδε τὴ μηχανὴ νὰ καθιστᾶ περιττὰ τὰ χέρια τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, ἀφοῦ ἐπλήρωσε στὸ βωμὸ τῆς ἐκβιομηχάνισης τὴν ἀπώλεια τοῦ φυσικοῦ τρόπου ζωῆς, ἀφοῦ γεύθηκε στὶς τσιμεντουπόλεις τὴ μοναξιὰ τῆς πολυκατοικίας καὶ τὴ ρύπανση τῆς ἀτμόσφαιρας, ἀφοῦ ξέ-

χασε μέσα στὴ βουὴ τῆς μεγαλούπολης τὴν αἴσθηση τῆς γειτονιᾶς, τώρα ἀπειλεῖται ἀπὸ μιὰ τραγικὴ μαζοποίηση ποὺ συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἐξουθένωση τοῦ προσώπου μὲ τὴ μετατροπή του σὲ κινούμενο πιόνι, ἀνώνυμο ἀριθμό, ἀπρόσωπη ὀντότητα. Καὶ ὁ κίνδυνος αὐτὸς γιὰ τὸν ὁποῖον μιλῶ ὑποστασιάζεται, κατὰ τρόπον σαφῆ καὶ ἐναργῆ, στοὺς ἠλεκτρονικοὺς ὑπολογιστές (Η/Υ) πού, ἐνῶ στὴν πρώτη τους γενεὰ ἐνθάρρυναν τὶς ἐλπίδες τοῦ κόσμου γιὰ μιὰ πιὸ ἄνετη καὶ ἀνθρώπινη ζωή, τώρα τελευταῖα προβληματίζουν ὅλους μας, μὲ τὴν παντοδύναμη ἰσχύ τους καὶ τὴν ἐκπληκτική τους ἱκανότητα, νὰ φθάνουν μέχρι τοῦ σημείου νὰ ὑποκαθιστοῦν τὴ σκέψη τῶν πολλῶν καὶ ἐπομένως καὶ τὴν καθοριστική τους παρουσία στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο. Ἐφθάσαμε δηλ. στὸ σημεῖο ἐκεῖνο, ποὺ συνειδητοποιοῦμε ὅτι κινδυνεύουμε ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἔργα τῶν χειρῶν μας, σὰν τὸν μυθικὸ Αἴολο, ποὺ ἄπαξ καὶ ἄνοιξε τοὺς ἀσκούς του, δὲν ἦταν σὲ θέση κατόπιν νὰ τιθασσεύσει τὴν καταστροφικὴ μανία τους.

Ἔτσι τὸ πρόβλημα αὐτοῦ τοῦ κινδύνου ἀρχίζει νὰ παίρνει μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες θέσεις στὸν πίνακα τῶν ἀπειλῶν ποὺ αἰωροῦνται ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν μας σήμερα. Γι' αὐτὸ καὶ ἐπέλεξα ἐφέτος ὡς θέμα πρὸς ἀνάπτυξη στὴν ἀγάπη σας αὐτὸ ποὺ ἐπιγράφεται: *«Ἠλεκτρονικοὶ ὑπολογιστὲς καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα»*[1], θέλοντας νὰ προσφέρω ἐρεθίσμα-

1. Τὰ θέματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀπησχολήσαμε, κατὰ τὰ προηγούμενα χρόνια τὴν ὁμήγυρη τῶν νομικῶν μας, ἦταν, κατὰ σειράν, τὰ ἑξῆς: α) Ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογένειας κατὰ τὸ σχέδιο Γαζῆ (1976), β) Κίνδυνοι ἀπὸ τὶς προτάσεις τῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς Προσωπικῆς Καταστάσεως πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ δικαίου μας (1977), γ) Ἡ ἀποποινικοποίηση τῆς μοιχείας

τα γιὰ τὴ συζήτηση, ποὺ θὰ ἐπακολουθήσει. Ἂς μὴ ξενίζει δὲ τυχὸν ἡ ἀπὸ μέρους ἑνὸς ἐκπροσώπου τῆς Ἐκκλησίας διαπραγμάτευσις ἑνὸς τόσον «κοσμικοῦ» θέματος, γιατὶ ἡ ἀληθινὴ Ἐκκλησία ἀγκαλιάζει ὅλες τὶς πτυχὲς τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ διαθέτει ἀπεριόριστες εὐαισθησίες γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση, μὲ βάση τὸ θεῖο λόγο, τῶν προβλημάτων καὶ τῆς σύγχρονης ἐποχῆς, ἕνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι ἡ ἀνάγκη νὰ ἀπολαμβάνουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε ἀνθρώπινα ἀτομικὰ δικαιώματα.

Τὰ ἀφηγηματικὰ μοντέλα τοῦ Ὄργουελ χρησιμοποιοῦνται συχνὰ τὸν τελευταῖο καιρὸ γιὰ νὰ περιγράψει κανεὶς τίς «μαῦρες τρύπες» τοῦ μέλλοντος ποὺ δὲν εἶναι οὔτε τόσο μακρυνό, οὔτε τόσο φανταστικό. Κανεὶς δὲν θὰ ἐπίστευε πρὶν ἀπὸ 30 μόλις χρόνια ὅτι θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ προβάλει, μέσα ἀπὸ τὰ ἐρείπια ἑνὸς ἀνθρωποκτόνου παγκοσμίου πολέμου μιὰ τεράστια δύναμη ποὺ θὰ περιώριζε ἀσφυκτικὰ τὶς κινήσεις τοῦ ἀνθρώπου καὶ θὰ συνέτριβε ἢ θὰ ἀπειλοῦσε νὰ συντρίψει ἀνελέητα τὴ θέληση καὶ τὴν ὑπόστασή του ἀκόμη. Μὴν πάει ὁ νοῦς σας στὴ δύναμη τῆς ἀτομικῆς ἐνέργειας, γιατὶ αὐτή, ὁσονδήποτε ἰσχυρὴ

(1978), δ) Ἡ κατάργηση τοῦ ὅρκου ὡς ἀποδεικτικοῦ μέσου (1979), ε) Ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ σχεδίου ἰσονομίας τῶν ἑλλήνων (1980), στ) Ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς (1981), ζ) Ἡ ἰσότητα τῶν δύο φύλων ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου (1982), η) Ἐκκλησία καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1983), θ) Τὰ βασανιστήρια: Μαστίγωμα τῆς προσωπικότητος. Ἡ Ἐκκλησία στὴν πρωτοπορία γιὰ τὴν κατάργησή τους (1984), ι) Ρατσισμός: Λεηλασία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς (1985), ια) Παραθρησκευτικοὶ Ὁλοκληρωτισμοὶ καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα στὴν Ἑλλάδα (1986).

καὶ ἀκατάβλητη καὶ ἂν εἶναι, καταστρέφει βιολογικὰ τὴ ζωὴ σπείροντας τὸ θάνατο. Ἐδῶ ὅμως ἐγὼ ὁμιλῶ γιὰ τὴν τεράστια δύναμη ποὺ ἐκπροσωποῦν οἱ Η/Υ, ποὺ σήμερα διατρέχουν τὴν τέταρτη γενεά των, πιὸ τέλεια, πιὸ ἐξελιγμένη ἀπὸ τὶς προηγούμενες, ἀλλὰ καὶ πιὸ ἀπειλητικὴ ὄχι πιὰ γιὰ τὴ βιολογική μας ὑπόσταση, ἀλλὰ γιὰ τὴν πνευματική μας ἐλευθερία. Καὶ αὐτὴ ἡ αἰχμαλωσία τοῦ πνεύματος εἶναι ἄπειρες φορὲς πιὸ ἀποκρουστικὴ καὶ πιὸ ἀποτρόπαιη ἀπὸ τὸν πιὸ βίαιο καὶ πιὸ ἄδικο θάνατο.

Ἔχουν γραφῆ πολλὰ μέχρι σήμερα γιὰ τοὺς Η/Υ, γιὰ τὴ χρησιμότητά των ἢ γιὰ τὴν ἀπειλὴ ποὺ ἐκπροσωποῦν. Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ ἔχουν μεγάλη δόση ὑπερβολῆς. Χρειάζεται νὰ ἀπομυθοποιηθοῦν. Ἄλλα πάλι μονόπλευρα ὑμνολογοῦν τὶς κατακτήσεις τῶν κομπιούτερς παραμερίζοντας τὶς ἀπειλές. Χρειάζεται καὶ ἐδῶ μιὰ πολυσήμαντη θεώρηση, σφαιρικὴ καὶ ρεαλιστική. Χωρὶς καμμιὰ διάθεση οὔτε ὑποτίμησης τοῦ ρόλου τῶν Η/Υ στὴν πρακτικὴ ζωή, οὔτε ὑπερβολῆς, ὀφείλουμε νὰ τονίσουμε ὅτι σήμερα ἔχουμε ἤδη φθάσει στὸ σημεῖο νὰ φοβόμαστε, καὶ ὄχι χωρὶς λόγο, γιὰ τὴ δυνατότητα ποὺ διαθέτει πλέον ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, ποὺ χειρίζεται τὶς ἠλεκτρονικὲς μηχανές, νὰ χρησιμοποιήσει ἀρνητικὰ μιὰ φανταστικὴ δύναμη ποὺ διαθέτει γιὰ νὰ τὴν στρέψει ἐνάντια στὴν ἀνθρώπινη ἐλευθερία. Καὶ τὸ πελώριο ἐρώτημα ποὺ ἤδη φέρεται σὲ πολλὰ χείλη εἶναι πλέον: σὲ ποιόν ἄραγε βαθμὸ οἱ Η/Υ παραβιάζουν ἢ μποροῦν νὰ παραβιάσουν σὲ δεδομένη στιγμὴ τὰ ἀπαράγραπτα ἀνθρώπινα δικαιώματα, ὅπως εἶναι τὸ οἰκογενειακὸ ἄσυλο, ἡ ἀξία τῆς προσωπικότητος, ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως καὶ τοῦ στοχασμοῦ, τὸ ἀπαρα-

βίαστο τῆς προσωπικῆς ἀλληλογραφίας, οἱ αὐστηρῶς προσωπικὲς σχέσεις καὶ ἐνασχολήσεις τοῦ ἀνθρώπου κ.ἄ.; Καὶ μέχρι ποίου βαθμοῦ διαθέτουμε τὰ μέσα γιὰ νὰ προφυλαχθοῦμε ἀπὸ ἐνδεχόμενες τέτοιες καταχρήσεις ποὺ θὰ προέλθουν ἀπὸ τὴν ἀδιόρατη τυχὸν διείσδυση τῶν ἠλεκτρονικῶν νημάτων τῆς τεχνολογίας μέσα στὰ ἄδυτα τῆς προσωπικῆς μας ζωῆς;

Τὸ πρόβλημα γίνεται ἀκόμη ὀξύτερο ἂν φαντασθῆ κανεὶς ὅτι ἡ συνεχῶς ἐξελισσομένη τεχνολογικὴ ἀρτιότητα τῶν ἠλεκτρονικῶν μηχανῶν, μπορεῖ νὰ φθάσει, ἂν δὲν ἔφθασεν ἤδη, μέχρι τοῦ σημείου τελείου παραμερισμοῦ τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντα μετατρέποντάς τον σὲ ρομπὸτ ἀδύναμο καὶ ἄβουλο, ἀφαιρώντας του καὶ τὸ ὄνομα ἀκόμη καὶ τὴν ἰδιαιτερότητά του, χάρις σὲ μηχανισμοὺς δαιδαλώδεις καὶ δυσπρόσιτους ποὺ ἐπινοήθηκαν μὲν ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ δὲν ἐλέγχονται πιὰ ἀπὸ αὐτόν. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ καὶ σήμερα, μετὰ ἀπὸ ἐπιτυχίες καὶ ἀποτυχίες, μέσα ἀπὸ τὴ διάδοση τῶν Η/Υ ἐπικρατεῖ σταδιακὰ μιὰ κριτικὴ τοποθέτηση καὶ στάση ἀπέναντι στὸ φαινόμενο τῆς νέας ἐπιστήμης τῆς Πληροφορικῆς.

Τὸ ὅλο πρόβλημα ἔχει ἤδη ἀποκτήσει, τόσο στὴ θεωρία, ὅσο καὶ στὴν πράξη μιὰ ἄμεση σχέση μὲ τὸ δίκαιο καὶ μὲ τὸν τρόπο ἀπονομῆς του. Καὶ ἡ μὲν θεωρία ἄρχισε πρὸ πολλοῦ ἤδη νὰ ἀντιμετωπίζει τὶς παραβάσεις ποὺ οἱ Η/Υ καταγράφουν σὲ βάρος τῆς σύγχρονης νομοθεσίας, ἢ νὰ προσανατολίζεται στὴ χειραγώγηση τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας πρὸς τὴν πλευρὰ τῆς νομοθετικῆς πρόβλεψης νέων,

ἄγνωστων μέχρι τώρα τρόπων καταστρατήγησης τῶν νόμων. Ἡ δὲ πράξη ἔχει υἱοθετήσει καὶ προσαρμόσει μεθόδους τῆς κλασικῆς Πληροφορικῆς στὶς ἀνάγκες τοῦ δικαίου, στὰ πλαίσια τῆς ρυθμιστικῆς λειτουργίας του. Ἔτσι σήμερα σὲ πολλὲς χῶρες οἱ Η/Υ χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὴν συλλογή, ἀποτύπωση καὶ ἀποθήκευση πληροφοριῶν, μὲ ἐξασφαλισμένη τὴν εὔκολη καὶ ταχύτατη ἐπεξεργασία των. Παρὰ τὶς ἀντίθετες ἀπόψεις γιὰ τὴ χρησιμότητα τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν ἡ χρήση τῶν Η/Υ στὸ χῶρο τοῦ δικαίου ἔφθασε στὴ δεκαετία τοῦ '70 στὸ σημεῖο νὰ ἐπιτρέπει τὴ χρησιμοποίηση τοῦ ὅρου «τεχνητὴ νοημοσύνη» πρᾶγμα ποὺ ἔθρεφε -εἶναι ἀλήθεια- τὶς τερατώδεις φῆμες γιὰ ἐνδεχόμενη, τότε, περιθωριοποίηση καὶ ἀπώθηση σὲ ἀπώτερο πλάνο τῆς πρωτογενοῦς ἀνθρώπινης σκέψεως.

Οἱ ἐφαρμογὲς τῆς τεχνητῆς νοημοσύνης στὸ δίκαιο ἐντοπίσθηκαν βέβαια σὲ τομεῖς ποὺ χαρακτηρίζονται ἀπὸ τυπικὲς ἐπαναλήψεις ὅπως π.χ. τὸ φορολογικὸ δίκαιο. Ποιός ὅμως μπορεῖ νὰ ἀποκλείσει τὴν ἐπέκταση τοῦ συστήματος καὶ σ' αὐτὸν ἀκόμη τὸν χῶρο τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης, μὲ μιὰ οἱονεὶ μηχανιστικὴ ἀπόδοσή τους ποὺ θὰ γίνεται μὲ βάση κοινὰ ἢ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά; Στὴν περίπτωση αὐτὴ σιγά-σιγὰ ὁδηγούμεθα στὸν περιορισμὸ ἢ καὶ στὴν παντελῆ ἐξοστράκιση τῆς κλασικῆς ἢ παραδοσιακῆς δικανικῆς πεποιθήσεως τοῦ δικαστῆ ἢ καὶ τῆς συμβολῆς τῶν ἄλλων παραγόντων τῆς δίκης, μιὰ καὶ ὅλα αὐτὰ θὰ εἶναι κάλλιστα δυνατὸν νὰ ὑποκατασταθοῦν ἀπὸ μιὰ ταχύτατη διαδικασία ἐπεξεργασίας μέσῳ Η/Υ τῶν στοιχείων τοῦ ἀδικήματος, ποὺ θὰ ὁδηγοῦσε καὶ στὴν ἔκδοση τῆς ἀποφάσεως. Ἐπὶ πλέον θὰ ἀνεβίωνε μέσα

ἀπὸ τὴν προσέγγιση αὐτὴ ἡ παλιὰ προσδοκία γιὰ τὴν αὐτόματη συναγωγὴ νέων κανόνων, δίκην συμπερασμάτων, ἀπὸ τὴν λογικὴ ἐπεξεργασία τῶν ὁποίων θὰ προήρχετο σταδιακὰ ἡ ἐπαναδιατύπωση τῆς νομοθεσίας. Καίτοι οἱ ἐπιδιώξεις αὐτὲς κινοῦνται ἀκόμη στὴ σφαῖρα τῆς θεωρίας, εἶναι, ἐν τούτοις, ἀληθὲς ὅτι ἕνα βῆμα τὶς χωρίζει ἀπὸ τὴν ὑλοποίηση μιὰ καὶ ὅπως ἔχει λεχθῆ *«ἡ νομοθεσία μπορεῖ νὰ ἐπαναδιατυπωθεῖ σὲ μορφὴ προγράμματος λογικοῦ προγραμματισμοῦ ἐπειδὴ εἶναι μαθηματικά "ἀξιωματοποιήσιμη" ὅπως π.χ. ἡ Εὐκλείδεια γεωμετρία. Ἀκόμα εἰκάζεται ὅτι ἡ φραστικὴ διατύπωση τοῦ κανόνα δικαίου περιέχει τὴν ἐπαγγελματικὴ ἐμπειρία ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ σχετικοῦ θεσμοῦ ἔτσι ὥστε νὰ μὴ ἀπαιτεῖται περιπτωσιολογικὴ διακρίβωση τῆς δικαιϊκῆς λύσης»* (Βλ. Κώστα Πώποτα: ἄρθρο στόν *«Οἰκονομικὸ Ταχυδρόμο»*, 18-6-1987).

Ἂν στὰ προηγούμενα προστεθοῦν οἱ ὑπάρχουσες δυνατότητες τῶν Η/Υ γιὰ παρακολουθήσεις τῶν κινήσεων οἱουδήποτε ἀνθρώπου ποὺ φθάνουν μέχρι παραβιάσεως τοῦ οἰκογενειακοῦ ἀσύλου καὶ προσπελάσεως καὶ αὐτῶν τῶν πιὸ αὐστηρὰ προσωπικῶν κινήσεών του, ἀντιλαμβάνεται κανεὶς τὴν ἀπειλὴ ποὺ ὄχι ἁπλῶς κυοφορεῖται, ἀλλὰ μὲ προκλητικὸ πρόσωπο ἔχει ἤδη κάνει τὴν ἐμφάνισή της στὸν ὁρίζοντα τῆς ἀνθρωπότητος, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ἀπόλυτη προφύλαξη τοῦ ἀτόμου ἀπὸ τὴν ἐξουθένωση. Ἡ ὑψηλὴ τεχνολογία τείνει νὰ μεταβληθῇ ἀπὸ εὐλογία σὲ κατάρα γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ὅταν στὰ χέρια ἐκβιαστῶν

καὶ ἀδίστακτων ἐκμεταλλευτῶν μπορεῖ νὰ μετατραπῇ σὲ ὅπλο γιὰ τὴν καταδυνάστευση τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος. Ἡ συγκεκριμένη αὐτὴ τεχνολογία εἰσβάλλει κάθε μέρα καὶ πιὸ πολὺ μὲ σφοδρὲς ἀλλοτριωτικὲς διαθέσεις στὸ χῶρο καὶ τοῦ δικαίου, καὶ τῆς οἰκογένειας καὶ τῶν προσωπικῶν ἐλευθεριῶν καὶ δὲν πρέπει νὰ εἶναι μακρυὰ ἡ ἡμέρα ποὺ θὰ παραστοῦμε μάρτυρες τῆς λεγόμενης «κομπιουτεροποίησης» τῆς ὅλης ζωῆς μας.

Ἀλλὰ τὸ ἀκόμη ἀνησυχητικώτερο εἶναι ἡ σταδιακὴ διείσδυση τῆς ἠλεκτρονικῆς τεχνολογίας στὴ δημόσια διοίκηση καὶ κυρίως στὸν ἔλεγχο τῶν πολιτῶν ἀπὸ τὸ κράτος. Δὲν θὰ ἀναφερθῶ στὴ χρήση τῶν Η/Υ ἀπὸ τὶς φορολογικὲς ὑπηρεσίες, οὔτε στὴ διασταύρωση πληροφοριῶν διαφόρων ἀρχείων γιὰ τὴ συναγωγὴ συμπερασμάτων, ὅπως ἀτυχῶς συνέβη στὴ χώρα μας μὲ τὸν περίφημο νόμο ΦΑΠ. Ὅπως ἤδη ἔχει καταγγελθῆ *«παρ' ὅλο ποὺ ἡ χρήση τῆς πληροφορικῆς δὲν ἔχει προχωρήσει ἰδιαίτερα καὶ μὲ σύστημα στὴ χώρα μας, ὡστόσο ὅλοι μας λίγο - πολὺ βρισκόμαστε καταγραμμένοι σὲ κάποιο ἀρχεῖο ὑπολογιστὴ καὶ μάλιστα μὲ τὴ θέλησή μας. Ἔτσι στὸν ὑπολογιστὴ τῆς ΔΕΗ ἔχουμε δηλώσει τὸ ὄνομά μας, τὴ διεύθυνσή μας καὶ τὰ τετραγωνικὰ μέτρα τοῦ σπιτιοῦ μας. Νὰ μὴ ξεχνᾶμε ὅτι τὴν ἐποχὴ τοῦ ΦΑΠ οἱ δηλώσεις γιὰ τὸ μέγεθος τοῦ ἀκινήτου, εἶχαν συγκριθῆ μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς ΔΕΗ... καὶ ὅλοι κρυφογελάγαμε γιὰ τὴν πονηριὰ τοῦ κράτους... Κανεὶς ὅμως δὲν ἀναρωτήθηκε πόσο θεμιτὴ εἶναι ἡ χρησιμοποίηση στοιχείων ποὺ δόθηκαν γιὰ συγκεκριμένο σκοπό. Μήπως πάντα δὲν θὰ ὑπάρχουν σημαντικοὶ λόγοι γιὰ κάποιες διασταυρώσεις;»* («Ἀντί», 16-1-1986).

Θὰ ἐπικεντρώσω τὴν προσοχή σας σ' αὐτὸ ποὺ ἤδη ἔχει χαρακτηρισθῆ ὡς «ἠλεκτρονικὸ φακέλλωμα» ἢ «ἀριθμοποίηση» τῶν πολιτῶν ποὺ συναρτᾶται μὲ τὸν νεαρὸ νόμο γιὰ τὸν ΕΚΑΜ 1599/86. Ἡ προϊοῦσα γιγάντωση τῶν ἁρμοδιοτήτων καὶ παρεμβάσεων τοῦ κράτους σὲ ὅλο καὶ περισσότερους τομεῖς τῆς κοινωνικῆς μας ζωῆς, ὁ «κρατισμός» ὅπως ἀποκαλεῖται, συνιστᾶ φοβερὴ ἀπειλὴ γιὰ τὶς ἀτομικὲς ἐλευθερίες τῶν πολιτῶν καὶ ὁδηγεῖ μὲ μαθηματικὴ ἀκρίβεια στὴ σταδιακὴ συρρίκνωσή των καὶ στὴν οὐσιαστικὴ καταπίεση τοῦ ἀτόμου ποὺ ἀσφυκτιᾶ κάτω ἀπὸ τὴ φοβερὴ δύναμη τῆς κρατικῆς ἐξουσίας. Γι' αὐτὸ καὶ πάγιο αἴτημα ὅλων τῶν προηγμένων κοινωνιῶν ποὺ ζοῦν ὑπὸ φιλελεύθερα καθεστῶτα εἶναι ὁ περιορισμὸς τοῦ κρατικοῦ παρεμβατισμοῦ σὲ λογικὰ ὅρια δηλ. ἡ περιστολὴ τοῦ κρατισμοῦ ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀτομικῶν κυρίως δικαιωμάτων. Καὶ εἶναι οἱ εὐαίσθητοι τομεῖς τῆς παιδείας, τῆς οἰκονομίας, τῆς δημοσίας διοικήσεως καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀσφαλείας, κυρίως ἐκεῖνοι ποὺ ἐπηρεάζονται ἀφάνταστα ἀπὸ τὴν εἰσβολὴ τῶν Η/Υ σ' αὐτοὺς μὲ ἄμεσο ἐπακόλουθο τὴν ποιότητα τῆς ἀσκουμένης κρατικῆς ἐξουσίας.

Ὅλα αὐτὰ συζητοῦνται εὐρύτατα τὸν τελευταῖο καιρὸ καὶ στὴ χώρα μας ἐξ ἀφορμῆς, ὡς ἐλέχθη, τοῦ φόβου ποὺ διατυπώνεται γιὰ τὸ ἐνδεχόμενο τοῦ ἠλεκτρονικοῦ μας φακελλώματος, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν πρέπει κανείς νὰ ἀγνοήσει καὶ τὶς εὐεργετικὲς ὁπωσδήποτε ἐπιπτώσεις ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ συστήματος αὐτοῦ. Τέτοιες ἐπιπτώσεις εἶναι ἀσφαλῶς ὁ περιορισμὸς τῆς γραφειοκρατίας, ἡ ἐξυπηρέτηση τῶν πολιτῶν σὲ ταχύτατο χρόνο, ἡ ἐξασφάλιση τῆς δυνατότητος γιὰ σύντομη ἐπεξεργασία γενικῆς φύσεως πλη-

ροφοριῶν γιὰ λόγους στατιστικοὺς κ.λπ. Ἐν τούτοις μεγάλη ἐπικρατεῖ ἀνησυχία ἕνεκα τοῦ φόβου καταχρήσεων στὸ σύστημα μὲ βάση τὶς νέες ταυτότητες, τῶν ὁποίων ὁ 13ψήφιος ἀριθμὸς θὰ ἐκφράζει γιὰ τὸν συγκεκριμένο πολίτη ὡρισμένα στοιχεῖα τῆς ζωῆς του καὶ λεπτομέρειες ποὺ μπορεῖ στὸ μέλλον νά «ἀξιοποιηθοῦν» ἀπὸ ἕνα ὁλοκληρωτικῶν κατευθύνσεων κράτος γιὰ τὴν ἀνταλλαγὴ ἢ τὸν ἔλεγχο καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν πιὸ ἀπόρρητων καὶ αὐστηρὰ προσωπικῶν τομέων τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς τοῦ καθενός μας.

Ἔτσι δὲν θὰ εἶναι ὑπερβολὴ ὅτι, μὲ τὸ νέο αὐτὸ σύστημα, τὸ κράτος θὰ μπορεῖ μέσα σὲ ἐλάχιστο χρονικὸ διάστημα νὰ ἔχει στὴ διάθεσή του, ἂν τὸ θελήσει, μιὰ συνθετικὴ εἰκόνα τοῦ κάθε πολίτη, ὅπως αὐτὴ διαγράφεται μέσα ἀπὸ ποικίλες δραστηριότητές του, καὶ θὰ μπορεῖ νὰ κατασκευάζει τὸ πορτραῖτο τοῦ καθενός μας ἀξιολογώντας το μὲ τὰ δικά του κριτήρια. Αὐτὸ ὅμως σημαίνει τὴ δυνατότητα κατατάξεως τῶν πολιτῶν σὲ τύπους ἢ κατηγορίες μὲ κριτήρια καθαρῶς πολιτικὰ ἢ ἄλλα, πρᾶγμα ποὺ θὰ σημαδεύει ἰσόβια τὸ κάθε ἄτομο. Τί λοιπὸν μέλλει νὰ συμβῇ ἂν τὸ οἱοδήποτε κράτος, ἀξιοποιώντας τὶς τεράστιες δυνατότητες τῆς νέας τεχνολογίας προχωρήσει σὲ διασυνδέσεις ἀρχείων πληροφοριῶν καί «φακελλώσει» μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ὅλους τοὺς πολίτες; Ἔτσι θὰ μπορεῖ νὰ ἐλέγχει τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ αὐτὸ τὸ μέλλον τοῦ κάθε ἀνθρώπου, ἐγκλωβίζοντάς το μέσα στὰ στενὰ ὅρια ἑνὸς μόλις διακρινόμενου δημοκρατικοῦ βίου, ποὺ θὰ μπορεῖ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ ὁδηγεῖ τὸ θύμα του σὲ ἀσφυξία καὶ θάνατο.

Ἂς πάρουμε σὰν παράδειγμα τὸ ἐνδεχόμενο συλλογῆς στοιχείων γιὰ τὶς καταθέσεις ποὺ ἔχει κάποιος στὴν τράπε-

ζα, γιὰ τὶς σεξουαλικές του δραστηριότητες, γιὰ τὴν ἐφημερίδα ποὺ ἀγοράζει ἀπὸ τὸ περίπτερο, γιὰ τὴ συμμετοχὴ σὲ μιὰ ἀντικυβερνητικὴ ἐκδήλωση, γιὰ τὴν παραμικρότερη ἠθικὴ ἢ ἄλλη παρεκτροπή του στὴ νεότητά του. Τὰ στοιχεῖα αὐτά, μὲ τὸ πάτημα ἑνὸς διακόπτου θὰ εἶναι ἀμέσως ὁρατὰ στὴν ὀθόνη καὶ θὰ συνοδεύουν τὸν πολίτη σὲ ὅλη του τὴ ζωή. Διερωτώμεθα βέβαια τί σημασία ἔχει γιὰ κάποιον τὸ ἐὰν πρὶν ἀπὸ 20 χρόνια ἐκάπνισε μιὰ φορὰ μαριχουάνα ἢ συνῆψε μιὰ παράνομη ἐξωσυζυγικὴ σχέση. Δὲν ἔχει ὅμως σημασία ἐὰν κάποτε ἔγραψε ἕνα ἄρθρο κατὰ τῆς κρατούσης καταστάσεως ἢ ἂν κάποτε ἐψήφισε ἐναντίον της; Ὅλα αὐτὰ φαίνονται ἴσως φανταστικά. Ὅμως γιατί θὰ ἀποκλείσωμε τὸ ἐνδεχόμενο ἑνὸς παρανοϊκοῦ ἐπιστήμονος ἢ ἑνὸς αὐταρχικοῦ δικτάτορος ἢ αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ κατασταλτικοῦ ἀστυνομικοῦ κράτους, ποὺ θὰ ἐπιδιώξει νὰ χρησιμοποιήσει ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα γιὰ νὰ τιμωρήσει τοὺς ἰδεολογικούς του ἀντιπάλους ἢ νὰ καθαρίσει τὴν κρατικὴ μηχανὴ ἀπὸ ἀνεπιθύμητα «μιάσματα»; Καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀποκλείσει τὴ χρησιμοποίηση καὶ ἀξιοποίηση τέτοιων στοιχείων στὶς προαγωγές, στὶς μεταθέσεις, στὴ χορήγηση παροχῶν, στὴ φορολογικὴ πολιτική;

Βέβαια τὸ νέο σύστημα τοῦ ΕΚΑΜ εἶναι θεσμικό, ἔχει ἐφαρμοσθῆ καὶ σὲ ἄλλες χῶρες. Καὶ ἐκεῖ ὑπῆρξαν ἀντιδράσεις καὶ διαφωνίες. Καὶ τελικὰ ἐλήφθησαν προληπτικὰ μέτρα γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῶν καταχρήσεων, ὅσο τοῦτο εἶναι δυνατόν. Στὴ χώρα μας, καὶ ἐνῶ ὁ νόμος ὑπάρχει καὶ ἡ πρώτη του ἐφαρμογὴ ἄρχισε ἤδη, μόλις τώρα δόθηκε στὴ δημοσιότητα τὸ νομοσχέδιο γιὰ τὴν προστασία τῶν πολιτῶν καὶ τῆς ἰδιωτικῆς των ζωῆς. Τὸ νομοσχέδιο αὐτὸ ἐκτεινόμενο σὲ

26 ἄρθρα λαμβάνει πρόνοια γιὰ τὰ θέματα ποὺ ἐξεθέσαμε ἀνωτέρω καὶ κυρίως καθιερώνει τρεῖς ἀρχές: τὴν ἀπαγόρευση κατ' ἀρχὴν τῆς ἐπεξεργασίας τῶν αὐστηρῶς προσωπικῶν πληροφοριῶν, τὸ ἐπιτρεπτόν τῆς ἐπεξεργασίας τῶν μὴ αὐστηρῶς προσωπικῶν πληροφοριῶν, τὸ ἐπιτρεπτὸν τῆς ἐπεξεργασίας ὅλων τῶν πληροφοριῶν γιὰ στατιστικοὺς ἢ ἐπιστημονικοὺς σκοπούς, ἐφ' ὅσον καταστοῦν ἀνώνυμες. Ὡστόσον τὰ μέτρα αὐτὰ δὲν εἶναι ἀσφαλῆ γιὰ τὸν πολίτη. Ὅταν σκεφθῆ κανεὶς ὅτι ὑπῆρξε σχετικὰ εὔκολο στὴν ἀστυνομία τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Γερμανίας νὰ ἐντοπίσει τὴ συμμορία *«Μπάαντερ - Μάϊνχοφ»* μὲ τὴ βοήθεια τῶν Η/Υ ὅταν μετὰ τὴν ἀπαγωγὴ τοῦ Δημάρχου τοῦ Βερολίνου κατώρθωσε, μέσῳ τῆς τοπικῆς ΔΕΗ νὰ ἐπισημάνει τοὺς μετρητὲς καταναλώσεως ἠλεκτρικοῦ ρεύματος τῆς περιοχῆς ποὺ ἐδούλευαν ἐνῶ ἀνῆκαν σὲ σπίτια ποὺ εἶχαν δηλωθῆ ὡς ἀκατοίκητα, καὶ ἔτσι νὰ ὁδηγηθῆ στὸ κρησφύγετό της, κάτι παρεμφερὲς δὲν θὰ μπορεῖ ἄραγε νὰ συμβῆ ὄχι βέβαια γιὰ τὰ μέλη κάποιας συμμορίας ἀλλὰ γιὰ τὸν οἱονδήποτε πολίτη ποὺ τὸ κράτος θὰ ἐπιχειροῦσε τὴν παγίδευσή του ἢ τὴν ἐξουθένωσή του; Δὲν γνωρίζω, ἀλλὰ καὶ γι' αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς κακοποιοὺς νομίζω ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀσυδοσία στὴ χρησιμοποίηση ἀπὸ τὸ κράτος μεθόδων ποὺ θὰ εἶναι παράνομες. Ὁ σκοπὸς δὲν ἁγιάζει πάντοτε τὰ μέσα...

Σὲ ἄλλες χῶρες τὸ μέτρο αὐτὸ ἔχει κριθῆ ἀντισυνταγματικὸ ἐπειδὴ παραβιάζει τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα. Στὸν Καναδᾶ, στὴ Γαλλία, στὴ Γερμανία, στὴ Σουηδία καὶ ἀλλοῦ τὰ κόμματα τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐπεσήμαναν τοὺς κινδύνους αὐτῆς τῆς ἀπειλῆς καὶ ἀπήτησαν τὴν ψήφιση ἑνὸς νόμου γιὰ τὴν προστασία τῶν πολιτῶν. Τὸ ἴδιο συνέ-

βη καὶ στὴν πατρίδα μας. Ὅλη ἡ πτέρυγα τῆς ἀντιπολιτεύσεως ὑπῆρξε καταδικαστικὴ τοῦ νόμου 1599/86 ποὺ μάλιστα ψηφίσθηκε, παρὰ πᾶσαν προσδοκία, μὲ τὴ διαδικασία τοῦ ἐπείγοντος, ὡς ἐὰν νὰ ἐπρόκειτο γιὰ κάποια παρωνυχίδα τῆς ζωῆς τοῦ τόπου. Καὶ ἀπήτησε τὴν ψήφιση καὶ ἄλλου νόμου προστατευτικοῦ τῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν. Στὶς ἄλλες χῶρες τέτοιοι νόμοι ἔχουν ἤδη πρὸ πολλοῦ ψηφισθῆ. Στὴν Ἔσση τὸ 1970, στὴ Σουηδία τὸ 1973, στὴ Δυτ. Γερμανία τὸ 1976, στὶς Αὐστρία, Γαλλία, Δανία καὶ Νορβηγία τὸ 1978, στὴν Ἰσλανδία τὸ 1981 καὶ στὴ Μεγ. Βρεταννία τὸ 1984. Τὸ Συμβούλιο τῆς Εὐρώπης ἐξ ἄλλου μὲ τὴ Σύμβαση τοῦ 1981 προστατεύει τὰ ἄτομα ἀπὸ τὴν αὐτόματη ἐπεξεργασία τῶν προσωπικῶν πληροφοριῶν. Ἡ ἐπικύρωσή της ἀπὸ τὰ κράτη-μέλη θὰ ὁδηγήσει τὴν ἐφαρμογή της καὶ σὲ ἐθνικὸ ἐπίπεδο.

Καὶ ἡ Ἐκκλησία στὴν πατρίδα μας ἔχει ἀναλάβει νὰ πάρει θέση ἐπὶ τοῦ θέματος, σὲ συνδυασμὸ μάλιστα μὲ πληροφορίες ποὺ διακινοῦνται, ὅτι στὶς νέες ταυτότητες θὰ ὑπάρχει σὰν ἀριθμός-κλειδὶ ὁ 666 ποὺ κατὰ τὴν Ἀποκάλυψη εἶναι ὁ ἀριθμὸς τοῦ Ἀντιχρίστου. Καὶ ὁ μὲν πρὸ ἔτους Ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν διέψευσε τὴν εἴδηση, ὅμως φωτοτυπίες σὲ μεγέθυνση τῶν νέων ταυτοτήτων ποὺ κυκλοφοροῦν δείχνουν καθαρὰ τὸν 666, πρᾶγμα ποὺ κρατεῖ σὲ συγκίνηση πολλοὺς πιστούς μας, ποὺ ἐναγώνια ἀναμένουν ὁδηγίες καὶ κατευθύνσεις ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Πέραν ὅμως αὐτοῦ, τὸ γενικώτερο πρόβλημα τῆς προστασίας τῶν πολιτῶν ἀπὸ τὴν ἐπεξεργασία τῶν αὐστηρῶς προσωπικῶν πληροφοριῶν εἶναι ποὺ ζητεῖ μιὰ σωστὴ ἀντιμετώπιση καὶ ὄχι μιὰ ἐμβαλωματικὴ λύση. Καὶ ἀμφιβάλλω

πολὺ ἐὰν ὑπάρχει τέτοια σωστὴ λύση. Τὸ πρόβλημα ὑπάρχει καὶ πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθεῖ μὲ συναίσθηση εὐθύνης. Τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἱερὰ καὶ ἀπαραβίαστα. Κανένας κομπιούτερ καὶ κανένας Η/Υ δὲν πρέπει νὰ τὰ ἀπειλεῖ. Ὁ κάθε πολίτης πρέπει νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι δὲν παρακολουθεῖται μέσα στὸ σπίτι του, ὅτι δὲν φακελλώνεται ἀπὸ τὶς ἀρχές, ὅτι δὲν διατρέχει τὸν κίνδυνο νὰ θεωρηθοῦν οἱ ἀπόρρητες ἐκδηλώσεις του κριτήριο ἐπιλογῶν σὲ βάρος του.

Ζοῦμε, εἶναι ἀλήθεια, τὴν ἐποχὴ τῆς ἠλεκτρονικῆς. Καὶ χαιρόμαστε τὶς ποικίλες ἐφαρμογές της στὴν καθημερινή μας ζωή. Ὅμως κανεὶς δὲν εἶναι διατεθειμένος νὰ διακινδυνεύσει ἐξ αἰτίας των τὴν προσωπική του ἀξιοπρέπεια, εἰρήνη καὶ γαλήνη. Οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ ἀφεθῇ στὴ διάθεση ἐπίδοξων τυράννων ποὺ θὰ κάμουν κατάχρηση σὲ βάρος του τῶν στοιχείων τῆς Πληροφορικῆς. Οἱ ἀντιδρῶντες σ' αὐτὸ τὸ ἐνδεχόμενο συνεχῶς πληθαίνουν. Ἤδη κόμματα, Ἐκκλησία, δήμαρχοι, συλλογικοὶ φορεῖς καὶ ἄλλοι ἐπιστρατεύονται καθημερινὰ σὲ μιὰ κοινὴ προσπάθεια ἀποτροπῆς τοῦ κινδύνου ποὺ ἐλλοχεύει καὶ ἀπειλεῖ τὴν ἀνθρώπινη ἀξία γιὰ τὴν ὁποία ἡ Ἐκκλησία διακηρύσσει τὴν ἀμετάπτωτη σημασία της καὶ τὴν ἀναντικατάστατη θέση της. Ἔτσι ἐλπίζεται ὅτι τοὐλάχιστον θὰ περιορισθοῦν οἱ κίνδυνοι αὐτοί, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι δυνατὸν παντελῶς νὰ ἐκλείψουν. Ἴσως καὶ αὐτὸ νὰ εἶναι τὸ τίμημα ποὺ καλούμεθα νὰ πληρώσουμε στὸ βωμὸ τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ μας. Ἐφεξῆς νὰ μὴ αἰσθανώμεθα οὔτε ἀπόλυτα ἀσφαλεῖς, οὔτε ἀπόλυτα ἐλεύθεροι...

Ἀντιρρησίες Συνειδήσεως.*
Θεολογική - Συνταγματική - Πολιτικὴ καὶ Κοινωνικὴ Θεώρηση

Ἰδοὺ καὶ πάλιν ἐφέτος, συνηθροισμένοι στὴν αἴθουσα αὐτή, τιμοῦμε τὸν νομικὸ ἅγιο τῆς Ἐκκλησίας μας, *τὸν ἀρεοπαγίτη Διονύσιο, τὸν Ἀθηναῖο*, ποὺ ὑπῆρξε καὶ πρῶτος ἐπίσκοπος τῆς ἀθηναϊκῆς πρωτοχριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ὑψιπετὲς κήρυγμα τοῦ ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν στὴν Πνύκα στάθηκε ὁριακὸ σημεῖο γιὰ τὴν προβληματιζόμενη συνείδηση τοῦ ἀρεοπαγίτη, ποὺ ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐπίστευσε στὸν Χριστὸ καὶ στὴν Ἀνάστασή του, καί, στὴ συνέχεια, ἀντάλλαξε τὴν δικανικὴ τήβεννο μὲ τὸ ταπεινὸ τριβώνιο τοῦ χριστιανοῦ μυσταγωγοῦ ποὺ μᾶς ἄφησε στὸ θεσπέσιο ἔργο του «περὶ ἐκκλησιαστικῆς καὶ οὐρανίας Ἱεραρχίας» μιά «θεαρχικὴ ἔλλαμψη» μὲ τὴ βοήθεια τῆς ὁποίας *«τὴν μυ-*

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ νομικοῦ κόσμου (δικαστές, δικηγόρους, συμβολαιογράφους, ἐπιμελητές κ.λπ.) τῆς Μαγνησίας, κατὰ τὴν πρὸς τιμήν των σύναξιν, ποὺ ὠργάνωσε ἡ Ἱ. Μητρόπολις Δημητριάδος στὴν αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ της Κέντρου στὶς 3 Ὀκτωβρίου 1988 μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, προστάτου αὐτῶν.

στικὴν ἐπιστήμην ἀφιερωμένοι καὶ ἀφιερωταί, φωτοειδεῖς καὶ θεουργικοί, τετελεσμένοι καὶ τελεσιουργοὶ γενέσθαι δυνησόμεθα». (Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου: *«Περὶ ἐκκλησιαστικῆς καὶ οὐρανίας ἱεραρχίας»*, τ. Α΄ Ἔκδοση Πουρνάρα. Θεσσαλονίκη 1985, σ. 18).

Σᾶς εὐχαριστῶ διότι, ἀνταποκρινόμενοι στὴν πρόσκληση τῆς μητέρας Ἐκκλησίας, συμμετέχετε ἀπόψε στὸ πνευματικὸ αὐτὸ συμπόσιο, ποὺ κάθε χρόνο αὐτὴ τὴν ἡμέρα ὀργανώνει προκειμένου μαζὶ μὲ τὴ μνήμη τοῦ νομικοῦ ἁγίου της νὰ τιμήσει καὶ ὅλους ἐσᾶς, δικαστές, δικηγόρους, συμβολαιογράφους, δικαστικοὺς ἐπιμελητὲς καὶ δικαστικοὺς ὑπαλλήλους, ποὺ ἔχετε ἀφιερώσει τὴ ζωή σας στὴ διακονία τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας, ἡ ἄψογη λειτουργία τῆς ὁποίας συνιστᾶ ἀκρογωνιαῖο λίθο τοῦ δημοκρατικοῦ μας πολιτεύματος καὶ ἰσχυρὸ ἔρεισμα ἐγγυήσεων τῶν πολιτικῶν ἐλευθεριῶν τοῦ λαοῦ μας. Στὸ ναὸ τῆς Θέμιδος ὑπηρέτησαν κατὰ καιροὺς μεγάλες φυσιογνωμίες ποὺ ἐλάμπρυναν τὸ νομικὸ στερέωμα τῆς χώρας μας καὶ ἀνεδείχθησαν σὲ μετέωρα ἤθους καὶ σεμνότητος. Τέτοιες μορφὲς ἀσφαλῶς ἀγάλλονται σήμερα ποὺ μᾶς βλέπουν ἐδῶ μετέχοντας σ' αὐτὴ τὴ σύναξη τὴν ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἐπιστημονική, ποὺ στοχεύει πάντοτε πέραν ἀπὸ τὴν διαπροσωπικὴ ἐπαφὴ καὶ ἐπικοινωνία καὶ σὲ κάποιο προβληματισμό μας γύρω ἀπὸ ἐπίκαιρα καὶ ἀμφιλεγόμενα ζητήματα θεολογικο-νομικῆς φύσεως ποὺ ἔχω τὴν τιμὴ κάθε φορὰ νὰ σᾶς παρουσιάζω[1].

1. Τὰ θέματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀπησχολήσαμε, κατὰ τὰ προηγούμενα χρόνια τὴν ὁμήγυρη τῶν νομικῶν μας, ἦταν, κατὰ σειράν, τὰ ἑξῆς: α) Ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογένειας κατὰ τὸ σχέδιο Γαζῆ (1976), β) Κίνδυνοι ἀπὸ τὶς προτάσεις τῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς Προσωπικῆς Καταστάσεως πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ δικαίου μας (1977), γ) Ἡ ἀποποινικοποίηση τῆς μοιχείας

Ἐφέτος ἐπέλεξα τὸ θέμα: «*Ἀντιρρησίες Συνειδήσεως*», πρωτόγνωρο βέβαια γιὰ τὰ ἑλληνικὰ δεδομένα θέμα μὲ ὄχι μόνο νομικές, ἀλλὰ καὶ θεολογικὲς καὶ φιλοσοφικὲς καὶ κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς διαστάσεις, τὶς ὁποῖες ἤδη ἀνιχνεύουν οἱ εἰδικοί, μιὰ καὶ τὸ φαινόμενο αὐτὸ μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια ἀπασχολεῖ τὴ δημόσια γνώμη στὴν πατρίδα μας, ἐσχάτως δὲ καὶ τὴν ὑπεύθυνη πολιτικὴ ἐξουσία ποὺ ἐρύθμισε μὲ νόμο, παλαιότερα μὲν τὴν ἄοπλη θητεία των, πρόσφατα δὲ τὴν ἐναλλακτικὴ κοινωνικὴ ὑπηρεσία των, πρᾶγμα ποὺ ἔχει προκαλέσει πολλὲς θεωρητικὲς συζητήσεις. Οἱ θεωρητικοὶ τοῦ δικαίου μόλις τώρα ἄρχισαν νὰ καταπιάνονται μὲ τὴν περίπτωση καὶ εἶναι βέβαιο ὅτι καθὼς περνάει ὁ χρόνος θὰ πληθύνονται τὰ σχετικὰ δημοσιεύματα ποὺ θὰ ἐμπλουτίζουν τὴ βιβλιογραφία καὶ θὰ προσδιορίζουν, σὲ συνάφεια μὲ τὸ ἰσχύον Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, τὴ σταθερότητα ἢ μὴ τῶν νομοθετικῶν ρυθμίσεων. Ὡστόσο δὲν εἶναι λιγότερης σημασίας καὶ οἱ ἄλλες διαστάσεις τοῦ προβλήματος ποὺ μιὰ σφαιρικὴ του θεώρηση ἀσφαλῶς πρέπει νὰ τὶς ἐπισημάνει, ὥστε μὲ κάθε δυνατὴ πληρότητα νὰ συλληφθεῖ στὸ νοῦ ἡ οὐσία του καὶ νὰ ὁδηγήσει σὲ μιὰ δίκαιη, νόμιμη καὶ κυρίως ἠθικὴ ἀντιμετώπισή του.

(1978), δ) Ἡ κατάργηση τοῦ ὅρκου ὡς ἀποδεικτικοῦ μέσου (1979), ε) Ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ σχεδίου ἰσονομίας τῶν ἑλλήνων (1980), στ) Ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς (1981), ζ) Ἡ ἰσότητα τῶν δύο φύλων ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου (1982), η) Ἐκκλησία καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1983), θ) Τὰ βασανιστήρια: Μαστίγωμα τῆς προσωπικότητος. Ἡ Ἐκκλησία στὴν πρωτοπορία γιὰ τὴν κατάργησή τους (1984), ι) Ρατσισμός: Λεηλασία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς (1985), ια) Παραθρησκευτικοὶ Ὁλοκληρωτισμοὶ καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα στὴν Ἑλλάδα (1986), ιβ) Ἠλεκτρονικοὶ Ὑπολογιστὲς καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1987).

«Ἀντιρρησίες Συνειδήσεως» ὀνομάζονται ἐκεῖνοι ποὺ γιὰ λόγους συνειδήσεως -καὶ ὄχι μόνο θρησκευτικῆς- ἀρνοῦνται ὁποιασδήποτε μορφῆς στρατιωτικὴ θητεία. Ἱστορικὰ τὸ φαινόμενο αὐτὸ ἐμφανίσθηκε στὴ χώρα μας μετὰ τὸν πόλεμο, μὲ τὴν μορφὴ τῆς ἄρνησης παραλαβῆς καὶ χρησιμοποίησης ὅπλου ἀπὸ τούς *«Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ»* ἢ *«Χιλιαστές»*, μὲ τὴν ἐπίκληση λόγων καθαρὰ θρησκευτικῶν. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς αἱρέσεως αὐτῆς προτιμοῦσαν ἀρχικὰ νὰ ἐκτελοῦνται ἀπὸ τὰ στρατοδικεῖα ἢ ἀργότερα νὰ ἐκτίουν ποινὲς μακροχρόνιας φυλάκισης, παρὰ νὰ πιάνουν ὅπλο ὅταν ἐκαλοῦντο νὰ ὑπηρετήσουν τὴ στρατιωτική τους θητεία. Ἐνεφανίζοντο καὶ ἐμφανίζονται σάν εἰρηνιστές, ἐνῶ ἀπὸ τὰ γραπτὰ κείμενά των συνάγεται, ὅτι δὲν ἔχουν εἰρηνιστικὴ στάση ζωῆς. Μιὰ ἀπὸ τὶς πίστεις των εἶναι ὅτι θὰ ἔλθει ὁ Θεὸς Γιαχβὲ τιμωρὸς στὴ γῆ καὶ οἱ ὀπαδοί του θὰ ἀποτελέσουν τὸ στράτευμά του πού, στὸ νεῦμα του, θὰ αἱματοκυλήσουν τὴν ἀνθρωπότητα ὅλη. *«Στὸ αἷμα σας δὰ κολυμπᾶμε»* εἶναι τὸ σύνθημα ποὺ οἱ Χιλιαστὲς ἀπευθύνουν πρὸς ὅλους ἐμᾶς, ποὺ δὲν συμμεριζόμαστε τὶς θρησκευτικές τους ἀντιλήψεις.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνηση, ὑποκύπτουσα σὲ πιέσεις ἔξωθεν, ἀναγκάσθηκε καὶ ἐψήφισε τὸ νόμο 731/1977. Ὁ νόμος αὐτὸς ἔδωσε, γιὰ πρώτη φορά, τὸ δικαίωμα στοὺς ἀρνούμενους νὰ φέρουν ὅπλα λόγῳ τῶν θρησκευτικῶν τους πεποιθήσεων, νὰ ὑπηρετήσουν *«ἄοπλη θητεία ἢ ἐκγύμναση»* γιὰ χρόνο ὅμως *«διπλάσιον τῆς ὑπὸ τῶν ἐνόπλων ἐκπληρουμένης»*. Ἀργότερα ἡ κυβέρνηση, κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῶν ἀναγκῶν, ἐψήφισε τὸ νόμο 1763/1988, μὲ τὸν ὁποῖο ἐπεξέτεινε τὸ δικαίωμα ἄοπλης θητείας σὲ διπλάσιο χρόνο καὶ

γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀρνοῦνται νὰ παραλάβουν ὅπλο ἐπικαλούμενοι *«τὶς θρησκευτικὲς ἢ ἰδεολογικές τους πεποιθήσεις»* δηλ. γιὰ ὅλους τούς «ἀντιρρησίες». Ὡστόσο καὶ ἡ ρύθμιση αὐτὴ δὲν τοὺς ἱκανοποίησε, ἐπειδὴ ἡ νέα ἀντίληψη ποὺ ἐξέφραζαν μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀντιπροσώπευε μιὰ γενικὴ ἀπόρριψη τοῦ θεσμοῦ τοῦ στρατεύματος. Ἔτσι ἐγίναμε μάρτυρες μιᾶς μακρόσυρτης ἀπεργίας πείνας ἑνὸς ἀντιρρησία, ποὺ διεκήρυττε τὰ ἑξῆς: *«Ἀρνοῦμαι δημόσια, συνειδητὰ καὶ ὑπεύθυνα νὰ ὑπηρετήσω τὶς ἔνοπλες δυνάμεις καὶ νὰ τὶς ἐξυπηρετήσω καθ' οἱονδήποτε τρόπον γιὰ λόγους ποὺ ἐπιβάλλει ἡ συνείδησή μου, οἱ φιλοσοφικές, πολιτικές, ἠθικές, ἀνθρωπιστικὲς καὶ εἰρηνιστικὲς πεποιθήσεις μου»* (Βλ. *«Ἐλευθεροτυπία»*, 6-12-1986, σ. 7).

Ὅπως γίνεται σαφές, ἐδῶ πιὰ δὲν ἔχουμε λόγους θρησκευτικῆς συνειδήσεως, ἀλλὰ γενικώτερους λόγους συνειδήσεως ποὺ ἐπιβάλλουν τὴν ἀποχὴ ἀπὸ τὸ στράτευμα, σὰν θεσμὸ τοῦ κράτους. Τελικά, ἡ κυβέρνηση ὑπέκυψε στὴν ἀξίωση τῶν «ἀντιρρησιῶν» αὐτῶν καὶ μὲ νομοσχέδιον ὥρισε γιὰ τοὺς κάθε λογῆς *«ἀντιρρησίες συνειδήσεως»* τήν *«ἐναλλακτικὴ κοινωνικὴ δητεία»* δηλ. τὴ δυνατότητα στὰ ἄτομα αὐτὰ νὰ ὑπηρετοῦν ἐκτὸς στρατεύματος σὲ ὑπηρεσίες ποὺ εἶναι ἐντελῶς ἀνεξάρτητες ἀπὸ τὸ στρατό, ἀποτελοῦν ὅμως καὶ αὐτὲς προσφορὰ στὸ κοινωνικὸ σύνολο, ὅπως εἶναι π.χ. τὰ νοσοκομεῖα, οἱ οἶκοι εὐγηρίας, τὰ πολιτιστικὰ κέντρα κ.λπ.

Οἱ *«ἀντιρρησίες συνειδήσεως»* ἰσχυρίζονται ὅτι μὲ τὴ στάση τους δὲν συνιστοῦν ἁπλῶς τὴν ἀπόρριψη ἑνὸς θεσμοῦ,

ὅπως εἶναι τὸ στράτευμα, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὑπηρετοῦν τὴν εἰρήνη, ἐνῶ παράλληλα ἀντιπροσφέρουν στὸ κοινωνικὸ σύνολο ἕνα κοινωνικὸ ἔργο. Οἱ ἴδιοι ἐπικαλοῦνται τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴ στρατιωτικὴ θητεία τῆς ὁποίας ἀπολαύουν στὴν Ἑλλάδα οἱ λειτουργοὶ κάθε γνωστῆς θρησκείας καθὼς καὶ οἱ ὑποψήφιοι θρησκευτικοὶ λειτουργοί, ἐνῶ ταυτόχρονα ὑπογραμμίζουν τὴ θετικὴ κατ' ἀρχὴν στάση τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως ἀπέναντι στούς «ἀντιρρησίες». Ἕνας ἀπ' αὐτούς, ἕλληνας, ἔγραφε πρόσφατα σὲ ἄρθρο του: *«Στοὺς κύκλους τῶν φοιτητῶν Θεολογίας τώρα ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας ἔχει ἀρχίσει ἔντονη ζύμωση καὶ γιὰ τὴν ὁλικὴ ἄρνηση, τὴν ἀπόρριψη δηλ. τῶν ἀναγκαστικῶν καὶ ὄχι ἰδιαίτερα ἐναλλακτικῶν μορφῶν ποὺ ἔχει πάρει ἡ κοινωνικὴ θητεία καὶ τὴν πρόταξη μιᾶς ἐθελοντικῆς ὑπηρεσίας στὸ συνάνθρωπο ὅπως, ὅποτε καὶ ὅσο ὁ ἴδιος ὁ ἀντιρρησίας θέλει. Σήμερα οἱ δυτικὲς ἐκκλησίες πιέζονται νὰ υἱοθετήσουν μιὰ τέτοια ἄποψη κάλυψης, δηλ. τῶν ὁλικῶν ἀρνητῶν καὶ πολὺ συχνὰ ριζοσπαστικοποιημένες ὁμάδες φοιτητῶν Θεολογίας -παρ' ὅλο ποὺ δὲν ἔχουν ἄμεσο πρόβλημα- τὸ δέτουν δημόσια καὶ μὲ ἰδιαίτερη ἐπιμονή»* (Σπ. Ψύχα: ἄρθρο στὴν ἐφημερίδα *«Ἔξοδος»*, Ἀθῆναι 1988, σ. 4). Μὲ ἄλλα λόγια ἡ τελικὴ ἐπιδίωξη εἶναι ἡ ὁλοκληρωτικὴ ἀπαλλαγὴ τῶν «ἀντιρρησιῶν» ἀπὸ κάθε μορφῆς προσφορά, στὸ κοινωνικὸ σύνολο, ἡ ἀμφισβήτηση δηλ. καὶ τῆς λεγομένης *«κοινωνικῆς θητείας»*.

Ὁ στρατὸς ἐκπροσωπεῖ, κατὰ τούς «ἀντιρρησίες», ἕνα μηχανισμὸ πολεμικό, ἔστω καὶ ἂν προορίζεται γιὰ τὴν ἄμυνα τῆς πατρίδος, τὸν ὁποῖον οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀπορρίπτουν μὲ τὶς εἰρηνιστικές τους ἀναφορὲς καὶ

τὴν ὑπογράμμιση τῶν αἰτιῶν ποὺ ὁδηγοῦν στὸν πόλεμο καὶ στοὺς ἐξοπλισμούς. Οἱ σημερινοὶ «ἀντιρρησίες» ἕλληνες καὶ ξένοι, ὀχυρώνονται πίσω ἀπὸ τὶς ἀναφορὲς αὐτές, γιὰ νὰ φθάσουν σιγά-σιγὰ στὴν πλήρη ἀμφισβήτηση τῆς ἔννοιας τῆς κρατικῆς ἐξουσίας. *«Τὸ νὰ διατηρεῖς στρατό -λένε- εἶναι ἕνα ὑπόδειγμα γιὰ νὰ ἐλέγχεις τοὺς ἀνθρώπους, νὰ μοιράζεις τὸ χρῆμα καὶ τὴ δύναμη ἀνάμεσα στοὺς ἰσχυρότερους καὶ ὄχι γιὰ νὰ ἐργάζεσαι πάνω σὲ λύσεις γιὰ τὸν καθένα. Μία στρατιωτικοποιημένη κοινωνία εἶναι μιὰ κοινωνία βασισμένη πάνω στὴν ἐξάλειψη τῶν ἀνθρώπων, ποὺ δὲν θέλουν νά «συνεργασθοῦν»…»* (Βλ. ἄρθρο τοῦ MARTEN JANSE στήν *«Ἔξοδο»*, 1988, σ. 6).

Οἱ Πατέρες, ἀλάνθαστοι ἑρμηνευτὲς τῆς Ἁγ. Γραφῆς καὶ ἡ Ἐκκλησία ὅλη, παίρνουν κατ' ἀρχὴν μιὰ θετικὴ στάση στὸ ζήτημα τῆς εἰρήνης. Ὁ πόλεμος εἶναι καρπὸς τῆς ἁμαρτίας, εἶναι μεταπτωτικὸ φαινόμενο τῆς ζωῆς, καὶ τὰ ἀποτελέσματά του κορυφαῖες ἐκδηλώσεις τοῦ μίσους καὶ τῶν παθῶν μεταξὺ ἀνθρώπων καὶ λαῶν. Παρὰ ταῦτα ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει στὸν κάθε ἄνθρωπο σὰν ἠθικὸ καὶ ἀπὸ τὸ φυσικὸ ἀκόμη δίκαιο προερχόμενο τὸ δικαίωμα τῆς ἄμυνας. Τὸ ἀναφαίρετο αὐτὸ δικαίωμα, μπρὸς στὴν τραγικὴ ἀνθρώπινη πραγματικότητα, προσλαμβάνει τεράστιες διαστάσεις. Τὸ δῶρο τῆς ζωῆς εἶναι ἀναφαίρετο καὶ σεβαστό. Ἀλλὰ ἀπὸ ὅλους! Ὅταν τὸ ἐπιβουλεύονται οἱ μὲν δὲν ἔχουν δικαίωμα νὰ τὸ ἀφήνουν ἀνυπεράσπιστο οἱ δέ. Τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὸ ἀγαθὸ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας. Ὅμως τὸ νὰ ἐπικαλεῖται κάποιος λόγους συνειδήσεως γιὰ νὰ ἀποφύγει τὴ στράτευση καὶ παράλληλα καὶ τὶς βίαιες σὲ βάρος του κυρώσεις τῶν νόμων ἐνέχει μιὰ

ἀντίφαση. Στὴν πρώτη περίπτωση ἰσχυρίζεται πὼς ἕνεκα τῶν πεποιθήσεών του δὲν ἀναγνωρίζει στὸν ἑαυτό του σὰν μέλος τῆς πατριωτικῆς οἰκογένειας, τὸ δικαίωμα νὰ ἀμύνεται κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος, καὶ στὴ δεύτερη, ἀμύνεται καὶ μάλιστα ἔντονα ἐναντίον τῶν κυρώσεων τοῦ νόμου ποὺ τὸν πλήττουν ἄμεσα. Οἱ *«ἀντιρρησίες συνειδήσεως»* ἂν ἤθελαν νὰ εἶναι συνεπεῖς μὲ τὸν ἑαυτόν τους θὰ ἔπρεπε τοὺς λόγους τῆς συνειδήσεως ποὺ ἐπικαλοῦνται γιὰ τὴν ἀπαλλαγήν τους ἀπὸ τὴ στράτευση νὰ τοὺς ἐπεξέτειναν καὶ στὴν ἀποχὴ ἀπὸ κάθε κρατικὴ ἐκδήλωση ἄμεσης ἢ ἔμμεσης ὑποστήριξης τῶν ἐξοπλισμῶν ὅπως εἶναι π.χ. ἡ φορολογία, καθὼς καὶ στὴν μὴ ἐπιδίωξη νομοθετικῆς κάλυψής τους γιὰ τὴν ἄρνηση συμμορφώσεώς τους μὲ τὴν ἐπιταγὴ τῶν νόμων, νόμων ποὺ ἕνα κράτος πολεμοχαρὲς καί «ἀντίχριστο» ψηφίζει.

Παρὰ ταῦτα θὰ πρέπει ἀπὸ ἄποψη θεολογικὴ νὰ ποῦμε πὼς μὲ ἀρκετὴ δυσκολία μποροῦμε νὰ δικαιολογήσουμε τὴ χρησιμοποίηση τῶν ὅπλων καὶ τῶν ἐξοπλισμῶν, μιὰ καὶ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐγγυηθεῖ τὸν ἀμυντικὸ καὶ μόνο χαρακτῆρα τους. Οἱ δύο ὑπερδυνάμεις σήμερα βρίσκονται στὴν κορυφὴ τοῦ καταλόγου τῶν κρατῶν ἐκείνων ποὺ πωλοῦν ὅπλα καὶ συντηροῦν τοὺς πολέμους στὴν ὑδρόγειο, ἐνῶ καὶ ἡ μικρὴ δική μας χώρα δὲν ἀπουσιάζει ἀπὸ τὸν κατάλογο αὐτό, παρ' ὅλες τὶς φιλειρηνικές της διακηρύξεις. Τὰ νέα παιδιὰ ποὺ ἐπικαλοῦνται λόγους συνειδήσεως, μήπως ἔχουν, μέχρις ἑνὸς σημείου, κάποιο δίκαιο, νὰ στρέφονται ἐναντίον τῆς ὑποκρισίας μας αὐτῆς; Ἐφροντίσαμε νὰ ὑποτάξωμε στὰ συμφέροντά μας -τὰ καλῶς ἢ κακῶς νοούμενα- καὶ τὶς θρησκευτικὲς ἐπιταγές,

καὶ μιλοῦμε γιὰ εἰρήνη, χωρὶς νὰ ἀποφασίζουμε νὰ ἀποστοῦμε ἀπὸ τὴ βασικὴ αἰτία τῶν πολέμων ποὺ εἶναι ἡ ἁμαρτία καὶ ἡ ἀπομάκρυνσή μας ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ παράλληλα κατασκευάζουμε ὅπλα, τὰ πωλοῦμε σὲ ἐμπόλεμους καὶ ὑποκριτικὰ κοπτόμεθα γιὰ τὴν εἰρήνη!

Μιὰ σειρὰ ἀπὸ συνταγματικὲς διατάξεις ἐπικαλοῦνται πρὸς κατοχύρωση τῆς στάσεώς των οἱ «ἀντιρρησίες». Καὶ κατ' ἀρχὴν τὸ ἄρθρο 13 μὲ τὸ ὁποῖο εἰσάγεται στὴν Ἑλλάδα *ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως*. Αὐτὸ σημαίνει παροχὴ ἀπὸ μέρους τοῦ κράτους στοὺς πολίτες νομικῆς ἐγγύησης ὅτι καθιερώνεται καὶ θὰ διατηρηθεῖ καὶ στὸ μέλλον τὸ δικαίωμα ἐλεύθερης διαμόρφωσης τῆς θρησκευτικῆς συνείδησης τοῦ καθενὸς ὡς πρὸς ὅλες τὶς μορφὲς ἐκδήλωσής της. Ἔτσι ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία συνιστᾶ ἀτομικὸ δικαίωμα συνταγματικὰ κατοχυρωμένο ποὺ ἐκδηλώνεται εἴτε σὰν ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς πίστης, εἴτε σὰν ἐλευθερία τῆς λατρείας. Κατὰ συνέπειαν ὁ κάθε πολίτης δικαιοῦται νὰ πιστεύει ὅ,τι θέλει ἢ νὰ μὴ πιστεύει τίποτε καὶ νὰ ἐκδηλώνει τὴν πίστη του μὲ ὅποιο τρόπο θέλει (Βλ. Σπ. Τρωϊάννου: *«Ἐκκλ. Δίκαιο»*, σ. 76 ἑπ.). Παράλληλα τὸ ἴδιο ἄρθρο 13 μὲ τὶς παρ. 2 καὶ 4 εἰσάγει περιορισμοὺς στὴν ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνείδησης καὶ τῆς λατρείας ἡ ὁποία, σύμφωνα καὶ μὲ τὴν πάγια νομολογία τοῦ Σ.τ.Ε, πρέπει νὰ ἀφορᾶ σὲ γνωστὴ θρησκεία, νὰ μὴ προσβάλλει τὴ δημόσια τάξη καὶ τὰ χρηστὰ ἤθη καὶ νὰ μὴ ἐνεργεῖται δι' αὐτῆς προσηλυτισμός. Τὸ ἄρθρο αὐτὸ ἐπικαλοῦνται ὅσοι ἀπὸ τούς «ἀντιρρησίες» ἔχουν θρησκευτικοὺς λόγους νὰ ἀποφεύγουν τὴ στράτευση.

Ὅμως καὶ ἄλλα ἄρθρα τοῦ Συντάγματος ἐμπλέκονται

στὴν ὅλη ὑπόθεση, ὅπως π.χ. τὸ ἄρθρο 5 παρ. 1 ποὺ εἰσάγει τὸ δικαίωμα στὴν ἐλεύθερη ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητος, τὸ ἄρθρο 2 παρ. 1 ποὺ προβλέπει τὴν ὑποχρέωση τῆς Πολιτείας νὰ σέβεται καὶ νὰ προστατεύει τὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἄρθρο 4 παρ. 6 ποὺ ἐπιβάλλει τὴν ὑποχρέωση *«σὲ κάθε Ἕλληνα ποὺ μπορεῖ νὰ φέρει ὅπλα… νὰ συντελεῖ στὴν ἄμυνα τῆς πατρίδας, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁρισμοὺς τῶν νόμων»*. Ἡ τελευταία ὅμως αὐτὴ συνταγματικὴ διάταξη ἀποτελεῖ τὴ βάση καὶ γιὰ τὴν καθιέρωση ἀπὸ τὸν κοινὸ νομοθέτη τῆς στρατιωτικῆς θητείας καὶ ἀποτελεῖ εἰδικὴ διάταξη ποὺ ὑπερισχύει τῶν ἄλλων, ποὺ ἔχουν γενικότερο χαρακτῆρα. Πέραν αὐτοῦ ὁ συνταγματικὸς νομοθέτης ἔδωσε τὸ προβάδισμα στὴν ἐκπλήρωση τῶν πρὸς τὸ κράτος ὑποχρεώσεων τοῦ πολίτη σὲ περίπτωση σύγκρουσης τῶν ὑποχρεώσεων αὐτῶν καὶ μάλιστα ἐκείνης ποὺ ἐπιβάλλει τὴ στράτευση, εἰδικὰ μὲ τὸ ἀτομικὸ δικαίωμα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, ὅπως εἴδαμε. Κατὰ συνέπειαν ἡ καθιέρωση τῆς ὑποχρεωτικῆς στρατιωτικῆς θητείας εἶναι συνταγματικῶς ἐπιτρεπτὴ μιὰ καί, σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 13 παρ. 4 *«Κανένας δὲν μπορεῖ, ἐξ αἰτίας τῶν θρησκευτικῶν του πεποιθήσεων, νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν ἐκπλήρωση τῶν ὑποχρεώσεων πρὸς τὸ κράτος ἢ νὰ ἀρνηθεῖ νὰ συμμορφωθεῖ πρὸς τοὺς νόμους»*.

Στὸ ἴδιο συμπέρασμα ὁδηγεῖ καὶ ἡ μελέτη τῶν διεθνῶν συμβάσεων, τὶς ὁποῖες ἔχει ὑπογράψει καὶ ἡ χώρα μας, καὶ ἰδίως τῆς Εὐρωπαϊκῆς Σύμβασης γιὰ τὴν προάσπιση τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου τῆς 4-11-1950. Οἱ Συμβάσεις αὐτὲς σὲ περίπτωση σύγκρουσής των μὲ τὴν ἐσωτερική μας νομοθεσία ὑπερισχύουν σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 28 παρ. 1

τοῦ Συντάγματος. Τὸ ἄρθρο 4 τῆς Σύμβασης αὐτῆς ἀπαγορεύει τήν *«ἀναγκαστικὴ ἢ ὑποχρεωτικὴ ἐργασία»*, ἀλλὰ διευκρινίζει ὅτι σὰν τέτοια δὲν νοεῖται *«κάθε ὑπηρεσία στρατιωτικῆς φύσεως ἢ σὲ περίπτωση χωρῶν ποὺ ἀναγνωρίζουν ὡς νόμιμο τὸ δικαίωμα ἀρνήσεως τῆς στρατεύσεως ἐκ λόγων συνειδήσεως κάθε παροχὴ ὑπηρεσιῶν ποὺ ἀντικαθιστᾶ τὴν παροχὴ ὑπηρεσιῶν στρατιωτικοῦ χαρακτῆρος»*. Ἔτσι ἡ Σύμβαση δίδει τὸ δικαίωμα στὰ κράτη νὰ καθιερώσουν, ἂν θέλουν, ἀκόμη καὶ τὴν ἐναλλακτικὴ θητεία, πρᾶγμα ποὺ σημαίνει ὅτι ἡ καθιέρωση τῆς ὑποχρεωτικῆς στρατιωτικῆς θητείας δὲν ἀντίκειται οὔτε στὴ Σύμβαση αὐτή.

Ἀλλὰ ἀπὸ ἄποψη συνταγματικὴ ἀμφισβητεῖται σήμερα ἡ συνταγματικότητα τῆς ἐναλλακτικῆς θητείας, ἐν ὄψει τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρου 4 παρ. 6 τοῦ Συντάγματος ποὺ ἐπιβάλλει τὴν προσωπικὴ συνεισφορὰ τῶν πολιτῶν στὴν ἄμυνα τῆς πατρίδος. *«Ὅσο εὐρεία ἑρμηνεία καὶ ἂν ἐπιχειρήσει κανεὶς στὴ διάταξη αὐτὴ δὲν θὰ μπορέσει νὰ ἀγνοήσει ὅτι ἡ ὑποχρέωση ποὺ καθιερώνει ὁ συνταγματικὸς νομοθέτης γιὰ τὸν Ἕλληνα πολίτη ἔχει ὡς πρωταρχικὸ περιεχόμενο τὴν προσωπικὴ συμβολή του στὴν ἄμυνα τῆς χώρας. Ὁποιαδήποτε νομοθετικὴ ρύθμιση τῆς ὑποχρεώσεως αὐτῆς θὰ εἶναι συνεπῶς τότε μόνο συνταγματικῶς ἐπιτρεπτή, ὅταν ὁδηγεῖ -ἔστω καὶ κατὰ κάποιο τρόπο σχετικὰ ἔμμεσο- σὲ προσωπικὴ συνεισφορὰ στὴν ἄμυνα τῆς χώρας… Ἔτσι θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς κατ' ἀρχὴν συνταγματικὴ ἡ παροχὴ σὲ ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις τῆς δυνατότητος ἄοπλης θητείας, ἀφοῦ καὶ αὐτὴ ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως ἕνα εἶδος συνεισφορᾶς στὴν ἄμυνα τῆς χώρας… Ὁσονδήποτε ὅμως εὐρεία ἑρμηνεία καὶ ἂν δοθῇ στὸν ὅρο "ἄμυνα τῆς πατρίδας" ὡς*

ἔννομο ἀγαθὸ πού "κάθε Ἕλληνας ποὺ μπορεῖ νὰ φέρει ὅπλα" εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ προστατεύει, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ φθάσει στὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ συνταγματικὸ αὐτὸ καθῆκον εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἐκπληρώνεται καὶ μὲ τὴν παροχὴ ἄλλων ὑπηρεσιῶν στὸ κοινωνικὸ σύνολο, ὅσο ἀναγκαῖες καὶ πολιτικὰ ἴσως ἐπιθυμητὲς καὶ ἂν ἐμφανίζονται οἱ ὑπηρεσίες αὐτές. Ἂν δὲν θέλουμε νά "στραπατσάρουμε" τὸ Σύνταγμά μας -μὲ ὅλους τοὺς κινδύνους ποὺ ἐγκλείει μιὰ τέτοια πράξη γιὰ τὴν ἴδια τὴ Δημοκρατία καὶ τὰ συνταγματικὰ δικαιώματα τῶν πολιτῶν- ἡ μόνη δογματικά "καθαρὴ" λύση γιὰ τὴν πολιτικὴ ἡγεσία τῆς χώρας, ἂν πραγματικὰ κρίνει πολιτικὰ ἐπιβεβλημένη τὴν καθιέρωση τῆς "ἐναλλακτικῆς κοινωνικῆς θητείας" εἶναι ἡ ἀναθεώρηση τῆς σχετικῆς συνταγματικῆς διατάξεως» (Βλ. ἄρθρο τῆς Τζούλιας Ἡλιοπούλου-Στράγγα στήν *«Καθημερινή»*, 12-6-1988).

Καὶ ἡ μὲν κυβέρνηση ἐξεδήλωσε ἤδη τὴν πολιτική της βούληση καὶ ἐψήφισε τὸν νόμο γιὰ τὴν ἐναλλακτικὴ κοινωνικὴ θητεία, ἀψηφώντας τὶς αἰτιάσεις γιὰ ἀντισυνταγματικότητά του, καθὼς καὶ τὶς ἄλλες πολιτικὲς παραμέτρους, ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν ἄμυνα τῆς χώρας ἢ μὲ τὴν πιθανὴ κατάχρηση τοῦ μέτρου ἀπὸ μέρους ὀψίμων ἀντιρρησιῶν, ποὺ θὰ ἐπικαλοῦνται τὴ συνείδησή τους γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ὁλοσχερῶς ἀπὸ κάθε ὑποχρέωση τέτοιας ὑπηρεσίας. Ὅμως δὲν πρέπει νὰ παραβλεφθοῦν καὶ οἱ πλευρές αὐτές, μιὰ καὶ ὅπως ἐλέχθη οἱ «ἀντιρρησίες» τελικό τους στόχο ἔχουν τὴν ὁλοκληρωτική τους ἀπαλλαγὴ ἀπὸ κάθε εἴδους ἐξυπηρέτηση τοῦ κράτους, ἐπειδὴ οὐσιαστικὰ ἀρνοῦνται τὸ κράτος καὶ τοῦ

ἀμφισβητοῦν νόμιμη καὶ κυρίως ἠθικὴ ὕπαρξη καὶ δράση. Μὲ ἄλλα λόγια οἱ «ἀντιρρησίες» ἐξελίσσονται σὲ ἀναρχικούς, μὲ ὅλες τίς συνέπειες γιὰ τὴν ἔννομο τάξη τῆς Πολιτείας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν εἰρηνικὴ συμβίωση τῶν πολιτῶν.

Ἡ πολιτικὴ ἡγεσία θὰ ἔπρεπε, πρὶν καθιερώσει τὴν ἐναλλακτικὴ κοινωνικὴ θητεία, νὰ ἀναλογισθῇ τὶς συνέπειες ἀπὸ μιὰ δυνατὴ στὸ μέλλον γενίκευση τῆς χρησιμοποίησης αὐτῆς τῆς εὐχέρειας ἀπὸ ἕνα πλῆθος «φυγόστρατων» νέων, ποὺ μὲ τὸ πρόσχημα λόγων συνειδήσεως θὰ ἀποφεύγουν ὄχι ἁπλῶς τὴν ἄοπλη θητεία, ἀλλὰ τὴ στράτευση καθ' ἑαυτήν. Καὶ θὰ ἔπρεπε ἀκόμη νὰ ἀναλογισθεῖ πῶς θὰ αἰσθάνωνται σὲ λίγο οἱ φιλότιμοι νέοι ποὺ θὰ ὑπηρετοῦν στὸ στράτευμα βλέποντας τοὺς συνομηλίκους των τῆς ἐναλλακτικῆς κοινωνικῆς θητείας νά «περνοῦν κυριολεκτικὰ τὸν καιρό τους» σὲ προσφορὰ ὑπηρεσιῶν ποὺ δύσκολα, γιὰ τὰ ἑλληνικὰ δεδομένα, μπορεῖ νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἐπαχθεῖς, ὅπως θεωρεῖται ἡ στρατιωτικὴ θητεία. Ἂν μάλιστα καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀπεφάσιζε ποτὲ νὰ ἐπικαλεσθεῖ τὰ φιλειρηνικά της κηρύγματα καὶ νὰ ἀπαλλάξει ἠθικὰ τοὺς νέους ποὺ ἐπηρεάζει ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση νὰ φέρουν ὅπλα καὶ νὰ ἀφαιροῦν ἀνθρώπινες ζωὲς ἔστω καὶ ἀμυνόμενοι ὑπὲρ πατρίδος, τότε μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀναλογισθεῖ τὶ θὰ συνέβαινε στὸ κράτος καὶ μὲ ποῖο πανικὸ θὰ ἔσπευδαν οἱ νομοθέτες νὰ ἀκυρώσουν τέτοιους νόμους, μὲ τοὺς ὁποίους μᾶλλον προκαλεῖται τὸ δημόσιο αἴσθημα, παρὰ ἀντιμετωπίζεται μιὰ πραγματικὴ κατάσταση, ποὺ σήμερα τοὐλάχιστον ἐνδιαφέρει μιὰ ἀσήμαντη μειονότητα νέων, αὔριο ὅμως εἶναι ἐνδεχόμενο νὰ ἐπεκταθεῖ σὲ μεγαλύτερη καὶ πολυπληθέστερη κατηγορία στρατευσίμων;

Εἶναι σημαντικὸ τὸ ὅτι, ὅπως τοὐλάχιστον ἰσχυρίζονται οἱ «ἀντιρρησίες» στὴν προσπάθειά τους νὰ πείσουν τὴν ἑλληνικὴ κυβέρνηση νὰ ἐνδώσει στὴν ἀξίωσή τους, πολλοὶ νέοι προκειμένου νὰ ἀποφύγουν τὴ στρατιωτικὴ θητεία καταφεύγουν στὴ λύση τοῦ «τρελόχαρτου» δηλ. στὴν ψευδῆ γνωμάτευση γιατρῶν ὅτι ἔχουν ψυχολογικὰ προβλήματα, ἢ ἀναγκάζονται στὴν ἀνυποταξία καὶ τὴν ἐξορία, ἢ βρίσκονται στὶς φυλακὲς ἢ αὐτοκτονοῦν μὴ ἀντέχοντας τὴ δυσβάστακτη, γιὰ τὶς νέες κοινωνικές συνθῆκες ποὺ ἔχουν διαμορφωθῆ, στρατιωτικὴ θητεία. (Βλ. *«Ἐλευθεροτυπία»*, 6-12-1986). Οἱ περιπτώσεις αὐτὲς μαρτυροῦν τὴν ὕπαρξη σοβαροῦ κοινωνικοῦ προβλήματος μὲ τοὺς νέους αὐτούς, ποὺ οὐσιαστικὰ δὲν ἔχουν λόγους συνειδήσεως γιὰ νὰ μὴ στρατευθοῦν, ἀλλὰ λόγους εὐμάρειας καὶ μὴ προσαρμοστικότητας πρὸς τὶς συνθῆκες τοῦ στρατεύματος, γεγονὸς ποὺ προδίδει τὴν ἐλαστικότητα τῆς συνειδήσεώς των καὶ τὸν κίνδυνο δημιουργίας ἑστιῶν ἀρνήσεως ὑποταγῆς στὴν κρατικὴ ἐξουσία.

Τὰ κοινωνικὰ αὐτὰ φαινόμενα τοῦ καιροῦ μας, καρποὶ τῆς καταναλωτικῆς περισσότερον κοινωνίας μας καὶ λιγότερο τῆς καταπίεσης ποὺ δέχονται ἀπὸ τὸν κρατισμὸ καὶ τὴν ἐξουσία, ἐγκυμονοῦν κινδύνους ἀποσταθεροποίησης τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ δημιουργίας πόλων ἀνωμαλίας γιὰ τὸ κοινωνικὸ σύνολο ποὺ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἐπηρεάζεται ἀρνητικὰ κάθε φορὰ ποὺ διαπιστώνει ὅτι μὲ τεχνάσματα μπορεῖ ὁποιοσδήποτε νὰ ἀποφεύγει τὴν ὀφειλόμενη προσφορά του στὸ σύνολο, ἐνῶ παράλληλα μὲ τέτοια μέτρα ἀδυνατίζει ἡ αἴσθηση τῆς κοινωνικότητος ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ ἐγωκεντρισμοῦ, ποὺ ἀπειλεῖ ἤδη τὰ ἀνθρώ-

πινα πρόσωπα καὶ τὰ ὁδηγεῖ στὴ μαζοποίηση καὶ στὸν ἀτομικισμό.

Εἴπαμε ἤδη πὼς ἡ ἄρνηση στράτευσης θὰ πρέπει, γιὰ νὰ γίνεται πιστευτή, νὰ συνοδεύεται καὶ ἀπὸ ἄλλες ἀρνήσεις ὅπως π.χ. τῆς φορολόγησης, μιὰ καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἐσόδων τοῦ κράτους διατίθεται γιὰ ἐξοπλισμούς, ἢ τῆς κατανάλωσης ἀγαθῶν περιττῶν ἢ ἀκόμη καὶ ἀπὸ ἄρνηση τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ. Ὁ «ἀντιρρησίας» ἂν ἀγαπάει τὸ συνάνθρωπό του, ἄν, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ ὁ Σῦρος, *«καίγεται ἡ καρδιά του γιὰ κάθε κτιστὸ πρᾶγμα πάνω στὴ γῆ»*, ἂν δὲν ξεπέφτει σέ *«καλουπωμένη ἰδεολογία»* ὅπως οἱ Χιλιαστές, καὶ παραμένει ἕνας διαμαρτυρόμενος ποὺ ἀκολουθεῖ μιὰ προσωπικὴ στάση ἐλεύθερης συνείδησης, θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι σεβαστὸς γιὰ τὴν προσωπική του συνέπεια.

Ὡς χριστιανοὶ τοποθετοῦμε τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ πέρα ἀπὸ κρατικοὺς προσδιορισμοὺς καὶ ἐθνικιστικὲς σκοπιμότητες, βλέπουμε ὑπερεθνικὴ καὶ οἰκουμενικὴ τὴν ὀρθόδοξη πίστη μας καὶ γι' αὐτὸ σεβόμαστε κάθε ἰδεολόγο ποὺ ξεκινάει ἀπὸ μιὰ εἰλικρινῆ τοποθέτηση στὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ κόσμου, ἔστω καὶ ἂν διαφωνοῦμε μὲ αὐτόν. Μερικοὶ μιλοῦν γιὰ τὴ δημιουργία ἀσφαλιστικῶν δικλείδων ἐνάντια στὶς κατακτητικὲς ὁρμὲς οἱουδήποτε, ὥστε νὰ ἔχει λόγο ἡ ἀντίρρηση τῆς συνείδησης, γιατὶ θὰ εἶναι παράλογο νὰ μιλᾶμε γιὰ μὴ στράτευση, ὅταν τὰ σύνορά μας τὰ ἐπιβουλεύονται ἐχθροὶ προαιώνιοι καὶ αἱμοχαρεῖς. Ἀκόμη ἐπισημαίνεται ὁ κίνδυνος νὰ ὑποκρύπτεται κάτω ἀπὸ τὶς ἀντιρρήσεις ἡ διάθεση βολέματος καὶ ἡ ἐπικύρωση τῆς

ἀτομιστικῆς στάσης ζωῆς. Τί θὰ λέγατε π.χ. γιὰ κάποιον ἀντιρρησία ποὺ θὰ ἐκπληρώνει σὲ κάποιο πολιτιστικὸ κέντρο τὴν ἐναλλακτική του θητεία καὶ θὰ περνᾶ τὶς ὧρες του βλέποντας στὸ VIDEO τὶς ἐκδοχὲς τοῦ RAMBO; Ὁ μιλιταρισμὸς εἶναι κατάρα γιὰ τὴ δημοκρατία, ἀλλὰ καὶ ἡ ἄμυνα μιᾶς χώρας εἶναι ἀρετὴ γιὰ τοὺς πολίτες της.

Διαπιστώνω πὼς οἱ «ἀντιρρησίες συνειδήσεως» ἀντιμετωπίζουν μονόπλευρα τὸ ζήτημά των καὶ δὲν πείθουν γιὰ τὴν ὡριμότητα καὶ βασιμότητα τῶν ἐπιχειρημάτων. Φοβοῦμαι ὅτι κοντὰ στοὺς ἐλάχιστους εἰλικρινεῖς ἰδεολόγους «κολλοῦν» καὶ πολλοὶ ἄλλοι ποὺ εἶναι καιροσκόποι καὶ ἐγωιστές. Ἡ διάκριση καὶ τὸ ξεχώρισμα δὲν εἶναι εὔκολο. Τὰ μέτρα θὰ πάσχουν καὶ ἡ ἀλήθεια θὰ δεινοπαθεῖ. Μὲ τὶς οὐτοπίες δὲν ζοῦν οἱ λαοί. Μᾶς χρειάζεται μιὰ γενναία στάση ζωῆς μὲ διακινδύνευση καὶ αὐτοπροσφορά. Αὐτὸ βασικὰ ἀρνοῦνται οἱ «ἀντιρρησίες» καὶ δὲν μπορεῖ νὰ δικαιωθοῦν στὶς δικές μας συνειδήσεις. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ οἱ ἐξοπλισμοί, ἡ συντήρηση τῶν πολέμων, ἡ στρατοκρατία καὶ ὁ μιλιταρισμὸς εἶναι ἀνάγκη νὰ περιορισθοῦν. Μόνο ἔτσι ἡ εἰρήνη θὰ παγιωθεῖ καὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ ζήσουν εὐτυχισμένοι.

Τὰ δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ καὶ οἱ παραβιάσεις των*

Γιὰ 15η χρονιὰ ἐφέτος ὀργανώνεται ἀπὸ τὴν Ἱ. Μητρόπολή μας αὐτὴ ἡ ἑόρτια σύναξη πρὸς τιμήν σας, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐτήσιας μνήμης τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, προστάτου τῆς τάξεώς σας. Εἶμαι βέβαιος ὅτι καὶ σεῖς ἐκτιμᾶτε σὰν πολὺ σημαντικὴ τὴν εὐκαιρία αὐτή, στὴ διάρκεια τῆς ὁποίας ὅλοι ἐμεῖς βιώνουμε τὸν ἐν Χριστῷ σύνδεσμόν μας καὶ ἀπολαμβάνουμε τὴν καλλιέργεια τῶν διαπροσωπικῶν μας σχέσεων, ποὺ συνήθως δεινοπαθοῦν στὴν ἐποχή μας. Παράλληλα προβληματιζόμεθα κάθε φορὰ ἐξετάζοντες θέματα κοινοῦ ἐνδιαφέροντος, μὲ τὰ ὁποῖα σᾶς ἀπασχολῶ, στὴν προσπάθειάν μου προσέγγισης καίριων προβλημάτων ποὺ ἅπτονται τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς νομικῆς, μὲ ἐπίγνωση εὐθύνης. Καὶ

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ νομικοῦ κόσμου (δικαστές, δικηγόρους, συμβολαιογράφους, ἐπιμελητές κ.λπ.) τῆς Μαγνησίας, κατὰ τὴν πρὸς τιμήν των σύναξιν, ποὺ ὠργάνωσε ἡ Ἱ. Μητρόπολις Δημητριάδος στὴν αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ της Κέντρου στὶς 3 Ὀκτωβρίου 1990 μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, προστάτου αὐτῶν.

εἶμαι εὐτυχὴς κάθε φορὰ νὰ σᾶς ὑποδέχομαι στὸν φίλιο αὐτὸ ἐκκλησιαστικὸ χῶρο, ἀπευθύνοντάς σας ἐγκάρδιες καὶ εἰλικρινεῖς εὐχὲς γιὰ τὴν προσωπικὴ καὶ ἐπαγγελματική σας εὐτυχία καὶ καταξίωση.

Τοῦτο πράττω καὶ σήμερα, μὲ πολλὴ ἀγάπη, καθὼς συνειδητοποιῶ πὼς τὸ χρέος μου αὐτὸ πρὸς τὰ ἐπίλεκτα μέλη τοῦ νομικοῦ κόσμου τῆς ἐπαρχίας μας εἶναι ἀνεξόφλητο, ἐπειδή, καθὼς μᾶς ἐδίδαξεν ὁ Κύριος καὶ μᾶς ἐβεβαίωσεν ὁ μέγας Του Ἀπόστολος Παῦλος τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀγάπη δὲν πρέπει νὰ ὀφείλει ὁ ἕνας στὸν ἄλλον. Γι' αὐτὸ καὶ ἐγώ, μὲ περίσσεια ἀγάπης, σᾶς ἀπευθύνω τὸν χαιρετισμόν μου καὶ σᾶς εὔχομαι νὰ ἔχετε ὑγεία ἀπερικλόνητη καὶ διαρκῆ, νοῦν Χριστοῦ μετὰ διακρίσεως, ἀρετὴν καὶ σοφίαν, ὥστε νὰ ἀνταποκρίνεσθε στὰ καθήκοντά σας, καθὼς διακονεῖτε τὸν θεσμὸ τῆς Δικαιοσύνης, ποὺ ἀποτελεῖ ἀκρογωνιαῖον λίθον τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Τὸ θέμα ποὺ ἐπέλεξα ἐφέτος[1] γιὰ νὰ σᾶς ἀπασχολήσω

---

1. Τὰ θέματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀπησχολήσαμε, κατὰ τὰ προηγούμενα χρόνια τὴν ὁμήγυρη τῶν νομικῶν μας, ἦταν, κατὰ σειράν, τὰ ἑξῆς: α) Ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογένειας κατὰ τὸ σχέδιο Γαζῆ (1976), β) Κίνδυνοι ἀπὸ τὶς προτάσεις τῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς Προσωπικῆς Καταστάσεως πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ δικαίου μας (1977), γ) Ἡ ἀποποινικοποίηση τῆς μοιχείας (1978), δ) Ἡ κατάργηση τοῦ ὅρκου ὡς ἀποδεικτικοῦ μέσου (1979), ε) Ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ σχεδίου ἰσονομίας τῶν ἑλλήνων (1980), στ) Ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς (1981), ζ) Ἡ ἰσότητα τῶν δύο φύλων ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου (1982), η) Ἐκκλησία καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1983), θ) Τὰ βασανιστήρια: Μαστίγωμα τῆς προσωπικότητος. Ἡ Ἐκκλησία στὴν πρωτοπορία γιὰ τὴν κατάργησή τους (1984), ι) Ρατσισμός: Λεηλασία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς (1985), ια) Παραθρησκευτικοὶ Ὁλοκληρωτισμοὶ καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα στὴν Ἑλλάδα (1986), ιβ) Ἠλεκτρονικοὶ Ὑπολογιστὲς καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1987), ιγ) Ἀντιρρησίες Συνειδήσεως (1988), ιδ) Μία ὁμολογία Χριστοῦ (ἀπὸ τὸν κ. Δημ. Τζούμα, ἀρεοπαγίτη) (1989).

ἐπιγράφεται: *«Τὰ δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ καὶ οἱ παραβιάσεις των»* Στὴν ἐπιλογήν του ὡδηγήθηκα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ περυσινὸν ἔτος εἶχε κηρυχθῆ ἀπὸ τὸν ΟΗΕ ὡς ἔτος τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Παιδιοῦ σὲ παγκόσμια κλίμακα, πρᾶγμα ποὺ ἀποδεικνύει ὅτι τὰ δικαιώματα αὐτὰ ἀποτελοῦν ἀκόμη ἀντικείμενο συζητήσεων καὶ προβληματισμοῦ τῆς παγκόσμιας οἰκογένειας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι εἶναι ἕνα θέμα ποὺ προσφέρεται, λόγῳ καὶ τῶν ἠθικῶν του διαστάσεων, σὲ μιὰ εὐρύτερη καὶ ἐπίκαιρη προβληματική, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ περιορίζεται μόνον μεταξὺ τῶν νομικῶν κύκλων. Ἔτσι, ἐπειδὴ τὸ θέμα αὐτὸ ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει ἀνοικτό, μιὰ καὶ οἱ σχετικὲς συζητήσεις δὲν ἔχουν ἀκόμη ὁδηγήσει σὲ συγκεκριμένα μέτρα γιὰ τὴν προάσπιση τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν, ἔκρινα ὅτι θὰ ἦτο χρήσιμον γιὰ ὅλους μας, τὸ νὰ ἔχουμε τὴν εὐκαιρία μιᾶς πληροφόρησης ἐπὶ τῶν πτυχῶν τοῦ προβλήματος καί τῶν κατευθύνσεων ποὺ ὑπάρχουν γιὰ τὴν ἐπίλυσή του.

Τὸ 1989 ὡς ἐλέχθη ἐκηρύχθη ἀπὸ τὸν ΟΗΕ *«ἔτος τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Παιδιοῦ»* μὲ τὴν πρόβλεψη ὅτι στὴ διάρκεια τῆς Γεν. Συνελεύσεώς του τοῦ ἰδίου ἔτους ὁ διεθνὴς αὐτὸς ὀργανισμὸς ἐπρόκειτο νὰ ψηφίσει μιὰ διεθνῆ Συνθήκη γιὰ τὰ δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ, συμπληρωματικὴ τῆς πρώτης ἐκείνης *«Διακήρυξης τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν γιὰ τὰ Δικαιώματα τοῦ Παιδιοῦ»* ποὺ εἶχε ψηφισθῆ τὸ 1959. Τελικὰ τὸ 1989 πέρασε καὶ δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῆ αὐτὸς ὁ στόχος, ἂν καὶ ἔγιναν πολλὲς προσπάθειες. Ἔτσι ἐξακολουθοῦμε σήμερα νὰ συζητοῦμε τὸ θέμα αὐτὸ

ποὺ βρίσκεται στὴν διεθνῆ ἐπικαιρότητα γιὰ δύο σοβαροὺς λόγους: *Ὁ πρῶτος εἶναι* ὅτι περὶ τὸ τέλος τῆς δεκαετίας τοῦ ’80 πολλὰ παιδιὰ βρίσκονταν σὲ κατάσταση μεγάλης ἀνάγκης σὲ ὅλο τὸν κόσμο μὲ τραγικὲς συνέπειες γιὰ τὴν σωματική, ψυχικὴ καὶ πνευματική τους ἀνάπτυξη. Τὰ παιδιὰ αὐτὰ δουλεύουν ὑπὸ καθεστὼς ἐξηρτημένης ἐργασίας, πηγαίνουν στὸν πόλεμο, φυλακίζονται, βασανίζονται, πεινοῦν, ζοῦν στοὺς δρόμους, γίνονται ἀντικείμενο σεξουαλικῆς ἐκμετάλλευσης, στεροῦνται μόρφωσης, περίθαλψης καὶ στοργῆς, ζοῦν κάτω ἀπὸ συνθῆκες πραγματικῆς δουλείας, ἰδίως στὶς χῶρες τοῦ τρίτου κόσμου. *Ὁ δεύτερος εἶναι* ὅτι ἡ πρὸ 30 ἐτῶν Διακήρυξη τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν, ποὺ τὴν ἔχουν ἀποδεχθῆ 78 κράτη, δὲν ἔχει ἰσχὺν νόμου, ἀλλὰ εἶναι μιὰ παράθεση ἀρχῶν ποὺ πρέπει νὰ τηροῦνται, χωρὶς νὰ ὑπάρχει διαδικασία ἐλέγχου τῶν παραβιάσεών των. Ἡ ὑπὸ ψήφισιν νέα Συνθήκη θὰ ἔχει τοῦτο τὸ πρωτότυπο, ὅτι θὰ ἰσχύσει εὐθὺς ὡς 20 τοὐλάχιστον κράτη τὴν ἀποδεχθοῦν καὶ θέσουν τὴν νομοθετική τους ἐγγύηση στὴ διάθεση τῆς ἐφαρμογῆς της. Κατὰ συνέπειαν τώρα θὰ ὑπάρξει νομοθετικὴ πρόβλεψη γιὰ τὴν τήρηση τοῦ περιεχομένου της ἀπὸ τὰ κράτη ποὺ θὰ τὴν ὑπογράψουν καὶ θὰ προσχωρήσουν σ’ αὐτήν.

Ἡ Διακήρυξη τοῦ 1959, παρ’ ὅτι δὲν εἶχε αὐτὴν τὴν κάλυψη, συνιστοῦσε ὡστόσον μιὰ προωθημένη στάση προσοχῆς ἀπέναντι στὰ δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ. Οἱ 10 ἀρχές της ἀπέβλεπαν στὸ νὰ παρασχεθῆ στὸ παιδὶ ἡ δυνατότητα *«νὰ ζήσει εὐτυχισμένο τὰ παιδικά του χρόνια, καὶ νὰ ἀπολαμβάνει, γιὰ τὸ δικό του καλὸ καὶ τὸ καλὸ τῆς κοινωνίας, τὰ δικαιώματα ποὺ περιέχονται στὴ Διακήρυξη»*. Παράλ-

ληλα ἡ Διακήρυξη καλοῦσε *«τοὺς γονεῖς, τοὺς ἄνδρες καὶ τὶς γυναῖκες σὰν ἄτομα, τὶς ἐθελοντικὲς ὀργανώσεις, τοὺς φορεῖς τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ τὶς ἐθνικὲς Κυβερνήσεις νὰ ἀναγνωρίσουν τὰ δικαιώματα αὐτὰ καὶ νὰ ἐπιδιώξουν τὴν τήρησή τους μὲ νομοθετικὰ καὶ ἄλλα μέτρα ποὺ θὰ ληφθοῦν προοδευτικά»*. Οἱ ἀρχὲς ποὺ διεκήρυξεν ὁ ΟΗΕ ἀφοροῦσαν *τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα κάθε παιδιοῦ ἀνεξαρτήτως φυλῆς, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικῶν ἢ ἄλλων πεποιθήσεων, ἐθνικῆς ἢ κοινωνικῆς καταγωγῆς, περιουσίας, οἰκογενειακῆς καταστάσεως, προελεύσεως ἢ ἄλλης κοινωνικῆς δέσεως*, καὶ ἀπέβλεπαν στὴν κατοχύρωση τῶν δικαιωμάτων του στὴ μόρφωση, στὸ ὄνομα καὶ στὴν ἐθνικότητα, στὴν κοινωνικὴ ἀσφάλεια, στὴν ἰδιαίτερη μεταχείρηση τῶν μειονεκτούντων παιδιῶν, στὴν ἀγάπη τῶν γονέων του καὶ τῆς κοινωνίας, στὴν περίθαλψη, στὴν προστασία ἀπὸ τὴν κάθε μορφῆς ἐκμετάλλευση καὶ τὶς εἰς βάρος του διακρίσεις.

Ἡ ὁμόφωνη ψήφιση τῆς Διακηρύξεως αὐτῆς στὶς *20 Νοεμβρίου 1959* ἀποτελοῦσε τότε τὴν εὐτυχῆ κατάληξη πολλῶν φιλοτίμων προσπαθειῶν ποὺ ἀπὸ τίς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰώνα κατεβάλλοντο ὑπὲρ τῶν παιδιῶν, μὲ κύριο ἄξονα τὶς νομοθεσίες τῶν δυτικῶν κρατῶν. Μέχρι τότε τὰ παιδιὰ δὲν ἀντιμετωπίζοντο διαφορετικὰ ἀπὸ ὅ,τι οἱ ἐνήλικες. Μὲ τὴν βιομηχανοποίηση ἡ πραγματικότητα τῆς ἐκμετάλλευσης τῶν παιδιῶν ἀπὸ τοὺς ἐργοδότες τους ὡδήγησε στὴν ἀνάγκη προστασίας των. Ἔτσι ἐλήφθησαν νομοθετικὰ μέτρα στὶς πολιτισμένες χῶρες, ποὺ ὅμως τότε *«δὲν ξεπερνοῦσαν τὰ ὅρια τῆς φιλανθρωπίας»* (*«Καθημερινή»*, 1-11-1989). Χωρὶς ἀμφιβολία ἡ Διακήρυξη τοῦ 1959

ἦταν μιὰ ὑπέροχη κίνηση γενναιοδωρίας καὶ ἀνθρωπισμοῦ. Ἀλλὰ σὲ πολλὲς χῶρες συμπεριλαμβανομένων καὶ ἀρκετῶν ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ ἔχουν ὑπογράψει τὴ Διακήρυξη, οἱ συστάσεις της δὲν ἐφαρμόζονται. Οἱ ἀλλεπάλληλες ἀναφορὲς τῆς Διεθνοῦς Ἀμνηστίας σχετικὰ μὲ τὴν καταπάτηση τῶν δικαιωμάτων τοῦ παιδιοῦ προκαλοῦν φρίκη. Μερικὰ στοιχεῖα εἶναι χρήσιμο νὰ παρατεθοῦν ἐδῶ γιὰ νὰ συνειδητοποιήσουμε τὴν ἔκταση τοῦ προβλήματος καὶ τὶς βαρειὲς εὐθύνες ποὺ ἔχει κάθε πνευματικὸς ἄνθρωπος.

Σύμφωνα μὲ μετρίους ὑπολογισμοὺς ὁ ἀριθμὸς τῶν παιδιῶν ἡλικίας κάτω τῶν 15 ἐτῶν ποὺ ἐργάζονται μὲ πλῆρες ὡράριο φθάνει τὰ 52 ἑκατομμύρια. Οἱ διεθνεῖς νόμοι ἀπαγορεύουν τὴ συμμετοχὴ τῶν παιδιῶν στὸν πόλεμο. Καὶ ὅμως τὰ παιδιά-στρατιῶτες στὴν Καμπότζη, στὴ Βηρυττό, στὴ Νικαράγουα καὶ στὸ Περοὺ εἶναι γεγονός. Στὴ βόρειο Ἀφρικὴ 2.000 παιδιὰ κάτω τῶν 18 ἐτῶν εἶχαν συλληφθῆ μέσα στὸ δεύτερο ἑξάμηνο τοῦ 1985, μερικὰ δὲ ἦσαν μόλις 7 ἐτῶν. Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ κακοποιήθηκαν μέχρι θανάτου ἢ βασανίσθηκαν μὲ ἠλεκτρισμό. Στὴ Μ. Ἀνατολὴ ἡ Διεθνὴς Ἀμνηστία ἔχει προσδιορίσει ὅτι στὰ τέλη τοῦ 1985 συνέβησαν 29 μυστικὲς ἐκτελέσεις στὸ Ἰρὰκ μετὰ τὴ σύλληψη 300 ἐφήβων. Πολλῶν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς εἶχαν βγάλει τὰ μάτια πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκτέλεση. Ἡ Διεθνὴς Ἀμνηστία πιστεύει ὅτι τὰ παιδιὰ αὐτὰ εἶχαν ἁρπαγῆ σὰν ἀντεκδίκηση γιὰ τὶς πολιτικὲς δραστηριότητες τῶν γονέων τους ἢ στενῶν συγγενῶν τους. Περιπτώσεις βασανισμοῦ μέχρι θανάτου παιδιῶν ἀναφέρονται ἐπίσης στὸ Ἀφγανι-

στάν, τὴν Μπούρμα, τὸ Ἰράν, τὴν Αἰθιοπία, τὴν Οὐγκάντα, τὸν Ἰσημερινό, τὶς Φιλιππίνες, τὸ Μπαγκλαντές, τὴν Ἀλβανία, τὴν Τουρκία, τὸ Μπαρμπάντος, κ.λπ. Σὲ 50 ἑκατομμύρια ἀνέρχονται σὲ ὅλο τὸν κόσμο τὰ παιδιὰ ποὺ δουλεύουν ὑπὸ καθεστὼς δουλείας. Τὰ παιδιὰ αὐτὰ εἶναι κυριολεκτικῶς σκλάβοι γιὰ ἕνα κομμάτι ψωμὶ σὲ χῶρες ποὺ ἐπιτρέπουν τὴν ἐκμετάλλευσή των, χάρις βέβαια στὴν ἀνοχὴ ποὺ δείχνουν οἱ ἄλλες χῶρες τῆς Δύσεως. Τὰ παιδιὰ αὐτὰ ἀπὸ πολὺ μικρὴ ἡλικία ρίπτονται στὴ δουλειὰ γιὰ τὴν ἐξοικονόμηση ἑνὸς πιάτου φαγητοῦ καὶ κάνουν ἐργασίες δυσανάλογες πρὸς τὴ μυϊκή τους δύναμη. Στὴ Μαυριτανία, τὸ Μαρόκο, τὴν Τουρκία, τὴν Αἴγυπτο, τὸ Πακιστάν, τὴν Ταϋλάνδη, τὴν Ἰνδία, τὴν Κολομβία κ.ἀ. ἡ κατάσταση στὴν ὁποία εἶναι ἀναγκασμένα νὰ ζοῦν καὶ ἐργάζονται τὰ παιδιὰ εἶναι τραγική. 13 ἑκατομμύρια παιδιῶν πεθαίνουν κάθε χρόνο ἀπὸ πεῖνα, ἐνῶ 100 ἑκατομμύρια ἐγκαταλείπονται ἀπὸ τοὺς δικούς των.

Ἡ παιδικὴ πορνεία ἔχει ἐκταθῆ σὲ χῶρες ὄχι μόνο τοῦ τρίτου κόσμου καὶ τῶν ὑπανάπτυκτων περιοχῶν, ἀλλὰ καὶ στὴ Δύση. Ἀδίστακτοι κερδοσκόποι ἐκμεταλλεύονται τὶς ἄθλιες συνθῆκες ζωῆς στὴν Ἀσία καὶ τὴν Ἀφρική, κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες εἶναι ἀναγκασμένα νὰ ζοῦν τὰ παιδιά, καὶ ἔχουν ἀναπτύξει βρώμικα κυκλώματα μὲ ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης τὰ παιδιά, ἀπὸ τὴν πιὸ τρυφερή τους ἡλικία, ποὺ ἔτσι γνωρίζουν τὶς πιὸ ἐπίπονες μορφὲς ἐκμετάλλευσης, ἐνῶ ἔκφυλοι τουρίστες ποὺ διαθέτουν ἄφθονα χρήματα ἱκανοποιοῦν τὴ σεξουαλική τους δίψα σὲ βάρος τῶν παιδιῶν αὐτῶν, ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν, προσφέροντάς τους χρήματα εἴτε ἀπ' εὐθείας, εἴτε μέσῳ μεσολαβητῶν. *Πρόκειται γιὰ τὴν πιὸ*

εἰδεχθῆ, στυγνὴ καὶ ἀπάνθρωπη ἔκφραση ἰσχύος μαζὶ καὶ βούρκου. Παράλληλα τὰ παιδιὰ αὐτά, ποὺ συνήθως δὲν μένουν μαζὶ μὲ τὶς οἰκογένειές των, γίνονται ἐστίες μολύνσεως γιὰ πολλοὺς ἄλλους καὶ διαιωνίζουν τὴν σὲ βάρος τους ἐκμετάλλευση. Ἕνας φαῦλος κύκλος ὁλοκληρώνει τήν εἰκόνα τῆς ντροπῆς.

Τὰ κράτη στὰ ὁποῖα ἀνήκουν τὰ παιδιὰ αὐτὰ δὲν ἐνδιαφέρονται γι' αὐτά, παρὰ μόνον γιὰ τὴν προσέλκυση τουριστῶν ποὺ τὸ συνάλλαγμά τους θεωρεῖται πολύτιμο στοιχεῖο γιὰ ἐπιβίωση. Στὴν Ταϋλάνδη τό «οἰκονομικὸ θαῦμα» τῆς χώρας ὀφείλεται καὶ στὶς 50.000 παιδιῶν ποὺ γυρνοῦν στοὺς δρόμους καὶ μὲ τὴν πορνεία τους ἔχουν προσδώσει τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς «χώρας τοῦ χαμόγελου» (*«La Croix»,* 27-4-1990). Στὰ ἴδια κράτη ἡ ἔννοια τῆς οἰκογένειας εἶναι χαλαρή, τὰ ἤθη ἐλεύθερα, ἡ αὐθαιρεσία τῶν μεγάλων ἀπόλυτη καὶ τὰ θύματα μεταξὺ τῶν ἀδυνάτων πάμπολλα, ἀνίσχυρα νὰ ὑπερασπισθοῦν τὸν ἑαυτόν τους, ὠθούμενα στὴν καταστροφὴ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τούς «ἰδικούς» των. Κατάσταση ἀφόρητη ποὺ συνιστᾶ ὄνειδος, στίγμα καὶ ντροπὴ γιὰ τὸν πολιτισμό μας.

Ὅμως *καὶ στὴ Δύση* ἡ κακοποίηση τῶν παιδιῶν ἔχει προσλάβει στοὺς χρόνους μας πελώριες διαστάσεις, ποὺ φαίνονται ἀπίστευτες. Μόνο στὴ Γαλλία μιὰ ὀργάνωση ποὺ ἱδρύθηκε τὸν Ἰανουάριο 1990 ἀπὸ τὴν Ὑπουργὸ κ. Ἑλένη Ντορλὰκ γιὰ τὴν προστασία τῶν παιδιῶν ποὺ πέφτουν θύματα κακοποίησης καὶ ἔθεσε σὲ λειτουργία εἰδικὸ τηλέφωνο, ὅπου μποροῦν νὰ τηλεφωνοῦν τὰ παιδιὰ ποὺ ἀπειλοῦνται ἢ ὁποιοσδήποτε ποὺ θέλει νὰ καταγγείλει κάποια κακοποίηση παιδιοῦ, δέχεται περὶ τὶς 400 κλήσεις ἡμερη-

σίως γιὰ τέτοια περιστατικά, τῶν ὁποίων δράστες εἶναι γονεῖς, δάσκαλοι, ἐργοδότες κ.λπ. τῶν παιδιῶν αὐτῶν.

Εἶναι βέβαια λυπηρὸ τὸ γεγονός, ὅτι ἐνῶ ἡ ἀνθρωπότητα βαδίζει πρὸς τὸν 21ο αἰῶνα τὸ φαινόμενο τῆς παιδικῆς κακομεταχείρησης ὄχι μόνο ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται ὑπὸ ποικίλες μορφές, ἀλλὰ καὶ προσλαμβάνει ὁλονὲν καὶ μεγαλύτερες διαστάσεις. Εἶναι νὰ ἀπορεῖ κανεὶς μὲ τὴ διολίσθηση τῆς ἀνθρωπότητος σὲ μεθόδους ζωῆς πρωτόγονης, ἀναρχούμενης καὶ ἀπάνθρωπης. Ἔχουμε συνηθίσει νὰ συνδέουμε τέτοιες συμπεριφορὲς μὲ ἄλλες ἐποχές, ὅπου τὰ δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου ἦσαν ἄγνωστα στὴ ζωή. Σήμερα ὅμως, ποὺ ὁ κόσμος θέλει νὰ λέγεται πολιτισμένος τέτοια κρούσματα εἶναι ἀπογοητευτικά, παρὰ τὶς φιλότιμες προσπάθειες ποὺ καταβάλλονται ἀπὸ ἐκκλησιαστικοὺς ὀργανισμούς, ἀπὸ ἰδιωτικὲς πρωτοβουλίες καὶ ἀπὸ τὸν ΟΗΕ γιὰ τὴν ὁριοθέτηση τῶν δικαιωμάτων τῶν παιδιῶν καὶ τὴν ἐγγύηση τῆς τηρήσεώς των.

Θὰ ἤθελα ἐδῶ νὰ ἀναφέρω ὅτι σὲ ὅλο τὸν κόσμο οἱ χριστιανικὲς Ἐκκλησίες ἀγωνίζονται μὲ λόγια καὶ ἔργα γιὰ τὴν προστασία τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὶς βαναυσότητες. Τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀντίληψη ὅτι τὰ παιδιὰ συνιστοῦν ἕνα πολύτιμο θησαυρό, ποὺ ἀπὸ τὴ φύση τους δικαιοῦνται, ὡς εἰκόνες Θεοῦ, σεβασμοῦ ἕνεκα τῆς ἀτίμητης ἀξίας των.

Στὶς χῶρες ὅπου ἡ κακοποίηση τῶν παιδιῶν γνωρίζει μεγάλη ἄνθηση, οἱ χριστιανικὲς πρωτοβουλίες γιὰ τὴν προστασία των εἶναι σημαντικές. Στὴν Ταϋλάνδη π.χ. μιὰ χριστιανικὴ ὀργάνωση ἔχει συστήσει μιὰ ὁλόκληρη πόλη γιὰ τὴν προστασία παιδιῶν ποὺ κατὰ χιλιάδες ρίχνονται στὴν

πορνεία καὶ στὰ ναρκωτικὰ σ' αὐτὴ τὴ χώρα. Στὸ ἵδρυμα αὐτό, ἀγόρια καὶ κορίτσια, κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τῆς ὀργανώσεως αὐτῆς ποὺ εἶναι γνωστὴ μὲ τὰ ἀρχικὰ C.C.F.D. προσφέρει στὰ παιδιὰ αὐτὰ τὴ δυνατότητα αὐτοπροστασίας καὶ αὐτοσυνειδησίας. Σ' αὐτὸ τὸ ἵδρυμα ὅπως καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα παρεμφερῆ ὅπως αὐτὸ ποὺ βρίσκεται στὸ Moobandek, 130 χλμ. μακρυὰ ἀπ' τὴ Μπανγκόγκ, βρίσκουν προστασία παιδιὰ ἐγκαταλελειμμένα, ποὺ ζοῦσαν στὶς BIDONVILLES, ἢ κάτω ἀπὸ γέφυρες καὶ ἐπεδίδοντο στὴν πορνεία (*«La Croix»*, 27-4-1990). Τέτοια ἄσυλα γιὰ παιδιὰ χωρὶς οἰκογένεια ὑπάρχουν σὲ πάρα πολλὲς χῶρες μὲ τὴν πρωτοβουλία τῆς Ἐκκλησίας. Σ' αὐτὰ περιθάλπονται ὀρφανὰ παιδιά, παιδιὰ διαλελυμένων οἰκογενειῶν, παιδιὰ ποὺ ἔχουν ἤδη πέσει θύματα κακοποίησης, παιδιὰ μὲ πικρὲς ἐμπειρίες ἀπὸ τὴ ζωή, βάναυσα κακομεταχειρισμένα συνήθως ἀπὸ ἐκείνους, στοὺς ὁποίους ὁ νόμος ἀναθέτει τὴν προστασία των.

Ἀλλὰ καὶ ἰδιωτικὲς ὀργανώσεις ὑπὸ τὴν πνοὴν τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης ἔχουν ἀναπτύξει ἕνα ἐντυπωσιακὸ δίκτυο ἱδρυμάτων γιὰ προστασία τῆς παιδικῆς ἡλικίας, πρᾶγμα ποὺ ἀνακουφίζει κάπως τὸ μεγάλο βάρος τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἀλλὰ μόνον αὐτὰ δὲν ἀρκοῦν. Χρειάζονται μέτρα μὲ νομοθετικὴ κάλυψη γιὰ μιὰ ἐγγυημένη προστασία τῶν παιδιῶν. Καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ εὑρίσκεται ἡ Συνθήκη τοῦ ΟΗΕ γιὰ τὴν ὁποίαν μιλήσαμε στὴν ἀρχή. Ἡ Συνθήκη αὐτὴ μὲ τὰ 54 ἄρθρα της *ἐπιδιώκει νὰ ὑπερκεράσει τὶς πολιτιστικές, πολιτικὲς καὶ ἰδεολογικὲς διαφορὲς* ποὺ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὰ 160 περίπου κράτη-μέλη τοῦ ΟΗΕ προκειμένου νὰ καταστῇ χρήσιμο ἐργαλεῖο γιὰ τὴν

προστασία τοῦ παιδιοῦ. Μιὰ γενικότερη συναίνεση ἀπαιτεῖται μεταξὺ τῶν κρατῶν ἔτσι ὥστε ἕνα παιδὶ νὰ μὴ πεινᾶ, νὰ ἔχει τὴ φροντίδα του, νὰ παραμένει μαζὶ μὲ τοὺς γονεῖς του, νὰ προστατεύεται ἀπὸ τὴν πορνεία καὶ τὰ ναρκωτικά, νὰ μὴ μετέχει σὲ πολέμους. *Εἰδικὰ τὸ ἄρθρο 38 προβλέπει τὴν τελευταία αὐτὴ ἀπαγόρευση*, ἀλλὰ σὲ τόνους ἠπιότερους ἀπὸ ἐκείνους ποὺ χρησιμοποιοῦσε ἡ Διακήρυξη τοῦ 1959. Γιατὶ τάχα; Διότι χῶρες ποὺ πρόσφατα ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησία τους, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὴν Ἀλγερία, δυστροποῦν γιὰ μιὰ ἀπόλυτη καταδίκη τῆς συμμετοχῆς παιδιῶν στὸν πόλεμο, μιὰ καὶ αὐτὲς ἔχουν πεῖρα τῆς σημασίας αὐτῆς τῆς συμμετοχῆς. Καὶ τὸ ἀκόμη πιὸ περίεργο εἶναι ὅτι καὶ οἱ ΗΠΑ ἔχουν προσχωρήσει σ' αὐτὴ τὴν ἀντίληψη καὶ ἀπομένει νὰ γίνει γνωστὸ τί τελικὰ θὰ ψηφισθῇ στὸν ΟΗΕ ἀπὸ τὴ Γενική του Συνέλευση πάνω στὸ σημεῖο τοῦτο.

Ἕνα ἄλλο καυτὸ σημεῖο εἶναι *τὸ θρήσκευμα*. Μιὰ πρώτη διατύπωση ἐγγυᾶτο στὰ παιδιὰ πλήρη ἐλευθερία ἐκλογῆς, θρησκευτικῆς ἀγωγῆς καὶ καθημερινῆς τήρησης τῶν θρησκευτικῶν κανόνων. Ὅμως μιὰ τόσο μεγάλη ἐλευθερία δὲν εἶναι ποτὲ δυνατὸν νὰ υἱοθετήσουν οἱ μουσουλμανικὲς χῶρες. Παρὰ ταῦτα τὸ ἄρθρο 14 προβλέπει ὅτι ἂν τὰ κράτη σεβασθοῦν *«τὸ δικαίωμα τοῦ παιδιοῦ στὴν ἐλευθερία σκέψεως, συνειδήσεως καὶ θρησκείας»* ἐγγυῶνται ταυτόχρονα τὸ δικαίωμα τῶν γονέων στὴν καθοδήγηση τῶν παιδιῶν τους σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ στὸ θρήσκευμα. Τὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἀπὸ τὰ θεμελιώδη καὶ βέβαια μπορεῖ νὰ ἀποβλέπει στὴν προστασία τῶν παιδιῶν ἀπὸ μιὰ πατερναλιστικὴ καὶ ἀφόρητα καταπιεστικὴ ἐπιβολὴ τῶν γονέων ἢ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος ἐπὶ τοῦ παιδιοῦ στὸ θέμα τῆς θρη-

σκευτικῆς ἐλευθερίας, ὅπως ἐπιβάλλεται νὰ ἀντιμετωπισθῇ μὲ γνώμονα, ἰδίως αὐτό, τὴν ἀνάγκη χειραγώγησης τῶν παιδιῶν πρὸς τὶς ἠθικὲς ἀρχὲς ποὺ ἡ θρησκεία ἐκπροσωπεῖ καὶ ποὺ ἡ συμβολή των στὴ διαμόρφωση τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτῆρος εἶναι, κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν, πολύτιμη καὶ ἀναντικατάστατη. Καὶ ἡ Ἁγία Ἕδρα σχολιάζοντας τὸ ἄρθρο αὐτὸ καθὼς καὶ τὰ ἄρθρα 13, 15, 16 καὶ 28 διετύπωσεν ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὴν ἀπόλυτη ἐφαρμογή των καὶ ὑπερημύνθη τῶν δικαιωμάτων τῶν γονέων σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ στὴν μόρφωση (ἄρθρα 13 καὶ 28), τὸ θρήσκευμα (ἄρθρ. 54), τὸ συνεταιρίζεσθαι (ἄρθρ. 15) καὶ τὸ ἀπόρρητο (ἄρθρ. 16), (Βλ. *«L' Osservatore Romano»,* 15-5-1990).

Σοβαρὸ ἀπὸ ἔποψη νομικὴ εἶναι καὶ *τὸ θέμα τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἐννοίας «παιδί»*. Στὸ θέμα αὐτὸ διετυπώθησαν πολλὲς ἀπόψεις. Μερικοὶ ἐπρότειναν νὰ τεθῇ πρὸς τὰ ἄνω ὁ περιορισμὸς τῶν 18 ἐτῶν. Ἄλλοι ἐπεξέτειναν τὰ δικαιώματα τῶν παιδιῶν σὲ χρόνο πρὶν ἀπὸ τὴ γέννηση. Στὸν πρόλογο συμπεριελήφθη μιὰ φράση ἀπὸ τὴ Διακήρυξη τοῦ 1959 ποὺ λέγει ὅτι τὸ παιδί *«ἔχει ἀνάγκη μιᾶς εἰδικῆς προστασίας καὶ εἰδικῶν φροντίδων... πρὶν καὶ μετὰ τὴ γέννησή του»*. Τὸ ἄρθρο 6 π.χ. τῆς Διακηρύξεως ἐγγυᾶτο τὸ δικαίωμα τοῦ παιδιοῦ στὴ ζωὴ καὶ στὴν ἐπιβίωση.

Οἱ διατάξεις αὐτὲς δὲν ἀφοροῦν βέβαια μόνο τὶς ὑπανάπτυκτες χῶρες ὅπως θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ ὑποθέσει κανείς. Ἀναφέρονται καὶ στὶς δυτικές, ὅπου ἔχει ἤδη ἀναπτυχθῆ μιὰ σοβαρὴ προβληματολογία, ἐνῶ λαμβάνονται συνεχῶς μέτρα γιὰ τὴν πάταξη τῆς κακομεταχείρισης τῶν παιδιῶν. Γιὰ παράδειγμα ἀναφέρω τὴ Γαλλία, ὅπου πρόσφατα ἡ κυβέρνηση πρότεινε τρία χαρακτηριστικὰ μέτρα πρὸς προστα-

σία τῶν παιδιῶν. Σὲ σχέδιο νόμου ποὺ δημοσιεύθηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ 1989 ἐπιδιώκεται ἡ τροποποίηση τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου ὥστε τὰ γενικὰ Συμβούλια, νὰ ἀναλάβουν ἐνεργότερο ρόλο στὴν προστασία τῶν παιδιῶν. Τὸ σχέδιο δίδει τὸ δικαίωμα στοὺς Προέδρους τῶν Συμβουλίων αὐτῶν νὰ ὑπερασπίζονται τὰ παιδιὰ ποὺ γίνονται ἀντικείμενο κακοποίησης ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων, ἐνῶ παράλληλα ἀναβαθμίζεται καὶ ὁ ρόλος τῶν κρατικῶν Ὑπηρεσιῶν προστασίας τῆς μητρότητος καὶ τοῦ παιδιοῦ.

Τὸ δεύτερο μέτρο ποὺ προτείνει ἡ γαλλικὴ κυβέρνηση εἶναι ἡ καθιέρωση μιᾶς τηλεφωνικῆς γραμμῆς ἀμέσου βοηθείας. Σὲ πολλὲς περιπτώσεις ἡ συνδιάλεξη εἶναι δωρεὰν ὥστε νὰ δίδεται κίνητρο γιὰ τὴν χρησιμοποίηση τῆς γραμμῆς. Ἡ γραμμὴ αὐτὴ ποὺ ἤδη ἔχει ἀρχίσει νὰ λειτουργῇ σὲ διάφορες περιοχὲς εἶναι ἀνοικτὴ ὅλο τὸ 24ωρο καὶ δέχεται καταγγελίες γιὰ κακομεταχείριση παιδιῶν ἢ δίδει ὁδηγίες γιὰ τὴν ἀντιμετώπισή της. Πίσω ἀπὸ τὶς γραμμὲς ὑπάρχουν ἁρμόδια πρόσωπα κρατικῶν Ὑπηρεσιῶν ποὺ ἔχουν πεῖρα καὶ μποροῦν νὰ κατευθύνουν σωστὰ τὰ πράγματα.

Τὸ τρίτο μέτρο ἀναφέρεται στὴν εἰδικὴ ἐπιμόρφωση ὅλων ἐκείνων ποὺ ἔχουν σχέση ἢ ἀνάμειξη μὲ τὸ πρόβλημα ὅπως εἶναι π.χ. οἱ δικαστὲς ἀνηλίκων, οἱ κοινωνικοὶ λειτουργοί, οἱ γιατροί, οἱ ἀστυνομικοί, οἱ δάσκαλοι. Ὅλοι αὐτοὶ πρέπει νὰ μάθουν πῶς πρέπει νὰ ἀντιδροῦν καὶ νὰ χειρίζονται τέτοιες περιπτώσεις. Ἡ μετεκπαίδευση αὐτὴ προβλέπεται νὰ ἀσχοληθῇ κατὰ προτεραιότητα μὲ εἰδικὰ θέματα ὅπως εἶναι ἡ τήρηση τοῦ ἐπαγγελματικοῦ ἀπορρήτου, σὲ συνδυασμὸ μὲ περιπτώσεις κινδύνου γιὰ τὴν ὑγεία τῶν παιδιῶν, κ.λπ. Στὴν ἴδια συχνότητα ἡ γαλλικὴ κυβέρνηση ἑτοιμάζεται νὰ

θέσει σὲ ἐνέργεια μέτρα καὶ γιὰ τὴν προστασία τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὶς σεξουαλικὲς καταχρήσεις ποὺ ἐμφανίζουν ἔξαρση τὰ τελευταῖα χρόνια.

Πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση εὑρίσκονται καὶ ἄλλα μέτρα, ὅπως εἶναι π.χ. ἡ συνεργασία μεταξὺ διαφόρων κρατικῶν καὶ μὴ φορέων στὸν κοινὸ ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς παιδικῆς κακομεταχείρησης σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν πάταξη τῆς γραφειοκρατίας ποὺ ἐμποδίζει τὴν ἀποτελεσματικότητα τῆς συνεργασίας αὐτῆς (Βλ. *«La Croix»*, 20-4-1989).

Δὲν θὰ ἦταν πλήρης ἡ ἀναφορά μας στὰ δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ, ἂν δὲν ἐλαμβάναμε ὑπ' ὄψιν μας καὶ τὶς ἀπόψεις τῶν ἴδιων τῶν γονέων τῶν παιδιῶν, ποὺ καὶ αὐτοὶ ἐμφανίζουν διαφορετικὲς κάθε φορὰ ἀντιδράσεις ποὺ εἶναι ἀνάλογες μὲ τὴ μόρφωση, τὴν ἡλικία, τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἀγωγή τους. Γονεῖς ποὺ ἐρωτήθησαν γιὰ τὰ δικαιώματα τῶν παιδιῶν τους ἐξέφρασαν ἀντιλήψεις ποὺ κινοῦνται σὲ ἕνα εὐρὺ ὁπωσδήποτε φάσμα ἀπὸ τὴν πλήρη ἐλευθεριότητα μέχρι τὴν πλήρη καταπίεση. Βέβαια δὲν εἶναι εὔκολο νὰ πῇ κανεὶς ἂν ἡ τακτικὴ μιᾶς μητέρας ποὺ εἶπε ὅτι στὸ σπίτι δὲν ἐπιτρέπεται στὰ παιδιὰ νὰ βλέπουν τηλεόραση, στὴ διάρκεια τῆς ἑβδομάδος, αὐτὴ ὅμως «γράφει» σὲ βίντεο τὶς ἐκπομπὲς ποὺ θεωρεῖ χρήσιμες γιὰ τὰ παιδιά της καὶ τὸ προβάλλει σ' αὐτὰ κατὰ τὸ σαββατοκύριακο ποὺ δὲν ἔχουν σχολεῖο καὶ ἄλλα καθήκοντα, εἶναι σωστὴ ἢ προτιμητέα ἢ ἂν αὐτὸ ποὺ ἐδήλωσε ἕνας πατέρας 38 ἐτῶν ὅτι *«καὶ βέβαια πρέπει τὰ παιδιά μας νὰ ἔχουν ἀπόλυτο τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφράζουν τὶς ἐπιθυμίες ἢ*

τὶς ἀπαρέσκειές των, ἀλλ' ὅμως πρέπει καὶ νὰ μᾶς σέβονται» εἶναι τὸ σωστότερο. Ἢ μήπως πιὸ σωστὸ εἶναι αὐτὸ ποὺ εἶπε ἕνας ἄλλος πατέρας, ὅτι δηλ. *«τὸ σπουδαιότερο εἶναι νὰ ἐξασφαλίσουμε στὰ παιδιά μας τὴ δυνατότητα νὰ μεγαλώσουν καὶ νὰ ἀποκτήσουν ὑπευθυνότητα»* (Βλ. *«La Croix»*, 23-6-1989).

Ὅμως οἱ ἀντιλήψεις αὐτὲς ἀναφέρονται περισσότερο σὲ θέματα ἀγωγῆς καὶ ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν καὶ φρονῶ ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἀποτελέσουν ἀντικείμενο διεθνῶν συνθηκῶν ἢ διατάξεων μὲ κυρωτικὸ περιεχόμενο. Τὸ ζητούμενο σήμερα εἶναι ἡ προστασία τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὴν κακοποίηση καὶ ἡ ἀναγνώριση σ' αὐτὰ θεμελιωδῶν δικαιωμάτων στὴ ζωή, στὴ μόρφωση, στὴν ἐλευθερία, στὴν ἀνάπτυξη, στὴν ὑγεία καὶ στὴν κοινωνικὴ ἀποδοχή. Ἀλλὰ βέβαια σκοπὸς τῶν κινητοποιήσεων αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἡ τροφοδοσία τῆς ἀναιδείας, τῆς ἀνυπακοῆς καὶ τῆς ὁλοκληρωτικῆς ἀνεξαρτησίας τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν τους.

Ἐδιάβασα σὲ μία γαλλικὴ ἐφημερίδα, ποὺ ἐδημοσίευε μάλιστα καὶ φωτογραφία ὅτι ἔγινε μιὰ συζήτηση στὰ πλαίσια τῶν εἰδικῶν Συμβουλίων τῶν ὀργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως γιὰ τὰ δικαιώματα τῶν νέων καὶ τῶν παιδιῶν. Ἕνα παιδὶ 13 ἐτῶν ἀπευθυνόμενο στὸν Δήμαρχο τοῦ εἶπε: *«Ἔ, κύριε Δήμαρχε, γιατί μᾶς παρεχώρησες μιὰ αἴθουσα γιὰ ρὸκ σὲ μιὰ βιομηχανικὴ ζώνη ποὺ ἀπέχει 4 χιλιόμετρα καὶ ἐγὼ δὲν ἔχω ποδήλατο;»* (*«La Croix»*, 27-1-1990).

Στὴν Ἑλλάδα κακοποιήσεις παιδιῶν δὲν ἔχουν ἀναφερθῆ πολλές, ὅμως ὁ ἀριθμός των συνεχῶς αὐξάνεται. Κατὰ τὰ τελευταῖα δύο χρόνια 17 περιπτώσεις ἐνδοοικογενειακῆς σεξουαλικῆς κακοποίησης παιδιῶν ἡλικίας ἀπὸ 2 ἑβδομάδων μέχρι 16 χρόνων ἔφθασαν στὸν Εἰσαγγελέα Ἀνηλίκων Ἀθηνῶν, ἐνῶ παράλληλα μέσα στὸ 1989 σημειώθηκαν τοὐλάχιστον 13 θάνατοι ἀνηλίκων ποὺ ὀφείλονταν σὲ σωματική τους κακοποίηση. *«Ἐπίσημο σύστημα καταγραφῆς τῆς κακοποίησης ἀνηλίκων δὲν ὑπάρχει, ἀφοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν κανεὶς νὰ γνωρίζει τί συμβαίνει πίσω ἀπὸ τὴν κλειστὴ πόρτα κάθε σπιτιοῦ. Ὡστόσο βάσει τῶν διεθνῶν δεδομένων, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεννήσεων κατ' ἔτος, καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ παιδικοῦ πληθυσμοῦ ὑπολογίζεται ὅτι 100 ἀπὸ τοὺς παιδικοὺς θανάτους ποὺ σημειώνονται κάθε χρόνο στὴ χώρα μας, ὀφείλονται στὴν κακοποίηση, 100 παιδιὰ κάθε χρόνο μένουν ἀνάπηρα ἀπὸ τὴν ἴδια αἰτία, ἐνῶ περίπου 4.500 νέες περιπτώσεις σωματικῆς κακοποίησης ἀνηλίκων εἶναι ὁ ὀλιβερὸς ἐτήσιος ἀπολογισμός»* (Βλ. Λίας Νικητάκη: *«Θύματα κτηνώδους συμπεριφορᾶς»*, στὴν *«Καθημερινή»*, 17-6-1990).

Προγράμματα ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴν σωματικὴ κακοποίηση τοῦ παιδιοῦ ὑπάρχουν στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ 1977 στὸ πλαίσιο τῆς δραστηριότητος τοῦ Τομέα Οἰκογενειακῶν Σχέσεων τοῦ Ἰνστιτούτου Ὑγείας τοῦ Παιδιοῦ. Τὸ 1988 ἱδρύθηκε τὸ Κέντρο Μελέτης καὶ Πρόληψης τῆς Κακοποίησης καὶ Παραμέλησης τοῦ Παιδιοῦ (Κέντρο ΚάΠα) μὲ σκοπὸ τὴν ἔρευνα, τὴν παροχὴ ἐξειδικευμένων ὑπηρεσιῶν καὶ τὴν ἐκπαίδευση ἐπαγγελματιῶν γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τέτοιων περιστατικῶν. Ὡστόσο τὰ μέτρα αὐτὰ κρίνονται τε-

λείως ἀνεπαρκῆ. Χρειάζονται μέτρα γιὰ τὴ στήριξη τῆς οἰκογένειας καὶ τὴν πρόληψη τοῦ θλιβεροῦ φαινομένου. Αὐτὴ τὴν ὥρα δὲν ὑπάρχει ἕνας κρατικὸς ξενώνας γιὰ φιλοξενία παιδιῶν ποὺ εἶναι ἐγκαταλελειμμένα. Οἱ σχετικὲς περιπτώσεις ὅταν φθάνουν σὲ γνώση τῆς Ἐκκλησίας ἀντιμετωπίζονται ἐκ τῶν ἐνόντων στὰ δικά της ἱδρύματα.

Τὸ τραγικὸ φαινόμενο τῆς σεξουαλικῆς κακοποίησης ἀνηλίκων ἀπὸ στενοὺς συγγενεῖς των ἀπησχόλησε τὸ 28ο Πανελλήνιο Παιδιατρικὸ Συνέδριο ποὺ συνεκλήθη στὴ Θεσσαλονίκη τὸν Ἰούνιο τοῦ 1990. Ἐκεῖ ἀπεκαλύφθη ὅτι οἱ περιπτώσεις τέτοιας κακοποίησης εἶναι πολὺ περισσότερες ἀπὸ τὶς 17 ποὺ εἶδαν τὸ φῶς μέσα στὸ 1989 γιατὶ πολλοὶ λόγοι ἐπιβάλλουν στὰ παιδιὰ τὴν ἀπόκρυψη τῶν σὲ βάρος των ἐπεισοδίων. Δέν ἐπεκτείνομαι περισσότερο στὸ θέμα αὐτὸ γιατὶ ἀπαιτεῖται ἄνεση χρόνου γιὰ τὴ σφαιρικὴ διερεύνηση τοῦ φαινομένου ποὺ ἔχει πολλὲς παραμέτρους. Θὰ ὤφειλα ὅμως νὰ προσθέσω ὅτι καὶ στὸν τομέα τῆς ἐργασιακῆς ἐκμετάλλευσης τῶν ἀνηλίκων, παρὰ τὴν ὕπαρξη αὐστηρῆς νομοθεσίας, παρατηροῦνται φαινόμενα καταχρήσεων, ποὺ ὀφείλονται στὴν ἀδυναμία ἢ ἀμέλεια τῶν ἁρμοδίων κρατικῶν ἐπιθεωρήσεων ἐργασίας νὰ ἐπισημάνουν τὶς παραβιάσεις τῆς νομοθεσίας καὶ νὰ προστατεύσουν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τοῦ νὰ γίνουν ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης τῶν ἐργοδοτῶν τους.

Οἱ κακοποιήσεις παιδιῶν συνιστοῦν ἀσφαλῶς στίγμα γιὰ τὴν ἐποχή μας, ἡ δὲ ἀνοχή των ἀπὸ τὸν δῆθεν πολιτισμένο κόσμο εἶναι ἀναμφίβολα συνέργεια στὸ ἔγκλημα καὶ

ἀμνήστευσις τῶν θυτῶν. Ἡ ἀνθρωπότητα ἔχει βέβαια συνειδητοποιήσει σὲ μεγάλο βαθμὸ τὶς εὐθύνες της ἀπέναντι στὰ παιδιὰ καὶ προετοιμάζει τοὺς κανόνες δικαίου ποὺ θὰ περιορίσουν τὸ κακὸ καὶ θὰ προβλέπουν κυρώσεις γιὰ τοὺς δράστες. Ἀλλὰ μόνον αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ. Χρειάζεται μιὰ πανανθρώπινη συνείδηση ἑνὸς χρέους ἀπέναντι στὴν πιὸ ὄμορφη ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, χρειάζεται ἡ παγίωση τῆς ἀντίληψης ὅτι τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴ φύση τους, ἀπὸ τὸν Δημιουργὸ εἶναι «θείας φύσεως κοινωνοί» καὶ ὅτι τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καλύπτουν καὶ τὰ παιδιά, ὅπως καὶ κάθε ἀνθρώπινη ὕπαρξη. Καὶ ἐὰν ἡ παραβίαση τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ὅπως αὐτὰ ἔχουν περιληφθῆ στὴν Παγκόσμια Διακήρυξή των τοῦ 1948, συνιστᾶ μέγα καὶ φοβερὸ ἔγκλημα, κανεὶς δὲν δικαιοῦται νὰ ἀρνῆται καὶ στὰ παιδιὰ τὰ ἴδια ἀνθρώπινα δικαιώματα προσηρμοσμένα στὶς δομὲς τῆς οἰκογένειας καὶ τῆς κοινωνίας. Ἡ Ἑλλάδα εἶναι μία χώρα ὅπου ὁ ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς διεμόρφωσε ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς τὸ πλαίσιο τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος, ἀλλὰ καὶ ἐδίδαξε στὴν ἀνθρωπότητα τὸ ἀπαραβίαστό του. Εἶναι ἀνάγκη μὲ μιὰ διεθνῆ συνεργασία νὰ φθάσωμε ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς γῆς ὄχι μόνο στὴ διατύπωση αὐτῶν τῶν δικαιωμάτων τοῦ Παιδιοῦ, ἀλλὰ καὶ στὴν καθολική των τήρηση παντοῦ καὶ ἀπὸ ὅλους.

Ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως στὸ Ἰσλάμ*

Τὸ θέμα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας ἔχει προσλάβει εἰς ὅλον τὸν κόσμον, τελευτῶντος τοῦ 20οῦ αἰῶνος πελώριες διαστάσεις, ἐπειδὴ θεωρεῖται ὅτι συνιστᾶ τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Πράγματι, ὅταν ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἐλεύθερος νὰ πιστεύει στὸν Θεὸ τῆς προτιμήσεώς του ἢ καὶ νὰ μὴ πιστεύει πουθενὰ χωρὶς νὰ ἐνοχλῆται γι' αὐτό, ἢ νὰ λατρεύει ἐλεύθερα αὐτὸν τὸν Θεό, ἐκεῖ παραβιάζονται βάναυσα οἱ ἀρχὲς ὅλων τῶν πολιτισμένων κρατῶν καὶ συνταγμάτων, καὶ ἀναφύονται δραματικὲς συνθῆκες διαβίωσης καὶ συμπεριφορᾶς. Τὰ παραδείγματα τῆς Ἀλβανίας καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν τοῦ τέως ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ στὴν Εὐρώπη καὶ στὰ Βαλκά-

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ νομικοῦ κόσμου (δικαστές, δικηγόρους, συμβολαιογράφους, ἐπιμελητές κ.λπ.) τῆς Μαγνησίας, κατὰ τὴν πρὸς τιμήν των σύναξιν, ποὺ ὠργάνωσε ἡ Ἱ. Μητρόπολις Δημητριάδος στὴν αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ της Κέντρου στὶς 3 Ὀκτωβρίου 1991 μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, προστάτου αὐτῶν.

νια εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νὰ μᾶς ὑπενθυμίζουν συνεχῶς τὶς φρικαλέες συνθῆκες κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἦσαν καταδικασμένοι ἑκατομμύρια χριστιανῶν νὰ ζοῦν χωρὶς τὸ δικαίωμα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας ποὺ εἶναι πανανθρώπινο, αὐτονόητο καὶ καταξιωμένο.

Ἀλλὰ καὶ σήμερα, ποὺ τὰ καθεστῶτα τοῦ ὁλοκληρωτισμοῦ κατέπεσαν ὡς χάρτινος πύργος καὶ τὰ διάδοχα σχήματα ἐπιστρέφουν στὶς Ἐκκλησίες, τοὺς ναούς, τὰ μοναστήρια καὶ τὶς δεσμευμένες περιουσίες των, τὸ πρόβλημα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας δὲν ἔπαυσε νὰ ὑπάρχει, ἐμφανιζόμενο τώρα ἐκεῖ ὑπὸ ἄλλην μορφήν. Πρόκειται κυρίως γιὰ τὴν ἐνθάρρυνσι ἔξωθεν τῶν Οὐνιτῶν τόσο στὴν Πολωνία, Τσεχοσλοβακία καὶ Ρουμανία, ὅσο καὶ στὴν Οὐκρανία, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὴν κάλυψι τῶν νέων πολιτικῶν ἀρχῶν, προβαίνουν μὲ τὴν συνδρομὴν τῆς βίας, τῆς τρομοκρατίας καὶ τῶν ἐγκλημάτων σὲ αὐθαιρεσίες σὲ βάρος τῶν ὀρθοδόξων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἁφαιροῦν ναούς, τῶν ὁποίων δολοφονοῦν τοὺς ἱερεῖς, καὶ τοὺς ὁποίους καταδικάζουν σὲ ἀπώθηση στὸ περιθώριο μὲ τὴν ἐπιστράτευση σωρείας ψευδῶν καὶ συκοφαντιῶν ποὺ ἀποβλέπουν στὴ δόλια ἀπόσπαση μελῶν καὶ ἀφομοίωσή των στὶς οὐνιτικὲς κοινότητες ποὺ τελοῦν ὑπὸ τὴν προστασίαν, ἂν μὴ καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Βατικανοῦ. Πρόκειται γιὰ ἕνα καινούργιο δράμα ποὺ ζοῦν οἱ ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες καὶ οἱ πιστοί των, αὐτὴ τὴ φορὰ βέβαια ὄχι ἀπὸ μέρους τῶν ἀθέων, ἀλλὰ ἀπὸ μέρους τῶν ὑποτιθεμένων ἀδελφῶν ἐν τῇ πίστει, ποὺ δὲν ξεχνοῦν ὅμως τὸν ἀληθινόν τους ἑαυτόν, τὸν ἴδιον ἐκεῖνον ἑαυτὸν ποὺ τὸ 1204 κατέλυσε τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἔδειξε τὸ ἀληθινό του πρόσωπο στοὺς ὀρθοδόξους, ἀναγκάζοντάς τους νὰ ποῦν, διὰ στόματος τοῦ

Λουκᾶ Νοταρᾶ, τὸ ἀλησμόνητον ἐκεῖνο: *«Προτιμότερον φακιόλον τουρκικόν, ἀπὸ καλύπτραν λατινικήν».*

Ἀλλὰ σήμερον δὲν σκοπεύω νὰ σᾶς ἀπασχολήσω μὲ αὐτὴν τὴν πτυχὴν τοῦ προβλήματος αὐτοῦ, ἀλλὰ μὲ μίαν ἄλλην, ποὺ καὶ αὐτὴ σχετικῶς πρόσφατα ἔχει κάμει ἀπειλητικὴν ἐμφάνιση στὸ χῶρο τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀπειλεῖ ὄχι μόνον τοὺς ἐκεῖ διαβιοῦντας ἐν μειονότητι χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τὴ χριστιανικὴ Δύση. Πρόκειται γιὰ τὸ φαινόμενο τοῦ Ἰσλαμισμοῦ ποὺ ἐπεκτείνεται μὲ γοργοὺς ρυθμοὺς καὶ στὴν Εὐρώπη, ὅπου ἀπολαμβάνει τοῦ ἀγαθοῦ τῆς συνταγματικῶς προστατευομένης θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, ἐνῶ ἐκεῖ ὅπου εἶναι κυρίαρχη δύναμη δηλ. στὰ ἰσλαμικὰ κράτη ἀρνεῖται αὐτὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς πιστοὺς τῶν ἄλλων θρησκειῶν καὶ καταδιώκει ἀπηνῶς τὸν Χριστιανισμόν. Μὲ τὴ σχέση λοιπὸν μεταξὺ Ἰσλὰμ καὶ θρησκευτικῆς ἐλευθερίας θὰ σᾶς ἀπασχολήσω ἐφέτος[1],

1. Τὰ θέματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀπησχολήσαμε, κατὰ τὰ προηγούμενα χρόνια τὴν ὁμήγυρη τῶν νομικῶν μας, ἦταν, κατὰ σειράν, τὰ ἑξῆς: α) Ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογένειας κατὰ τὸ σχέδιο Γαζῆ (1976), β) Κίνδυνοι ἀπὸ τὶς προτάσεις τῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς Προσωπικῆς Καταστάσεως πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ δικαίου μας (1977), γ) Ἡ ἀποποινικοποίηση τῆς μοιχείας (1978), δ) Ἡ κατάργηση τοῦ ὅρκου ὡς ἀποδεικτικοῦ μέσου (1979), ε) Ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ σχεδίου ἰσονομίας τῶν ἑλλήνων (1980), στ) Ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς (1981), ζ) Ἡ ἰσότητα τῶν δύο φύλων ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου (1982), η) Ἐκκλησία καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1983), θ) Τὰ βασανιστήρια: Μαστίγωμα τῆς προσωπικότητος. Ἡ Ἐκκλησία στὴν πρωτοπορία γιὰ τὴν κατάργησή τους (1984), ι) Ρατσισμός: Λεηλασία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς (1985), ια) Παραθρησκευτικοὶ Ὁλοκληρωτισμοὶ καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα στὴν Ἑλλάδα (1986), ιβ) Ἠλεκτρονικοὶ Ὑπολογιστὲς καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1987), ιγ) Ἀντιρρησίες Συνειδήσεως (1988), ιδ) Μία ὁμολογία Χριστοῦ (ἀπὸ τὸν κ. Δημ. Τζούμα, ἀρεοπαγίτη) (1989), ιε) Τὰ δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ καὶ οἱ παραβιάσεις των (1990).

ἀφοῦ προηγουμένως σᾶς εὐχηθῶ γιὰ τὴ σημερινὴ ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, νομικοῦ καὶ πρώτου ἀθηναίου χριστιανοῦ, νὰ ἔχετε ὑγεία καὶ πνευματικὴ καὶ σωματικὴ ἀντοχὴ καὶ δύναμη γιὰ νὰ ἀνταποκρίνεσθε στὰ ὑψηλά σας καθήκοντα καὶ νὰ τιμᾶτε τὴ μεγάλη καὶ λεπτὴ καὶ ὑπεύθυνη λειτουργία τῆς ἀποστολῆς σας μέσα στὴ δημοκρατία καὶ τὴν κοινωνία μας.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πρέπει νὰ πῶ ὅτι τὸ Ἰσλὰμ συνιστᾶ μιὰ κοινωνία ποὺ δὲν εἶναι ἀμιγῶς θρησκευτική. Εἶναι καὶ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ καὶ οἰκονομική. Εἶναι μιὰ κοινωνία ποὺ ἔχει τὶς δικές της ἀρχές, τὰ δικά της δεδομένα καὶ ποὺ ἀπορρίπτει κάθε τι ποὺ εἶναι ξένο πρὸς τοὺς νόμους της. Ἡ ἀνελαστικότητα αὐτὴ ὁδηγεῖ σὲ μιὰ ἀποκλειστικότητα ποὺ εἶναι ξένη πρὸς τὴν ἀνεκτικότητα. Κάθε μὴ μουσουλμάνος δὲν προορίζεται ἁπλῶς καὶ μόνο γιὰ τὴν Κόλαση, ἀλλὰ καὶ πρέπει νὰ ἐξοντωθεῖ καὶ νὰ χαθεῖ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς ὡς ἄπιστος. Δὲν ὑπάρχει γι' αὐτὸν θέση μέσα στὸ Ἰσλάμ. Ἢ θὰ προσχωρήσει ἢ θὰ ἐξοντωθεῖ. Ἡ ἴδια βέβαια τύχη ἐπιφυλάσσεται καὶ σὲ ὅποιον μουσουλμάνο τολμήσει νὰ μεταστραφεῖ σὲ ἄλλη θρησκεία. Ὁ θάνατος τὸν ἀναμένει σίγουρα. Καὶ αὐτὸ βέβαια ἰσχύει γιὰ τὶς ἰσλαμικὲς χῶρες δηλ. ἐκεῖνες ὅπου τὸ Κράτος εἶναι θεοκρατικό, καὶ τὸ ὁποῖο δὲν θεωρεῖ ὡς ἰσότιμους μὲ τοὺς μουσουλμάνους τοὺς πολίτες του ποὺ ἀνήκουν σὲ ἄλλη θρησκεία.

Ἡ διαπίστωση αὐτὴ βέβαια γεννᾶ καὶ πολλὲς ἀντιδράσεις, ἀπὸ μέρους ὡρισμένων ἰσλαμιστῶν ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ ἔλλειψη τῆς ἀνοχῆς γιὰ τὴν ὁποία μιλοῦμε δέν προ-

έρχεται ἀπὸ τὴν δομὴ τοῦ ἰσλαμισμοῦ, οὔτε ἀπορρέει ἀπὸ τὸ Κοράνιο, ἀλλ' εἶναι ἀποτέλεσμα πολιτικῶν κυρίως συγκυριῶν καὶ τοῦ ἀραβικοῦ ἐθνικισμοῦ, ποὺ ἐκμεταλλεύεται πρὸς ἴδιον ὄφελος τὴ θρησκεία. Πράγματι γράφεται συχνὰ ὅτι γιὰ τή *«συμπεριφορὰ κυβερνήσεων καὶ λαοῦ μέσα στὸν μουσουλμανικὸ κόσμο»* εἶναι ἀνούσιο καὶ μάταιο *«νὰ ἀναζητοῦμε τὴν ἐξήγηση μὲ βάση ἕνα κάποιο δομικὸ στοιχεῖο τοῦ μουσουλμανικοῦ δογματισμοῦ ἢ κάποια φράση ἀπὸ τὸ Κοράνι. Ἐδῶ, ὅπως καὶ ἀλλοῦ, λειτουργοῦν οἱ καθολικοὶ καὶ σταθεροὶ μηχανισμοὶ τῆς συνήθους δυναμικῆς τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν»* (M. Rodinson: *«Ὁ μουσουλμανικὸς κόσμος σήμερα»*, στό *«Βῆμα»*, 14-7-1991).

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξήγηση αὐτὴ δὲν λύνει οὔτε φωτίζει τὸ πρόβλημα. Ἁπλῶς μεταθέτει ἀλλοῦ τὸ βάρος τῆς εὐθύνης, ποὺ ὅμως ὑπάρχει. Γιατὶ ἰσλάμ καὶ ὁλοκληρωτισμὸς εἶναι δύο συνώνυμα πράγματα ποὺ δύσκολα ξεχωρίζουν. *«Ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα σ' ἕνα κοινὸ μουσουλμάνο καὶ σ' ἕναν ὁλοκληρωτιστὴ δὲν βασίζεται τόσο στὴν εὐσέβεια κι ἀκόμη λιγότερο στὶς διάφορες ἀντιλήψεις τοῦ κόσμου, ὅσο σὲ κάποια διαφορετικὴ ἐκτίμηση τοῦ νόμου (=τῆς Σαρία)»* (*«Ἰσλάμ, τὸ Ἡφαίστειο»*. Στὶς *«Θεσσαλικὲς ἐπιλογές»*, τεῦχος 53, σ. 19-20). Ἐδῶ ἔχουμε μιὰ νέα ἐξήγηση ποὺ ἀποδίδεται σὲ διαφορετικὴ ἑρμηνεία κάθε φορὰ τοῦ ἰσλαμικοῦ νόμου. Στὴν ἴδια ἐξήγηση ἀποδίδεται καὶ ἡ παρερμηνεία τοῦ ὅρου *«Τζιχάντ»* ποὺ σημαίνει *«ἱερὸ πόλεμο»* γιατὶ σύμφωνα μὲ τὸν Ρωζὲ Γκαρωντύ *«ἡ ἔκφραση "τζιχάντ" ποὺ ἐμφανίζεται στὸ Κοράνι καὶ ποὺ στὰ ἀραβικὰ σημαίνει "προσπάθεια" στὴν ἀρχική της μάλιστα σημασία δηλώνει τὴν προσπάθεια ποὺ καταβάλλει κανεὶς ἐπάνω στὸν ἑαυ-*

τό του γιὰ νὰ καταπνίξει τὰ πάθη καὶ τὸν ἐγωισμό του, δὲν χρησιμοποιεῖται παρὰ μόνο γιὰ ἀμυντικοὺς σκοπούς. Σὲ κάθε περίπτωση, ὅταν διαβάζει κανεὶς τὸ Κοράνι συμπεραίνει ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα ὅτι ἡ τζιχὰντ ἀναφέρεται στὴν ὑπεράσπιση τῆς πίστης καὶ ὄχι στὴν ἐξάπλωσή της». (Στό *«Βῆμα»*, 10-2-1991). Παρὰ ταῦτα ὁ ἴδιος φιλόσοφος παραδέχεται ὅτι τὸ Ἰσλάμ *«ἀρκετὰ συχνὰ ἀπαρνιέται τὶς ἀρχές του»* (Ρ. Γκαρωντύ: *«Γιατί ἔγινα μουσουλμάνος»*, στήν *«Χριστιανική»*, 25-4-1991, σ. 10).

Τὸ πρόβλημα ὡστόσο ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει, κατ' ἀρχὴν σὲ θεωρητικὴ βάση καὶ συνίσταται στὸ ἐρώτημα: Εἶναι ἢ ὄχι ἀνελαστικὴ θρησκεία τὸ Ἰσλάμ; Τὴν ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα αὐτὸ δὲν θὰ τὴν ἀναζητήσουμε οὔτε στὴν ποικιλία καὶ ἀσυδοσία τῶν ἑρμηνειῶν τοῦ Κορανίου, ποὺ δίδουν ἑκάστοτε καλοπροαίρετα ἢ κακόπιστα ὡρισμένοι, οὔτε στὴν ἄγνοια ποὺ συνήθως ἔχουμε ἐμεῖς οἱ χριστιανοὶ γιὰ τὸ τί εἶναι ἢ δὲν εἶναι τὸ Ἰσλὰμ καὶ τὴ συνακόλουθη ὑποτίμηση τῆς ὁποιασδήποτε πνευματικότητος καὶ τοῦ ὁποιουδήποτε πολιτισμοῦ του. Γιατὶ δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀρνηθεῖ κανεὶς οὔτε τὴν πνευματικότητα αὐτή, οὔτε τὶς ἠθικὲς ἀξίες τοῦ Ἰσλάμ, οὔτε καὶ τὴν πολιτισμική του συμβολὴ σὲ διάφορες φάσεις τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου. Οἱ προκαταλήψεις ποὺ ἐνδεχομένως ὑπάρχουν πρέπει νὰ ξεπερασθοῦν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀλήθεια πρέπει νὰ παραμείνει ἀλώβητη καὶ ἀκεραία. Ποιά ὅμως εἶναι αὐτὴ ἡ σχέση μὲ τὸ θέμα μας;

Στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν μποροῦμε νὰ μὴ διαπιστώσουμε μιὰ μνησικακία ποὺ οἱ ἀραβικοὶ πληθυσμοὶ ἔχουν γιὰ τὴ Δύση. Τὸ μαρτύριο τῆς πληγωμένης ὑπερηφανείας των εἶναι πολλὲς φορὲς ἡ αἰτία τῶν ἀντιδυτικῶν καὶ ἀντιχρι-

στιανικῶν του αἰσθημάτων, ποὺ ἐκτρέφουν καταλλήλως στὸ λαὸ οἱ δικτάτοτρες γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν μακροχρόνια παραμονὴ στὴν ἐξουσία. Πῶς ὅμως μπορεῖ αὐτὸ νὰ συμβιβασθεῖ μὲ ὅσα συμβαίνουν στὴ Σαουδικὴ Ἀραβία π.χ. ἕνα κράτος καθαρὰ ἰσλαμικό, μὲ παραδοσιακὴ ἐξουσία ἱερῆς καταγωγῆς καὶ μὲ ἄριστες σχέσεις μὲ τὴ Δύση; Στὴ χώρα αὐτὴ ποὺ φιλοξενεῖ τὴ Μέκκα καὶ τὴ Μεδίνα, ἀπαγορεύεται ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἡ ἄσκησις οἱασδήποτε ἄλλης λατρείας ἐκτὸς τῆς ἰσλαμικῆς καὶ ἡ εἴσοδος οἱουδήποτε μὴ μουσουλμάνου κληρικοῦ καὶ λειτουργοῦ. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ἀραβικὸς ἐθνικισμὸς στηρίχθηκε καὶ στηρίζεται στὸ Ἰσλάμ. Ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τῶν μουσουλμάνων κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνες γίνεται μὲ μεγάλη δυσκολία, ἐπειδὴ ὁ ἐκσυγχρονισμὸς αὐτὸς προέρχεται ἀπὸ τὴ Δύση καὶ συναντᾶ τὴ βίαιη καὶ συνεχῶς ὑποκινούμενη ἀντιδυτικὴ στάση τῶν ἀραβικῶν λαῶν.

Ἀλλ' ἂς καταλήξουμε στὸ Κοράνιο. Αὐτὸ εἶναι ἕνα βιβλίο, τὸ μοναδικὸ στὸ Ἰσλὰμ ποὺ περικλείει τὰ πάντα: τὴν ὑποταγὴ στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ (=ἰσλάμ) μέχρι τήν ὑποταγὴ στὸν ἑκάστοτε ἡγέτη. Εἶναι βιβλίο λιτό, περιεκτικό, συχνὰ ἀσαφὲς καὶ ἐσωτερικὰ ἀντιφατικό. Ἡ διαφορά του μὲ τὰ ἄλλα βιβλία πίστης ἄλλων θρησκειῶν εἶναι ὅτι εἶναι ἕνα καὶ μοναδικό. Τὸ βιβλίο αὐτὸ περιέχει ὅλα τὰ σχόλια καὶ τὶς παρατηρήσεις ποὺ ἔκανε ὁ Μωάμεθ ἀπὸ τὸ 613 ἕως τὸ 632, ποὺ συνελέγησαν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς του. Ἡ νομοθεσία τοῦ Ἰσλὰμ ἔχει ὡς βάση τὴν Σαρία δηλ. τὸ ἰσλαμικὸ ἐθιμικὸ δίκαιο ποὺ βασίζεται ἀφ'

ἑνὸς στὸ Κοράνιο καὶ ἀφ' ἑτέρου στὰ Χαντὶθ δηλ. τὰ ῥητὰ ποὺ ἐλέχθησαν ἀπὸ τὸν Μωάμεθ, διεσώθησαν ἀπὸ μνήμης καὶ ἀργότερα κατεγράφησαν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Χαντὶθ ἔχει γίνει τεράστιος ἐπειδὴ ἀνεξέλεγκτα προστίθενται πολλὰ ῥητὰ ποὺ εἶναι νόθα. Ἡ ἀμφιβολία γιὰ τὴν αὐθεντικότητά των ὤθησε πολλοὺς λογίους, νὰ τὰ κωδικοποιήσουν. Ἔτσι προέκυψε ἡ Σούννα ποὺ περιλαμβάνει 7.000 ρητά. Αὐτὰ τὰ ἔργα καθορίζουν μέχρι σήμερα τὴν καθημερινὴ ζωή, τὶς πολιτικὲς ἐπιλογές, τὴν κοσμοθεωρία καὶ τὴ στάση κάθε μουσουλμάνου ἀπέναντι τῶν ἄλλων θρησκειῶν.

Ο Peter Mansfield στὸ βιβλίο του «*THE ARABS*» γράφει ὅτι «*τὸ παράδοξο τοῦ Ἰσλὰμ ὡς κοινωνικοῦ συστήματος εἶναι ὅτι, εἶναι ταυτόχρονα τὸ πιὸ δημοκρατικὸ καὶ τὸ πιὸ αὐταρχικὸ θρησκευτικὸ μόρφωμα. Εἶναι δημοκρατικὸ διότι δὲν ἔχει θεσμοθετημένη ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία ποὺ νὰ παρεμβάλλεται μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν πιστῶν…*». Θεωρητικὰ κάθε μουσουλμάνος ἄνδρας εἶναι ἀπὸ μόνος του ἱερέας γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὴν οἰκογένειά του καὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ διευκολύνει τὴν αὐταρχικότητα καὶ τὴν ἀνελευθερία. Στὴν πράξη ὑπερισχύουν οἱ ρήσεις τοῦ Κορανίου γιὰ τούς «ἄπιστους» δηλ. τοὺς μὴ ἀποδεχομένους τὴν πίστη τοῦ Ἰσλάμ. Καὶ οἱ ρήσεις αὐτές εἶναι σαφεῖς καὶ δὲν ἐπιδέχονται παρερμηνεία. Θὰ παραθέσω στὴ συνέχεια ὡρισμένες ἀπὸ αὐτές, ποὺ εἶναι χαρακτηριστικές, γιατὶ προτρέπουν σὲ ἀμείλικτο διωγμὸ καὶ τελικὴ ἐξουθένωση παντός, ποὺ δὲν θὰ θελήσει νὰ ὑποταγεῖ στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ μόνο ἡ μεταστροφή του εἶναι δυνατὸν νὰ τοῦ σώσει τὴ ζωή.

Γράφει λοιπὸν τὸ Κοράνιο: «*Ὁ Θεὸς καὶ ὁ Ἀπόστολός Του δὲν ἔχουν καμμιὰ ὑποχρέωση ἀπέναντι στοὺς ἄπι-*

στους… Προκηρύξτε μιὰ ὀδυνηρὴ τιμωρία στοὺς ἄπιστους, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκείνους τοὺς εἰδωλολάτρες ποὺ τίμησαν τὶς συμφωνίες τὶς ὁποῖες συνῆψαν μαζί τους σὲ κάθε λεπτομέρεια καὶ ποὺ δὲν βοήθησαν κανένα ἐναντίον σας. Συλλάβετέ τους, πολιορκῆστε τους καὶ στῆστε ἐνέδρες ἐναντίον τους. Ἂν μετανοιώσουν καὶ ἀρχίσουν νὰ προσεύχονται καὶ ἀποδώσουν τὸ ποσοστὸ ἐλεημοσύνης ποὺ τοὺς ἀναλογεῖ, ἀφῆστε τους νὰ πάρουν τὸ δρόμο τους. Ὁ Θεὸς εἶναι ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων» (Σούρα 9).

«Μήπως μπορεῖτε νὰ τοὺς ἐμπιστευθῆτε; Ἐὰν ἐπικρατήσουν ἐναντίον σας δὲν θὰ τιμήσουν οὔτε συμφωνίες, οὔτε δεσμοὺς αἵματος. Σᾶς κολακεύουν μὲ τὴν γλῶσσαν τους, ἀλλ' ἡ καρδιά τους σᾶς ἀπορρίπτει. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς πράττουν τὸ κακό. Πωλοῦν τὶς ἀποκαλύψεις τοῦ Θεοῦ σὲ θλιβερὴ τιμὴ καὶ ἐμποδίζουν ἄλλους ἀπὸ τὸ μονοπάτι Του. Τὸ Κακὸ εἶναι αὐτὸ ποὺ πράττουν. Σπάζουν τοὺς δεσμοὺς μὲ τὴν Πίστη τῶν πιστῶν καὶ ἀρνοῦνται κάθε σχέση συγγένειας. Τέτοιοι εἶναι οἱ παραβάτες. Ἂν μετανοιώσουν κι ἀρχίσουν νὰ προσεύχονται καὶ ἀποδώσουν τὴν ἐλεημοσύνη ποὺ τοὺς ἀναλογεῖ, θὰ γίνουν οἱ ἀδελφοί σας στὴν πίστη. Ἔτσι Ἐμεῖς κάνουμε σαφεῖς τὶς ἀποκαλύψεις Μας στοὺς ἀνθρώπους μὲ κατανόηση. Ἂν ὅμως, ἀφοῦ πρῶτα ἔλθουν σὲ συμφωνία μαζί σας, παραβοῦν τοὺς ὅρκους των καὶ ὀνειδήσουν τὴν πίστη σας, κάντε πόλεμο κατὰ τῶν ἡγετῶν τῆς ἀπιστίας -γιατὶ κανένας ὅρκος δὲν σᾶς δεσμεύει ἀπέναντί τους- οὕτως ὥστε νὰ ἀποκηρύξουν τὶς πράξεις τους» (Σούρα 9).

«Πιστοὶ μάθετε ὅτι οἱ ἄπιστοι εἶναι ἀκάθαρτοι. Μὴν τοὺς ἀφήσετε νὰ πλησιάσουν τὸ Ἱερὸ Τέμενος..» (Σούρα 9).

«Κηρύξτε τὸν πόλεμο: ὁ Θεὸς θὰ τοὺς τιμωρήσει μὲ τὰ

χέρια σας καὶ θὰ τοὺς ἐξευτελίσει. Θὰ σᾶς χαρίσει τὴ νίκη καὶ θὰ θεραπεύσει τὴν ψυχὴ τῶν πιστῶν» (Σούρα 9).

«Προφήτη κήρυξε τὸν πόλεμο στοὺς ἄπιστους καὶ στοὺς ὑποκριτὲς καὶ ἀντιμετώπισέ τους μὲ αὐστηρότητα. Ἡ Κόλαση θὰ εἶναι τὸ σπίτι τους: ἕνα δυστυχισμένο πεπρωμένο» (Σούρα 9).

«Ἂν οἱ ἄπιστοι πολεμήσουν ἐναντίον σας θὰ τραποῦν σὲ φυγή. Κανένα δὲν θὰ βροῦν γιὰ νὰ τοὺς προστατεύσει ἢ νὰ τοὺς βοηθήσει. Αὐτὲς ὑπῆρξαν οἱ βουλὲς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ παλιά: καὶ δὲν θὰ ἀνακαλύψετε καμμιὰ ἀλλαγὴ στὶς βουλὲς τοῦ Θεοῦ» (Σούρα 48).

«Ὅταν συναντήσετε τοὺς ἀπίστους στὸ πεδίο τῆς μάχης κόψτε τους τὸ κεφάλι καί, ὅταν τοὺς συντρίψετε, δέστε τους αἰχμαλώτους γερά. Μετὰ χαρίστε τους τήν ἐλευθερία ἢ ἀνταλλάξτε τους μὲ λύτρα, ὡσότου νὰ κοπάσει ὁ Πόλεμος. Ἔτσι θὰ κάνετε. Ἂν ὁ Θεὸς εἶχε θελήσει, θὰ μποροῦσε ὁ ἴδιος νὰ τοὺς τιμωρήσει. Διέταξε νὰ γίνει ἔτσι ὥστε νὰ μπορέσει νὰ σᾶς δοκιμάσει, τοὺς μὲν μὲ τοὺς δέ» (Σούρα 47).

«Ὁ Θεὸς ἐξαγόρασε ἀπὸ τοὺς πιστοὺς τὶς ζωές τους καὶ ὅλα τὰ ἐγκόσμια ἀγαθὰ καὶ εἰς ἀντάλλαγμα τοὺς ὑποσχέθηκε τὸν Κῆπο. Θὰ πολεμήσουν γιὰ τὸ σκοπὸ τοῦ Θεοῦ, θὰ σφάξουν καὶ θὰ σφαγοῦν. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὑπόσχεση ποὺ τοὺς ἔδωσε μέσ' ἀπ' τὴν Τορά (τὴν Πεντάτευχο) τὸ Εὐαγγέλιο καὶ τὸ Κοράνιο. Καὶ ποιός εἶναι πιὸ ἀληθὴς στὶς ὑποσχέσεις Του ἀπὸ τὸν Θεό; Εὐφρανθῆτε γιὰ τὸ πανηγύρι ποὺ πετύχατε. Αὐτὸ εἶναι ὁ ὕψιστος θρίαμβος» (Σούρα 9).

Πέρα ἀπὸ ὁποιεσδήποτε ἑρμηνεῖες ποὺ βασίζονται σὲ

πολιτικοκοινωνικὲς συγκυρίες καὶ συμφέροντα εἶναι σαφὴς ἡ ἐντολὴ τοῦ Κορανίου: ὁ πιστὸς ὀφείλει νὰ πολεμᾶ μέχρι θανάτου τὸν ἄπιστο. Καὶ βέβαια καμμιὰ ἰδέα ἐλευθερίας δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ συνυπάρξει μὲ ἕνα τέτοιο ἀφορισμό. Τὸ ἀποδεικνύει ἰδιαίτερα σήμερα ἡ τραγικὴ πραγματικότητα ποὺ ἀντιμετωπίζουν οἱ χριστιανικοὶ πληθυσμοὶ ποὺ συνιστοῦν μικρὲς θρησκευτικὲς μειονότητες σὲ ἰσλαμικὲς χῶρες. Ὁ φανατισμὸς καὶ ἡ προκατάληψη δουλεύουν ἀσταμάτητα σὲ βάρος των, σὲ σημεῖο ποὺ νὰ παρατηροῦνται μαζικὲς μετακινήσεις τῶν ἄτυχων αὐτῶν πληθυσμῶν πρὸς ἄλλες χῶρες, ὅπου ἐλπίζουν νὰ συναντήσουν κάποια ἀνοχή, κάποια εὐσπλαγχνία.

Θὰ παραθέσω μερικὰ ἀδιάψευστα στοιχεῖα ποὺ ἀποδεικνύουν τὴν ἀνελευθερία καὶ τὴ βαρβαρότητα ποὺ οἱ ἰσλαμιστὲς δείχνουν ἀπέναντι τῶν χριστιανῶν ἐκεῖ ὅπου ἔχουν δύναμη. Στὸ Πακιστὰν π.χ. χώρα μουσουλμανικὴ κατὰ τὸ 97% οἱ χριστιανοὶ ἐξέφρασαν πρὸ μηνῶν μεγάλες ἀνησυχίες γιὰ τὴν πρόθεση τῆς κυβέρνησης τῆς χώρας αὐτῆς νὰ εἰσαγάγει τὴ Σαρία δηλ. τὸν ἰσλαμικὸ νόμο γιὰ τὴν ἐπίλυση ἀπὸ τὰ δικαστήρια τῶν ἀστικῶν καὶ τῶν ποινικῶν διαφορῶν. Οἱ χριστιανοὶ ἐκτιμοῦν ὅτι τὸ μέτρο αὐτὸ στρέφεται καθαρὰ ἐναντίον τῶν θρησκευτικῶν μειονοτήτων τῆς χώρας αὐτῆς, ὅπως ἐδήλωσαν τόσον ἡ Σύνοδος τῶν ρωμαιοκαθολικῶν Ἐπισκόπων, ὅσον καὶ τὸ προτεσταντικὸ Συμβούλιο τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Πακιστάν. Ἂν ὅλο τὸ νομικὸ σύστημα τῆς χώρας ἐπηρεασθεῖ ἀπὸ τὸν ἰσλαμικὸ νόμο, οἱ χριστιανοὶ δὲν ἔχουν ἐλπίδα ἐπιβίωσης (Βλ. *«Πληροφόρηση»*, Ἀπριλ. 1991). Καὶ τὰ γεγονότα ἦλθαν νὰ ἐπαληθεύσουν τοὺς φόβους. Οἱ ἀρχὲς εἰδοποίη-

σαν ὅτι ὅποιο ἄτομο θὰ ἐξεφράζετο μὲ ἀνευλάβεια ἢ μὲ ὑποτίμηση γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Μωάμεθ θὰ κατεδικάζετο εἰς θάνατον, σύμφωνα μὲ τὶς διατάξεις τῆς Σαρία. Καὶ θὰ ἀκολουθήσουν, ἀσφαλῶς, καὶ ἄλλες ἀπαγορεύσεις.

Τὸ Κοράνιον θεωρεῖ τοὺς χριστιανοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἰσλάμ, ποὺ πρέπει νὰ ἐξοντωθοῦν. Ἰδοὺ μιὰ χαρακτηριστικὴ περικοπὴ ἀπὸ τὴν Σούρα 9.

«Οἱ Ἰουδαῖοι λέγουν ὅτι ὁ Ἔσδρας εἶναι υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ χριστιανοὶ λέγουν ὅτι ὁ Μεσσίας εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ὁποῖοι λόγοι ἐκ τοῦ στόματός των! Ὁμοιάζουν πρὸς τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἀπίστων... Πόσον πλανῶνται!

Ἐκλαμβάνουν τοὺς διδασκάλους των καὶ τοὺς μοναχούς των καὶ τὸν Μεσσίαν, τὸν Υἱὸν τῆς Μαρίας, ὡς Κυρίους παρὰ τῷ Θεῷ, ἂν καὶ ἔλαβον ἐντολὴν νὰ λατρεύουν τὸν Θεὸν μόνον...

Φονεύετε τοὺς προσδέτοντας θεοὺς ἑτέρους εἰς τὸν Θεόν, ὁπουδήποτε εὕρητε αὐτούς· συλλάβετε, πολιορκήσατε καὶ χρησιμοποιήσατε πρὸς σύλληψίν των κάθε εἴδους ἐνέδραν. Ἐὰν ὅμως προσηλυτισθοῦν καὶ τηροῦν τὴν προσευχὴν καὶ καταβάλλουν διὰ τὰς ὑποχρεωτικὰς ἐλεημοσύνας, ἀφήσατε αὐτοὺς ἀνενοχλήτους, διότι ὁ Θεὸς εἶναι εὐμενὴς καὶ φιλάνθρωπος. Πολεμήσατε, ὅμως ἐκείνους, τῶν ὁποίων αἱ Γραφαὶ ὁδηγοῦν εἰς ἀπιστίαν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν μέλλουσαν κρίσιν, τοὺς ἀπαγορεύοντας ὅ,τι ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἀπόστολοί του δὲν ἀπαγορεύουν, τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας πίστιν εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἕως ὅτου ἄνευ καθυστερήσεως καταβάλουν φόρον ὑποτελείας» (Σούρα 9).

Στὴν Ἰνδονησία ἰσλαμικὸ δικαστήριο κατεδίκασε σὲ 5 ἐτῶν φυλάκιση τὸν δημοσιογράφο Ἀρσουέντο Ἀτμοβι-

λῶτο ἐπειδὴ ἐβλασφήμησε τὸν Μωάμεθ. Ἡ δέ «βλασφημία» τοῦ δημοσιογράφου ἦταν ὅτι ἐδημοσίευσε γκάλλοπ σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Μωάμεθ κατατασσόταν στὴν 11η σειρὰ μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν προσωπικοτήτων. Τό «ἔγκλημά» του ὅμως δὲν ἦταν μόνο αὐτό. Ὁ δημοσιογράφος ἦταν κάποτε μωαμεθανός, ποὺ ἀσπάσθηκε τὸν Χριστιανισμό. Καὶ τό «ἔγκλημα» αὐτὸ δὲν τὸ συγχωροῦν ποτὲ οἱ φανατικοὶ ἰσλαμιστές (*«Πληροφόρηση»*, Ἰούν.-Ἰούλ. 1991). Στὸ Ἰράκ μετὰ τὸν πόλεμο στὸν Κόλπο ξέσπασε ὁ πόλεμος κατὰ τῶν χριστιανῶν. Οἱ μουσουλμάνοι τῆς περιοχῆς τοὺς ἐκδικοῦνται τώρα καὶ πολλοὶ χριστιανοὶ ἀναγκάσθησαν νὰ φύγουν ἐνῶ ἄλλοι ἐδολοφονήθησαν. Ὁ Πατριάρχης τῶν Χαλδαίων τοῦ Ἰράκ ἐδήλωσε: *«Ὁ κόσμος ὅλος συγκινήθηκε ἀπὸ τὸ δράμα τῶν Κούρδων. Ὅμως κανεὶς δὲν μίλησε γιὰ τὴν ὕπαρξη πέντε προσφυγικῶν στρατοπέδων στὴν Συρία καὶ στὴν Τουρκία ὅπου κατέφυγαν 15.000 χριστιανοὶ διωγμένοι ἀπὸ τὴν πατρίδα τους, τὸ Ἰράκ»* (*«Καθολική»*, 23-7-1991).

Παράλληλα μὲ τὰ βίαια αὐτὰ μέτρα ποὺ ἐπεκτείνονται σὲ ὅλες τὶς ἰσλαμικὲς χῶρες οἱ χριστιανοὶ τῆς Εὐρώπης βλέπουν νὰ ἀπειλοῦνται τώρα ἀπὸ μιὰ βίαιη ἐπέλαση τῶν ἰσλαμιστῶν ποὺ ὁ ἀριθμός των συνεχῶς αὐξάνεται. Σήμερα ὁ μωαμεθανισμὸς ἐξαπλώνεται σὲ πολλὲς χριστιανικὲς χῶρες ἐλεύθερα χωρὶς τὴν παραμικρὴ ἀντίδραση. Στὴ Μεδίνα ὁ βασιλεὺς τῆς Σαουδικῆς Ἀραβίας ἐγκαινίασε ἕνα ἐκδοτικὸ οἶκο ποὺ σκοπεύει νὰ προσφέρει στὸ μωαμεθανικὸ κόσμο 7.000.000 ἀντίτυπα τοῦ Κορανίου κάθε χρόνο. Τὸ κέντρο αὐτὸ θὰ στοιχίζει γιὰ τὴν ἐτήσια λειτουργία του 150 ἑκατ. δολλάρια. Πρόσφατα στοιχεῖα δείχνουν ὅτι ὁ φα-

νατικὸς καὶ ἀκραῖος μουσουλμανισμὸς ἐξαπλώνεται ἀπειλητικά, καθὼς τὰ πολιτικὰ κόμματα ποὺ τὸν ἐκφράζουν ἐμφανίζουν μιὰ ἐντυπωσιακὴ ἄνοδο τῆς δυνάμεώς των, ἀκόμη καὶ σὲ χῶρες λαϊκιστικὲς ὅπως εἶναι ἡ Τουρκία. Στὴν Τουρκία σήμερα τὸ 40% τῶν εἰσαγομένων στὰ Πανεπιστήμια προέρχονται ἀπὸ ἱεροσπουδαστήρια, πάνω ἀπὸ 230 νέες ἱερατικὲς σχολὲς ἀνοίγουν κάθε χρόνο καὶ 1.500 τεμένη κτίζονται κάθε χρόνο. Λειτουργοῦν ἤδη 200 ἐκδοτικοὶ οἶκοι, ἐκδίδονται 100 μηνιαῖα ἔντυπα καὶ 4 ἡμερήσιες ἐφημερίδες ἰσλαμικῆς κατεύθυνσης. Στὴν Ἀγγλία ἱδρύθηκε ἰσλαμικὸ κόμμα μὲ σκοπὸ νὰ ὁδηγήσει τὴ χώρα *«πρὸς τὶς ἰσλαμικὲς ἀξίες: δικαιοσύνη, ἀγάπη καί… ἀνεξιθρησκεία»*. Ἐλπίζει νὰ ἔχει μέχρι τὸ 1992 250.000 μέλη.

Ἡ ἀπειλὴ τοῦ Ἰσλαμισμοῦ δὲν εἶναι φανταστική. Ἡ πρόκλησή του εἶναι πραγματικότητα μὲ πικρὲς ἐμπειρίες. Καμμιὰ θρησκευτικὴ ἐλευθερία δὲν ἀνθίζει στὶς χῶρες ὅπου αὐτὸς κυριαρχεῖ, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἀπολαμβάνει στὴν πολιτισμένη ἀνθρωπότητα τὴν ἀνοχὴ καὶ τὴν διευκόλυνση. Τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τοῦ Ἰσλαμισμοῦ μὲ τὴν ἐλευθερία ἐπεκτείνεται καὶ στὴ σχέση του μὲ τὴ δημοκρατία. Καμμιὰ ἀπὸ τὶς ἰσλαμικὲς χῶρες τῆς Μέσης καὶ τῆς Ἐγγὺς Ἀνατολῆς ποὺ πῆραν μέρος στὸν πόλεμο τοῦ Κόλπου δὲν ἔχει δημοκρατικὸ καθεστὼς διακυβέρνησης. Τί ἄραγε συμβαίνει; Μήπως οἱ ἄραβες εἶναι ἀλλεργικοὶ σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ στὴ δημοκρατία; Ἢ μήπως τὸ Ἰσλὰμ εἶναι ἕνα ἐμπόδιο πρὸς τὴ δημοκρατία; Οἱ ἱστορικοὶ λόγοι ποὺ στηρίζουν τὶς μοναρχίες στὶς ἰσλαμικὲς χῶρες δὲν εἶναι σοβαρὸς λόγος γιὰ τὴ διατήρησή τους καὶ σήμερα. Γιὰ μᾶς τοὺς Εὐρωπαίους τὸ Ἰσλὰμ φαίνεται μιὰ θρησκεία φανα-

τισμοῦ, πεπρωμένου καὶ αὐθαιρεσίας. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ στὴ διάρκεια τῶν αἰώνων προσέλαβαν συγκεκριμένη μορφὴ ποὺ ἔδωσαν στοὺς χριστιανοὺς τὴν πικρὴ ἐμπειρία τῶν διωγμῶν, ποὺ τοὐλάχιστον σήμερα φαίνονται νὰ ἀνήκουν σὲ μιὰ ἀνεπιστρεπτὶ παρωχημένη ἐποχή. Ἰσλαμισμὸς καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα εἶναι μεγέθη ἀσυμβίβαστα. Ἡ ἰσότης τῶν δύο φύλων εἶναι ἀδιανόητη στὸ Ἰσλάμ. Ἡ δημοκρατία δὲν μπορεῖ νὰ συνυπάρξει μὲ αὐτό.

Πρὸ ἔτους ὁ τοῦρκος ὑπουργὸς Προεδρίας ἔκανε τὴν ἑξῆς δήλωση: *«Δὲν μπορέσαμε κάποτε νὰ κατακτήσουμε τὴν Εὐρώπη μὲ τὰ ὅπλα. Τώρα θὰ τὴν κατακτήσουμε μὲ τοὺς ἐργάτες μας. Καὶ θὰ μποῦμε στὴν ΕΟΚ γιὰ νὰ φέρουμε τὸν ἰσλαμισμὸ στὸ κέντρο τοῦ Χριστιανισμοῦ»*. Ἡ δήλωση αὐτὴ πέρασε σχεδὸν ἀπαρατήρητη στὴν Εὐρώπη, ἐλάχιστοι τὴν πρόσεξαν. Ὅμως εἶναι ἐνδεικτικὴ τοῦ πνεύματος ποὺ ἀπηχεῖ. Ὅταν ὁ φανατισμὸς τοῦ ἰσλαμισμοῦ ἐπεκταθεῖ καὶ στὸ χῶρο μας, τότε θὰ εἶναι πολὺ ἀργὰ γιὰ νὰ σωθοῦμε. Τί ὅμως δέον γενέσθαι; Εἶναι νομίζω, καιρὸς ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἀφυπνισθοῦμε ἀναγνωρίζοντες τὸν κίνδυνο ποὺ μᾶς ἀπειλεῖ. Μόνον κοντόφθαλμοι μπορεῖ νὰ μὴ τὸν βλέπουν καὶ μόνον ἀνόητοι καὶ ἐπιπόλαιοι νὰ μὴ τὸν ἐκτιμοῦν κατὰ τὶς διαστάσεις του. Ἡ Εὐρώπη πρέπει νὰ συνειδητοποιήσει ὅτι ἀπειλεῖται ἐξ Ἀνατολῶν. Καὶ ναὶ μὲν εἶναι γνωστὰ τὰ μέτρα ποὺ ἄρχισαν νὰ παίρνονται ἀπὸ τὶς εὐρωπαϊκὲς κυβερνήσεις γιὰ τὸν περιορισμὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μουσουλμάνων ἐργατῶν ποὺ ἔχουν κατακλύσει τὶς χῶρες αὐτές, ὅμως τὰ μέτρα πρέπει νὰ ἐπεκταθοῦν καὶ σὲ ὅσους

ἀποβλέπουν στὴν ἀλλοίωση τοῦ χριστιανικοῦ χαρακτῆρα τῆς Εὐρώπης. Ἀφ' ἑτέρου θὰ πρέπει νὰ γίνει μιὰ παγκόσμια κινητοποίηση γιὰ τὴν καταγγελία σὲ ὅλους τοὺς διεθνεῖς ὀργανισμοὺς τῶν διωγμῶν ποὺ ὑφίστανται οἱ χριστιανοὶ σήμερα στὶς ἰσλαμικὲς χῶρες καὶ νὰ ἀξιώσουν τὰ κράτη στὰ ὁποῖα ἀνήκουν οἱ διωκόμενοι, ἀλλὰ καὶ οἱ χριστιανικὲς Ἐκκλησίες τὴν ἐπ' ἀμοιβαιότητι ἐφαρμογὴ τῶν ἀρχῶν τῆς ἀνεξιθρησκείας πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις. Ἢ θὰ σεβασθοῦν τὴ θρησκευτικὴ ἐλευθερία τῶν χριστιανῶν οἱ ἰσλαμιστὲς στὶς χῶρες τους, ἢ θὰ πρέπει νὰ παύσουν νὰ ἀπολαμβάνουν αὐτοὶ τὴν θρησκευτικὴ ἐλευθερία ποὺ τοὺς παρέχει πρόθυμα ἡ πολιτισμένη Δύση. Θὰ ἐνοχληθοῦν βέβαια ἀπὸ μιὰ τέτοια πρόταση οἱ ἀκραιφνεῖς ὑπέρμαχοι τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν ποὺ πρέπει νὰ παρέχονται ἄνευ ἀνταλλάγματος. Ὅμως ἂς προτείνουν μιὰν ἄλλη διέξοδο προκειμένου νὰ ἐπικρατήσει ἀνοχὴ καὶ ἀνεξιθρησκεία γιὰ τοὺς χριστιανοὺς τῶν χωρῶν τοῦ Ἰσλάμ.

Εἶμαι ἀνήσυχος γιὰ τὶς ἐξελίξεις, ἐπειδὴ βλέπω ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τὴν ἀπροθυμία τῶν δυτικῶν νὰ στηρίξουν καὶ νὰ ἀπαιτήσουν τὴ λήψη μέτρων ὑπὲρ τῶν ἀπειλουμένων χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὴν ἀποφασιστικότητα τῶν ἰσλαμιστῶν ποὺ εἶναι ἕτοιμοι νὰ ἐπιπέσουν ἐπὶ τῆς παραδόσεώς μας γιὰ νὰ τὴν ἀλλοιώσουν καὶ τελικὰ τὴν ἀντικαταστήσουν, ὅπως ἐλπίζουν. Ἂς μὴ λησμονοῦμε ὅτι μὲ μοναδικὸ ὁδηγὸ τὸ Κοράνιο ὁ ἰσλαμισμὸς προσβλέπει στὴν πολιτικὴ ἐπικράτηση ἑνὸς θεοκρατικοῦ καθεστῶτος κατὰ τὰ πρότυπα τοῦ προφήτη τοῦ ἔτους 622 μ.Χ. Ἡ ἀνισότητα τῶν ὅρων σύγκρισης εἶναι προφανής. Ἀπὸ τὴ μία μεριὰ ἡ πολιτισμένη ἀνθρωπότης, μὲ τὰ

Συντάγματά της, τὶς πολιτικές της κατακτήσεις, τὶς ἀρχὲς καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου. Καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἕνας συρφετὸς μαζῶν, ποὺ ἐκτρέφονται μὲ τὸν φανατισμὸ καὶ τὴ μισαλλοδοξία. Στὴν Πόλη οἱ κληρικοὶ μόλις βγοῦν ἀπὸ τὸ χῶρο τοῦ Πατριαρχείου εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ βγάλουν τὰ ράσα καὶ νὰ κυκλοφορήσουν μὲ πολιτικὰ γιατὶ ἐκεῖ ἀπαγορεύεται ἡ δημόσια ἐμφάνιση κληρικοῦ οἱασδήποτε θρησκείας μὲ ἰδιαίτερο ἔνδυμα. Στὴν Θράκη οἱ μουσουλμάνοι κληρικοὶ κυκλοφοροῦν μὲ τὴν ἱερατική τους ἐνδυμασία ἀνενόχλητοι. Γιατί τάχα δύο μέτρα καὶ δύο σταθμά; Μήπως εἶναι λάθος, ποὺ θὰ ὁδηγήσει καὶ σὲ ἄλλο, καὶ σὲ ἄλλο, καὶ σὲ πολλὰ μοιραῖα λάθη;

Ἐδῶ καὶ 20 χρόνια ἔχει ἐγκαινιασθεῖ μὲ πρωτοβουλία τοῦ Βατικανοῦ ὁ ἰσλαμο-χριστιανικὸς διάλογος ποὺ συνεχίζεται κανονικά. Παράλληλα καὶ οἱ ὀρθόδοξοι ἔχουν στὸ ἐνεργητικό τους πολλὲς ἀνεπίσημες καὶ ἐπίσημες συναντήσεις μὲ τοὺς μουσουλμάνους σὲ μιὰ ἀμοιβαία προσπάθεια προσέγγισης καὶ ἐπίλυσης τῶν διαφορῶν. Οἱ σχέσεις χριστιανῶν καὶ μουσουλμάνων ἔχουν μπεῖ, μετὰ τὸν πόλεμο στὸν Κόλπο, σὲ ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρουσα φάση. Ὁ Πάπας μὲ ἀλλεπάλληλες ἀναφορές του στὸν ἰσλαμισμὸ ἀναζητεῖ τὰ κοινὰ σημεῖα μὲ τὸν Χριστιανισμὸ γιὰ νὰ στηρίξει ἐπ' αὐτῶν τὰ μέτρα ποὺ πρέπει νὰ ληφθοῦν γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῆς ἀνεξιθρησκείας. Γιὰ δογματικὴ βέβαια προσέγγιση δὲν πρέπει νὰ γίνεται κἂν λόγος. Τὴν ἀρνοῦνται διαρρήδην πρῶτοι οἱ ἰσλαμιστές. Ἂν δέχονται νὰ παρακαθήσουν στὴν τράπεζα τῶν διαπραγματεύσεων εἶναι γιατὶ ἐπιδιώκουν νὰ προσπορι-

σθοῦν ὀφέλη γιὰ τοὺς ὁμοπίστους των ποὺ ζοῦν στὴν Εὐρώπη, πρᾶγμα ποὺ ἔχουν ἐπιτύχει σὲ μεγάλο βαθμό. Ἑπομένως οἱ συναντήσεις ἔχουν σκοπὸ νὰ ἐπιτύχουν στὸ πρακτικὸ πεδίο τὴ λήψη μέτρων γιὰ τὴν ἀνακούφιση τῶν χριστιανῶν ποὺ ὑποφέρουν. Καὶ οἱ μὲν χριστιανοὶ στὴν Εὐρώπη ἔφθασαν στὸ σημεῖο νὰ παραχωροῦν καὶ τοὺς ναούς των ἀκόμη στοὺς μουσουλμάνους, ὅταν αὐτοὶ δὲν διαθέτουν δικό τους ναό, προκειμένου νὰ ἀσκήσουν τὴ λατρεία τους, ἐνῶ στὴν Ἀνατολὴ τὸ δράμα τῶν διωκομένων συνεχίζεται. Τί θὰ ἀπογίνει οὐδεὶς γνωρίζει. Τὸ θέμα ἔχει καὶ τὶς νομικὲς καὶ τὶς πολιτικὲς καὶ τὶς θρησκευτικές του διαστάσεις.

Ὁ πολιτισμένος κόσμος δὲν μπορεῖ νὰ ἀνέχεται ἐπὶ πολὺ ἀκόμη τὶς βάναυσες παραβιάσεις τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοὺς ἰσλαμιστές. Καὶ ἡ Ἑλλάδα ποὺ βρίσκεται στὴν πρώτη γραμμὴ τοῦ μετώπου τῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν ἰσλαμικὴ Ἀνατολὴ ἔχει κάθε λόγο νὰ προετοιμάζεται γιὰ νὰ ἀμυνθεῖ ἡ ἰδία ἢ καὶ γιὰ νὰ προστατεύσει τὰ παιδιά της ποὺ ἀφοῦ ἔζησαν ἐπὶ χρόνια σὲ μουσουλμανικὲς χῶρες εἶδαν ξαφνικὰ τὰ πάντα νὰ ὑποχωροῦν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τους καὶ τὰ δικαιώματά τους νὰ φυλλορροοῦν καὶ νὰ ἀμφισβητοῦνται. Δὲν ἦταν πάντα, ὡς γνωστόν, ὁ ἰσλαμισμὸς ἐκεῖνος ποὺ μᾶς κατεδίωξε καὶ ἠδίκησε. Δὲν ἦταν πάντα αὐτός. Πάντα ὅμως ἦταν τὸ πνεῦμα του αὐτὸ ποὺ ἐνέπνεε τὰ ἐναντίον μας μέτρα. Καὶ εἶναι πιὰ καιρὸς ὄχι μόνο γιὰ μᾶς ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ σταματήσουν οἱ διωγμοὶ γιὰ λόγους θρησκευτικοὺς καὶ νὰ ἀποκατασταθεῖ εἰρήνη καὶ γαλήνη παντοῦ. Μπαίνουμε στὴν 3η χιλιετία καὶ ὁ κόσμος ἔχει κουρασθεῖ ἀπὸ θρησκευτικοὺς πολέμους. Μᾶς χρειάζεται εἰρήνη καὶ

ἐλπίδα. Καὶ οἱ θρησκεῖες αὐτὰ τὰ ἀγαθά, μαζὶ μὲ ἐκεῖνα τῆς ἀγάπης, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἐλευθερίας καλοῦνται νὰ ἐπαγγελθοῦν καὶ νὰ ἐγγυηθοῦν στὸν κόσμο. Μόνον τότε θὰ δικαιώσουν τὴν ὕπαρξή των καὶ θὰ καταξιωθοῦν στὶς συνειδήσεις ὅλων τῶν ἀνθρώπων.

Τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἐθνικῶν μειονοτήτων καὶ ὁ ἀγῶνας κρατῶν καὶ Ἐκκλησιῶν πρὸς κατοχύρωσή των*

Ἐπέπρωτο ἡ τελευταία δεκαετία τοῦ φθίνοντος αἰῶνος νὰ σημαδευθεῖ ἀνεξίτηλα ἀπὸ τὶς βίαιες συγκρούσεις στὰ Βαλκάνια μεταξὺ τῶν ἀντιμαχομένων ἐθνικοτήτων καὶ ἀπὸ τὴν ἀναβίωση στὴν Ἀνατολὴ τοῦ ἰσλαμικοῦ φανατισμοῦ, ποὺ ἀντιμάχεται τοὺς χριστιανικοὺς θύλακες ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐπιβιώνουν στὶς χῶρες του. Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις τὰ θύματα εἶναι οἱ μειονοτικοὶ πληθυσμοί, ποὺ ἐκ λόγων εἴτε θρησκευτικῶν, εἴτε ἐθνικιστικῶν, εὑρίσκονται στὸ στόχαστρο τῶν ἑκάστοτε ἰσχυρῶν,

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ νομικοῦ κόσμου (δικαστές, δικηγόρους, συμβολαιογράφους, ἐπιμελητές κ.λπ.) τῆς Μαγνησίας, κατὰ τὴν πρὸς τιμήν των σύναξιν, ποὺ ὠργάνωσε ἡ Ἱ. Μητρόπολις Δημητριάδος στὴν αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ της Κέντρου στὶς 3 Ὀκτωβρίου 1992 μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, προστάτου αὐτῶν.

βλέποντες τὰ πανανθρώπινα καὶ ἀπαράγραπτα δικαιώματά των, τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, νὰ καταπιέζωνται καὶ νὰ παραβιάζωνται, παρὰ τὶς διεθνεῖς συνθῆκες ποὺ ἰσχύουν καὶ ποὺ ἐγγυῶνται τὸ ἀπαραβίαστό των. Ὡστόσον εἶναι ἀληθὲς ὅτι τόσον ἀπὸ τὴν πλευρὰν τῶν κρατῶν, ἰδίως τῆς Εὐρώπης, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καταβάλλονται συνεχεῖς καὶ σύντονες προσπάθειες προκειμένου νὰ ἐξασφαλισθοῦν ὑπὲρ τῶν μειονοτήτων αὐτῶν τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, ἐνῶ ἄλλοι διεθνεῖς ὀργανισμοί, ὅπως ἡ Διεθνὴς Ἀμνηστία, ποὺ δὲν εἶναι οὔτε πολιτικοί, οὔτε κυβερνητικοί, ἀγωνίζονται νὰ ἐπισημαίνουν καὶ νὰ καταγγέλουν στὴν ἀνθρωπότητα τὶς παραβιάσεις ποὺ συμβαίνουν σὲ ὅλα τὰ πλάτη καὶ μήκη τῆς γῆς. Αὐτὸς ἄλλωστε εἶναι καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖον καὶ ὁ ΟΗΕ ἀφιέρωσε τὸ ἔτος 1991 στὶς μειονότητες, ἐντάσσοντας καὶ αὐτήν του τὴν πρωτοβουλίαν στὸν διεθνῆ ἀγῶνα γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῶν ἀπροστατεύτων ποὺ πέφτουν θύματα τῶν ἰσχυρῶν.

Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ ἐφέτος[1], παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς ἄλλας εὐκαιρίας (1983, 1986, 1987 καὶ 1990) μὲ σχετικὲς ὁμιλίες μου πρὸς σᾶς ἔχω ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ ζήτημα τῶν ἀνθρωπί-

1. Τὰ θέματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀπησχολήσαμε, κατὰ τὰ προηγούμενα χρόνια τὴν ὁμήγυρη τῶν νομικῶν μας, ἦταν, κατὰ σειράν, τὰ ἑξῆς: α) Ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογένειας κατὰ τὸ σχέδιο Γαζῆ (1976), β) Κίνδυνοι ἀπὸ τὶς προτάσεις τῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς Προσωπικῆς Καταστάσεως πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ δικαίου μας (1977), γ) Ἡ ἀποποινικοποίηση τῆς μοιχείας (1978), δ) Ἡ κατάργηση τοῦ ὅρκου ὡς ἀποδεικτικοῦ μέσου (1979), ε) Ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ σχεδίου ἰσονομίας τῶν ἑλλήνων (1980), στ) Ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς (1981), ζ) Ἡ ἰσότητα τῶν δύο φύλων ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου (1982), η) Ἐκκλησία καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1983), θ) Τὰ βασανιστήρια: Μαστίγωμα τῆς προσωπικότητος. Ἡ Ἐκκλησία στὴν πρωτοπορία γιὰ

νων δικαιωμάτων, ἀρχικὰ γενικῶς καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν παιδιῶν, ἔκρινα ὅτι ἐφέτος, ἐν ὄψει καὶ τῆς τραγικῆς ἐπικαιρότητος ἐπιβάλλεται νὰ σᾶς ἀπασχολήσω μὲ τὸ εἰδικότερον ζήτημα τῶν δικαιωμάτων τῶν μειονοτήτων, ἐθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν, καὶ τοῦ ἀγῶνα ποὺ Κράτη καὶ Ἐκκλησίες διεξάγουν μὲ κάθε μέσο, γιὰ τὴν ἐξασφάλισή των. Πρὶν ὅμως εἰσέλθω στὴν διαπραγμάτευση τοῦ ἐπιλεγέντος θέματος, ἐπιτρέψατέ μου νὰ σᾶς εὐχηθῶ γιὰ τὴν σημερινὴ ἑορτὴ τὰ βέλτιστα, μὲ πολλὴ ἀγάπη καὶ νὰ σᾶς διαβεβαιώσω ὅτι προσεύχομαι γιὰ τὴν κατ' ἄμφω ὑγείαν σας καὶ τὸν ἄνωθεν φωτισμόν σας, ὥστε νὰ παραμένετε ἀμετακίνητοι καὶ ἑδραῖοι ἐπὶ τῶν ἐπάλξεών σας, ὑπηρετοῦντες μὲ πιστότητα τοὺς θεσμοὺς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς δημοκρατίας ποὺ εἶναι ἀλληλένδετοι καὶ ἀλληλεξαρτώμενοι ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ἔθνους μας καὶ ὅλου τοῦ λαοῦ μας.

Ἡ ἔννοια τῆς μειονότητος εἶναι γνωστή. *Πρόκειται γιὰ ὁμοιογενεῖς ὁμάδες πληθυσμοῦ μικροῦ ἢ μεγάλου σὲ σχέση μὲ τὴ μεγάλη πλειοψηφία τῶν κατοίκων μιᾶς συγκεκριμένης χώρας ἢ περιοχῆς, ἀριθμοῦ ποὺ διακρίνονται ἀπὸ τὴν πλειοψηφία ἕνεκα τῆς διαφορᾶς φυλῆς ἢ ἐθνότητος, γλώσσης ἢ θρησκεύματος, καταγωγῆς ἢ προελεύ-*

τὴν κατάργησή τους (1984), ι) Ρατσισμός: Λεηλασία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς (1985), ια) Παραθρησκευτικοὶ Ὁλοκληρωτισμοὶ καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα στὴν Ἑλλάδα (1986), ιβ) Ἠλεκτρονικοὶ Ὑπολογιστὲς καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1987), ιγ) Ἀντιρρησίες Συνειδήσεως (1988), ιδ) Μία ὁμολογία Χριστοῦ (ἀπὸ τὸν κ. Δημ. Τζούμα, ἀρεοπαγίτη) (1989), ιε) Τὰ δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ καὶ οἱ παραβιάσεις των (1990), ιστ) Ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως στὸ Ἰσλάμ (1991).

σεως. Ἡ ὕπαρξη ἐθνικῶν ἢ θρησκευτικῶν μειονοτήτων ὀφείλεται σὲ λόγους ἱστορικούς. Ἡ βασικότερη αἰτία δημιουργίας τέτοιων μειονοτικῶν θυλάκων ἐντὸς ἑνὸς συμπαγοῦς πληθυσμοῦ εἶναι ἡ πολιτικὴ διαμόρφωση τῶν συνόρων τῶν διαφόρων κρατῶν, ὕστερα ἀπὸ πολέμους καὶ κατακτήσεις, ὁπότε ὁλόκληρες περιοχὲς ἀναγκαστικὰ ὑπάγονται ἐντασσόμενες σὲ διαφορετικὴ κρατικὴ ὑπόσταση ἀπὸ ἐκείνην στὴν ὁποίαν ἀνῆκαν, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐξαναγκάζωνται οἱ κάτοικοί των νὰ προσλαμβάνουν μὲν τὴν ἰδιότητα τοῦ πολίτου τοῦ νέου κράτους, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπαρνηθοῦν τὶς ἐθνικὲς ἢ θρησκευτικές των καταβολές. Τὰ διεθνῆ καὶ τὰ ἐθνικὰ δίκαια ἐφρόντισαν ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς νὰ διασφαλίσουν, μὲ κανόνες θετικοῦ δικαίου, τὰ δικαιώματα τῶν μειονοτήτων ποὺ ἐκινδύνευαν ἀνέκαθεν ἀπὸ τὴν ἀρνητικὴ ἔναντί των τοποθέτηση τῶν δορυκτητόρων, ἐνῶ καὶ ὁ ΟΗΕ, μὲ τὴν παγκόσμια Διακήρυξή του τοῦ ἔτους 1948 ὑπὲρ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριέλαβε καὶ διατάξεις ποὺ ἀνεφέροντο στὴν προστασία τῶν πολιτικῶν, θρησκευτικῶν, ἀτομικῶν καὶ πολιτιστικῶν δικαιωμάτων τῶν μειονοτήτων.

Ὡρισμένες ἀπὸ τὶς μειονότητες αὐτὲς ἐδημιουργήθησαν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον καὶ μὲ τὴν σταδιακὴ συγκέντρωση προσφύγων, ποὺ φεύγοντες τοὺς διωγμοὺς καὶ τὴν δυστυχίαν τῆς πατρίδος των καὶ ἀναζητοῦντες καλυτέραν τύχην εὑρέθησαν αἰφνιδίως σὲ ξένες χῶρες ἀρχικὰ ὡς φιλοξενούμενοι καὶ ἀργότερα μὲ πλήρη πολιτικὰ δικαιώματα, ἰσότιμα τῶν πολιτῶν τῶν χωρῶν αὐτῶν. Ἄλλοι πάλι, χάρις στὴ νόμιμη ἢ καὶ παράνομη μετανάστευση, ἐγκατεστάθησαν ἀρχικὰ προσωρινὰ καὶ ὕστερα μόνιμα σὲ ξένες

χῶρες ὡς ἐργαζόμενοι, διεκδικοῦντες ἰσοτιμίαν μὲ τοὺς αὐτόχθονες γηγενεῖς κατοίκους καὶ πολίτες τῶν χωρῶν αὐτῶν, πρᾶγμα ποὺ ἐν πολλοῖς ἐπέτυχαν.

Ὡστόσο καὶ σήμερα ἀκόμη σὲ ὡρισμένες περιοχὲς τὰ δικαιώματα τῶν μειονοτήτων μόνον θεωρητικὰ ἰσχύουν, διότι στὴν πράξη οἱ μειονότητες αὐτὲς καταπιέζονται, ὑποβάλλονται σὲ ποικίλους διωγμοὺς καὶ διακρίσεις καὶ ἀναγκάζονται νὰ ἐκπατρισθοῦν ἢ νὰ καταστα θοῦν, παραμένοντες εἰς τὴν θέσιν των, πολίτες δευτέρας κατηγορίας ἀπηλλοτριωμένοι τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων των καὶ στερημένοι κάθε δυνατότητος ἐλευθέρας ἐκφράσεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν δυνατοτήτων τους. Ὁ *Κάντιος* εἶχε διδάξει ὅτι *«τὸ ὑπέρτατον καθῆκον ποὺ ἡ φύσις ἐπιβάλλει στὸ ἀνθρώπινο εἶδος εἶναι νὰ ἐγκαθιδρύσει μιὰ κοινωνία ὅπου ἡ ἐλευθερία, ὑποκείμενη σ' ἐξωτερικοὺς νόμους, θὰ εἶναι συνδεδεμένη ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερο σὲ μιὰν ἀκαταμάχητη δύναμη, δηλ. ἕνα πολιτικὸ καθεστὼς ἀπόλυτα δίκαιο. Γιατὶ ἡ φύση δὲν θὰ μποροῦσε νὰ πραγματοποιήσει τοὺς ἄλλους σκοποὺς ποὺ τρέφει ἀναφορικὰ μὲ τὸ ἀνθρώπινο εἶδος παρὰ μόνον ἀφοῦ θὰ εἶχε θέσει καὶ πραγματοποιήσει αὐτὸ τὸ καθῆκον»*.

Ἡ δημιουργία αὐτῆς τῆς κοινωνίας δικαίου ὑπῆρξε ἀνέκαθεν πόθος τοῦ ἀνθρώπου, ὅμως ἡ καταπίεσή του ἀπὸ τὸν ἐκάστοτε ἰσχυρὸ ὑπῆρξε θλιβερὴ πραγματικότητα ποὺ ἐξικνεῖται, δυστυχῶς, μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Στὴν ἐφετεινή της ἔκθεση ἡ *«Διεθνὴς Ἀμνηστία»* καταγγέλει ὅτι σὲ 142 χῶρες παραβιάζονται τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, ἀνάμεσα δὲ σ' αὐτές εἶναι καὶ χῶρες τῆς γηραιᾶς μας ἠπείρου, ποὺ ἐναβρύνεται νὰ αὐτοθαυμάζεται ὡς κοιτίδα πολιτισμοῦ καὶ μάλιστα χριστιανικοῦ (Βλ. *«Καθημερινή»*, 9-7-1992).

Τὰ συνήθη θύματα τῶν παραβιάσεων αὐτῶν εἶναι πολιτικοὶ ἀντίπαλοι τῶν κυβερνήσεων καὶ συγγενεῖς των, ἡγέτες ἢ μέλη θρησκευτικῶν ὁμάδων, γυναῖκες, παιδιὰ καὶ ἔφηβοι, δικηγόροι καὶ δικαστές, δημοσιογράφοι καὶ καλλιτέχνες, συνδικαλιστές, ἀκαδημαϊκοὶ καὶ φοιτητὲς ἀκόμη. Ἀνάμεσά τους καὶ μέλη μειονοτήτων σὲ δύση καὶ ἀνατολή, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ διερωτᾶται κανεὶς πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ συνδυασθοῦν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ δικαίωμα στὴν αὐτοδιάθεση καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ πνεῦμα τῆς ἀλληλεγγύης. Σήμερα, μεταξὺ τῶν πολλῶν ζητημάτων ποὺ τίθενται στὴν μεγάλη πλειονότητα τῶν κρατῶν τοῦ κόσμου, ἐκεῖνο ποὺ διεκδικεῖ προτεραιότητα, ἕνεκα τῆς ὀξύτητός του, εἶναι τὸ τῶν μειονοτήτων. Πρόβλημα σύνθετο καὶ λεπτό, ποὺ ἐμφανίζεται καὶ πάλιν στὸν ὁρίζοντα μὲ ἔνταση ἀπρόσμενη καὶ μὲ ἀκόμη πιὸ ἐπικίνδυνη μορφὴ ἀπὸ ἐκείνην ποὺ εἶχε ὕστερα ἀπὸ τοὺς δύο παγκοσμίους πολέμους. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα λαοὶ ποὺ ἦσαν σκλάβοι ξύπνησαν καὶ διεκδίκησαν τὴν πρέπουσα θέση των μέσα στὸ πάνθεον τῶν ἐθνῶν. Ὅμως οἱ ἐξελίξεις ἔδειξαν πὼς οἱ λαοὶ αὐτοί, προκειμένου νὰ ἀπολαύσουν τὰ δικαιώματά τους, ἔπρεπε νὰ στραφοῦν ὁ ἕνας ἐναντίον τοῦ ἄλλου. Λαοὶ πού, ὅπως εἴπαμε παραπάνω, βρέθηκαν ἐγκλωβισμένοι μέσα σὲ νέα σύνορα κρατῶν, ἀπέβησαν πηγὴ ἀνωμαλίας γιὰ τὰ κράτη αὐτά, ἐπειδὴ πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ ἔλαβαν ἐναντίον των μέτρα φυλετικῶν ἢ ἄλλων διακρίσεων, εἴτε ἐκ λόγων ἐθνικῶν, εἴτε ἐκ λόγων θρησκευτικῶν ἢ πολιτιστικῶν ἢ γλωσσικῶν. Τὰ μέτρα αὐτὰ ἔφθασαν ἐνίοτε μέχρι γενοκτονίας καὶ ἀρκεῖ νὰ ἀνατρέξει κανεὶς στὰ δεινὰ τῆς ἀρμενικῆς καὶ ἑλληνικῆς ἐθνότητος στὴν Τουρκία ποὺ

ὑπέστη ὁλοκληρωτικὴ ἐξολόθρευση ἀπὸ τοὺς νεοτούρκους ἐν ὀνόματι τοῦ ἀκράτου ἐθνικισμοῦ των.

Τὸ σημερινὸ σκηνικὸ τῶν διωκομένων μειονοτήτων ἐμφανίζει τὴν ἑξῆς εἰκόνα:

1. *Ἐθνικὲς μειονότητες.*

Στὴν Εὐρώπη, κατὰ βάσιν, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀνατολὴ καὶ στὴν Ἀσία ἀκόμη οἱ ἐκραγέντες ἐθνικισμοὶ πλήττουν βίαια τὶς μικρὲς μειονότητες, ἐναντίον τῶν ὁποίων κηρύσσεται ἀκόμη καὶ πόλεμος, ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν περίπτωση τῶν ἐγκλωβισμένων στὴ Βοσνία-Ἑρζεγοβίνη σέρβων. Ἀλλὰ καὶ στὴν Αἰθιοπία, Βιρμανία, Σομαλία καὶ Σουδὰν οἱ ἐθνικιστικὲς τάσεις ὁδηγοῦν σὲ δολοφονίες καὶ ἐξοστρακισμοὺς τῶν ἐθνικῶν μειονοτήτων. Στὴ Σρὶ Λάνκα μιὰ νέα νομοθεσία στρέφεται ἐναντίον τῶν μαχομένων στὸ νότο. Ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι χιλιάδες ἄνθρωποι ἐξηφανίσθησαν ἢ ἐξετελέσθησαν χωρὶς καμμιὰ διαδικασία, χωρὶς δίκη. Τὸ αἴτημα ἐξ ἄλλου ἀνεξαρτησίας τοῦ Θιβὲτ ξεσήκωσε θύελλα κινεζικῆς καταπίεσης καὶ χιλιάδες ἀνθρώπων πέθαναν. Στὸ Ἰσραὴλ πολλοὶ ἄοπλοι παλαιστίνιοι ποὺ διαμαρτύρονται ἐναντίον τῶν δυνάμεων κατοχῆς συγκαταλέγονται μεταξὺ τῶν θυμάτων τοῦ ἰσραηλινοῦ στρατοῦ. Στὴν Τουρκία ἡ κουρδικὴ μειονότης βάλλεται ἀπὸ δύο πλευρές: καὶ ἀπὸ τὴν Τουρκία καὶ ἀπὸ τὸ Ἰράκ. Καὶ βεβαίως οὐδεὶς συγκινεῖται ἀπὸ τὸ δράμα ἑνὸς ὑπερήφανου λαοῦ, τοῦ κουρδικοῦ, ποὺ ἀγωνίζεται νὰ συγκρατηθεῖ στὶς θέσεις του, ἔχοντας νὰ ἀντιμετωπίσει τὴ θηριωδία ἑνὸς Σαντὰμ Χουσεΐν καὶ ἑνὸς

Ἀττίλα ποὺ σὰν μαινόμενος ταῦρος ἐπιτίθεται μὲ διαθέσεις ποὺ δὲν ἀποκρύπτονται.

Εἶναι πάντως ἐλπιδοφόρο τὸ γεγονός ὅτι πρόσφατα τὸ *Συμβούλιο τῆς Εὐρώπης* μὲ ἀποκαλυπτικὴ Ἔκθεσή του ποὺ δημοσιεύθηκε σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση (Βλ. *«Τὸ Βῆμα»*, 29-3-1992) καταγγέλλει τὶς ἀθλιότητες τῶν σκληρῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων ἐναντίον τῶν Κούρδων, ὄχι μόνον τῶν ἀνταρτῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ. Καὶ ναὶ μέν, ὅπως ἀποκαλύπτει ἡ ἐφημερίδα ποὺ δημοσιεύει τὴν Ἔκθεση, αὐτὴν τὴν ὥρα *«δίνεται μιὰ μεγάλη ὅσο καί "παράδοξη" μάχη γιὰ νά "θαφτεῖ" (ἡ Ἔκθεση). Διότι, προφανῶς, δὲν συμφέρει. Ἀποφασίσθηκε ἔτσι νὰ ὀργανωθεῖ στὴν Τουρκία καὶ δεύτερη ἀποστολή»* μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι τὰ στοιχεῖα ποὺ θὰ συλλέξει θὰ ἀνακουφίσουν κάπως τὴ δύσκολη θέση τῆς «μεγάλης», «φίλης» καὶ «συμμάχου» τοῦ δυτικοῦ κόσμου χώρας. Ὅμως ποιός μπορεῖ ποτὲ νὰ κλείσει τὰ μάτια του ἐμπρὸς στὴ γενοκτονία τῶν κούρδων καὶ στὴν ἀδιστακτοσύνη τῶν τούρκων. Κανείς, ἰδίως ἂν ἔχει διαβάσει ἱστορία... Ἀρκεῖ ἕνα καὶ μόνο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν Ἔκθεση γιὰ νὰ γίνει ἀντιληπτὸ περὶ τίνος πρόκειται: *«Οἱ τουρκικές ἔνοπλες δυνάμεις δολοφονοῦν, ἐπιτίδενται καὶ βομβαρδίζουν χωριὰ καὶ καταυλισμοὺς ἀμάχων, κατηγορεῖται ἡ κυβέρνηση ὅτι ἔχει ἱδρύσει τάγματα θανάτου ποὺ τρομοκρατοῦν, ἀπάγουν καὶ δολοφονοῦν ἀθώους ἀνθρώπους. Πρέπει νὰ δοθοῦν στοιχειώδη πολιτικά, πολιτιστικὰ καὶ γλωσσικὰ δικαιώματα στὴ μεγάλη κουρδικὴ μειονότητα τῆς Τουρκίας»* (Βλ. *«Ἐλεύθερος Τύπος»*, 1-7-1992).

Ἐπιστρέφοντας στὸ Ἰσραὴλ εἶναι ἀνάγκη νὰ τονίσουμε ὅτι καὶ μετὰ τὴ διάσκεψη τῆς Μαδρίτης ἡ κατάσταση πα-

ραμένει ἴδια. Μετὰ τὴν ἐμφάνιση τῆς Ἰντιφάντα 120 Παλαιστίνιοι ἔχουν σκοτωθεῖ ἀπὸ τὶς ἰσραηλινὲς δυνάμεις, ἐνῶ κρατοῦνται στὶς φυλακὲς ὑπὸ ἄθλιες καὶ ἀπάνθρωπες συνθῆκες 25.000 Παλαιστίνιοι μὲ χρήση ἐναντίον τους βασανιστηρίων. Μεταξὺ αὐτῶν 4.000 ἔχουν συλληφθεῖ χωρὶς ἔνταλμα ἢ δικαστικὴ ἀπόφαση. Ἂς σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι τὸ μένος τῶν Ἰσραηλινῶν στρέφεται καὶ κατὰ παντὸς ὁμοφύλου των ποὺ διάκειται εὐμενῶς πρὸς τοὺς παλαιστινίους. Τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ παράδειγμα εἶναι τοῦ ABIE NATHAN ποὺ συνελήφθη τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1991 ὕστερα ἀπὸ συνάντηση ποὺ εἶχε μὲ τὸν Γιάσερ Ἀραφάτ (Βλ. *«Πληροφόρηση»*, Ἰανουάριος 1992).

Δὲν θὰ ἦταν πλήρης ἡ παρατιθέμενη εἰκόνα ἂν δὲν προσθέταμε ἐδῶ τὸ δράμα ποὺ ἐπὶ 70 χρόνια βιώνει ὁ ἑλληνισμὸς στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐπὶ 50 χρόνια στὴ Β. Ἤπειρο καὶ ἐπὶ 20 περίπου χρόνια στὴν Κύπρο. Γιὰ τὴν τύχη τῆς ἑλληνικῆς μειονότητος στὴν Κωνσταντινούπολη ἐμερίμνησε ἡ *Συνθήκη τῆς Λωζάννης*, οἱ σχετικὲς διατάξεις τῆς ὁποίας ἀνετράπησαν ἀπὸ τὴν Τουρκία μὲ ἀνεπίσημο, ἀλλὰ συστηματικὸ τρόπο ποὺ νὰ μὴ προκαλεῖ τὴν ἀγανάκτηση τοῦ πολιτισμένου κόσμου.

Ἔτσι ἡ ἑλληνικὴ μειονότητα τῆς Πόλης, τῆς Ἴμβρου καὶ τῆς Τενέδου, τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, θεσμοὶ πολιτικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ συνδεδεμένοι μὲ τὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων στὴν Τουρκία, ποὺ κάλυπτε ἡ συνθήκη τῆς Λωζάννης σιγά-σιγὰ ἐξαρθρώθηκαν. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τραγικό. Οἱ 150.000 ἕλληνες τῆς Πόλης τοῦ 1923 ἔφθασαν σήμερα τοὺς 4.000 περίπου. Οἱ ὑπόλοιποι ἀπελάθησαν ἢ ἐξαναγκάσθησαν νὰ ἐκπατρισθοῦν ὕστερα ἀπὸ

καταπιέσεις, ἀπειλὲς καὶ διώξεις τῆς τουρκικῆς ἀστυνομίας, ἰδίως μετὰ τὰ εἰδεχθῆ γεγονότα τῆς Πόλης τοῦ ἔτους 1955.

Οἱ βανδαλισμοὶ ἐκεῖνοι ἐσημάδεψαν τὸ μέλλον τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ὡδήγησαν στὸν ἀφανισμό του σ' αὐτὴ τὴν πατροπαράδοτη κοιτίδα του. Οἱ τοῦρκοι δὲν ἐκλήθησαν ποτὲ νὰ δώσουν λόγον οὔτε γιὰ τὴν σὲ βάρος τῶν ἀρμενίων γενοκτονία τοῦ 1915, οὔτε γιὰ τὶς σὲ βάρος τῶν ἑλλήνων καταπιέσεις καὶ τοὺς διωγμούς. Βέβαια πρόσφατα ἡ *Διεθνὴς Ὀργάνωση γιὰ ἀνθρώπινα καὶ μειονοτικὰ δικαιώματα* «*Helsinki Watch*» μὲ ἔκθεσή της ἀποτελούμενη ἐκ 54 σελίδων ἀσχολεῖται μὲ τὴν καταπάτηση τῶν δικαιωμάτων τῶν Ἑλλήνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ἴμβρου καὶ τῆς Τενέδου κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἀπὸ τὸ 1923 μέχρι σήμερα. Ἡ ἔκθεση, μὲ τὶς ἀνατριχιαστικὲς λεπτομέρειες ποὺ παραθέτει κονιορτοποιεῖ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν τούρκων ὅτι τάχα οἱ Ἕλληνες ἀποχώρησαν οἰκειοθελῶς ἀπὸ τὴν Τουρκία καὶ ὅτι «μποροῦν νὰ ἐπιστρέψουν ὅποτε τὸ ἐπιθυμοῦν» (Βλ. ἀνάλυση τῆς Ἐκθέσεως στήν *«Ἐκκλησ. Ἀλήθεια»*, 1-16 Μαΐου 1992).

Θὰ ἐχρειάζετο νὰ ἀφιερώσω μία ἢ περισσότερες ὁμιλίες γιὰ νὰ παραθέσω ἁπλῶς ντοκουμέντα ποὺ ἔχουν δημοσιευθεῖ καὶ ἀποδεικνύουν τὴν μεθοδικὴ ἐφαρμογὴ ἀπὸ τοὺς τούρκους σὲ βάρος τῶν ἑλλήνων τῆς Τουρκίας σχεδίου ἐξοντώσεως μακροπροθέσμου ποὺ ἤδη ἄγεται στὸ τέρμα μετὰ καὶ τὴν ἀναμενόμενη ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν πλήρη καὶ μὲ μαθηματικὴν ἀκρίβειαν -ἐκτὸς θαύματος- ἐξαφάνιση κάθε ἑλληνικοῦ ἴχνους ἀπὸ τὴν Πόλη, ὅπως αὐτὸ ἤδη

ἐπετεύχθη στὴν Ἴμβρο καὶ στὴν Τένεδο. Ἄλλωστε δὲν εἶναι αὐτὸ σήμερα τὸ θέμα μου. Ὡστόσο εἶναι ἀρκετὸ νὰ προσθέσω στὰ ἤδη λεχθέντα, ὅτι ἡ περίπτωση τοῦ ἐξολοθρευθέντος Ἑλληνισμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς ἀποδόσεως τῶν λαμβανομένων καταπιεστικῶν μέτρων σὲ βάρος τῶν μειονοτήτων καὶ τῆς ἀδυναμίας ὄχι μόνον αὐτῶν ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς διεθνοῦς κοινότητος νὰ ἐπιβάλει τὸν νόμον τοῦ δικαίου καὶ νὰ προστατεύσει ἀποτελεσματικὰ τοὺς ἀπειλουμένους μειονοτικοὺς πληθυσμούς. Καὶ δὲν πρόκειται βέβαια μόνον γιὰ πολεμικὴ καὶ βίαιη δράση ἐναντίον των, ὅπως συμβαίνει σήμερα μὲ τοὺς κούρδους. Πρόκειται καὶ γιὰ ἄλλες φοβερὲς καὶ ἀνεπαίσθητες στὴ διεθνῆ κοινὴ γνώμη καταπιέσεις τοῦ φρονήματος, τῶν ἀστικῶν δικαιωμάτων, τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν, τῶν διακρίσεων, τῶν ἐκπαιδευτικῶν νόμων, τοῦ περιορισμοῦ τοῦ δικαιώματος τοῦ συνεταιρίζεσθαι, τὸν οἰκονομικὸ ἀποκλεισμὸ κ.ἄ. ποὺ ὅλα μαζὶ κατευθύνουν τὰ μέλη τῆς μειονότητος στὴν σταδιακὴ ἐξαθλίωση, στὴν ἀποθάρρυνση καὶ στὴν παραίτηση ἀπὸ κάθε προσπάθεια ἀναδιάταξης καὶ ἐπιβίωσης. Ἐξ αἰτίας τῶν μέτρων αὐτῶν οἱ νέοι ἕλληνες τῶν οἰκογενειῶν τῆς Πόλης, προσανατολίζονται στὴ μετανάστευση καὶ ἔτσι σὲ λίγο εἶναι ζήτημα ἂν θὰ ὑπάρχουν στὴν Πόλη μερικὲς δεκάδες ἕλληνες, ἐκτὸς κάποιου θαύματος ἢ κάποιας μεταστροφῆς τῶν πραγμάτων.

Καθ' ὅσον ἀφορᾶ στὴ βορειοηπειρωτικὴ μειονότητα εἶναι γνωστοὶ οἱ διωγμοὶ τοὺς ὁποίους ὑπέστη ἀπὸ τὰ ἀλβανικὰ κομμουνιστικὰ καθεστῶτα Χότζια καὶ Ἀλία, ἐνῶ καὶ σήμερα οἱ ἀλβανοὶ κρατοῦντες ἐξακολουθοῦν νὰ

διάκεινται δυσμενῶς πρὸς πᾶν ὅ,τι ἐνθυμίζει Ἑλλάδα. Ἀρκεῖ νὰ ὑπομνησθεῖ ἐδῶ ὁ πρόσφατος ἀποκλεισμὸς ἐκ τῶν ἐκλογῶν τοῦ κόμματος τῆς «*Ὁμόνοιας*» ποὺ ἐξέφραζε τὴν ἑλληνικὴ μειονότητα. Οἱ διώξεις τῆς ὁποίας πέρασαν μέσα ἀπὸ βίαιες μετακινήσεις πληθυσμῶν πρὸς ἀλλοίωση τοῦ δημογραφικοῦ τοπίου, στέρηση τῆς δυνατότητος διδασκαλίας καὶ ὁμιλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, παντελὴ στέρηση τοῦ δικαιώματος τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας κ.λπ. Περὶ ὅλων αὐτῶν γνωρίζει ὁ ἑλληνικὸς λαὸς χάρις στὶς ἄοκνες προσπάθειες τοῦ γενναίου Ἱεράρχου Μητροπολίτου Δρυϊνουπόλεως Σεβαστιανοῦ, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀπὸ τοὺς ἐλαχίστους πού, ὅταν ὅλοι σιωποῦσαν, αὐτὸς κατήγγειλε τὰ δεινὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀλβανίας σὲ πανεθνικὸ καὶ διεθνὲς ἐπίπεδο.

Καὶ στὴν Κύπρο οἱ ἑλληνικοὶ θύλακες στὰ κατεχόμενα ἐδάφη δοκιμάζουν τὴ βία καὶ τὴ στέρηση.

Τὴν ἴδια τύχη εἶχαν οἱ ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ ποὺ παρέμειναν στὸ ἔδαφος τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς δημοκρατίας τῶν Σκοπίων μετὰ τὸν Β΄ παγκόσμιο πόλεμο. Βούλγαροι καὶ Τιτοϊκοὶ ἐφήρμοσαν σχέδιο ἀφελληνισμοῦ των μὲ διώξεις, μετακινήσεις, ἐκβιασμοὺς καὶ τρομοκρατίαν. Δυστυχῶς δὲ τὰ δεινὰ αὐτὰ δὲν παρηκολούθησε καὶ δὲν ἀντέδρασε ὅσο ἔπρεπε ἡ ἑλληνικὴ διπλωματία ἀφήσασα εἰς τὴν τύχην των χιλιάδες ἑλλήνων Σαρακατσαναίων, ποὺ μόλις σήμερα πληροφορούμεθα ὅτι ἀνέρχονται σὲ 150.000 στὴ Βουλγαρία καὶ σὲ 100.000 περίπου στὰ Σκόπια. Ὅταν τῶν πληθυσμῶν αὐτῶν οἱ ἀρχὲς τοὺς ἄλλαζαν τὰ ὀνόματα, τοὺς φυλάκιζαν, τοὺς ἐξόριζαν, τοὺς ἀνάγκαζαν νὰ παύσουν νὰ πιστεύουν ὅτι εἶναι ἕλληνες, κανεὶς δὲν

διεμαρτυρήθη. Καὶ συνιστᾶ παγκόσμιον αἶσχος ἡ γενοκτονία αὐτή, γιὰ τὴν ὁποίαν μεγάλη εὐθύνη φέρουν ὅλες οἱ μεταπολεμικὲς ἑλληνικὲς κυβερνήσεις.

2. *Θρησκευτικὲς μειονότητες.*

Ἡ περίπτωση τῶν θρησκευτικῶν μειονοτήτων ποὺ καταπιέζονται ἕνεκα τῆς ἰδιότητός των αὐτῆς εἶναι συνήθης. Τὸ φαινόμενο ἐπικεντρώνεται κατὰ βάσιν *στὴν καταφορὰ τῶν ἰσλαμιστῶν ἐναντίον τῶν χριστιανῶν*, χωρὶς βέβαια νὰ ἀποκλείονται καὶ περιπτώσεις ὅπως στὴν Οὐκρανία π.χ. τὴν Τρανσυλβανία, τὴν Τσεχοσλοβακία καὶ τήν Κροατία, ὅπου οἱ Οὐνίτες καὶ οἱ ΡΚαθολικοὶ καταδιώκουν τοὺς Ὀρθοδόξους. Τὴν προσοχὴ ἐν τούτοις συγκεντρώνει σήμερα ἡ ἔκρηξη τοῦ ἰσλαμικοῦ φανατισμοῦ, ποὺ καθιστᾶ δύσκολη τὴ ζωὴ τῶν χριστιανῶν, ποὺ ζοῦν ὡς θρησκευτικὲς μειονότητες στὶς παραδοσιακὰ ἰσλαμικὲς χῶρες.

Σὲ ὡρισμένες χῶρες, ὅπως π.χ. στὸ Ἰράκ, οἱ μουσουλμάνοι θεωροῦν τοὺς χριστιανοὺς ὡς πράκτορες τῆς Δύσης καὶ ὅπως γράφει ὁ γαλλικός «Figaro» οἱ χριστιανοὶ ἀντιμετωπίζουν καθημερινὰ τὴν ἐχθρικὴ στάση καὶ τοῦ κράτους καὶ τῶν μουσουλμάνων πολιτῶν τῆς χώρας αὐτῆς. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὸ Ἰράν, ὅπου κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ πολέμου μὲ τὸ Ἰρὰκ οἱ συλλαμβανόμενοι αἰχμάλωτοι ἐὰν ἦσαν χριστιανοὶ τοῦ Ἰράκ, ὑπεβάλλοντο σὲ μαρτύρια καὶ ἐξευτελισμούς, ἐνῶ οἱ μουσουλμάνοι αἰχμάλωτοι ἐτύγχαναν ἠπιοτέρας μεταχειρίσεως (Βλ. *«Ἀναγνώστη»*, 2-7-1991).

Τὰ πολεμικὰ γεγονότα στὸ Ἰρὰκ ἀνάγκασαν χιλιάδες χριστιανῶν νὰ ἐκπατρισθοῦν καὶ νὰ ζητήσουν ἄσυλον ἀλλοῦ. Ὁ χαλδαῖος Πατριάρχης στὴ Βαγδάτη κατήγγει-

λε: *«Ὁ κόσμος ὅλος συγκινήθηκε ἀπὸ τὸ δράμα τῶν Κούρδων. Ὅμως κανεὶς δὲν μίλησε γιὰ τὴν ὕπαρξη πέντε προσφυγικῶν στρατοπέδων στὴ Συρία καὶ στὴν Τουρκία ὅπου κατέφυγαν 15.000 χριστιανοὶ διωκόμενοι ἀπὸ τὴν πατρίδα τους, τὸ Ἰράκ»* (Βλ. *«Καθολική»*, 23-7-1991). Στὴ Σαουδικὴ Ἀραβία μισὸ ἑκατομμύριο χριστιανῶν δὲν ἔχουν δικαίωμα τόπου λατρείας. Κάθε ξένος, μὴ μωαμεθανός, δὲν εἶναι εὐπρόσδεκτος ἐκεῖ, ἂν καὶ οἱ μεγάλες ἐπιχειρήσεις καὶ βιομηχανίες χρησιμοποιοῦν ἑκατοντάδες ξένους ἐργάτες καὶ τεχνικούς. Ἡ ἰσλαμικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μεδίνας ἀπροκάλυπτα διακηρύσσει: *«Ὅλο τὸ βασίλειο τῆς Σαουδικῆς Ἀραβίας ἀποτελεῖ ἕνα καὶ μόνο μουσουλμανικὸ τέμενος, ὅπου δὲν μποροῦν νὰ συνυπάρχουν δύο θρησκεῖες»* (*«Καθολική»*, 19-7-1988). Ἔτσι ἀπαγορεύεται σὲ ὁποιοδήποτε ἄλλο, πλὴν τοῦ μουσουλμανισμοῦ, θρήσκευμα νὰ διαθέτει ναοὺς καὶ τόπους λατρείας στὴ χώρα αὐτή, θρησκευτικοὶ δὲ λειτουργοὶ ἄλλων θρησκειῶν ἐκδιώκονται ἀσυστόλως, ἐνῶ ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς ἡ εἰσαγωγὴ στὴ χώρα θρησκευτικῶν βιβλίων καὶ εἰκόνων. Ὁ σχετικὸς νόμος ἀπαγορεύει τὴν εἰσαγωγὴ τῶν ἀλκοολούχων ποτῶν, τῶν πορνογραφικῶν περιοδικῶν καὶ τῶν χριστιανικῶν εἰκόνων!!! Καὶ εὐλόγως οἱ χριστιανοὶ διερωτῶνται: γιατί στὶς χριστιανικὲς χῶρες ὑπάρχει γιὰ τοὺς μουσουλμάνους θρησκευτικὴ ἐλευθερία τὴν ὁποίαν οἱ μουσουλμάνοι στεροῦν ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς τῶν χωρῶν τους; Στὸ Πακιστάν, χώρα κατὰ τὸ 97% μουσουλμανική, οἱ ὀλίγοι χριστιανοὶ ἐκφράζουν μεγάλες ἀνησυχίες διότι ἀπὸ πέρσι εἰσήχθη ἡ μουσουλμανικὴ «Σαρία» δηλ. ὁ ἰσλαμικὸς νόμος ὡς κρατικὸς νόμος τῆς χώρας.

Ἐξ ἄλλου στὴν Αἴγυπτο ἡ *Διεθνὴς Ἕνωση Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων* καταγγέλλει ὅτι τὸ καθεστὼς Μουμπάρακ ἔχει ἐξαπολύσει διωγμὸ ἐναντίον τῶν χριστιανῶν. Οἱ χριστιανοὶ στὴν Αἴγυπτο, ποὺ εἶναι Κόπτες, ἀπαγορεύεται νὰ κατέχουν ὑψηλὲς θέσεις στὸν κρατικὸ μηχανισμό, στὸ στρατὸ καὶ στὴν ἀστυνομία, ἐνῶ ἀναφέρονται ἐπώνυμες περιπτώσεις αἰγυπτίων χριστιανῶν ποὺ συνελήφθησαν καὶ ὑπεβλήθησαν σὲ βασανιστήρια γιὰ νὰ ἀπαρνηθοῦν τὸν Χριστιανισμό. Ὁ δὲ *Αἰγυπτιακὸς Ὀργανισμὸς Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων* καταγγέλλει ὅτι μὲ βάση τὸ νόμο «περὶ ἀπειλῆς τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος μὲ πράξεις ἐναντίον τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ», χριστιανοὶ συλλαμβάνονται καὶ ὑποβάλλονται σὲ βασανιστήρια μὲ ἠλεκτροσὸκ στὰ γεννητικά τους ὄργανα, σβύσιμο τσιγάρων πάνω σὲ εὐαίσθητα σημεῖα, βγάλσιμο νυχιῶν, δοντιῶν κ.λπ. (Βλ. «*NEWSLETTER Ἐποπτείας*», Σεπτέμβριος 1991). Καὶ ἐνῶ δύο μόνο φορὲς τὸ χρόνο -Χριστούγεννα καὶ Πάσχα- γίνονται ὀλιγόλεπτες τηλεοπτικὲς ἀναφορὲς στὶς χριστιανικὲς αὐτὲς γιορτές, ταυτόχρονα τὶς ἴδιες αὐτὲς μέρες ἄλλες ἐκπομπὲς ὀργιάζουν κυριολεκτικὰ στὴν προπαγάνδα ἐναντίον τῶν χριστιανῶν (Βλ. «*NEWSLETTER Ἐποπτείας*», Ἀπρίλιος 1992). Γι' αὐτὸ καὶ ἔχει ἐπιβληθεῖ κλῖμα φοβίας, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποίου σὲ ὡρισμένες περιπτώσεις δικῶν σὲ βάρος χριστιανῶν δὲν ἀνευρίσκονται δικηγόροι πρόθυμοι νὰ τοὺς ὑπερασπισθοῦν (Βλ. «*Πληροφόρηση*», Ὀκτώβριος 1991).

Στὸ Ἰσλάμ, ὡς γνωστόν, τὸ κράτος ταυτίζεται μὲ τὴ θρησκεία. Ἡ θεοκρατικὴ αὐτὴ ἀντίληψη ἰσχυροποιεῖται καὶ ἀπὸ τὴν τάση τοῦ ἀραβικοῦ ἐθνικισμοῦ, ποὺ ἐκφράζεται μέσα ἀπὸ τὴ θρησκεία. Στὰ συντάγματα τῶν ἰσλαμικῶν

χωρῶν τὰ κράτη ἀναγνωρίζουν δικαιώματα στὶς διάφορες μειονότητες, ὅμως στὴν πράξη τὰ καταπατοῦν βάναυσα. Πάντως τὴ σχετικὴ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων διακήρυξη τοῦ ΟΗΕ τὴν ἔχουν προσυπογράψει 22 ἰσλαμικὰ κράτη, τὰ ὁποῖα συντονίζονται στὸν ἀγῶνα νὰ ἰσχυροποιήσουν τὴ διεθνὴ μουσουλμανικὴ κοινότητα καὶ νὰ ἀνατρέψουν τὶς τάσεις πρὸς ἐκσυγχρονισμὸ τοῦ ἰσλάμ. Αὐτὸ ἔχει ἐπίδραση στὴν ἔμπρακτη ἐφαρμογὴ τῆς συνταγματικῆς ἀρχῆς ποὺ ρητὰ ὡστόσο διακηρύσσεται στὰ συντάγματα τῶν κρατῶν αὐτῶν, ὡς πρὸς τοὺς χριστιανοὺς πολίτες τους. Ἡ ὑποχρεωτικὴ διδασκαλία τοῦ Κορανίου τόσο πρὸς τοὺς μουσουλμάνους ὅσο καὶ πρὸς τοὺς χριστιανοὺς μὲ τὴν αἰτιολογία τῆς ἐκμάθησης μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς ἀραβικῆς γλώσσης εἶναι ἐνδεικτικὸ σημεῖο τῆς κυριαρχικῆς ἐπιβολῆς τοῦ ἰσλαμικοῦ κράτους πάνω στοὺς χριστιανούς (Βλ. Δημ. Σαλάχα: *«Οἱ χριστιανοὶ στὰ ἀραβικὰ μουσουλμανικὰ κράτη»*, στὸ περιοδικὸ *«Ἐωθινὸ φῶς»*, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1989).

Σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ τώρα πάλι τὴν ἑλληνικὴ μειονότητα τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Ἀλβανίας τὰ πράγματα εἶναι γνωστά. Οἱ δύο αὐτὲς χῶρες ἐξακολουθοῦν καὶ σήμερα ἀκόμη νὰ καταπιέζουν τοὺς ἑλληνικοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμούς των. Στὴν ἔκθεση τῆς *Διεθνοῦς Χριστιανικῆς Ἀλληλεγγύης* ποὺ δημοσιεύθηκε στὴ Βιέννη τὸν Ἰούνιο τοῦ 1992 καταγγέλλονται ἡ Τουρκία καὶ ἡ Ἀλβανία, ἀνάμεσα σὲ ἕνα μεγάλο πλῆθος κρατῶν ὅπως π.χ. ἡ Βραζιλία, τὸ Ἔλ Σαλβαδόρ, ὁ Λίβανος, τὸ Ἰράν, ἡ Κολομβία, ἡ Κίνα, ἡ Βόρειος Κορέα, τὸ Περού, ἡ Ρουμανία, τὸ Σουδάν, ἡ Οὐκρανία, τὸ Βιετνάμ, τὸ Ἰρὰκ κ.λπ. ὅτι σ' αὐτές *«μονα-*

στήρια ἔκλεισαν ἀπὸ τὸ κράτος, βιβλία γιὰ τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν αὐστηρῶς ἀπαγορεύθηκαν. Ὅποιος βρεθεῖ νὰ ἔχει στὴν κατοχή του ἕνα τέτοιο βιβλίο ἀπειλεῖται μὲ ἰσόβια κάθειρξη. Οἱ περισσότεροι χριστιανοὶ ἀνήκουν στὴν εὔπορη μεσαία τάξη καὶ ἐργάζονται ὡς κουρεῖς, κοσμηματοπῶλες, ὀπωροπῶλες καὶ ράφτες. Λόγῳ τῆς καλῆς οἰκονομικῆς τους κατάστασης συχνὰ πέφτουν θύματα ἐπιθέσεων». Γιὰ νὰ καταλάβει κανεὶς θέση δημοσίου ὑπαλλήλου πρέπει νὰ ἐξισλαμισθεῖ.

Εἰδικότερα στὴν Ἀλβανία οἱ χριστιανοὶ καὶ μάλιστα οἱ Ἕλληνες ἦσαν καὶ εἶναι οἱ πιὸ καταπιεσμένοι. Γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1991 μπόρεσαν οἱ χριστιανοὶ νὰ ἑορτάσουν δημόσια τὸ Πάσχα. Ἀλλὰ καὶ σήμερα ἡ κατάσταση δὲν εἶναι σὲ παραδεκτὸ σημεῖο. Ἀρκεῖ νὰ λεχθεῖ ὅτι τοὺς κατὰ μῆνα Ἰούνιο ἐκλεγέντας ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο 3 Ἕλληνες Μητροπολίτες ποὺ πρόκειται νὰ ἐπανδρώσουν τὶς κενὲς Μητροπολιτικὲς ἕδρες τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας, τὸ καθεστὼς Μπερίσα ἀρνεῖται νὰ τοὺς δεχθεῖ καὶ ἀναγνωρίσει τοὐλάχιστον μέχρι τῆς ὥρας ποὺ γράφονται αὐτὲς οἱ γραμμές. Μόνον τὴν ἐκλογὴ καὶ τοποθέτηση τοῦ νέου Ἀρχιεπισκόπου Τιράνων Ἀναστασίου ἀνεγνώρισε, ἀλλὰ ἔσπευσε, ὑπὸ τήν πίεση ἐξτρεμιστῶν ἐθνικιστῶν νὰ ἀπειλήσει ὅτι πρόκειται γιά «προσωρινὴ κατάσταση».

Βορειοηπειρῶτες, Πόντιοι, Ρωμηοί, ὅλοι Ἕλληνες θύματα τοῦ ἰσλαμικοῦ καὶ δὴ τοῦ τουρκικοῦ φανατισμοῦ ἐπλήρωσαν καὶ πληρώνουν ἀκριβὰ τὴν ἰδιότητά τους αὐτή. Ἐνῶ παράλληλα ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν στὴ Συρία, στὴν Ἰορδανία, στὸ Λίβανο, στὴν Παλαιστίνη καὶ στὸ

Ἰσραὴλ γνωστοὶ ὡς «RUM ORTHODOX» ποὺ κατὰ κοινὴ παραδοχὴ εἶναι Ἕλληνες καταγόμενοι ἀπὸ Ἕλληνες τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Ἡ καταπίεση τῶν Ἑλλήνων χριστιανῶν στὴν Τουρκία ἀναφαίνεται ἔκδηλη μετὰ κυρίως τὴ Μικρασιατικὴ τραγωδία. Ἡ ἐν αἰχμαλωσίᾳ διατελοῦσα Μεγάλη Ἐκκλησία, τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ἔγινε καὶ γίνεται δέκτης τῆς τουρκικῆς αὐθαιρεσίας, ποὺ φθάνει νὰ ἐλέγχει, μὲ νόμον τοῦ 1927, τὸ πρόσωπο ποὺ πρόκειται ἑκάστοτε νὰ ἀναδειχθεῖ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Τὸ κλείσιμο ἐξ ἄλλου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης καὶ ἡ ἐπιβολὴ περιοριστικῶν μέτρων στὴν ἐγκατάσταση νέων, ἐκτὸς τῆς Τουρκίας προερχομένων, στελεχῶν τοῦ Πατριαρχείου ἀποβλέπουν στὴ συρρίκνωσή του μέχρι τελικοῦ ἀφανισμοῦ.

Δὲν διστάζω νὰ ἀναφερθῶ καὶ σὲ ὡρισμένες ἀμελητέες ὁπωσδήποτε θρησκευτικὲς μειονότητες στὴν πατρίδα μας, ὅπως εἶναι π.χ. οἱ Εὐαγγελικοί, οἱ Πεντηκοστιανοί, οἱ τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν, οἱ Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ κ.ἄ. οἱ ὁποῖοι διασύρουν συχνὰ τὴ χώρα μας στὰ διεθνῆ FORUM κατηγορώντας την γιὰ παραβίαση σὲ βάρος των τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων. Δὲν πρόκειται βέβαια γιὰ κάτι τέτοιο. Πρόκειται ἀντιθέτως γιὰ τὴ θρασεῖα, ἀπὸ μέρους τῶν μειονοτήτων αὐτῶν, καὶ ἀπροκάλυπτη ἄσκηση προσηλυτισμοῦ μὲ ἀθέμιτα καὶ παράνομα μέσα σὲ βάρος τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν τῆς χώρας μας καὶ ποὺ κάθε ἀντίδραση τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν ἐναντίον τῆς τακτικῆς αὐτῆς παρουσιάζεται ὡς παρεμβολὴ δῆθεν ἐμποδίων στὴν ἐλεύθερη ἄσκηση τῆς λατρείας τῶν αἱρέσεών τους. Μόνον ὅσοι δὲν γνωρίζουν διόλου τὸν ἑλληνικὸ

χῶρο καὶ τὶς συνθῆκες ἐλευθερίας ποὺ ἐπικρατοῦν σ' αὐτὸν μποροῦν νὰ πιστεύσουν ὅτι εἶναι καὶ ἡ Ἑλλάδα χώρα ποὺ καταπνίγει τὶς θρησκευτικὲς μειονότητες!

Οἱ διεθνεῖς ὀργανισμοὶ ἀγωνίζονται νὰ περιφρουρήσουν τὰ δικαιώματα τῶν μειονοτήτων μὲ κανόνες δικαίου γενικῆς ἰσχύος. Πιὸ πρόσφατη εἶναι ἡ *Χάρτα τῶν Παρισίων* ποὺ ἐκυρώθη τὸν Νοέμβριο τοῦ 1990 καὶ ἀναφέρεται εἰδικὰ στὰ δικαιώματα τῶν μειονοτήτων. Παράλληλα καὶ ἡ ἑνωμένη Εὐρώπη, ποὺ ζεῖ ἔντονα τὸ δράμα τῶν ἐθνοτήτων ποὺ ἀλληλοσπαράσσονται, στὴ *Διάσκεψη τῆς Γενεύης* τὸν Ἰούλιο τοῦ 1991 ποὺ ἡ σύγκλησή της προεβλέπετο ἀπὸ τὴν Χάρτα τῶν Παρισίων, ἔδωσε ἔμφαση στὶς ἐγγυήσεις ποὺ πρέπει νὰ δοθοῦν προκειμένου νὰ τηρηθοῦν οἱ διατάξεις τῆς Χάρτας. Ἡ Ἁγ. Ἕδρα ποὺ ἐκπροσωπεῖται στοὺς διεθνεῖς ὀργανισμοὺς ἐτόνισεν, ἐξ ἀφορμῆς τῶν γεγονότων τῆς Γιουγκοσλαβίας, ὅτι οἱ ἀρχὲς τῆς τελικῆς Πράξεως τοῦ Ἑλσίνκι ἐπιβάλλεται νὰ ἰσχύσουν ὥστε νὰ ἀναζητηθοῦν δίκαιες λύσεις τῶν προβλημάτων τῶν διαφόρων ἐθνοτήτων καὶ ὄχι ἄδικες σὲ βάρος τῶν μειονοτήτων. *«Τὸ πρόβλημα τῶν ἐθνικῶν μειονοτήτων* -εἶπεν ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Βατικανοῦ- *δὲν εἶναι νέο στὴν ἱστορία τῆς Εὐρώπης. Ἐσημάδεψε μὲ τρόπο ὀδυνηρὸ τὴ ζωὴ τῶν περασμένων γενεῶν. Τὴν ἐπομένην τῶν γεγονότων τοῦ 1989 ποὺ εἶδαν τοὺς λαοὺς νὰ ἐλπίζουν ἐκ νέου, στὴ ζωὴ καὶ στὴν ἀλήθεια, καὶ ποὺ ἄρχισε ἡ οἰκοδόμηση τῶν ἀληθινῶν ὅρων τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἡ συνάντηση αὐτὴ ποὺ ἔχει ὡς ἀντικείμενο τὶς μειονότητες εἶναι σημεῖο*

τῆς θελήσεως ὅλων τῶν κρατῶν ποὺ ἐκπροσωποῦνται ἐδῶ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ πρόβλημα μὲ ἕνα νέο τρόπο ἐμπνεόμενα ἀπὸ ὅλες τὶς ἀξίες ποὺ βρίσκονται στὴ βάση τῆς σύγχρονης κοινωνίας». Καὶ συνέχισε: *«Ἡ Χάρτα τῶν Παρισίων θέτει τρεῖς θετικὲς ἀρχές: ἡ πρώτη εἶναι ἡ ἀναγνώριση τῆς πολύτιμης συμβολῆς τῶν ἐθνικῶν μειονοτήτων, ἡ δεύτερη εἶναι ἡ ἰδέα ὅτι οἱ φιλικὲς σχέσεις μεταξὺ τῶν κρατῶν βασίζονται στὸν σεβασμὸ τῶν διαφόρων πλευρῶν τῆς ἰδιαιτερότητος τῶν ἐθνικῶν μειονοτήτων καὶ ἡ τρίτη συνίσταται στὴν ἀναγνώριση ὅτι ἡ ἐπίλυση τῶν προβλημάτων βρίσκεται μέσα σ' ἕνα δημοκρατικὸ πλαίσιο».* («L'Osservatore Romano», 30-7-1991).

Ἄλλο βέβαια ὅτι τὸ ἴδιο τὸ Βατικανὸ καταγγέλλεται ἀπὸ ἐπίσημα ὀρθόδοξα χείλη ὅτι, ἀντιθέτως πρὸς ὅσα φέρεται νὰ λέγει, πρωτοστατεῖ στὶς ἐναντίον τῶν ὀρθοδόξων μειονοτήτων στὰ Βαλκάνια διακρίσεις, μεθοδεύοντας εἴτε τὴν ἰδική τους διείσδυση (π.χ. Σκόπια, Βουλγαρία), εἴτε τὴν ἰσλαμικὴ κυριαρχία (π.χ. Βοσνία-Ἑρζεγοβίνη).

Ἡ Ὀρθοδοξία ἔχει ἐπίσης ἐπιστρατευθεῖ προστατευτικὰ γιὰ τὶς ὀρθόδοξες μειονότητες ποὺ ὑποφέρουν. Ἐνδεικτικὸ εἶναι τὸ μήνυμα τῶν ὀρθοδόξων Προκαθημένων ποὺ ἀπηύθυναν ἀπὸ τὸ Φανάρι τὴν 15-3-1992. Σ' αὐτὸ καταγγέλλουν τὶς σὲ βάρος τῶν ὀρθοδόξων μεθοδεύσεις τοῦ Βατικανοῦ καὶ τῆς Οὐνίας ποὺ ἔχουν ἐπιφέρει *«βαρύτατον καὶ δυσίατον πλῆγμα»* εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἑνώσεως. Ἐπίσης καταδικάζουν τὶς ἄλλες θρησκευτικὲς ὁμολογίες ποὺ ἔχουν καὶ αὐτὲς ἐκστρατεύσει ἐναντίον ὀρθοδόξων στόχων. Καὶ ἀναφέρονται *«εἰς τὴν ἀδελφοκτόνον σύγκρουσιν τῶν Σέρβων καὶ τῶν Κροατῶν»* ἐφιστώντας τὴν προσοχὴ τῆς ΡΚα-

θολικῆς ἡγεσίας *«προκειμένου νὰ ἀποτραπεῖ ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος διὰ πολιτικοὺς καὶ ἐθνικοὺς λόγους»*.

Τὸ σερβικὸ Πατριαρχεῖο ἔχει κατ' ἐπανάληψιν καταγγείλλει τὸν θρησκευτικὸ χαρακτῆρα τοῦ πολέμου μεταξὺ σέρβων καὶ κροατῶν. Ὁ δὲ Σέρβος Μητροπολίτης Νόβι-Σὰντ Εἰρηναῖος σὲ δηλώσεις του ἀπεκάλυψε ὅτι στὴ Βοσνία ὑπάρχει συμμαχία Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ μουσουλμάνων, ἐνῶ στὶς ΡΚαθολικὲς ἐνορίες τοῦ Ζάγκρεμπ γίνονται βίαιες βαπτίσεις παιδιῶν ὀρθοδόξων οἰκογενειῶν. Ἀπὸ δὲ τὴν Κροατία ἔχουν φυγαδευθεῖ οἱ περισσότεροι ὀρθόδοξοι Ἐπίσκοποι διότι ὑπάρχει φόβος νὰ συλληφθοῦν καὶ νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ ἀνταλλαγές (Βλ. *«Καθημερινή»*, 23-6-1992). Ὁ ἴδιος Μητροπολίτης ἐδήλωσεν ὅτι *«ἡ Ἐκκλησία ὡς μητέρα ὅλων τῶν Σέρβων μεριμνᾶ εἰδικότερα σήμερα γιὰ τοὺς ὀρθοδόξους οἱ ὁποῖοι τείνουν νὰ ἐγκλωβισθοῦν στὰ νέα καὶ ἀπολύτως ἐχθρικὰ πρὸς αὐτοὺς κράτη τῆς πρώην Γιουγκοσλαβίας… διαμαρτύρεται ὄχι μόνον γιὰ τὴ συμπεριφορὰ τοῦ καθεστῶτος Μιλόσεβιτς ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ ὅσα ὑφίστανται οἱ Σέρβοι στὶς πρώην Ὁμόσπονδες Δημοκρατίες τῆς Γιουγκοσλαβίας καὶ τὰ ὁποῖα ὁ διεθνὴς Τύπος ἐπιμελῶς ἀποκρύπτει»* (*«NEWSLETTER Ἐποπτείας»*, Ἰούνιος 1992). Σὲ παρεμφερεῖς δηλώσεις ἔχουν προέλθει καὶ πολλοὶ ἄλλοι Προκαθήμενοι ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ὅπως τῆς Ρωσίας, τῆς Τσεχοσλοβακίας, τῆς Ρουμανίας κ.λπ. προασπίζοντες τὰ δικαιώματα τῶν ὀρθοδόξων ὅπου αὐτοὶ εἶναι μειονότητες. Καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἔχει ὑψώσει φωνὴν ὑπεράσπισης τῶν δικαίων τῶν θρησκευτικῶν κυρίως μειονοτήτων. Στὸ πρόσωπο δὲ ἰδίως τοῦ Μητροπολίτου Σεβαστια-

νοῦ καὶ ἐλαχίστων ἄλλων Ἱεραρχῶν διεσώθη τὸ κῦρος καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια τῆς Ἐκκλησίας μας, ποὺ ἀπέδειξε γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ὅτι διαθέτει εὐαισθησίες γιὰ ἀγῶνες καὶ θυσίες, ὑπὲρ ἀξιῶν, ἀρχῶν καὶ ἰδεωδῶν.

Τέλος ὀφείλω νὰ μνημονεύσω ὄχι μόνον τοῦ ἀγγλικανοῦ νοτιοαφρικανοῦ Ἐπισκόπου Ντέσμοντ Τούτου ποὺ προασπίζεται τὶς ἐλευθερίες τῶν μαύρων, οὔτε τοῦ Βραζιλιάνου Ἐπισκόπου Χέρντερ Καμάρα ποὺ ἡγεῖται τῆς ἐκστρατείας ἐναντίον τῆς «μαύρης Μαφίας» τῶν πλουσίων γαιοκτημόνων κατὰ τῶν πτωχῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἄγγλου Σαλβαδοριανοῦ Ἐπισκόπου Ρομέρο ποὺ δολοφονήθηκε ἐμπρὸς στὴν Ἁγία Τράπεζα, καὶ τοῦ πολωνοῦ ἱερέως Γιέρζο Ποπιελοῦτσκο ποὺ θυσιάσθηκε ὑπηρετώντας τὰ πανανθρώπινα ἰδεώδη τῆς ἐλευθερίας, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀδελφότητος τῶν λαῶν. Βέβαια σὲ σχέση μὲ τὸν ἰσλαμισμὸ ἡ Ὀρθοδοξία δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ διαμαρτυρηθεῖ. Τὰ 4 παλαίφατα Πατριαρχεῖα της τὸ Οἰκουμενικό, τὸ Ἀλεξανδρείας, τὸ Ἀντιοχείας καὶ τὸ Ἱεροσολύμων ζοῦν μέσα σὲ χῶρες ἰσλαμικές. Κάθε διαμαρτυρία θὰ ἐσήμαινε τὴν ὁριστικὴ ἐκδίωξή των ἀπὸ τὶς χῶρες αὐτές. Ὡστόσον τόσο τὸ Βατικανὸ ὅσο καὶ ἡ Ὀρθοδοξία προτιμοῦν τὸ Διάλογο μὲ τὸ Ἰσλάμ. Καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ γίνονται καλὰ βήματα σὲ ἀμοιβαία προσπάθεια ἀλληλοκατανοήσεως καὶ ἀνοχῆς, ὥστε νὰ ἐξασφαλισθοῦν καλύτερες συνθῆκες ζωῆς γιὰ τοὺς χριστιανοὺς ποὺ ὑποφέρουν στὶς ἰσλαμικὲς χῶρες.

Οἱ διάφορες μειονότητες σήμερα δοκιμάζονται. Ἐθνικὲς ἢ θρησκευτικὲς εὑρίσκονται συχνὰ στὸ στόχαστρο τοῦ ἰσχυ-

ροῦ ποὺ τὶς καταπιέζει. Ἡ ἐχθρότης ποὺ ἐξάπτει ὁ ἐθνικισμὸς καὶ ὁ φανατισμὸς ποὺ ἐκτρέφουν τὰ θρησκευτικὰ πάθη εἶναι οἱ χειρότεροι σύμβουλοι γιὰ τὴν εἰρήνη. Διεθνεῖς ὀργανισμοὶ καὶ Ἐκκλησίες ἀγωνίζονται νὰ ἐξασφαλίσουν ἀνθρώπινα δικαιώματα στὶς μειονότητες. Τὸ παρελθόν, ἐπιδιώκεται νὰ ξεχασθεῖ. Ἔτσι ἀποτρόπαια ἐγκλήματα ποὺ συνέβησαν στὸν αἰῶνα μας καλύπτονται χάριν σκοπιμοτήτων. Ἀλλ' ἡ ἱστορία δὲν κρύβεται. Μὲ ὁδηγὸ τὴν ἱστορικὴ μνήμη καὶ μὲ ἀταλάντευτη θέληση πρέπει νὰ θεμελιώσουμε μιὰ ὄντως νέα τάξη πραγμάτων βασιζόμενη ἐπάνω στὶς χριστιανικὲς ἀρχὲς τῆς ἀγάπης, τῆς ἀλληλεγγύης, τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς κατανόησης. Ἡ ἑνωμένη Εὐρώπη καὶ ὁ κόσμος ὅλος πρέπει νὰ ὑποδεχθοῦν τὴ νέα χιλιετία μὲ ἐλπίδα, εἰρήνη καὶ ἀληθινὴ πρόοδο. Ἂς ἀγωνισθοῦμε ἕκαστος ἀπὸ τὴ θέση του προκειμένου νὰ παγιωθεῖ τὸ ἀπαραίτητο κλῖμα ἐμπιστοσύνης μεταξὺ τῶν λαῶν. Καὶ ἂς προσευχώμεθα γιὰ τήν, μέσα σὲ κλῖμα εἰρήνης καὶ ἀλληλοσεβασμοῦ, συμβίωση ὅλων τῶν ἀνθρώπων, εἰκόνων τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου Θεοῦ.

Τὸ δικαίωμα τῶν προσφύγων στὸ ἄσυλο καὶ ἡ ξενοφοβία*

Ἡ θέση τῆς Ἐκκλησίας

Συνεχίζοντας κι ἐφέτος γιὰ 18η φορὰ τὴν ἐτήσια αὐτὴ σύναξή μας μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, δράττομαι τῆς εὐκαιρίας, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ σᾶς ἀπευθύνω ἐγκάρδιες εὐχὲς ὑπὲρ τῆς κατ' ἄμφω ὑγείας σας καὶ τοῦ ἄνωθεν σοφισμοῦ σας πρὸς ἀρτίαν ἐπιτέλεσιν τοῦ ἱεροῦ χρέους σας, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ σᾶς διαβεβαιώσω ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐξακολουθεῖ νὰ προσβλέπει πρὸς τὴν ἑλληνικὴν Δικαιοσύνην μὲ ἐμπιστοσύνην καὶ χρηστὲς ἐλπίδες, πιστεύων ὅτι τὸ ὀχυρὸν τοῦτο τῆς Δημοκρατίας παραμένει ἀδούλωτον καὶ ἐλευθερόφρον, ὑπηρετούμενον ἀπὸ

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ νομικοῦ κόσμου (δικαστές, δικηγόρους, συμβολαιογράφους, ἐπιμελητές κ.λπ.) τῆς Μαγνησίας, κατὰ τὴν πρὸς τιμήν των σύναξιν, ποὺ ὠργάνωσε ἡ Ἱ. Μητρόπολις Δημητριάδος στὴν αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ της Κέντρου στὶς 3 Ὀκτωβρίου 1993 μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, προστάτου αὐτῶν.

ἀξίους τῆς κλήσεώς των ὑπηρέτας, ποὺ ἀπονέμουν τὴν δικαιοσύνην μὲ μοναδικὸν κριτήριον τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ περὶ δικαίου ἐμφύτου συναισθήματος τῶν πολιτῶν. Ἐλέχθη προσφάτως ἀπὸ ἐπίσημα χείλη ὅτι εἰς τὴν γειτονικὴν Ἰταλίαν ἡ δικαιοσύνη λειτουργεῖ ἄψογα καὶ ὑποδειγματικά, μὲ σαφῆ ὑπαινιγμόν, κατ' ἀντιδιαστολήν, διὰ τὴν ἰδικήν μας. Ὡστόσον θὰ εἶναι ἄδικον τὸ νὰ ὑποστηρίξει κανεὶς ὅτι ἐξέλιπον παρ' ἡμῖν οἱ ἀδέκαστοι δικαστὲς καὶ οἱ ὑψηλόφρονοι παράγοντες τῆς δίκης καὶ ὅτι, κατὰ τὸ ψαλμικόν *«πάντες ἐξέλιπον, ἅμα ἠχρειώθησαν. Οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός»*.

Ὑπάρχουν εὐτυχῶς, παρὰ τὴν σοβοῦσαν γενικωτέραν κρίσιν ἀξιῶν καὶ θεσμῶν, καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Δικαιοσύνης ἄνδρες μὲ ἐπίγνωσιν τῶν εὐθυνῶν των, μὲ προσήλωσιν εἰς τὰ ἰδανικὰ τοῦ Γένους μας καὶ μὲ φρόνημα ἀνεξάρτητον καὶ ἐλεύθερον πού, ἀποβλέποντες εἰς τὴν ὀρθὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης, συμβάλλουν, ἕκαστος ἀπὸ τῆς ἰδικῆς του σκοπιᾶς, εἰς τὴν διατήρησιν ἀκεραίας καὶ ἀνοθεύτου τῆς ἰδέας τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἠθικῆς. Ἐὰν δὲ ἐμφανίζονται ἐνίοτε καὶ κρούσματα παρεκκλίσεως ἀπὸ τὰ παραδεδομένα, τοῦτο δὲν θὰ πρέπει νὰ χρεώνεται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον εἰς τοὺς παραβάτας, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς πολιτικούς, κυρίως μάλιστα εἰς αὐτούς, οἱ ὁποῖοι καθιέρωσαν διὰ νόμων συστήματα δυνατότητος παρεμβάσεων καὶ ὀχλήσεων πρὸς τὸν εὐαίσθητον αὐτὸν χῶρον. Ἡ στοιχειώδης ἐντιμότης ἐπιβάλλει νὰ ὑπογραμμισθεῖ αὐτὴ ἡ λεπτομέρεια, ποὺ συνιστᾶ κεφαλαιώδη παράγοντα τῶν οἱωνδήποτε ἀποκλίσεων ἀπὸ τὴν εὐθείαν ποὺ παρατηροῦνται ἐνίοτε εἰς αὐτόν.

Ἐφέτος[1] ἐπέλεξα ὡς θέμα τῆς ὁμιλίας μου: *«Τὸ δικαίωμα τῶν προσφύγων στὸ ἄσυλο καὶ ἡ ξενοφοβία. Ἡ θέση τῆς Ἐκκλησίας»*, καὶ τοῦτο ἐπειδὴ φθίνοντος τοῦ αἰῶνα μας ὁ ἀριθμὸς τῶν προσφύγων ἔχει πολλαπλασιασθῆ, τεράστια δὲ προβλήματα, ἀναπηδῶντα ἀπὸ τὶς μαζικὲς μετακινήσεις των πρὸς χῶρες τῆς Δύσεως, ἀπασχολοῦν σήμερα τὴν διεθνῆ κοινότητα, ποὺ ἀγωνίζεται νὰ τιθασσεύσει τὸ ὁρμητικὸ ρεῦμα τῶν ἀναγκαστικῶν μεταναστεύσεων ποὺ ἐπιβάλλονται κυρίως ἕνεκα τῶν πολέμων, ἐμφυλίων καὶ μή, καὶ ἕνεκα τῶν πολιτικῶν καταπιέσεων. Παραλλήλως ὅμως τὸ φαινόμενο τῆς ἐξαπλώσεως τῶν προσφύγων ἔχει γεννήσει σὲ χῶρες τῆς Εὐρώπης τὸ παρεπόμενο φαινόμενο τῆς «ξενοφοβίας» καὶ τοῦ ρατσισμοῦ σὲ βάρος τῶν προσφύγων, ποὺ συχνὰ γίνονται ἀντικείμενο βαναύσων

---

1. Τὰ θέματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀπησχολήσαμε, κατὰ τὰ προηγούμενα χρόνια τὴν ὁμήγυρη τῶν νομικῶν μας, ἦταν, κατὰ σειράν, τὰ ἑξῆς: α) Ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογένειας κατὰ τὸ σχέδιο Γαζῆ (1976), β) Κίνδυνοι ἀπὸ τὶς προτάσεις τῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς Προσωπικῆς Καταστάσεως πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ δικαίου μας (1977), γ) Ἡ ἀποποινικοποίηση τῆς μοιχείας (1978), δ) Ἡ κατάργηση τοῦ ὅρκου ὡς ἀποδεικτικοῦ μέσου (1979), ε) Ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ σχεδίου ἰσονομίας τῶν ἑλλήνων (1980), στ) Ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς (1981), ζ) Ἡ ἰσότητα τῶν δύο φύλων ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου (1982), η) Ἐκκλησία καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1983), θ) Τὰ βασανιστήρια: Μαστίγωμα τῆς προσωπικότητος. Ἡ Ἐκκλησία στὴν πρωτοπορία γιὰ τὴν κατάργησή τους (1984), ι) Ρατσισμός: Λεηλασία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς (1985), ια) Παραθρησκευτικοὶ Ὁλοκληρωτισμοὶ καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα στὴν Ἑλλάδα (1986), ιβ) Ἠλεκτρονικοὶ Ὑπολογιστὲς καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1987), ιγ) Ἀντιρρησίες Συνειδήσεως (1988), ιδ) Μία ὁμολογία Χριστοῦ (ἀπὸ τὸν κ. Δημ. Τζούμα, ἀρεοπαγίτη) (1989), ιε) Τὰ δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ καὶ οἱ παραβιάσεις των (1990), ιστ) Ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως στὸ Ἰσλάμ (1991), ιζ) Τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἐθνικῶν μειονοτήτων (1992).

ἐπιθέσεων, μὲ στόχον τὸν ἐξοστρακισμόν των, ἐνῶ δὲν ἔλειψαν, ἰδίως στὴ Γερμανία, καὶ αἱματηρὰ ἐπεισόδια ποὺ ἐκόστισαν τραγικοὺς θανάτους. Τὸ μῖσος ποὺ ἐκτρέφεται κατὰ τῶν προσφύγων ἀπὸ ὡρισμένους κύκλους ἀκραίων πολιτικῶν τοποθετήσεων ἔχει ἀναγκάσει τὶς κυβερνήσεις νὰ ἀναζητοῦν τρόπους ἐλέγχου καὶ περιορισμοῦ τῆς εἰσόδου στὶς χῶρες των ἢ ἀπελάσεως ἀπὸ αὐτὲς ἀνεπιθυμήτων πλέον ξένων, πού, ὅμως, ἐκδιωγμένοι ἀπὸ τὶς πατρίδες των, κυριολεκτικὰ ξερριζωμένοι, ἀναζητοῦν ἐργασία, τροφὴ καὶ στέγη στὶς μέχρι πρό τινος φιλόξενες δυτικὲς χῶρες. Τὸ πρόβλημα εἶναι ὀξύτατον καὶ ὁ προβληματισμὸς μέγας. Οἱ πολιτικοὶ σκέπτονται ψυχρὰ τὸ ἴδιον συμφέρον, οἱ διεθνεῖς ὀργανισμοὶ εἶναι ἀνίσχυροι νὰ κατευθύνουν τὸ προσφυγικὸν ρεῦμα σὲ συγκεκριμένα κέντρα, ἐνῶ οἱ χριστιανικὲς Ἐκκλησίες αἰσθάνονται νὰ ἐμπλέκωνται στὴν ὑπόθεση, ἐκ λόγων ἀρχῶν καὶ ἀπὸ ὑποχρέωση ὑποστήριξης τῶν ἀδυνάτων καὶ μικρῶν καὶ καταφρονημένων αὐτοῦ τοῦ κόσμου.

«Αἰῶνας τῶν προσφύγων» ἔχει ἀποκληθῆ ὁ φθίνων αἰῶνας μας, ἐνῶ πληθαίνουν οἱ ἐνδείξεις ὅτι τὸ κῦμα τῆς ἀναγκαστικῆς μετανάστευσης ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων ἀντὶ νὰ μειώνεται θὰ αὐξάνει, καθὼς οἱ πόλεμοι, μετὰ τὴν κατάρρευση τῶν κομμουνιστικῶν καθεστώτων, καὶ παρὰ τὴν ὑπογραφὴ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1990 ἀπὸ 34 ἡγέτες τῆς Εὐρώπης στὸ Παρίσι τῆς ἱστορικῆς συμφωνίας γιὰ τὸν ἀφοπλισμὸ καὶ τὴν εἰρήνη, διαδέχονται ἀλλήλους καὶ οἱ ἐθνικιστικὲς ἐκρήξεις τροφοδοτοῦν νέες ἐστίες ἀντιμαχομέ-

νων λαῶν. Τὰ κράτη τῆς ΕΟΚ δέχονται κατὰ χιλιάδες τοὺς πρόσφυγες ἀπὸ τὴν τέως ἀνατολικὴ Εὐρώπη, ἐνῶ ὅλο καὶ νέα κύματα ἀναμένονται. Ἀπὸ τὸ 1979 μέχρι σήμερα ἡ καταπίεση καὶ οἱ διενέξεις στὸν κόσμο ἀνάγκασαν 12 περίπου ἑκατομμύρια ἀνθρώπους νὰ ἐγκαταλείψουν τὶς πατρίδες τους πρὸς ἀναζήτηση ἀσφαλεστέρων περιοχῶν. Καὶ οἱ περιοχὲς αὐτὲς ποικίλουν ἀνάλογα μὲ τὴν χώρα προελεύσεως, μὲ κύριο βέβαια ἀποδέκτη τὴν Εὐρώπη.

Παλαιότερα οἱ μετακινήσεις τῶν πληθυσμῶν γίνονταν πρὸς τὸν τρίτο κόσμο, τὴν Ἀσία καὶ τὴν Ἀφρική. Στὴ δεκαετία τοῦ '70, πολλὰ δικτατορικὰ καθεστῶτα τροφοδοτοῦν νέα κύματα ξενητεμένων ἀπὸ τὴ Χιλή, τὴν Ἀργεντινή, τὸ Βιετνάμ, τὴν Καμπότζη. Στὴ δεκαετία τοῦ '80 προστίθενται νέα κύματα ἀπὸ τὸ Λίβανο, τὸ Ἀφγανιστάν, τὸ Ἰράν, τὸ Ἰράκ, τὴ Σρὶ Λάνκα, τὴ Σενεγάλη, τὴ Μαυριτανία. Τελευταῖοι πρόσφυγες εἶναι αὐτοὶ τῆς Βοσνίας-Ἑρζεγοβίνης. Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ψυχροῦ πολέμου μέχρι σήμερα 4,5 ἑκατομμύρια ἄνθρωποι, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλὰ παιδιά, ἄφησαν τὰ σπίτια τους γιὰ νὰ ἀποφύγουν τοὺς ἐμφυλίους πολέμους ἢ τίς «ἐθνικὲς ἐκκαθαρίσεις», ἐνῶ παραλλήλως καὶ ἄλλες αἰτίες ὅπως ἡ ξηρασία καὶ ἡ σιτοδεία ποὺ τὴν ἀκολουθεῖ, θεομηνίες (πλημμύριες καὶ φυσικὲς καταστροφές) ὁδηγοῦν πολλὲς χιλιάδες στὸ δρόμο τῆς ἐξορίας ἀπὸ τὴν πατρίδα.

Τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα ποὺ ὑπάρχουν δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀκριβῆ διότι πολλὲς ζῶνες προσφύγων δὲν εἶναι εὔκολα προσπελάσιμες ἀπὸ τοὺς δημοσιογράφους, οἱ ἡγέτες τῶν χωρῶν προελεύσεως μειώνουν τοὺς ἀριθμοὺς τῶν ἀναχωρούντων γιὰ νὰ μὴ θιγοῦν πολιτικά, καὶ πολλοὶ πρόσφυγες δὲν θεωροῦνται «πρόσφυγες» κατὰ τὴ νομικὴ

ἔννοια τοῦ ὅρου καὶ δὲν ὑπολογίζονται στὸν ἀριθμὸ τῶν εἰσελαυνόντων, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν λάβει τὴν εἰδικὴ κάρτα πρόσφυγος. Ἔτσι ἂν στὴ Δυτ. Εὐρώπη καταμετρηθοῦν ὅλοι ὅσοι ζήτησαν ἄσυλο καὶ ὅλοι ὅσοι δὲν ἔλαβαν τὴν περιπόθητη κάρτα, ἀλλὰ ἐξακολουθοῦν νὰ παραμένουν παράνομα στὶς χῶρες ποὺ τοὺς φιλοξενοῦν, θὰ φθάσουμε τὸν ἀριθμὸ τοῦ 1,5 ἑκατομμυρίου. Στὸν ἀριθμὸ αὐτὸ ἔχει συμμετοχὴ καὶ ἡ χώρα μας ποὺ δέχθηκε καὶ δέχεται τὰ κύματα τῶν πολωνῶν, φιλιππινέζων, ἰρανῶν, ἰρακινῶν, αἰγυπτίων, λιβανέζων, παλαιστινίων ἀρχικά, καὶ ἀλβανῶν τελευταῖα ποὺ ὅλοι μαζὶ ξεπερνοῦν τὶς 500.000. Ἂν μάλιστα ὁ πόλεμος στὴ Βοσνία ἐπεκταθῆ νοτιότερα στὸ Κοσσυφοπέδιο, ὑπολογίζεται ὅτι νέα κύματα προσφύγων θὰ κατακλύσουν τὴ χώρα μας, ποὺ ἑτοιμάζεται μὲ καταυλισμοὺς νὰ τοὺς ὑποδεχθῆ, χωρὶς νὰ ἔχει βέβαια μεγάλες δυνατότητες μακρᾶς φιλοξενίας. Στὴ διάρκεια τοῦ ψυχροῦ πολέμου οἱ περισσότεροι πρόσφυγες ἦσαν λευκοὶ καὶ χριστιανοί, ποὺ ἐγίνονταν δεκτοὶ στὴ Δύση ὡς ἥρωες, ποὺ δραπέτευαν ἀπὸ τὸν ἐρυθρὸ παράδεισο. Στὶς δεκαετίες τοῦ ’70 καὶ τοῦ ’80 ὅμως οἱ πρόσφυγες ποὺ κατέφθαναν στὴ Δύση διέθεταν ἕνα διαφορετικὸ προφίλ. Δὲν ἦσαν οὔτε λευκοί, οὔτε χριστιανοὶ καὶ ἡ συναίνεση τῶν Δυτικῶν στὴν προσφορὰ προστασίας ἄρχισε νὰ ὑποχωρεῖ. Σήμερα μποροῦμε νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι ἡ Εὐρώπη γυρίζει τώρα τὴν πλάτη στοὺς πρόσφυγες (Βλ. *«Καθημερινή»*, 8-8-1993).

Τὰ κύματα τῶν προσφύγων ποὺ ἐδημιούργησεν ὁ δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος ἀνάγκασαν τὸν ΟΗΕ νὰ

ἱδρύσει τὸ 1951 τὴν *Ὑπάτη Ἀρμοστεία γιὰ τοὺς Πρόσφυγες* (ΥΑΠ). Στὰ 40 χρόνια λειτουργίας της ἡ ΥΑΠ εἶδε τοὺς 2.000 συνεργάτες της νὰ ἀσχολοῦνται μὲ 26 ἑκατομμύρια πρόσφυγες ἀπὸ 80 χῶρες. Ἀπὸ τὸν ΟΗΕ ἔλαβε τὴν ἀποστολὴ νὰ μεριμνᾶ γιὰ τὴν προστασία τῶν προσφύγων καὶ γιὰ τὴ λύση τοῦ προβλήματός των. Ἡ προστασία των συνίσταται στὴν ἀνθρωπιστικὴ βοήθεια γιὰ τὴ συντήρησή των, στὴν ἐξασφάλιση ἀνεκτῶν συνθηκῶν διαβίωσης, ἐργασίας, περίθαλψης, μιὰ καὶ τὸ 50% τῶν προσφύγων εἶναι παιδιά. Γιὰ τὰ βασικὰ δικαιώματα τῶν προσφύγων ὑπεγράφη ἡ διεθνὴς Συνθήκη τῆς Γενεύης τοῦ 1951 «γιὰ τὸν καταστατικὸ διακανονισμὸ τῶν προσφύγων» καὶ τὸ Πρωτόκολλο τοῦ 1967 ἀπὸ 106 κράτη, ποὺ ἀφοροῦσε αὐτὸν τὸν διακανονισμό.

Στόχος τῆς Συνθήκης εἶναι βέβαια ἡ παροχὴ ἄμεσης βοήθειας πρὸς τοὺς πρόσφυγες, ἀλλὰ κυρίως ἡ ἀναζήτηση λύσεως στὸ πρόβλημά των. Οἱ πιθανὲς λύσεις εἶναι τρεῖς: *α) Ὁ ἐθελοντικὸς ἐπαναπατρισμός*, ποὺ συνδέεται μὲ τὴ βελτίωση τῆς πολιτικῆς κυρίως καταστάσεως στὶς χῶρες προελεύσεως ἢ τὴν κατάπαυση τῶν πολέμων, *β) Ἡ μόνιμη ἐγκατάσταση στὴ χώρα ὑποδοχῆς* πρᾶγμα ὅμως ποὺ προϋποθέτει ἐνσωμάτωση τῶν προσφύγων στὶς κοινωνίες ποὺ τοὺς φιλοξενοῦν καὶ ὑπέρβαση τῶν πολιτιστικῶν, κοινωνικῶν, παραδοσιακῶν καὶ θρησκευτικῶν ἰδιαιτεροτήτων τους καὶ *γ) Ἡ μεταφορά τους σὲ μιὰ τρίτη χώρα* ποὺ θὰ ἦταν διατεθειμένη νὰ τοὺς δεχθῇ. Τοῦτο συμβαίνει γιὰ μιὰ μικρὴ ἀναλογία προσφύγων ποὺ ἐπιδιώκουν νὰ ἐγκατασταθοῦν, μετὰ τὸν πρῶτο καιρό, στὴν Ἀμερικὴ ἢ καὶ σὲ ἄλλες ἀνεπτυγμένες χῶρες. Συμβαίνει ὅμως πολλὲς φορὲς

νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ καμμία ἀπὸ τὶς ὡς ἄνω τρεῖς λύσεις. Στὴν περίπτωση αὐτή, ἰδίως ἂν ἡ φιλοξενοῦσα χώρα εἶναι καὶ αὐτὴ πτωχή, ἐνῶ οἱ πλούσιες χῶρες ἀρνοῦνται νὰ δεχθοῦν πρόσφυγες, τότε δύο κακὲς λύσεις ἀπομένουν γι' αὐτούς: *α) Τὰ προσφυγικὰ στρατόπεδα* καὶ *β) ὁ βίαιος ἐπαναπατρισμός, ὅπως συμβαίνει τώρα μὲ τοὺς βιετναμέζους τοῦ Χόνγκ-Κόνγκ.*

Ἡ Συνθήκη ἐξ ἄλλου ἀνέθεσε στὴν ΥΑΠ νὰ προσδιορίσει τὰ ἐλάχιστα κριτήρια ποὺ θὰ ἦσαν διεθνῶς παραδεκτὰ γιὰ τὸν ἐννοιολογικὸ προσδιορισμὸ τοῦ ὅρου «πρόσφυξ». Σύμφωνα μὲ αὐτὰ σήμερα πρόσφυξ θεωρεῖται *«κάθε ἄτομο ποὺ φοβᾶται, μὲ κάποια αἰτιολογία, τὸ διωγμό του, ἐπειδὴ ἀνήκει στὴ δική του φυλή, στὴ θρησκεία του, στὴν ἐθνικότητά του, σὲ κάποια συγκεκριμένη πολιτικὴ ὁμάδα, καὶ ἐμμένει στὴ δική του πολιτικὴ γνώμη καὶ βρίσκεται γι' αὐτὸ ἔξω ἀπὸ τὴ χώρα στὴν ἐθνότητα τῆς ὁποίας ἀνήκει καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία χώρα δὲν μπορεῖ ἢ -λόγῳ αὐτοῦ τοῦ φόβου- δὲν θέλει νὰ ζητήσει τὴν προστασία. Πρόσφυγας θεωρεῖται ἐπίσης κάθε ἄτομο ποὺ δὲν ἔχει καμμιὰ ὑπηκοότητα καὶ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴ χώρα στὴν ὁποία εἶχε τὴ μόνιμη διαμονή του καὶ δὲν μπορεῖ ἢ -λόγῳ τοῦ ἰδίου φόβου- δὲν θέλει νὰ γυρίσει ἐκεῖ».* Τὸ 1969 ὁ Ὀργανισμὸς τῆς Ἀφρικανικῆς Ἑνωσης διηύρυνε τὸν ὁρισμὸ προσθέτοντας καὶ τὰ ἑξῆς: *«Πρόσφυγας θεωρεῖται κάθε ἄτομο τὸ ὁποῖο λόγῳ ἀδικαιολόγητης ἐπέμβασης ἐναντίον του ἢ λόγῳ ξένης κατοχῆς καὶ κυριαρχίας καὶ λόγῳ γεγονότων ποὺ διασαλεύουν σοβαρὰ τὴ δημόσια τάξη σὲ μιὰ περιοχὴ ἢ σὲ ὁλόκληρη τὴ χώρα ἀπὸ ὅπου κατάγεται ἢ στὴ χώρα ἀπὸ τὴν ὁποία ἔλαβε τὴν ὑπηκοότητά του*

ἀναγκάζεται νὰ ἐγκαταλείψει τὴν κανονική του διαμονὴ καὶ νὰ βρεῖ καταφύγιο ἀλλοῦ, ἔξω ἀπὸ τὴ χώρα τῆς καταγωγῆς του ἢ ἔστω ἔξω ἀπὸ τὴ χώρα ἀπὸ τὴν ὁποία ἔλαβε τὴν ὑπηκοότητά του». Ἡ Συνθήκη ἀπαγορεύει στὰ κράτη νὰ ἀρνηθοῦν ἄσυλο ἢ νὰ ἐπαναπατρίσουν ὁποιοδήποτε ἄτομο γιὰ τὸ ὁποῖο κάτι τέτοιο θὰ ἦταν ἐπικίνδυνο. Καθορίζει δὲ σαφῶς ὅτι ἡ παραχώρηση δικαιώματος ἀσύλου δὲν πρέπει ποτὲ νὰ θεωρηθῇ σὰν πράξη ἐχθρότητος ἐναντίον ὁποιουδήποτε ἄλλου κράτους (Βλ. Μιχ. Schultheis: *«Ὁ αἰῶνας τῶν προσφύγων»*, στὸ περιοδικὸ *«Etudes»*, Σεπτ. 1986, σ. 151).

Η ΥΑΠ ἐπεδίωξε νὰ διασαφηνίσει ὡρισμένα σκοτεινὰ σημεῖα τῶν κειμένων αὐτῶν. Ἔτσι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐτέθη τὸ θέμα ἑρμηνείας τῆς φράσεως *«ἐπειδὴ φοβᾶται, μὲ κάποια αἰτιολογία, τὸ διωγμό του»*. Πῶς καθορίζονται ὅμως τὰ ὑποκειμενικὰ στοιχεῖα τοῦ φόβου; Η ΥΑΠ ἐξέδωσε ἑρμηνευτικὸ Ἐγχειρίδιο ποὺ διευκρινίζει ὅτι πρέπει νὰ ἐξετάζεται ἡ προσωπικότητα τοῦ ἀτόμου ποὺ ζητεῖ ἄσυλο καὶ νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὅ,τι μπορεῖ νὰ βοηθήσει σὰν ἔνδειξη ὅτι ὁ φόβος εἶναι τὸ βασικὸ κίνητρο τῆς αἴτησής του γιὰ ἀναχώρηση. Ἀλλὰ ἂν ὁ φόβος εἶναι ὑποκειμενικὸς τότε ποῦ θὰ ἔπρεπε νὰ τεθοῦν ἀντικειμενικὰ οἱ βάσεις του; Τὸ βάρος πέφτει στὸν ἁρμόδιο ὑπάλληλο ποὺ ὀφείλει νὰ γνωρίζει τὶς ἰδιαίτερες συνθῆκες ζωῆς ποὺ ἐπικρατοῦν στὴ χώρα προέλευσης. Αὐτό, κατὰ τὸ Ἐγχειρίδιο, συνιστᾶ βασικὸ στοιχεῖο γιὰ τὴν ἐκτίμηση τῆς ἀξιοπιστίας τοῦ αἰτοῦντος. Ἄλλο δυσνόητο σημεῖο τῆς Συνθήκης εἶναι ἡ αἰτία, ὁ λόγος ἢ τὸ κίνητρο τῆς ἀναχώρησης δηλ. ἡ *«καταδίωξη»*. Κατὰ τὸ Ἐγχειρίδιο *«δὲν ὑπάρχει*

κανένας ὁρισμὸς τῆς λέξεως διωγμός, ὁρισμὸς ποὺ θὰ ἦταν παγκοσμίως παραδεκτὸς καὶ οἱ διάφορες προσπάθειες ἀπόδοσης τοῦ κειμένου δὲν ἔχουν καταλήξει σὲ καμμιὰ ἐπιτυχημένη διατύπωση». Τρίτο δύσκολο σημεῖο ἑρμηνείας εἶναι ὁ καθορισμὸς τῶν συνθηκῶν ποὺ παρουσιάζει ἡ διατύπωση ὅτι *«Ὁ πρόσφυγας πρέπει νὰ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴ χώρα ἀπὸ τὴν ὁποία ἔλαβε τὴν ὑπηκοότητά του».* Τὸ Ἐγχειρίδιο παρατηρεῖ: *«Ὁ κανόνας αὐτὸς δὲν ἔχει ἐξαιρέσεις. Ἡ διεθνὴς προστασία δὲν μπορεῖ νὰ λειτουργήσει γιὰ κάποιο ἄτομο ἐφ' ὅσον αὐτὸ μένει ὑπὸ τὴν διαδικασία τῆς χώρας του».*

Παρ' ὅλα αὐτά, σήμερα ὁ ὁρισμὸς τοῦ πρόσφυγα, εἶναι ἀτελής, τὸ δὲ σύστημα ἀντιμετωπίσεώς του ἀκατάλληλο. Οἱ αὐθαίρετες διακρίσεις μεταξὺ προσφύγων οἰκονομικῆς, ἰδεολογικῆς καὶ πολιτικῆς αἰτίας ἢ μεταξὺ πολιτικῶν ἐξορίστων καὶ φυγάδων καταλήγουν συχνὰ σὲ ἀνθρώπινα καὶ καταστροφικὰ ἀποτελέσματα. Στὴ μὴ διόρθωση τῶν ἀτελειῶν συμβάλλει καὶ ἡ ἀπροθυμία τῶν κυβερνήσεων τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν ποὺ συνήθως δέχονται πρόσφυγες νὰ προχωρήσουν σὲ δεσμεύσεις των, ποὺ θὰ εἶχαν κόστος γιὰ τὶς χῶρες των. Ἔτσι ἡ ὅλη διαδικασία γιὰ τὴν ἀναγνώριση ἑνὸς προσώπου ὡς πρόσφυγος περνᾶ ἀπὸ πολλὲς διατυπώσεις, ποὺ προϋποθέτουν ἕνα προσεκτικὸ ζύγισμα τῶν ἀντικειμενικῶν καὶ ὑποκειμενικῶν στοιχείων, καὶ γι' αὐτὸ τὰ ἀποτελέσματά της ἦταν πενιχρά. Γιατὶ μιὰ τέτοια ἐνδελεχὴς ἐξέταση δὲν εἶναι δυνατὴ ὅταν πρόκειται γιὰ μάζες ποὺ εἰσέρχονται σὲ μιὰ χώρα καταδιωκόμενες, χωρὶς κάθε ἄτομο νὰ φέρνει μαζὶ τὸν ἀτομικό του φάκελλο καὶ χωρὶς ὁ ἁρμόδιος ὑπάλληλος νὰ ἔχει τὸν ἀπαιτούμενο χρόνο στὴ

διάθεσή του γιὰ νὰ ἐξετάσει μὲ σχολαστικότητα κάθε πτυχὴ τοῦ προβλήματος. Ξέχωρα ποὺ ὑπάλληλοι διαπνέονται ἀπὸ πνεῦμα ἐχθρικὸ γιὰ τοὺς πρόσφυγες, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ πολυσύνθετο τῶν προβλημάτων ποὺ δημιουργεῖ ἡ ὁμαδικὴ ἄφιξη καὶ ἐγκατάσταση στὴ χώρα ὑποδοχῆς μεγάλου ἀριθμοῦ προσφύγων.

Ἐν τούτοις τὰ δύο κείμενα ποὺ ἀναφέραμε παραμένουν σήμερα ἡ μεγαλύτερη ἐγγύηση γιὰ τοὺς πρόσφυγες. Ἀνεξάρτητα ἂν τὰ κράτη τὰ ἔχουν προσυπογράψει, τὰ κείμενα αὐτὰ ἀντιπροσωπεύουν μιὰ διεθνῆ συγκατάθεση ὡς πρὸς τὸν τρόπο συμπεριφορᾶς ποὺ ἁρμόζει στοὺς πρόσφυγες. Παρὰ δὲ τὴν ἀπουσία κυρώσεων σὲ βάρος τῶν κρατῶν ποὺ τὰ παραβιάζουν, ἡ διεθνὴς κατακραυγὴ ποὺ ἐξεγείρεται κάθε φορὰ ποὺ ἀποκαλύπτονται τέτοιες παραβιάσεις εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ σωφρονίσει τοὺς παραβάτες, ἂν καὶ ὄχι πάντοτε. Πρόσφατο εἶναι τὸ παράδειγμα τῆς Ἰταλίας ποὺ ἠρνεῖτο νὰ δεχθῇ στὸ ἔδαφός της ἀλβανοὺς πρόσφυγες, ποὺ σὰν σταφύλια ἐκρέμοντο ἀπὸ τὰ πλοῖα ποὺ τοὺς μετέφεραν σὲ ἰταλικὰ λιμάνια, χωρὶς νὰ τοὺς ἐπιτρέπεται νὰ τοὺς ἀποβιβάσουν. Πάντως ὑπάρχουν σοβαροὶ λόγοι ποὺ ἐπιβάλλουν μίαν ὑπὲρ τῶν προσφύγων τροποποίηση τῶν κειμένων αὐτῶν, *ὥστε νὰ συμπεριλαμβάνονται στὴν ἔννοια τῆς λέξεως «πρόσφυξ» καὶ ἄτομα ἐκτοπισμένα στὸ ἐξωτερικὸ τῶν συνόρων τῆς χώρας των, ὅπως αὐτὸ συμβαίνει πολλὲς φορὲς σὲ χῶρες τῆς Ἀφρικῆς, καθὼς ἐπίσης τὰ θύματα τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων τοπικοῦ χαρακτῆρος καὶ οἱ λεγόμενοι «οἰκονομικοὶ» πρόσφυγες.*

Ὅμως ἡ ἀναζήτηση λύσεων στὸ πρόβλημα προσκρούει καὶ σὲ ἄλλα ἐμπόδια. Εἶναι πρὶν ἀπ' ὅλα ἡ *νοοτροπία*

τῶν εὐρωπαίων καὶ τῶν ἀμερικανῶν, ποὺ δὲν ἀποδέχεται τὴν ἐπελθοῦσα ἀλλαγὴ στὰ συστήματα οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς διακυβέρνησης. Καὶ ἔπειτα εἶναι ἡ *οἰκονομικὴ κρίση* ποὺ πλήττει πολλὲς ἀπὸ τὶς οἰκονομικὰ εὔρωστες χῶρες, ποὺ βλέπουν νὰ ἀνεβαίνει ἐπικίνδυνα ὁ δείκτης τῆς ἀνεργίας. Ἄλλωστε καὶ ἡ διεθνὴς χρηματοδότηση τῶν προγραμμάτων γιὰ τοὺς πρόσφυγες ἀπὸ τὸν ΟΗΕ ἔχει μειωθῆ. Πρόσθετες δυσκολίες στὴν ἀποδοχὴ τῶν προσφύγων δημιουργεῖ *ἡ γενικοποίηση ἑνὸς τύπου κράτους μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ψύχωσης γιὰ τὴν ἀσφάλεια τοῦ ἔθνους*. Ἐπὶ πλέον μέγα πρόβλημα εἶναι ἡ *ἐνσωμάτωση* τῶν προσφύγων μέσα στὴ χώρα ὑποδοχῆς καὶ φιλοξενίας, χωρὶς τριγμοὺς γιὰ τὴν ἴδια καὶ χωρὶς ἀμφισβητήσεις τῆς πατρογονικῆς πνευματικῆς κληρονομίας της.

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἔχει βασικὴ σημασία, δεδομένης τῆς πικρᾶς πείρας ποὺ ἀπεκόμισαν οἱ εὐρωπαῖοι ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη μέχρι τώρα ἀποδοχὴ προσφύγων ποὺ τοὺς ἦσαν τότε ἀναγκαῖοι ὡς ἐργατικὸ δυναμικό, ἐνῶ τώρα πλεονάζουν καὶ δημιουργοῦν ἀντιδράσεις. Οἱ ξένοι αὐτοί, ἐγκατασταθέντες μονίμως στὶς εὐρωπαϊκὲς χῶρες, ἀπέκτησαν ἴσα δικαιώματα μὲ τοὺς γηγενεῖς καὶ μὲ τὸν ἀριθμό των, τὴν συνοχή των καὶ τὴν ὁμαδοποίησή των, δὲν κατάφεραν νὰ ἐνσωματωθοῦν τέλεια στὶς εὐρωπαϊκὲς κοινωνίες. Τρανὸ παράδειγμα εἶναι οἱ μουσουλμάνοι κατὰ τὸ θρήσκευμα ξένοι τῆς Γερμανίας, τῆς Γαλλίας καὶ ἄλλων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, ποὺ ἀπειλοῦν ἤδη μὲ τὸν ὄγκο τους τὶς δομὲς τῶν κρατῶν αὐτῶν. Τελικὰ τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1991 οἱ Ὑπουργοὶ Ἐσωτερικῶν τῶν 12 τῆς ΕΟΚ πῆραν στὴ Χάγη μερικὲς ἀποφάσεις γιὰ τοὺς ξένους. Συγκεκρι-

μένα συνεφώνησαν σὲ τρεῖς βασικὲς ἀρχές:

α) Στὴν ἀποτροπὴ τῆς παράνομης εἰσόδου ξένων στὶς χῶρες των, *β) Στὴν ἐνσωμάτωση τῶν ὑπαρχόντων* μέσα στὴν πατρογονικὴ εὐρωπαϊκὴ κουλτούρα σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ βασικὰ στὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ *γ) Στὴν καλλιέργεια τῶν δικαιωμάτων τῶν ἐκ τοῦ τρίτου κόσμου προερχομένων ξένων* ποὺ ζοῦν σὲ εὐρωπαϊκὲς χῶρες. Ἐπίσης οἱ 12 συνεφώνησαν νὰ καταρτίσουν ἕνα κατάλογο χωρῶν «ἀσφαλείας» ὅπου δὲν σημειώνεται κανένας διωγμὸς ἢ καταπίεση, ὥστε νὰ ἀπαγορευθῇ σὲ πρόσφυγες ἀπὸ τὶς χῶρες αὐτὲς νὰ ζητοῦν ἄσυλο. Μόνη ἡ Γαλλία διεφώνησε πρὸς τὸ μέτρο, τονίζοντας ὅτι αὐτὸ θὰ ἐνεθάρρυνε τὴν αἴτηση παροχῆς ἀσύλου ἀπὸ ὅλους τοὺς πρόσφυγες τῶν ὁποίων οἱ χῶρες δὲν θὰ συμπεριελαμβάνοντο στὴ λίστα αὐτή (Βλ. *«La Croix»,* 4-12-1991). Τελικὰ ἐφαρμόζεται ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς ἡ βασικὴ ἀρχὴ τοῦ εὐδαιμονισμοῦ: *«Τὰ πάντα γιὰ μιὰ ἤρεμη ζωή».*

Ὅπως φαίνεται οἱ χῶρες τῆς ΕΟΚ βάζουν ὁλονὲν καὶ περισσότερα ἐμπόδια στὴν παροχὴ ἀσύλου σὲ πρόσφυγες. Χαρακτηριστικὰ ἡ Γαλλία ζητεῖ ἀπὸ αὐτοὺς νὰ πληροῦν 4 προϋποθέσεις: α) νὰ ἔχουν εἰσέλθει στὴ χώρα πρὶν ἀπὸ τὴν 1-1-1989, β) νὰ ἔχουν τύχει παρακολουθήσεως ἐπὶ 3 χρόνια τοὐλάχιστον, γ) νὰ μὴν ἔχουν ἀπασχολήσει τὴ δημόσια τάξη καὶ δ) νὰ ἔχουν βρη κάποια ἐπαγγελματικὴ ἀπασχόληση. Ὅσοι δὲν πληροῦν αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις ὁδηγοῦνται στὰ σύνορα, ἐκτὸς καὶ ἂν ἡ ἀπέλασή των συνοδεύεται ἀπὸ κίνδυνο γιὰ τὴ ζωή τους, ἐφ' ὅσον θὰ ἐπέστρεφαν στὴ χώρα προελεύσεώς των. Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ ὀφείλω νὰ ἐξάρω τὴν χειρονομία 20 γάλλων ἰατρῶν ποὺ νοσηλεύουν ἀσθε-

νεῖς πάσχοντες ἀπὸ AIDS, ἀλλὰ ἀνήκοντες στὴν κατηγορία τῶν ὑπὸ ἀπέλαση, νὰ ζητήσουν ἀπὸ τὴν σημερινὴ Ὑπουργὸν Ὑγείας κ. Σιμὸν Βέϊλ, νὰ τοὺς ἐξασφαλίσει τὴν παραμονὴ στὴ χώρα, ἐπειδὴ ἡ ἀπομάκρυνσή των ἀπὸ αὐτὴν θὰ ἔθετε σὲ βέβαιο κίνδυνο τὴ ζωή των.

Οἱ τελευταῖες αὐτὲς ἐξελίξεις στὶς χῶρες τῆς ΕΟΚ προῆλθαν καὶ ἀπὸ τὸ φαινόμενο *τῆς ξενοφοβίας* ποὺ ἔλαβε μεγάλες διαστάσεις ἰδίως στὴ Γερμανία. Μπροστὰ στὸ φαινόμενο αὐτό, ὁ πειρασμὸς τῶν κυβερνήσεων γιὰ τὸ κλείσιμο τῶν συνόρων τους στοὺς ξένους εἶναι ἰσχυρός. Ἡ ἀνθρωπότητα σήμερα βρίσκεται στὴν ἀναζήτηση ἑνός μέσου ὅρου, ἀνάμεσα σὲ μιὰ πολιτική, ἐκτὸς πραγματικότητος, ποὺ θὰ ἀπεδέχετο ἀνεξέλεγκτα κάθε πρόσφυγα, καὶ σὲ μιά «κυνικὴ πολιτικὴ περιορισμῶν» ποὺ θὰ ἔβλαπτε ἀκόμα καὶ τὴν ἴδια τὴν ἀρχὴ γιὰ τὴν προστασία τῶν προσφύγων.

Τὸ Εὐρωπαϊκὸ Κοινοβούλιο ἔχει ἐκφράσει κατ' ἐπανάληψιν τὴν ἀντίθεσή του ἔναντι οἱασδήποτε μορφῆς ρατσισμοῦ καὶ ξενοφοβίας, ἐγκρίνοντας ὄχι μόνο τὴν περίφημη Ἔκθεση Εὐρυγένη (1986) ἀλλὰ καὶ ἀλλεπάλληλα ψηφίσματα, σύμφωνα μὲ τὴ δήλωση τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου τοῦ Μάαστριχτ στὶς 9 καὶ 10 Δεκεμβρίου 1991, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι *«εἶναι ἀνάγκη οἱ κυβερνήσεις καὶ τὰ κοινοβούλια τῶν κρατῶν-μελῶν νὰ δράσουν εὐθέως καὶ ἄνευ ὑπεκφυγῶν κατὰ τῆς ἐξάρσεως τῶν αἰσθημάτων καὶ ἐκδηλώσεων ρατσισμοῦ καὶ ξενοφοβίας».*

Οἱ πολιτικοὶ ἐπισημαίνουν τὴν ἐμφάνιση νεοναζιστικῶν ὀργανώσεων ποὺ προέρχονται ἀπὸ τοὺς νέους τῆς τέως Ἀνατολικῆς Γερμανίας, ποὺ διαπνέονται ἀπὸ ἄκρατο ἐθνικισμὸ καὶ ταυτόχρονα ἄγνοια τῆς δημοκρατίας, καὶ οἱ

ὁποῖες ἀποτελοῦν καρπὸ τῆς οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς κρίσεως τοῦ σημερινοῦ κόσμου. Ἡ *«ξενοφοβία τῆς μάζας»* ἢ ἡ *«αὐξανόμενη ἀντιπάθεια πρὸς τοὺς ξένους»* πηγάζουν κυρίως ἀπὸ τὴν κοινωνικο-οἰκονομικὴ ὑποβάθμιση ποὺ βλέπει τοὺς ξένους ὡς βάρος. *Ἡ ξενοφοβία ποδοπατεῖ κεντρικὲς ἀξίες τοῦ φιλελευθερισμοῦ, ὅπως τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ ἐλευθερία τοῦ προσώπου, τὴν κοινωνικὴ ἀνεκτικότητα καὶ τὸν πλουραλισμό, τὸ κράτος δικαίου καὶ τὴν ἀρχὴ τῶν ἴσων εὐκαιριῶν.*

Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ παράδειγμα τοῦ αὐστριακοῦ πολιτικοῦ Γιὸργκ Χάϊντερ ποὺ ἐζήτησε ἀπὸ τὴν κυβέρνηση τὴν λήψη μέτρων κατὰ τῶν ξένων. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι ἡ ἀναγραφὴ στὸ Σύνταγμα τῆς ρήτρας ὅτι ἡ Αὐστρία δὲν ἀποτελεῖ χώρα πρὸς μετανάστευση, ὁ ἄμεσος τερματισμὸς ἀποδοχῆς μεταναστῶν, ἡ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τοῦ μισθοῦ τῶν ἀστυνομικῶν, ὁ αὐστηρὸς ἔλεγχος τῶν οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων τῶν ἀλλοδαπῶν, ὁ περιορισμὸς στὰ σχολεῖα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν, ποὺ δὲν ἔχουν ὡς μητρικὴ γλῶσσα τὴν γερμανική. Ἄλλωστε σύμφωνα μὲ δημοσκοπήσεις, ἕνα 75% τῶν αὐστριακῶν πιστεύει σήμερα ὅτι ἡ χώρα τους δὲν χωράει ἄλλους ξένους (Βλ. *«Καθημερινή»*, 7-11-1992).

Ὁ ξένος ὅμως κουβαλάει μαζί του τὴ θρησκεία του, τὶς παραδόσεις του, τὴν παιδεία του, τὴν οἰκογένειά του, τὰ παιδιά του. *Καὶ ζητεῖ ἀναγνώριση.* Ἡ ποικιλία στὴν κοινωνική, πολιτιστική, ἰδεολογική, θρησκευτικὴ πορεία εἶναι πολυσύνθετη καὶ ἐπικίνδυνη ἐνίοτε, ἂν δὲν συγχρονισθῆ μὲ τὶς ἀνάλογες πορεῖες τοῦ λαοῦ ποὺ φιλοξενεῖ. Ξέχωρα ἀπὸ τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα, ἀναπηδᾶ δέσμη

ἄλλων πιὸ σοβαρῶν προβλημάτων ποὺ πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθοῦν μὲ σύνεση καὶ προγραμματισμό. Ἡ ξενοφοβία, ποὺ φθάνει μέχρι τὸν στιγματισμό, τὴν κοινωνικὴ περιθωριοποίηση ἢ καὶ αὐτὸ τὸ ἔγκλημα, δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητη σὰν κοινωνικὸ φαινόμενο. Ἀνακαλεῖ στὴν μνήμη φοβερὲς ἐμπειρίες καὶ σηματοδοτεῖ μιὰ ὑποχώρηση τῶν πνευματικῶν στοιχείων τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἡ ἀνθρωπότητα σήμερα εἶναι χωρισμένη σὲ δύο μέρη: στὴν εὐδαιμονοῦσα ἀνθρωπότητα καὶ στὴ δυστυχοῦσα. Ἡ ἀλληλεγγύη μεταξὺ τῶν δύο μερῶν εἶναι βέβαια αὐτονόητη. Ἀλλὰ ὄχι τόσον ὅσο θὰ περίμενε κανείς. Τὰ συμπτώματα ἀποστροφῆς καὶ ἀπέχθειας πρὸς τοὺς ξένους εἶναι ἀνησυχητικὰ καθ' ὃ μέτρο θέτουν σὲ ἀμφισβήτηση τὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἐδῶ ἀναδύεται ὁ μεγάλος ρόλος τῆς Ἐκκλησίας νὰ προειδοποιήσει, νὰ ὑπομνήσει καὶ νὰ ὑπερασπισθεῖ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα τῶν προσφύγων. Καὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι τὸ πράττει, ἔστω καὶ ἂν ἔρχεται σὲ σύγκρουση μὲ τὰ πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ συμφέροντα τῶν χωρῶν μέσα στὶς ὁποῖες ζῆ καὶ κινεῖται.

Ἡ ΡΚαθολικὴ ποντιφίκια Ἐπιτροπή «Justitia et Pax» ἐξέδωσε στὶς 3-11-1988 ἐκτενὲς κείμενο μὲ τίτλο: *«Ἡ Ἐκκλησία ἔναντι τοῦ ρατσισμοῦ»* μὲ ἀναφορὲς στὴν ἱστορία τοῦ φαινομένου καὶ στὴ χριστιανικὴ τοποθέτηση. Εἰδικότερα σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ στοὺς πρόσφυγες τὸ κείμενο ἐπισημαίνει τὶς διακρίσεις σὲ βάρος των, ἰδίως ὅταν διαφοροποιοῦνται ἀπὸ τὸν γηγενῆ πληθυσμὸ ἕνεκα ἐθνικῶν ἢ θρησκευτικῶν λόγων. Οἱ διακρίσεις αὐτὲς παίρνουν τὴ μορφὴ ἑνὸς βάναυσου ἐθνικισμοῦ ἢ ἑνὸς ἄκρατου σωβινισμοῦ. Καὶ ὁδηγοῦν στὴν ξενοφοβία ἢ καὶ στὸ ρατσιστικὸ μῖσος,

ποὺ τελικὰ ἐμποδίζουν τὴ θέαση τοῦ ἄλλου ὡς πλησίον ποὺ ζῆ κοντά μας.

Τὸ κείμενο κάνει ἐπίκληση τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου ὡς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν κοινὴ προέλευση, κοινὴ φύση, ἅπαντες ἔχουν ἐξαγορασθῆ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ καὶ δικαιοῦνται στὴ κλήση Του γιὰ θέωση. Ἡ ἑνότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ τῆς ἀνθρωπίνης οἰκογενείας ὁδηγεῖ ἀναπόφευκτα στὸν σεβασμὸ τῶν διαφορῶν ποὺ διακρίνουν τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐπιβάλλουν τὴν ἀλληλεγγύη στὰ πλαίσια τῆς ἀδελφοσύνης. Οἱ ἄνθρωποι ὀφείλουν νὰ σέβωνται ἀλλήλους. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ. Ὀφείλουν νὰ φθάσουν στὴν ἀμοιβαία ἀλληλεγγύη, ἰδίως μεταξὺ πλουσίων καὶ πτωχῶν, δυνατῶν καὶ ἀδυνάτων. Ἡ εἰρήνη εἶναι καρπὸς τῆς ἀλληλεγγύης. Παραλλήλως τὸ κείμενο καλεῖ τοὺς χριστιανοὺς νὰ ὑπερασπισθοῦν τὰ θύματα τῶν διακρίσεων καὶ τῶν ἀδικιῶν ὄχι μόνον ἐκ λόγων ἀνθρωπιστικῶν, ἀλλὰ καὶ κυρίως ἐκ λόγων χριστιανικῆς συνεπείας. Οἱ χριστιανοὶ ὀφείλουν νὰ μάχωνται γιὰ τὸ δίκαιο καὶ γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια τῶν συνανθρώπων των μὲ μέσα ὄχι βίαια. Ὁ ἀγῶνας αὐτὸς πρέπει νὰ φθάνει μέχρι τὴν ἐκπαίδευση τῶν παιδιῶν, μέχρι τὴν νομοθετικὴ κάλυψη τῶν ἀναγκῶν τῶν ξένων, μέχρι τὶς παρεμβάσεις στοὺς διεθνεῖς ὀργανισμοὺς ὑπὲρ αὐτῶν. *Ἡ βασικὴ προσπάθεια τῆς Ἐκκλησίας συνίσταται στὸ νὰ συμφιλιώσει τοὺς φιλοξενοῦντας λαοὺς μὲ τοὺς φιλοξενουμένους, τοὺς πρόσφυγες.* Καὶ κυρίως νὰ ἀποτρέψει τοὺς νέους ἀπὸ τοῦ νὰ ταυτίζουν τὸν ρατσισμὸ μὲ τοὺς πρόσφυγες. Ἡ νοοτροπία τῶν σημερινῶν νέων προσανατο-

λίζεται πρὸς τὴν ἀποστροφὴ πρὸς τοὺς ξένους. Μπορεῖ νὰ μὴ ἐγκρίνουν τὶς μαζικὲς ἐκκαθαρίσεις τῶν ναζί, ὅμως προτιμοῦν νὰ παραμένουν οἱ ξένοι στὶς πατρίδες των, ἔστω κι ἂν αὐτὸ δὲν μποροῦν νὰ τὸ ἐπιτύχουν διότι εἶναι πρόσφυγες.

Σήμερα ἡ Ἐκκλησία βρίσκεται στὴν πρωτοπορία τοῦ ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν προσφύγων καὶ τῶν ξένων. Οἱ ἐπίσκοποι μὲ δηλώσεις των ἀπορρίπτουν τὸ παρελθόν, ποὺ ἤθελε τὸν ρατσισμὸ νὰ ἐκδηλώνεται μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπικαλοῦνται τὴν παραβολὴ τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου, ποὺ θέλει κάθε διπλανό μας νὰ εἶναι «ὁ πλησίον». Καὶ βέβαια ἀναγνωρίζουν τὶς δυσκολίες ποὺ συνεπάγεται ἡ συνοίκηση μὲ ξένους, ὅμως ἡ κοινωνικὴ εἰρήνη εἶναι καρπὸς τῆς ἀμοιβαίας κατανόησης. *«Δὲν ἐξασφαλίζουμε* -λέγουν- *τὴν κοινωνική μας ἀσφάλεια μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ δαίμονα τῆς ξενοφοβίας»* (Βλ. *«La Croix»*, 18-1-1992). Καὶ συνεχίζουν: *«Ἡ ἀσφάλεια γεννᾶται μὲ τὴν ἀποδοχὴ τοῦ ἄλλου μὲ τοὺς δεσμοὺς ποὺ ἀποκαθιστῶμεν μὲ τὸν καθένα, μὲ τὴ δέση ποὺ τοῦ ἀναγνωρίζουμε καὶ ποὺ τοῦ προσφέρουμε στὶς κοινότητές μας»* (ἔνθ' ἀνωτ.).

Ἡ Ἐκκλησία καὶ τοὺς πρόσφυγες ὑπερασπίζεται καὶ τὴν ξενοφοβία ἀπορρίπτει, ἀλλὰ καὶ τὰ κοινωνικὰ καὶ ἄλλα προβλήματα ποὺ ἡ παρουσία τῶν προσφύγων δημιουργεῖ δὲν τὰ ἀγνοεῖ. Καὶ ὁ ἀγῶνας της εἶναι μεταξὺ σφύρας καὶ ἄκμονος. Ἡ ἀνεργία, ἡ οἰκονομικὴ κρίση, ἡ δυσχέρεια ἐνσωμάτωσης, οἱ ἐπιρροές καὶ ἐπιδράσεις τῶν προσφύγων στὴν κοινωνία, ἡ φυλετικὴ καὶ παραδοσιακή

των διαφοροποίηση δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητες δυσκολίες. Καὶ ὁ κίνδυνος τῆς ἀλλοτρίωσης ὑπαρκτός. Ὅμως ὁ ἀγῶνας συνεχίζεται.

Ἡ Ἐκκλησία διακηρύσσει πὼς ἕνας πρόσφυγας δὲν εἶναι ἕνας κοινὸς μετανάστης. Ἡ ἀπομόνωσή του φθάνει μέχρις ἀπωλείας τῆς ταυτότητός του. Οἱ παλαιστίνιοι ζοῦν ἤδη γιὰ τρίτη γενεὰ μέσα στὰ προσφυγικὰ στρατόπεδα. Ἡ Ποντιφίκια Δήλωση γιὰ τὴν Ποιμαντικὴ τῶν Προσφύγων (Ὀκτώβριος 1992) θέτει τὸν δάκτυλον ἐπὶ τὸν τύπον τῶν ἤλων. Τὰ 17 ἑκατομμύρια σήμερα τῶν προσφύγων σὲ ὅλο τὸν κόσμο εἶναι τὰ θύματα διωγμοῦ ἐξ αἰτίας τῆς φυλῆς, τοῦ θρησκεύματος καὶ τῆς πολιτικῆς των ἰδεολογίας. *Καὶ ὅμως ὅλοι αὐτοὶ ἔχουν δικαίωμα στὴ συνείδηση τοῦ κόσμου, στὸ νὰ ἀποκατασταθοῦν στὴν πατρίδα τους, στὸ νὰ συναντήσουν τὴν ἀγάπη.* Καὶ αὐτὸ εἶναι καθῆκον καὶ χρέος τῶν χριστιανῶν. Κάθε χώρα ὅπως ὑποστηρίζει τὰ δικαιώματα τῶν πολιτῶν της, ὀφείλει νὰ ὑποστηρίζει καὶ ἐκεῖνα τῶν προσφύγων ποὺ φιλοξενεῖ. Δὲν συμφωνεῖ ἡ Ἐκκλησία μὲ τὸ βίαιο ἐπαναπατρισμό, ἰδίως ὅταν αὐτὸς συνεπάγεται κινδύνους γιὰ τὸν ἐπαναπατριζόμενο. Καὶ δὲν ἀνέχεται τὴν σιωπὴ ἐμπρὸς εἰς τὰ προβλήματα τῶν προσφύγων.

Ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ δείξει τὸν ἀληθινὸ νόμο τῆς ἀλληλεγγύης ὅπως τὸν διετύπωσεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «*Εἴτε πάσχει ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη*». Θέτοντας στὴν πρώτη θέση τὴν ἀνθρώπινη ἀξία, οἱ χριστιανοὶ ἀγωνίζονται γιὰ νὰ πέσουν τὰ ἐμπόδια τῶν διακρίσεων ποὺ εἶναι ἄδικες. Καὶ ἐπειδὴ οἱ διακηρύξεις αὐτὲς εἶναι θεωρητικές, ἡ Δήλωση προτρέπει τὶς τοπικὲς Ἐκ-

κλησίες καὶ μάλιστα τὶς ἐνορίες νὰ εὐαισθητοποιήσουν τὰ μέλη των ἔναντι τῶν προσφύγων, τόσον αὐτῶν ποὺ ζοῦν σὲ στρατόπεδα, ὅσον καὶ ἐκείνων ποὺ μένουν σὲ ἐλεύθερους χώρους καὶ κυρίως νὰ προτρέψουν τοὺς ἐνορίτες νὰ συμμετάσχουν σὲ ὁμάδες ἐθελοντῶν διακονίας τῶν προσφύγων σὲ ἐπίπεδο διενοριακὸ καὶ διεπισκοπικό, πρὸς ἀντιμετώπισιν πρακτικῶν κυρίως προβλημάτων των. Ἡ συνεργασία δὲ αὐτὴ δυνατὸν νὰ ἐπεκταθῇ καὶ σὲ διαθρησκειακὸ ἐπίπεδο γιὰ μεγαλύτερη ἀπόδοση (Βλ. *«L' Osservatore Romano»,* 6-10-1992).

Στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς Δηλώσεως πολλὲς τοπικὲς Ἐκκλησίες ἀνέλαβαν ἀγῶνα προάσπισης τῶν δικαιωμάτων τῶν προσφύγων στὶς περιοχές των. Στὴ Γαλλία π.χ. ἡ Ἐκκλησία ἐκήρυξε ἀγῶνα ἀντιρατσιστικὸ μὲ σύνθημα *«Accueillir l' étranger»* (ν' ἀποδεχθοῦμε τὸν ξένο) ἤδη ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριο 1992. Συμμετέχουν κληρικοί, ἐπιστήμονες, νέοι, φοιτητές, ἐργάτες, μαθητὲς καὶ μετανάστες (Βλ. *«La Croix»,* 11-3-1993). Ὁ ἀγῶνας στράφηκε καὶ κατὰ τῆς νέας νομοθεσίας γιὰ τοὺς μετανάστες. Καθολικοί, προτεστάντες καὶ μουσουλμάνοι, πάλιν στὴ Γαλλία, ὠρθωσαν τὸ ἀνάστημά των μπροστὰ στὴν ἑτοιμαζόμενη νέα νομοθετικὴ ρύθμιση τοῦ θέματος τῶν ξένων, τονίζοντας ὅτι τὰ προβλήματα τῆς μετανάστευσης δὲν ὀφείλονται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον στοὺς ξένους καὶ καλώντας τὸ λαὸ νὰ συμβάλει στὴν ἐνσωμάτωση τῶν ξένων. Μὲ ἀγάπη καὶ μὲ κατανόηση. Γιατὶ ὁ πρόσφυγας δὲν εἶναι τουρίστας, εἶναι ἕνας ξεριζωμένος ποὺ φέρνει μαζί του τὴ δυστυχία του καὶ τὶς πληγές του ὄχι τόσο στὸ σῶμα του μὰ στὴν καρδιά του.

Ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία μας ἔχει ἐφαρμόσει καὶ ἐφαρμόζει στὴν πράξη τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἀνεκτικότητα πρὸς τοὺς πρόσφυγες, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου, ποὺ εἶπε: *«ξένος ἤμην καὶ συνηγάγετέ με»*. Χιλιάδες ἕλληνες ἐγνώρισαν τὴν προσφυγιά, ὅταν ἀπὸ τὶς ἀλησμόνητες πατρίδες κατέφυγαν στὴν Πατρίδα. Τὸ πρόβλημα ἐδῶ ἦταν διαφορετικό. Βρέθηκαν μέσα στὴν Ἑλλάδα ἑκατοντάδες χιλιάδες ξεκληρισμένοι ἕλληνες τῆς διασπορᾶς καὶ βρῆκαν καταφύγιο καὶ περίθαλψη. Ἡ Ἐκκλησία στάθηκε στὸ πλευρό τους καὶ καταπολέμησε τὶς προκαταλήψεις ἐνίων ἐντοπίων ἐναντίον τους. Οἱ ἕλληνες κληρικοί, διωγμένοι καὶ οἱ ἴδιοι ἀκολούθησαν τὸ ποίμνιο στὸ δρόμο τῆς προσφυγιᾶς καὶ ἐδοκίμασαν ὅλες τὶς στερήσεις, τὶς κακουχίες, τοὺς κινδύνους καὶ τὰ βάσανα τῆς ἐξορίας. Ἡ ποιότητα τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἕλληνος καὶ ἡ ἰδιόρρυθμη νοοτροπία του στάθηκαν οἱ βασικὲς αἰτίες ποὺ ὅσοι πρόσφυγες ἀλλογενεῖς καὶ ἀλλόφυλοι βρέθηκαν στὴν Ἑλλάδα ἐγνώρισαν ὄχι ἁπλῶς τὴν ἀνεκτικότητα, ἀλλὰ καὶ τὴ συμπαράσταση τῶν ἑλλήνων. Καὶ μόνο οἱ ἐγκληματικὲς πράξεις τῶν ἀλβανῶν προσφύγων κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια, ἀνάγκασαν τοὺς ἕλληνες νὰ περιστείλουν τὴν ἐκδήλωση τῶν πρὸς αὐτοὺς καὶ γενικώτερον τοὺς ξένους αἰσθημάτων ἀμερίστου συμπαραστάσεως. Χιλιάδες πρόσφυγες ζοῦν σήμερα στὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ Ἐκκλησία ἔχει μέγα μερίδιο στὴν ἐπιβίωσή των ὅπως συμβαίνει π.χ. στὸ Λαύριο καὶ ἀλλοῦ.

Ἀλλὰ βέβαια αὐτὰ δὲν ἀρκοῦν. Σήμερα ποὺ ἡ Ἑλλάδα γίνεται ἐκ τῶν πραγμάτων χώρα ὑποδοχῆς προσφύγων, τὸ πρόβλημα θὰ ὀξυνθῇ καὶ ὁ ρόλος τῶν χριστιανῶν θὰ εἶναι μεγάλος. Οἱ ἕλληνες δὲν ὑπήρξαμε ποτὲ ρατσιστές, ὅμως

εἴμεθα συμφεροντολόγοι. Καὶ ὑπάρχει κίνδυνος νὰ ἐκμεταλλευτοῦμε τὰ ἐργατικὰ χέρια τῶν προσφύγων. Νὰ τὰ χρησιμοποιήσουμε βεβαίως ναί, ἀλλ' ὄχι νὰ τὰ ἐκμεταλλευθοῦμε. Δὲν ἁρμόζει σὲ χριστιανούς. *Ἀλλὰ οἱ ξένοι πρέπει νὰ γίνουν καὶ ἐδῶ δεκτοὶ ὅπως εἶναι. Θὰ χρειασθοῦν τὶς ἐκκλησίες των καὶ δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀντιδράσουμε. Τὰ σχολεῖα τους ἐνδεχομένως. Θὰ πρέπει νὰ συνηθίσουμε νὰ βλέπουμε στὸ δρόμο μαύρους, κίτρινους, ἀλλὰ μόνο αὐτὸ δὲν φθάνει. Δὲν πρέπει νὰ ἀρκεσθοῦμε στὸ νὰ τοὺς βλέπουμε. Χρειάζεται νὰ τοὺς ἀναγνωρίσουμε καὶ νὰ τοὺς ἐνσωματώσουμε κι ἐμεῖς μέσα στὴν κοινωνία μας.* Καὶ αὐτὸ εἶναι πολὺ δύσκολο γιὰ τοὺς ἕλληνες. Ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐνισχύσει τὰ ἐσωτερικὰ παραδοσιακὰ ἀντισώματα τοῦ ἕλληνα, καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ συστήσει τὴν προσεκτικὴ μεταχείριση, μὲ χριστιανικὴ ἀγάπη, ἀλλὰ χωρὶς ἄκριτες μιμήσεις τοῦ ξένου, τοῦ πρόσφυγα, τοῦ δεδιωγμένου. Ἡ Ἑλλάδα δὲν εἶναι πλούσια χώρα καὶ δὲν διαθέτει κρατικὴ ὑποδομὴ γιὰ ὑποδοχὴ προσφύγων. Ὅμως πρέπει νὰ ἑτοιμάζεται. Οἱ γειτονικὲς ἑστίες πολέμων παράγουν πρόσφυγες ποὺ βλέπουν τὴν Ἑλλάδα ὡς παράδεισο. Τοὺς ἕλληνες πρόσφυγες τοὺς δεχθήκαμε κάποτε καὶ τοὺς περιθάλψαμε. Τοὺς ξένους; Τὸ χριστιανικό, μὰ καὶ τὸ διεθνὲς καθῆκον μας εἶναι νὰ τοὺς ὑποδεχθοῦμε ὡς ἀδελφούς. Τὸ κατὰ πόσον θὰ τὸ ἐπιτύχουμε εἶναι θέμα καὶ τῆς Ἐκκλησίας μας. Νὰ ἐμπνεύσει σὲ ὅλους τὴν παραμυθία καὶ τὴν ἀγάπη, τὸ ἔλεος καὶ τὴν ἀδελφοσύνη. Νὰ βγάλει τοὺς πρόσφυγες ἀπὸ τὴν ἀπάνθρωπη ἀβεβαιότητα ποὺ τοὺς συντροφεύει μπροστὰ σ' ἕνα ἀκαθόριστο μέλλον.

Ἡ περὶ προσφύγων διεθνὴς νομοθεσία ἀναζητεῖ βελτίωση, ἀλλ' οἱ πραγματικὲς ρίζες τοῦ προβλήματος εἶναι ἀλλοῦ. Στὴν ἀλλαγὴ τῶν θεσμῶν καὶ στὴν ἀντιμετώπιση τῶν αἰτίων ποὺ τοὺς ἀνάγκασαν νὰ πάρουν τὸ δρόμο τῆς φυγῆς. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καλῆς θελήσεως καλοῦνται νὰ ἐργασθοῦν πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή. Καὶ οἱ χριστιανικές κυβερνήσεις πολὺ περισσότερο. Ἀλλὰ βέβαια ὅσο δὲν θὰ λύνεται τὸ πρόβλημα, θὰ καλοῦνται λαὸς καὶ κυβερνήσεις νὰ δείξουν ἀνοχὴ καὶ ἀλληλεγγύη πρὸς τοὺς πρόσφυγες. Πρέπει τελικὰ νὰ ἀναγνωρίσουμε ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἴμεθα ἕνας λαός, ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἁγὰ Χὰν ἐτόνισε: *«Ἂν δὲν τὸ κάνουμε, οἱ συνέπειες δὲν θὰ εἶναι μόνο ἠθικὲς ἢ φιλοσοφικές. Θὰ εἶναι αὐτοκαταστροφικές»* (*«Καθημερινή»*, 8-8-1993). Ἀλλὰ καὶ οἱ κατ' ἰδίαν λαοὶ μποροῦν νὰ κάνουν πολλά. Τελικὰ ὅλα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Ἀρκεῖ νὰ φέρεται ὡς ἄνθρωπος - μέλος ἑνὸς σώματος καὶ ὄχι ὡς αὐτόνομος, ἀποκομμένος ἀπὸ τὸν κορμὸ κλάδος, ποὺ βέβαια εἶναι καταδικασμένος κοινωνικά. Καὶ αὐτὸ μόνο ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη μπορεῖ νὰ τοῦ τὸ μάθει.

«Ἀνάρμοστος» προσηλυτισμὸς καὶ θρησκευτικὴ ἐλευθερία κατὰ τὴν νομολογία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων*

Ἰδοὺ καὶ πάλιν ἐφέτος ἡ ἐτήσια μνήμη τοῦ ἁγίου ἐνδόξου ἱερομάρτυρος Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, Ἐπισκόπου καὶ καθιερωμένου προστάτου τῶν διακόνων τῆς Θέμιδος, μᾶς συνεκέντρωσεν εἰς τὸν φιλόξενον τοῦτον τόπον μὲ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς τοπικῆς μας Ἐκκλησίας, ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπωφεληθεῖ τῆς εὐκαιρίας γιὰ νὰ σᾶς ἐκδηλώσει τὰ αἰσθήματα τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἀγάπης, μὲ τὰ ὁποῖα περιβάλλει ὅλους ὅσοι ὑπηρετοῦν μὲ ἐντιμότητα, ἀκεραιότητα καὶ ὑψηλοφροσύνη τὸ ἰδεῶδες τῆς Δικαιοσύ-

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ νομικοῦ κόσμου (δικαστές, δικηγόρους, συμβολαιογράφους, ἐπιμελητές κ.λπ.) τῆς Μαγνησίας, κατὰ τὴν πρὸς τιμήν των σύναξιν, ποὺ ὠργάνωσε ἡ Ἱ. Μητρόπολις Δημητριάδος στὴν αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ της Κέντρου στὶς 4 Ὀκτωβρίου 1994 μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, προστάτου αὐτῶν.

νης στὰ πλαίσια τῆς δημοκρατικῆς μας πολιτείας. Καὶ χαίρω διότι ἔχω τὴν χαρὰν καὶ τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ὑποδέχομαι ἐδῶ, ὅπως πάντοτε, καὶ νὰ σᾶς καθιστῶ κοινωνοὺς ὄχι μόνο τῶν συναισθημάτων μου, ἀλλὰ καὶ τῶν σκέψεών μου. Σκέψεων ποὺ κινοῦνται σὲ γνώριμα γιὰ σᾶς πεδία, ἀλλὰ καὶ ποὺ ταυτόχρονα ἅπτονται τῶν ἐνδιαφερόντων καὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἔτσι κατ' ἀρχὰς παρακαλῶ νὰ δεχθῆτε τὶς πιὸ ἐγκάρδιες εὐχές μου γιὰ τὴ σημερινὴ ἑορτή, εὐχὲς ἀγάπης, τιμῆς καὶ ἀναγνώρισης τῆς προσφορᾶς σας σ' ἕνα κόσμο, ποὺ ταλανίζεται ἀπὸ τὴν ἀδικία, τὴν εὐτέλεια, τὴ χαμέρπεια, τὴν ἀδιστακτοσύνη, τὴν κακία καὶ τὰ πάθη, καὶ στροβιλίζεται μέσα στὴ δίνη τῶν ποικίλων κακῶν ποὺ ὁριοθετοῦν τὴ γραμμὴ ποὺ διαχωρίζει τὴν ἔννομη τάξη ἀπὸ τὴν παρανομία καὶ τὸ ἄδικο ἀπὸ τὴν ἠθική. Αὐτοῦ τοῦ κλίματος θῦμα εἶναι καὶ ἡ Δικαιοσύνη στὴν πατρίδα μας, τῆς ὁποίας οἱ λειτουργοὶ βάλλονται ἀδεῶς καὶ ἀνοικτιρμόνως πότε ὡς «διεφθαρμένοι» καὶ πότε ὡς «κατευθυνόμενοι», μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μειώνεται ἐπικίνδυνα τὸ κῦρος τοῦ θεσμοῦ ποὺ ὑπηρετοῦν στὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ καὶ νὰ καταρρέουν τὰ βάθρα τοῦ πολιτεύματος.

Ἡ προσπάθεια ὑποταγῆς τῆς Δικαιοσύνης στὰ κομματικὰ κελεύσματα, μὲ ἀνάλογη ἀναίρεση τῆς συνταγματικῆς ἀνεξαρτησίας της, συνιστᾶ στυγνὴ ἐπέμβαση τῶν δύο ἄλλων ἐξουσιῶν τοῦ πολιτεύματος εἰς τὰ ἐσωτερικά της καὶ ἀπεργάζεται εὐρύτατο καὶ μοιραῖο πλῆγμα κατὰ τῆς Δημοκρατίας καὶ τοῦ Λαοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ εὐχή μου εἶναι νὰ παραμείνει ἡ Δικαιοσύνη ἐλευθέρα ἀπὸ ὁποιεσδήποτε ἐπεμβάσεις καὶ ἀνεξάρτητη γιὰ νὰ ἐπιτελέσει τὸ

λεπτό της ἔργο, μὲ ὅλους τοὺς παράγοντές της προσηλωμένους σ' αὐτὸ καὶ στὴν ἐπιτυχῆ ὁλοκλήρωσή του. Καὶ στὴ συνέχεια παρακαλω νὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ σᾶς παρουσιάσω τὸ θέμα ποὺ ἐπέλεξα νὰ σᾶς ἀπασχολήσω, ἐπειδὴ ἔκρινα ὅτι τοῦτο χαρακτηρίζει ἡ περιστασιακὴ ἐπικαιρότητα ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ θεωρητικότητα μὲ τὶς πρακτικές της προεκτάσεις στὴν ἐποχή μας.

Τὸ θέμα ἐπιγράφεται: *«"Ἀνάρμοστος" προσηλυτισμὸς καὶ θρησκευτικὴ ἐλευθερία κατὰ τὴν νομολογία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων»* καὶ ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν θεώρηση τῆς σχέσεως μεταξὺ τοῦ ἀσκουμένου προσηλυτισμοῦ μὲ χρήση ἀνάρμοστων, ἤτοι παράνομων καὶ ἀνήθικων μέσων καὶ τοῦ συνταγματικὰ κατοχυρωμένου δικαιώματος τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, ὅπως αὐτὸ ἰσχύει στὴ χώρα μας.

Τὴν ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἐπιλογὴ τοῦ θέματος αὐτοῦ πρόσφεραν ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ μεθοδευμένες καὶ συστηματικὲς δυσφημιστικὲς ἐπιθέσεις τῶν διαφόρων ἐλευθέρως δρώντων στὴν Ἑλλάδα αἱρετικῶν, καὶ δὴ τῶν Μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβᾶ καὶ τῶν Εὐαγγελικῶν κυρίως, ἐνώπιον διεθνῶν ὀργανισμῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν ἐμφανίζουν ὡς χώραν ὅπου ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία δὲν ὑφίσταται καὶ οἱ θρησκευτικὲς μειονότητες διώκονται ἀπὸ τὰ δικαστήρια μὲ τὴν κατηγορίαν ὅτι ἀσκοῦν ἀθέμιτο προσηλυτισμὸ σὲ βάρος τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας[1], ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ πρόσφατη σχετικὴ ὑπ'

1. Τὰ θέματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀπησχολήσαμε, κατὰ τὰ προηγούμενα χρόνια τὴν ὁμήγυρη τῶν νομικῶν μας, ἦταν, κατὰ σειράν, τὰ ἑξῆς: α) Ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογένειας κατὰ τὸ σχέδιο Γαζῆ (1976), β) Κίνδυνοι ἀπὸ τὶς προτάσεις τῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς Προσωπικῆς Καταστάσεως πρὸς διαμόρ-

ἀριθμ. 3/1992/421 τῆς 23-5-1993 ἀπόφαση τοῦ Εὐρωπ. Δικαστηρίου Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Τὸ ἐν ἰσχύι Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος ἀπαγορεύει ρητῶς τὴν ἄσκηση προσηλυτισμοῦ (ἄρθρο 13 παρ. 2). Προσηλυτισμὸς δέ, κατὰ τὰ παγίως παραδεδεγμένα στὴν ἐπιστήμη τοῦ δικαίου, εἶναι ἡ προσπάθεια μεταβολῆς τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως τοῦ ἄλλου μὲ δόλια μέσα καὶ ὑποσχέσεις. Τὰ μέσα αὐτὰ παρουσιάζει ἀναλυτικότερα τὸ ἄρθρο 4 παρ. 21 τοῦ Α.Ν. 1363/38 «Περὶ κατοχυρώσεως διατάξεων... τοῦ Συντάγματος», ὅπου, μεταξὺ ἄλλων, διευκρινίζεται ὅτι *«προσηλυτισμὸς ἰδίᾳ εἶναι ἡ διὰ πάσης φύσεως παροχῶν ἢ δι' ὑποσχέσεως τοιούτων ἢ ἄλλης ἠθικῆς ἢ ὑλικῆς περιθάλψεως διὰ μέσων ἀπατηλῶν, διὰ καταχρήσεως τῆς ἀπειρίας ἢ ἐμπιστοσύνης ἢ δι' ἐκμεταλλεύσεως τῆς*

φωσιν τοῦ δικαίου μας (1977), γ) Ἡ ἀποποινικοποίηση τῆς μοιχείας (1978), δ) Ἡ κατάργηση τοῦ ὅρκου ὡς ἀποδεικτικοῦ μέσου (1979), ε) Ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ σχεδίου ἰσονομίας τῶν ἑλλήνων (1980), στ) Ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς (1981), ζ) Ἡ ἰσότητα τῶν δύο φύλων ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου (1982), η) Ἐκκλησία καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1983), θ) Τὰ βασανιστήρια: Μαστίγωμα τῆς προσωπικότητος. Ἡ Ἐκκλησία στὴν πρωτοπορία γιὰ τὴν κατάργησή τους (1984), ι) Ρατσισμός: Λεηλασία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς (1985), ια) Παραθρησκευτικοὶ Ὁλοκληρωτισμοὶ καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα στὴν Ἑλλάδα (1986), ιβ) Ἠλεκτρονικοὶ Ὑπολογιστὲς καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1987), ιγ) Ἀντιρρησίες Συνειδήσεως (1988), ιδ) Μία ὁμολογία Χριστοῦ (ἀπὸ τὸν κ. Δημ. Τζούμα, ἀρεοπαγίτη) (1989), ιε) Τὰ δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ καὶ οἱ παραβιάσεις των (1990), ιστ) Ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως στὸ Ἰσλάμ (1991), ιζ) Τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἐθνικῶν μειονοτήτων (1992), ιη) Τὸ δικαίωμα τῶν προσφύγων στὸ ἄσυλο καὶ ἡ ξενοφοβία. Ἡ θέση τῆς Ἐκκλησίας (1993).

ἀνάγκης, τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας ἢ κουφότητος ἄμεσος ἢ ἔμμεσος προσπάθεια πρὸς διείσδυσιν εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν ἑτεροδόξων, ἐπὶ σκοπῷ μεταβολῆς τοῦ περιεχομένου αὐτῆς». Ἡ ἐνδεικτικὴ ἀναφορὰ τῶν κολασίμων μέσων, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται, συνθέτουν τὴν ἀντικειμενικὴ ὑπόσταση τοῦ ἀδικήματος, συγχωρεῖται δὲ καὶ δὲν συνιστᾶ ἀοριστίαν ἡ ὁποία θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἑρμηνευθῇ ὡς ἀντισυνταγματική, διότι ἡ λέξις «ἰδίᾳ» ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Α.Ν. 1363/38 ἀφορᾶ στὰ μέσα καὶ στὶς μεθόδους ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ δράστης τοῦ ἀδικήματος τοῦ προσηλυτισμοῦ καὶ ὄχι στὴν ἔννοια τῆς διείσδυσης στὴ θρησκευτικὴ συνείδηση τοῦ ἑτεροδόξου, ἡ ὁποία δὲν θὰ ἦτο ἀνεκτὸν συνταγματικῶς νὰ τεθεῖ στὸν νόμο ὑπὸ μορφὴν ἀόριστον ἢ ἐνδεικτικὴν ἐπειδὴ θὰ παρεβίαζε τὸν κανόνα nullum crimen, nulla poena sine lege (Βλ. Γ. Κρίππα: *«Τὸ ἔγκλημα τοῦ προσηλυτισμοῦ ἰδίᾳ ἀπὸ ἀπόψεως ἠθικῆς αὐτουργίας»*, στά *«Ποινικὰ Χρονικά»* Λ΄, σ. 314). Σημειώνεται ὅτι σήμερα ὁ προσηλυτισμὸς ἀπαγορεύεται στὴν Ἑλλάδα καὶ τιμωρεῖται ποινικὰ ὄχι μόνο ὅταν γίνεται σὲ βάρος τῆς ἐπικρατούσης ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπὸ ἑτεροδόξους ἢ ἑτεροθρήσκους, ἀλλὰ καὶ σὲ βάρος ὁποιασδήποτε ἄλλης γνωστῆς θρησκείας.

Τὶς διατάξεις αὐτές, καίτοι μετὰ πολλῆς φειδοῦς ἐφαρμοζόμενες ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ δικαστήρια πρὸς προστασίαν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπὸ ἐνσυνείδητες προσηλυτιστικὲς προσπάθειες ἑτεροδόξων καὶ ἀλλοθρήσκων, οἱ «ἱεραπόστολοι» αὐτοὶ θεωροῦν ὡς ἀντισυνταγματικὲς καὶ ὡς στρεφόμενες ἐναντίον τῆς Συμβάσεως πρὸς Προστασίαν τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων καὶ μάλιστα τοῦ ἄρθρου 9 αὐτῆς, τὸ

ὁποῖον προβλέπει ὅτι *«ἕκαστος ἔχει δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας σκέψεως, συνειδήσεως καὶ θρησκείας. Τὸ δικαίωμα αὐτὸ περιλαμβάνει τὴν ἐλευθερία μεταβολῆς τῆς θρησκείας ἢ πεποιθήσεων καὶ τὴν ἐλευθερία ἀτομικῶς ἢ μαζὶ μὲ ἄλλους, δημοσίᾳ ἢ ἰδιωτικῶς, ἐκδηλώσεως τῆς θρησκείας ἢ τῶν πεποιθήσεων εἰς τὴν λατρείαν, τὴν διδασκαλίαν, στὴν πρακτικὴ καὶ στὰ λειτουργικά* (παρ. 1). *Ἡ ἐλευθερία τῆς ἐκδηλώσεως τῆς θρησκείας ἢ τῶν πεποιθήσεων ὑπόκειται μόνο στοὺς περιορισμοὺς ποὺ ὁρίζονται ἀπὸ τὸν νόμο καὶ εἶναι ἀναγκαῖοι σὲ μιὰ δημοκρατικὴ κοινωνία πρὸς ἐξασφάλιση τῆς δημοσίας ἀσφαλείας, προστασία τῆς δημοσίας τάξεως, τῆς ὑγείας, τῆς ἠθικῆς ἢ τῆς προστασίας τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ἐλευθεριῶν τῶν ἄλλων»* (παρ. 2).

Ἡ ἐπιδίωξη τῶν διαφόρων αἱρετικῶν ποὺ ἔχουν εἰσέλθει στὴ χώρα καὶ μὲ προκάλυμμα τὴν ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς των συνειδήσεως, ἐπιδίδονται σὲ μιὰ ἀσύστολη καὶ σαφῶς παράνομη προσηλυτιστικὴ δραστηριότητα σὲ βάρος τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας, εἶναι ἡ κατάργηση τῶν ἀνωτέρω περὶ τοῦ προσηλυτισμοῦ διατάξεων, ὥστε νὰ ἀφεθεῖ πλήρης ἐλευθερία στὶς κινήσεις των. Ἂς σημειωθεῖ δὲ ὅτι παρεμφερὴς πρὸς τὴν περὶ προσηλυτισμοῦ διάταξη τοῦ ἑλληνικοῦ Συντάγματος ὑπάρχει σὲ ὅλα τὰ Συντάγματα τῶν πολιτισμένων κρατῶν, καὶ τοῦτο διότι τὸ ἀδίκημα τοῦτο στρέφεται κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου καὶ καταπατᾶ βάναυσα καὶ ἀπάνθρωπα τὰ ἀτομικά του δικαιώματα. Κατὰ συνέπειαν ὡς παράλογη τοὐλάχιστον πρέπει νὰ ἐκληφθεῖ ἡ ἀξίωση τῶν προσηλυτιστικῶν αὐτῶν κύκλων περὶ καταργήσεως στὴν Ἑλλάδα καὶ μόνο σ' αὐτὴν τῆς σχετικῆς περὶ προσηλυτισμοῦ διατάξεως, οἱ δὲ

κατὰ τῆς Ἑλλάδας συνδεδυασμένες ἐπιθέσεις των ἐνώπιον διεθνῶν βημάτων, ὡς χώρας στὴν ὁποίαν δῆθεν καταδιώκονται οἱ θρησκευτικὲς μειονότητες ἐπειδὴ ἰσχύουν οἱ ἀπαγορευτικὲς τοῦ προσηλυτισμοῦ διατάξεις, πρέπει νὰ ἐνταχθοῦν σὲ ἐπιμελῶς καταστρωμένο σχέδιο, ποὺ ἀποβλέπει στὴ δυσφήμηση τῆς χώρας καὶ στὸν ἐκβιασμὸ τῆς κυβέρνησης νὰ ὑπαναχωρήσει καὶ ἄρει καὶ τὸ τελευταῖο ἰσχνὸ ἐμπόδιο στὴν ἰσοπεδωτικὴ καὶ δυναστευτικὴ τῶν συνειδήσεων πρακτικὴ ποὺ ἀκολουθοῦν οἱ αἱρέσεις.

Ἡ προσπάθεια μάλιστα αὐτὴ ἔχει ἐνταθεῖ τελευταῖα μετὰ τὴν ἔκδοση τῆς ὑπ' ἀριθμ. 3/1992/421 τῆς 23-5-1993 ἀποφάσεως τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων. Ἡ ἀπόφαση αὐτὴ ἐξεδόθη ἐπὶ προσφυγῆς τοῦ ἕλληνα χιλιαστὴ Μίνωα Κοκκινάκη, ἐτῶν 83, ὁ ὁποῖος κατηγόρησε τὴν Ἑλλάδα ὅτι ἐφαρμόζει παράνομα καὶ ἀντισυνταγματικὰ τὸν νόμο τοῦ προσηλυτισμοῦ. Οἱ χιλιαστὲς ἰσχυρίζονται, παραπλανητικὰ βέβαια, ὅτι δῆθεν ἡ ἀπόφαση αὐτὴ κατεδίκασε τὴν Ἑλλάδα διότι «διώκει ποινικῶς τοὺς χιλιαστὰς ἐπὶ προσηλυτισμῷ», θέλοντες νὰ δώσουν στὴν ἀπόφαση αὐτὴ τὴν στρεβλὴ ἑρμηνεία ὅτι τὸ Εὐρωπαϊκὸ Δικαστήριο κατεδίκασε τὸν προσηλυτισμό, ἐνῶ τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετο συμβαίνει, ὅπως θὰ ἀποδείξωμε στὴ συνέχεια. Μιὰ τέτοια ὅμως ἑρμηνεία εἶναι προφανὲς ὅτι συμφέρει στοὺς χιλιαστὲς καὶ στοὺς ποικίλους δράστες τοῦ ἐγκλήματος τοῦ προσηλυτισμοῦ, προκειμένου νὰ ἐκβιάσουν μιὰ τροποποίηση τῆς ἑλληνικῆς νομοθεσίας πού, ἐκκινώντας ἀπὸ τὴ δῆθεν ἀντισυνταγματικότητα τῆς περὶ προσηλυτισμοῦ διατάξεως, θὰ ὡδηγοῦσε ἀναπόφευκτα στὴν κατάργησή της.

Σύμφωνα μὲ τὰ ἀνωτέρω τὸ Σύνταγμά μας ἐγγυᾶται τὴν ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως τῶν πολιτῶν του (ἄρθρο 13) ποὺ ἀποτελεῖ ἀπαραβίαστο ἔννομο ἀγαθὸ προστατευόμενο, ὑπὸ προϋποθέσεις. Τοῦτο σημαίνει ὅτι κάθε πολίτης δικαιοῦται νὰ πιστεύει σὲ ὅποιον Θεὸν θέλει ἢ καὶ νὰ μὴ πιστεύει πουθενὰ καὶ νὰ ἀσκεῖ ἀκωλύτως τὰ τῆς λατρείας του ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν νόμων. Οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος νόμοι ἀποβλέπουν εἴτε στὴ διαμόρφωση τοῦ ἀναγκαίου νομικοῦ πλαισίου ἐντὸς τοῦ ὁποίου δύναται νὰ ἀσκεῖται ἐλεύθερα τὸ δικαίωμα αὐτό, εἴτε στὴν περιθρίγκωση τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ ἀπὸ παρεκκλίσεις, καταχρήσεις καὶ ἄλλες ἐνέργειες ἢ παραλείψεις ποὺ τὸ περιορίζουν ἢ καὶ τὸ καταργοῦν. Καταχρηστικὴ ὁπωσδήποτε ἄσκηση τοῦ δικαιώματος τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας συνιστᾶ τὸ ἀδίκημα τοῦ προσηλυτισμοῦ, διότι δι' αὐτοῦ δὲν πρόκειται ἁπλῶς γιὰ τὴν ἐλεύθερη διάδοση τῆς διδασκαλίας μιᾶς οἱασδήποτε γνωστῆς θρησκείας, ἀλλὰ πρόκειται γιὰ δόλια καὶ μὲ χρήση ἀθεμίτων μέσων προσπάθεια ὑπεισέλευσης στὴ θρησκευτικὴ συνείδηση ἀνυποψίαστων ἀνθρώπων, μὲ σκοπὸ τὴ μεταβολὴ τοῦ περιεχομένου της.

Ἀρχικὰ καὶ μέχρι τοῦ Συντάγματος τοῦ 1952 τὸ ἀδίκημα τοῦ προσηλυτισμοῦ ἐστρέφετο κατὰ παντὸς ὅστις τὸ διέπραττε σὲ βάρος τῆς ἐπικρατούσης ἐν Ἑλλάδι θρησκείας. Ἔκτοτε ὅμως (1975) ἐπεξετάθη καὶ προστατεύει καὶ τὶς ἄλλες γνωστὲς θρησκεῖες, πρᾶγμα ποὺ σημαίνει ὅτι ὄχι μόνον οἱ αἱρετικοὶ καταδιώκονται ποινικὰ ἂν χρησιμοποιοῦν μέσα παράνομα, ἀθέμιτα ἢ ἀνήθικα γιὰ νὰ προσελκύσουν ὀπαδοὺς στὴν αἵρεσή των, ἀλλὰ καὶ οἱ ὀρθόδοξοι ἐὰν καὶ αὐτοὶ μετέρχονται ὑπὲρ τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας τὰ ἴδια

μέσα σὲ βάρος τῶν ἄλλων γνωστῶν θρησκειῶν (Contra ο Γ. Κρίππας, ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 315-316). Καὶ εἶναι βέβαια γνωστὸν ὅτι κατὰ τὶς συζητήσεις στὴ Βουλὴ τῶν διατάξεων τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος ὑπεστηρίχθη ὑπό τινων ἡ παντελὴς διαγραφὴ τῆς περὶ προσηλυτισμοῦ διατάξεως (Συνεδρίαση 23-4-1975), τελικὰ ὅμως ἐπεκράτησε ἡ ἄποψη νὰ ἀπαγορευθεῖ γενικὰ ὁ προσηλυτισμὸς χωρὶς διάκριση ἐπικρατούσης θρησκείας καὶ γνωστῶν θρησκειῶν μὲ ρητὴ ἀναφορὰ στὸν Α.Ν. 1363/38 (Βλ. Γ. Πουλῆ: *«Τὸ ἔννομο ἀγαθὸ ποὺ προστατεύεται μὲ τὸ ἔγκλημα τοῦ προσηλυτισμοῦ»*, *«Ποινικὰ Χρονικά»*, ΛΓ΄, σ. 225). Μὲ ἄλλα λόγια ἐπεκράτησε ἡ ἄποψη ὅτι μὲ τὶς διατάξεις τοῦ Συντάγματος περὶ θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ περὶ προσηλυτισμοῦ προστατεύεται ἡ ἐλευθερία ἐμμονῆς καὶ ἡ ἐλευθερία μεταβολῆς θρησκείας, ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὸ ἀτομικὸ δικαίωμα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ συνείδησης.

Ὁ δὲ προσηλυτισμὸς ἀναιρεῖ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ δικαίωμα, ἐφ' ὅσον ἡ καταφυγὴ σὲ ἀνορθόδοξα μέσα μεταβολῆς τῆς θρησκευτικῆς συνείδησης κάποιου ἀτόμου, συνιστᾶ σαφῆ προσβολὴ τοῦ δικαιώματος οὐσιαστικὰ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας του, τὴν ὁποίαν ἐγγυᾶται τὸ Σύνταγμα. Ἂν δὲ δὲν ὑπῆρχεν ὁ ποινικὸς κολασμὸς τοῦ ἀδικήματος τοῦ προσηλυτισμοῦ, ἡ ἀντίστοιχη συνταγματικὴ διάταξη θὰ καθίστατο ἁπλὴ θεωρητικὴ διακήρυξη. Ζήτημα ὅμως συνταγματικὸ θὰ ἐγεννᾶτο ἀντιθέτως ἐὰν παρὰ τὴν συνταγματικὴ ἀπαγόρευση τοῦ προσηλυτισμοῦ ὁ κοινὸς νομοθέτης τὸν ἐπέτρεπε εἴτε διὰ καταργήσεως τοῦ σχετικοῦ νόμου εἴτε διὰ προβλέψεως τόσο χαμηλῆς ποινῆς ποὺ θὰ καθιέρωνε τὴν ἀτιμωρησία εἴτε δι' ἀποδόσεως στὴν ἔννοια τοῦ προσηλυτισμοῦ ὅλως διαφορετικοῦ περιεχομένου ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ τοῦ

ἔδωσε ὁ συνταγματικὸς νομοθέτης (Βλ. Γ. Κρίππα: *«Τὸ ἔγκλημα τοῦ προσηλυτισμοῦ ἰδίᾳ ἀπὸ ἀπόψεως ἠθικῆς αὐτουργίας»*, στά *«Ποινικὰ Χρονικά»*, Λ΄, σσ. 313-314).

Ἐδῶ πρέπει νὰ ἐπαναληφθεῖ ὅτι σὲ ὅλες τὶς πολιτισμένες χῶρες τοῦ κόσμου ὁ προσηλυτισμὸς διώκεται ὡς ἀδίκημα, σὲ ὡρισμένες δὲ ἀπὸ αὐτές, τῆς συνταγματικῆς προστασίας τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας δὲν ἀπολαμβάνουν συλλήβδην ὅλες οἱ ὡς θρησκευτικοῦ χαρακτῆρα ἐμφανιζόμενες «θρησκευτικὲς κινήσεις» ὅπως εἶναι π.χ. οἱ Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ. Εἰδικότερα στὴ Γαλλία οἱ ὀργανώσεις τῶν χιλιαστῶν δὲν ἀναγνωρίζονται ὡς θρησκευτικὲς καὶ τὸ περιοδικό τους *«Σκοπιά»* ἔχει ἀπαγορευθεῖ, μὲ ἀλλεπάλληλες ἀποφάσεις τοῦ γαλλικοῦ Σ.τ.Ε. (Βλ. ἀποφάσεις τῆς 14-5-1982, 1-2-1986 κ.λπ. ἐν: J. Roche: *«Libertés publiques»*, 1987, σ. 106, J. Robert: *«La liberté religieuse et le regime des cultes»*, σ. 107). Στὴ Γερμανία οἱ χιλιαστὲς δὲν προστατεύονται συνταγματικῶς (Βλ. H. Schmitt: *«Straftaten gegen Religion und Weltannschannung»*, 1982, σ. 77). Στὴν Ἑλλάδα θεωροῦνται ὡς «γνωστὴ θρησκεία» κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἄρθρου 13 τοῦ Συντάγματος καὶ ἀπολαύουν συνταγματικῆς καὶ νομικῆς προστασίας, ἐνῶ οὔτε γνωστὴ θρησκεία εἶναι (Βλ. Κ. Βαβούσκου: *«Ὁ νομικὸς χαρακτὴρ τῆς κινήσεως τῶν μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβᾶ»*, *«Ἀρμενόπουλος»*, 1980, σ. 1004) καὶ προσηλυτισμὸν ἀσκοῦν ἀπροκάλυπτα καὶ σὲ μεγάλη ἔκταση.

Τὴν ἄσκηση προσηλυτισμοῦ ἔχουν καταδικάσει καὶ τὰ μέλη τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν (Π.Σ.Ε.) κατ' ἐπανάληψιν, ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ἡ ΡΚαθολική,

θεωρώντας τον ὡς *«ἕνα ἀπὸ τὰ κυριότερα ἐμπόδια στὴν προσπάθεια προωθήσεως τῆς χριστιανικῆς ἑνότητος. Οἱ καταστροφικὲς ἐπιπτώσεις τοῦ προσηλυτισμοῦ ἐπεσημάνθηκαν συχνὰ τὰ τελευταῖα χρόνια ἀπὸ διάφορα οἰκουμενιστικὰ συνέδρια καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Π.Σ.Ε. τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1991 ἡ ὁποία, ἐξ ἀφορμῆς συζητήσεων σχετικὰ μὲ τὴν Οὐνία (στὴν Οὐκρανία, Τρανσυλβανία καὶ Τσεχοσλοβακία) καὶ τὴν ἀσύστολη δραστηριοποίηση ποικίλων προτεσταντικῆς προελεύσεως «ἱεραποστολῶν» σχεδὸν σὲ ὅλες τὶς ἐκ παραδόσεως ὀρθόδοξες χῶρες τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Μ. Ἀνατολῆς εἶχε ζητήσει μιὰ σὲ βάθος ἐξέταση τοῦ ἐπίμαχου αὐτοῦ θέματος, μὲ σκοπὸ νὰ ἐπιτύχει κάποια πειθαρχία στὸν τομέα ἱεραποστολῆς»* (Γ. Τσέτση: *«Κοινὴ μαρτυρία καὶ προσηλυτισμός»*, στήν *«Ἐνημέρωσιν»*, 2/1993). Οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς στρέφονται εὐθέως ἐναντίον ὅλων ἐκείνων τῶν μελῶν εἴτε περιθωριακῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων, εἴτε καὶ τῶν μεγάλων θρησκειῶν, ποὺ ἀναλαμβάνουν νὰ ἀσκήσουν τὸ ἔργον τοῦ προσηλυτισμοῦ μεταξὺ χριστιανικῶν λαῶν καὶ μάλιστα, κατὰ κύριον λόγον, ὀρθοδόξων, οἱ ὁποῖοι ἐκλαμβάνονται προφανῶς ὡς εἰδωλολάτρες ποὺ πρέπει νὰ ἐκχριστιανισθοῦν. Οἱ ὀρθόδοξοι ἔχουν κατ' ἐπανάληψη καταδικάσει τὴν ἄσκηση προσηλυτισμοῦ σὲ βάρος των ἢ σὲ βάρος ἄλλου καὶ δὲν ἐδίστασαν νὰ καταγγείλουν καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ΡΚαθολικὴ Ἐκκλησία καὶ τὴν Οὐνία ποὺ μετέρχονται τέτοιες μεθόδους σὲ βάρος των στὶς χῶρες τοῦ τ. ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ τῆς Μ. Ἀνατολῆς. Καὶ βεβαίως πολλὲς φορὲς καὶ κατ' ἐπανάληψη καὶ ὁ Πάπας τῆς Ρώμης ἔχει καταδικάσει θεωρητικὰ τὸν προσηλυτισμό, τελευταῖα δὲ καὶ ἡ μικτὴ θεολογικὴ Ἐπι-

τροπὴ τοῦ Διαλόγου μεταξὺ Ὀρθοδόξου καὶ ΡΚαθολικῆς Ἐκκλησίας ποὺ συνῆλθε τὸ 1993 στὸ Μπαλαμὲντ τοῦ Λιβάνου κατεδίκασε καὶ αὐτὴ τὸν προσηλυτισμό, ὁποθενδήποτε καὶ ἂν αὐτὸς προέρχεται.

Ὡστόσον ἡ Ἑλλάδα ποὺ εἶναι πεδίο ἄσκησης ἀσύστολου προσηλυτισμοῦ ἄγεται συχνὰ ἐνώπιον τῶν διεθνῶν δικαστηρίων καὶ βημάτων μὲ τὴν κατηγορίαν ὅτι οἱ δικαστικές της ἀρχὲς καταδιώκουν τούς «ἱεραποστόλους» τῶν διαφόρων θρησκευτικῶν δοξασιῶν των, ἀποκρύπτουσες ὅμως ἐπιμελῶς ὅτι κατὰ τὴν διαδικασίαν αὐτὴν μετέρχονται μέσα προσηλυτιστικά, δηλ. παραβιάζουν καὶ τὸ Σύνταγμα τῆς χώρας καὶ τοὺς νόμους της.

Τίς ἐνδιαφέρει νὰ καταγγέλλεται ἡ πατρίδα μας ὡς χώρα ἀνελεύθερη, ὅπου οἱ θρησκευτικὲς μειονότητες καταδιώκονται καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία δὲν ἰσχύει, κάθε δὲ δικαστικὴ ἀπόφαση ἑλληνικοῦ Δικαστηρίου ποὺ καταδικάζει εἴτε εὐαγγελικούς (περίπτωση π.χ. Κ. Μακρῆ) εἴτε χιλιαστές (περίπτωση Μίνωα Κοκκινάκη) γιὰ ἄσκηση προσηλυτισμοῦ εἴτε πεντηκοστιανοὺς προβάλλεται πρὸς τὰ ἔξω ὡς ἀπόδειξη ἀνελευθερίας καὶ κρατικῆς καταστολῆς, ποὺ μάλιστα ἐνεργεῖται ὑπὸ τὴν ἀσφυκτικὴ πίεση τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἐπιδιώκουν νὰ παραστήσουν τὴ χώρα μας ὡς «θεοκρατική» χομεϊνικοῦ τύπου, γιὰ νὰ ἐπισύρουν κατ' αὐτῆς διεθνεῖς κυρώσεις ἢ νὰ τὴν ἀναγκάσουν νὰ ἀπέχει ἀπὸ τῆς λήψεως μέτρων ἐναντίον των. Ἂν ὅμως ἀφεθοῦν ἐλεύθεροι καὶ ἀσύδοτοι οἱ προσηλυτιστές, τότε θὰ παραβιάζουν αὐτοὶ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ θὰ καταδυναστεύουν τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο.

Τὰ ἑλληνικὰ δικαστήρια, ἐλέχθη πιὸ πάνω, εἶναι ἀρκετὰ

φειδωλὰ στὴν κατάγνωση ποινῶν σὲ βάρος προσηλυτιστῶν, ἐπειδὴ εἶναι μὴ εὐκόλως ἀποδείξιμα τὰ πραγματικὰ στοιχεῖα ποὺ συνιστοῦν τὴν πραγμάτωση τῆς ἀντικειμενικῆς ὑπόστασης τοῦ ἐγκλήματος τοῦ προσηλυτισμοῦ, πολλὲς δὲ τέτοιες περιπτώσεις δὲν ἄγονται κἂν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων, ἐπειδὴ τὸ ἀδίκημα διώκεται κατ' ἔγκλησιν καὶ τὰ θύματα δὲν εἶναι πάντοτε πρόθυμα νὰ ἀναλάβουν νὰ ὑποβληθοῦν στὴν ταλαιπωρία μιᾶς δικαστικῆς περιπέτειας, ὅπου συνήθως τὰ διενεργήσαντα τὸν προσηλυτισμὸ ὄργανα διαθέτουν ἰσχυρὴ δικανικὴ ὑποστήριξη, ἄφθονα οἰκονομικὰ μέσα καὶ μεθόδους ἀποθάρρυνσης τῶν θυμάτων ἀπὸ τῆς ἐμμονῆς των στὴν ἰδέα τῆς καταμήνυσης τῶν δραστῶν. Ὡστόσον εἶναι ἀξιοθαύμαστες ὅσες ἀποφάσεις τῶν ἑλληνικῶν δικαστηρίων καταγινώσκουν ποινὲς γιὰ ἀποδεδειγμένες προσηλυτιστικὲς ἐνέργειες, ὅπως ἡ πρόσφατη ὑπ' ἀριθμ. 480/92 τοῦ Ποινικοῦ Τμήματος Α.Π. ποὺ δέχθηκε ὅτι ἀπαγορεύεται ὁ προσηλυτισμὸς σὲ βάρος παιδιῶν, ἐφ' ὅσον αὐτὰ ἔχουν βαπτισθεῖ κατὰ τὸ ὀρθόδοξο δόγμα καθὼς καὶ κάθε προσπάθεια νὰ ἀλλάξουν δόγμα, ἔστω κι ἂν αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ τοὺς γονεῖς των καὶ μάλιστα τὴ μητέρα. Τὸ δικαστήριο ἀπέρριψε τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῆς μητέρας, ποὺ ἀνῆκε στὸ δόγμα τῶν Πεντηκοστιανῶν, ὅτι εἶναι ἀντισυνταγματική, ὡς ἀντίθετη μὲ τὴ συνταγματικὴ ἀρχὴ τῆς ἰσότητος, ἡ δυσμενὴς μεταχείριση τῶν ἄλλων θρησκειῶν καὶ δογμάτων ἔναντι τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος. Τὸ δικαστήριο ἔκρινε ὅτι ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτὸς εἶναι ἀβάσιμος καὶ στηρίζεται σὲ ἀνακριβῆ προϋπόθεση, ἐφ' ὅσον ἡ ἀπαγόρευση τοῦ προσηλυτισμοῦ ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς πιστοὺς τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος.

Μέγας θόρυβος προξενήθηκε τελευταῖα ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα ἀπόφαση τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων ἐπὶ τῆς προσφυγῆς τοῦ Ἕλληνα χιλιαστοῦ Μ. Κοκκινάκη. Ἡ περὶ ἧς ἀπόφαση καταδικάζει τὴν Ἑλλάδα ὄχι διότι ἔχει σὲ ἰσχὺ νόμο κατὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ, ἀλλὰ δι' ἀνεπαρκῆ αἰτιολογία. Ἀντίθετα μὲ ὅσα ἡ χιλιαστικὴ προπαγάνδα ἐπιχειρεῖ νὰ διαδώσει, τὸ Εὐρωπαϊκὸ Δικαστήριο ἐδέχθη μὲ τὴν ἀπόφασή του αὐτὴ ὅτι ἡ διάταξη τοῦ ἑλληνικοῦ νόμου ποὺ τιμωρεῖ τὸ ἀδίκημα τοῦ προσηλυτισμοῦ δὲν παραβιάζει τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ δὲν προσκρούει στὴν εὐρωπαϊκὴ Σύμβαση γιὰ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα. Ἡ ἀπόφαση αὐτὴ δέχεται ἐπιπλέον ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἐλεύθερης διάδοσης τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων ποὺ πρέπει νὰ ἐπιτρέπεται καὶ νὰ προστατεύεται ἀπὸ τὸ νόμο καὶ τοῦ *«ἀνάρμοστου προσηλυτισμοῦ»* ποὺ εἶναι μία *«διαστροφὴ καὶ παραμόρφωση αὐτῆς (δηλ. τῆς οὐσιώδους ἀποστολῆς καὶ εὐθύνης κάθε χριστιανοῦ καὶ κάθε Ἐκκλησίας)»*. Δέχεται δηλ. ὅτι ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ἡ χριστιανικὴ μαρτυρία, δηλ. ὁ εὐαγγελισμὸς καὶ ἡ διάδοση τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν ἀσκούμενα ὑπὸ καθεστὼς πλήρους ἐλευθερίας, καὶ ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ὁ ἀνάρμοστος προσηλυτισμός, δηλ. ἡ καταφυγὴ σὲ μέσα καὶ μεθόδους ποὺ συνιστοῦν κατάφωρη παραβίαση τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας.

Στὴ συνέχεια ἡ ἴδια ἀπόφαση περιγράφει τὰ μέσα καὶ τὶς μεθόδους αὐτὲς ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι προσφορὰ ὑλικῶν ἢ κοινωνικῶν ὀφελημάτων, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ κερδηθοῦν νέα μέλη γιὰ μία ἐκκλησία ἢ ἄσκηση ἀνάρμοστης πίεσης ἐπὶ ἀτόμων ποὺ εὑρίσκονται σὲ κατάσταση δυστυ-

χίας ἢ ἀνάγκης. Μπορεῖ ἀκόμη τὰ μέσα αὐτὰ νὰ ὁδηγοῦν σὲ χρήση βίας ἢ πλύσεως ἐγκεφάλου. Στὴ συνέχεια ἡ ἀπόφαση κρίνει ὅτι ὁ Ν. 1363/38 περὶ προσηλυτισμοῦ, ποὺ ἰσχύει στὴν Ἑλλάδα, εἶναι συνταγματικὸς καὶ δὲν προσβάλλει τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα. *«Λεπτομερὴς ἐξέταση τοῦ ἄρθρου 4 τοῦ ν. 1363/38 ἀποδεικνύει ὅτι τὰ σχετικὰ κριτήρια ποὺ υἱοθετεῖ ἡ ἑλληνικὴ νομοθεσία συμβιβάζονται μὲ τὰ προαναφερόμενα εἰς ἣν ἔκτασιν διετυπώθησαν μόνον διὰ νὰ τιμωρήσουν τὸν ἀνάρμοστο προσηλυτισμό, τὸν ὁποῖον τὸ Δικαστήριο δὲν χρειάζεται νὰ καθορίσει ἀφαιρετικὰ στὴν παροῦσα περίπτωση».*

Ὅπως φαίνεται μὲ σαφήνεια ἀπὸ τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ τῆς ἀπόφασης, τὸ Εὐρωπαϊκὸ Δικαστήριο δέχεται τὸ ἀξιόποινο τοῦ ἀδικήματος τοῦ προσηλυτισμοῦ ποὺ θεωρεῖται «ἀνάρμοστος» ὡς παραβιάζων καὶ τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴ Σύμβαση περὶ ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων. Τελικὰ ἡ ἀπόφαση ἀποφαίνεται ὅτι ἡ ἀπόφαση τοῦ ἑλληνικοῦ Α.Π. ποὺ κατεδίκασε γιὰ προσηλυτισμὸ τὸν προσφυγόντα χιλιαστή, *«δὲν ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο ἠτιολογημένη ὑπὸ τὶς περιστάσεις τῆς ὑποθέσεως»* ἐπειδὴ δὲν ἐξειδίκευσεν ἐπαρκῶς τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον ὁ προσφεύγων ἀπεπειράθη νὰ παραπείσει τὴν παθοῦσαν (προσηλυτιζομένην) καὶ ὑποσκάψει τὶς θρησκευτικές της πεποιθήσεις (Βλ. Δημ. Τζούμα, ἀρεοπαγίτου: *«Σχόλιον ἐπὶ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 3/1992/421 τῆς 23.5.1993 ἀποφάσεως τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων»*, στόν *«Διάλογον»*, 1/1994, σσ. 30-31). Κατὰ συνέπειαν ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν χιλιαστῶν ὅτι μὲ τὴν ἀπόφαση αὐτὴ κατεδικάσθη ἡ Ἑλλάδα διότι διατηρεῖ σὲ ἰσχὺ τὸ νόμο κατὰ τοῦ προση-

λυτισμοῦ, ὁ ὁποῖος δῆθεν ἀντίκειται στὴν εὐρωπαϊκὴ Σύμβαση περὶ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, εἶναι ψευδὴς καὶ ὑπηρετεῖ ἄνομα συμφέροντα καὶ ἀνομολόγητες ἐπιδιώξεις σὲ βάρος τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου.

Καὶ βέβαια ἡ τυχὸν κατάργηση τοῦ ἀξιοποίνου τοῦ προσηλυτισμοῦ, ἂν ποτὲ ἐπιχειρηθεῖ, ὡς κίνηση ἐξευμενισμοῦ τῶν λυσσωδῶς δυσφημούντων τὴ χώρα στὸ ἐξωτερικὸ ποικίλων αἱρετικῶν, θὰ πρόκειται νὰ εἶναι ἀντισυνταγματική, δεδομένης τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρου 13 παρ. 2 τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος ποὺ ἀπαγορεύει ρητῶς τὸν προσηλυτισμό. Καὶ ὁ κοινὸς νομοθέτης δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοήσει τὴν συνταγματικὴ αὐτὴ ἐπιταγή, ποὺ ἐγγυᾶται τὴν θρησκευτικὴ ἐλευθερία. Οἱ προσηλυτιστὲς ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ κατὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ διάταξη περιορίζει τὴ θρησκευτική τους ἐλευθερία, διότι θὰ προτιμοῦσαν νὰ δροῦν ἀσύδοτοι, ἐπιδιδόμενοι ἀτιμωρητὶ στὸν ἀσύστολο καὶ ἀνάρμοστο προσηλυτισμό, ποὺ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μία ἐξακολουθητικὴ καὶ βάναυση προσβολὴ τῆς ἀξιοπρέπειας τοῦ ἀτόμου. Ἡ πλουραλιστικὴ ἐποχή μας ἀντιδρᾶ ἔντονα σὲ κάθε προσπάθεια ἢ κίνηση περιορισμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας. Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνεχθεῖ τὴν κατάφωρη ἐπιβουλὴ ἐναντίον της ἀπὸ μέρους μερικῶν προσηλυτιστῶν, ποὺ χωρὶς νὰ ὑπολογίσουν τίποτε, ἐκμεταλλεύονται τὴν ἀπειρία, τὴν κουφότητα ἢ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν πολιτῶν γιὰ πληροφόρηση καὶ χρησιμοποιοῦν μέσα ποὺ ἀποσκοποῦν νὰ παραπλανήσουν καὶ νὰ ἐξαπατήσουν τοὺς ἀφελεῖς;

Η Ἐκκλησία ἀποδέχεται τὴν ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως καὶ σέβεται κάθε ἄνθρωπο γι' αὐτὸ ποὺ πιστεύει. Στὴν Ἑλλάδα εἰδικότερα ἡ Ἐκκλησία στὸν τομέα της μετέρχεται κατὰ χρέος ποιμαντικὰ καὶ νόμιμα μέσα γιὰ νὰ συγκρατήσει τοὺς πιστούς της ἐντὸς τῆς μάνδρας τῆς σωτηρίας. Ἔχει ὅμως τὴν ἀξίωση, ὅποιος ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπικαλεσθεῖ τὸ δικαίωμα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας εἴτε ὡς πρόσωπο, εἴτε ὡς ὁμάδα, νὰ δίδει ἀληθεῖς πληροφορίες γιὰ τὸ σκοπό του, τὴ διδασκαλία του, τὶς διασυνδέσεις του μὲ ἄλλες ὁμάδες στὸ ἐσωτερικὸ καὶ τὸ ἐξωτερικό, δηλ. νὰ φανερώνει τὴν ταυτότητά του καὶ νὰ μὴ τὴν ἀποκρύπτει· διότι ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία παραβιάζεται ἐκεῖ ὅπου ἀσκεῖται προπαγάνδα μὲ λανθασμένα στοιχεῖα καὶ ἀπατηλὲς δηλώσεις, μὲ σκοπὸ νὰ παγιδευθοῦν ἀνυποψίαστοι πολίτες.

Ὁ νόμος ποὺ καταδικάζει τοὺς προσηλυτιστὲς προστατεύει τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνυποψίαστου πολίτη ἀπὸ αὐθαίρετες ἐπεμβάσεις στὴ συνείδησή του. Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι σέβεται τὰ δικαιώματα καὶ τὶς ἐλευθερίες τῶν ἄλλων ἐφ' ὅσον χρησιμοποιεῖ μέσα προοριζόμενα νὰ παγιδεύσουν κάποιον καὶ νὰ κατευθύνουν τὴν διάνοιά του στὸ νὰ τὸν μεταπείσουν παραπλανητικά. Αὐτὸ εἶναι ἀνεπίτρεπτο γιὰ πολιτισμένους λαούς, γι' αὐτὸ καὶ προπαγανδιστικοὶ μηχανισμοὶ τῶν φανατικῶν ὡρισμένων θρησκευτικῶν κινημάτων ἢ κοινοτήτων, ποὺ ἀποβλέπουν στὸ νὰ τὰ μεταβάλουν μὲ χρήση βίας ἢ ἀνεπίτρεπτης ψυχολογικῆς τεχνικῆς ποὺ καταλήγει στὸν ἐξαναγκασμό των νὰ ὑποκύψουν, δὲν ἀνήκουν στὴν κατηγορία τῆς «διδαχῆς» ποὺ ἐλεύθερα μπορεῖ οἱοσδήποτε νὰ ἐφαρμόζει γιὰ νὰ προβάλει τὶς πίστεις του. Ἑπομένως, οἱ ἐνοχλητικὲς ἐπισκέψεις τῶν χι-

λιαστῶν στὰ σπίτια καὶ ἡ ἐπιμονή τους νὰ εἰσέλθουν μέσα γιὰ νὰ συζητήσουν «ἐνδιαφέροντα» θέματα μὲ τοὺς ἐνοίκους εἶναι ἀνεπίτρεπτες. Ἀνεπίτρεπτες ἀκόμη θὰ πρέπει νὰ θεωροῦνται καὶ οἱ κακόπιστες ἐνέργειες παραπλανητικῆς διαφήμισης μιᾶς νέας διδασκαλίας ποὺ ἐνῶ ὑποκρύπτει θρησκευτικὸ περιεχόμενο, ἐμφανίζεται ὑπὸ μορφὴν φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ ἢ σωματικῶν ἀσκήσεων γιὰ συγκέντρωση τοῦ νοῦ (γιόγκα) καὶ ὑπέρβαση τῆς ψυχικῆς καταπίεσης κ.λπ.

Εἶναι ὄντως θεμελιῶδες τὸ δικαίωμα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ ριζικὴ ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἀπόκρουσης τῶν θρησκευτικῶν διακρίσεων. Εἶναι ἐπίσης συζητήσιμος ἡ ἄποψη ὅτι ὡρισμένα αὐταρχικὰ καθεστῶτα εἶναι δυνατὸν νὰ περιστείλουν μὲ ποινικὲς κυρώσεις τὴν ἐλευθερία αὐτή. Ἀλλὰ πρὸς ἀπόδειξη τούτου δὲν ἀρκεῖ βέβαια τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ὁ ἐν ἰσχύι στὴν Ἑλλάδα A.N. 1363/38 ἐξεδόθη ὑπὸ καθεστὼς δικτατορίας. Πρέπει νὰ ἀποδειχθεῖ μὲ στοιχεῖα ὅτι στὴν Ἑλλάδα σήμερα τὰ δικαστήρια παίρνουν ἀποφάσεις ποὺ στραγγαλίζουν τὸν τομέα τῶν πνευματικῶν πεποιθήσεων τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ μιὰ τέτοια πιθανότητα εἶναι ἐκ τῶν πραγμάτων ἀνέφικτη. Τὰ ἑλληνικὰ δικαστήρια, δικάζοντα ὑποθέσεις προσηλυτισμοῦ εἶναι ὑποχρεωμένα νὰ ἐφαρμόζουν τὸν νόμο μὲ ἀκρίβεια, δηλ. νὰ ἀναζητοῦν καὶ νὰ τεκμηριώνουν τὴν ὕπαρξη πρόθεσης καὶ δόλου, ἀπὸ μέρους τοῦ δράστου συγκεκριμένης προσηλυτιστικῆς πράξεως, νὰ ὑπεισέλθει στὴ θρησκευτικὴ συνείδηση τοῦ ἄλλου καὶ νὰ τῆς μεταβάλλει τὸ περιεχόμενο. Ἐπίσης τὴ χρήση μέσων, ποὺ ἀποβλέπουν στὴν ἐπίτευξη τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκμετάλλευση τῆς συγκεκριμένης ἀδυναμίας τοῦ θύματος νὰ ἀντιληφθεῖ τὸν ἀήθη σκοπὸ τῆς κατευθυνόμενης σ' αὐτὸν

προπαγανδιστικῆς προσπάθειας. Ἡ ἁπλὴ διακήρυξη τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων κάποιου δὲν ἀρκεῖ βέβαια γιὰ νὰ θεμελιώσει τὸ ἀξιόποινο τῆς πράξεως.

Ὁ πνευματικὸς ἐξαναγκασμός, ἡ καταπίεση, ἡ ἀφόρητη ἐπιμονὴ στὴν παραπλάνηση εἶναι βασικὰ στοιχεῖα ποὺ προσβάλλουν τὴν ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως, ὅταν χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τὸν προσηλυτιστή. Ἡ καταχρηστικὴ σχέση ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καὶ στὸ θύμα του, ἐπίσης. Ἀλλὰ πάντοτε παραμένει ἀνοικτὸ τὸ ζήτημα τῆς ἀποδείξεως. Πρόκειται γιὰ τὴν ὁριοθέτηση μεταξὺ μιᾶς ἐπίμονης ἔστω ἢ καὶ ἐνοχλητικῆς παρουσίασης τῶν πεποιθήσεων κάποιου, ποὺ μπορεῖ νὰ ἐπιτρέπεται, καὶ τοῦ ψυχολογικοῦ ἢ νοητικοῦ ἐξαναγκασμοῦ του νὰ προσχωρήσει στὸ στρατόπεδο τοῦ προσηλυτιστοῦ, ποὺ ἀπαγορεύεται. Ἑπομένως ὁ ὁρισμὸς τοῦ ἄρθρου 4 τοῦ A.N. 1363/38 δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι παραβιάζει τὸ ἄρθρο 9 τῆς Εὐρωπαϊκῆς Σύμβασης γιὰ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα ἐφ' ὅσον προβλέπει τὴν ποινικὴ κύρωση τῶν περιπτώσεων ἐκείνων ὅπου ὑπάρχει φορτικὴ καὶ ὄχι εὐθεία καὶ ἀνοικτὴ διδασκαλία μιᾶς θρησκείας. Ἡ τέτοια διδασκαλία ἐξυπονοεῖ τὴν διαφάνεια, τὴν εὐθύτητα, τὴν ἀποφυγὴ χρήσεως πλαγίων μέσων καὶ ψευδῶν ἰσχυρισμῶν, προκειμένου νὰ καμφθεῖ ἡ ἀντίσταση τοῦ ἄλλου καὶ νὰ καταστεῖ εὔκολος λεία.

Εἶναι προφανὲς ὅτι οἱ ἐξελίξεις ποὺ συντελοῦνται στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἕνωση ἐπηρεάζουν καὶ τὸν τρόπο ζωῆς μας στὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἡ ἀπόφαση τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου ποὺ ἐμνημονεύσαμε συνιστᾶ

μιὰ θετικὴ συμβολὴ στὴν προστασία τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας στὴν Ἑλλάδα, ἐν ὄψει τῆς λυσσαλέας πολεμικῆς ποὺ ἀσκεῖται σὲ βάρος τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπὸ συνασπισμένους φορεῖς ἄλλων θρησκειῶν ἢ παραθρησκειῶν ποὺ μετέρχονται συστηματικὰ τὸν προσηλυτισμό, παρὰ τὴ νομικὴ ἀπαγόρευσή του. Ἡ πρόθεσή μας εἶναι νὰ καταστεῖ σαφὲς ὅτι ὁ νόμος μὲ τὴν περὶ προσηλυτισμοῦ διάταξή του, ὅπως καὶ τὸ Σύνταγμα, προστατεύουν τὴν ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνείδησης. Καὶ ὅτι τυχὸν κατάργηση τοῦ νόμου θὰ εἶναι σαφῶς ἀντισυνταγματικὴ καὶ θὰ συμβάλλει στὴν ἔνταση τῆς προπαγάνδας τῶν αἱρέσεων, ποὺ κατὰ τὰ ἄλλα ἀπολαμβάνουν στὴν Ἑλλάδα πλήρους ἐλευθερίας κινήσεων. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ προβλεπόμενη ἀπὸ τὸ νόμο γνωμάτευση τοῦ ὀρθόδοξου Μητροπολίτη μιᾶς περιοχῆς, προκειμένου νὰ ἐπιτραπεῖ ἡ ἀνέγερση ναοῦ ἑτεροδόξων στὴν περιοχὴ αὐτή, τὴν ὁποίαν ἐπικαλοῦνται κατὰ κόρον οἱ ἑτερόδοξοι γιὰ νὰ στηρίξουν τὸ ἐπιχείρημά τους ὅτι διώκονται, παρακάμπτεται ἐν τοῖς πράγμασι, πέρα τοῦ ὅτι ἔχει γνωμοδοτικὴ ἰσχύ.

Οἱ ἑτερόδοξοι καὶ ἀλλόθρησκοι ἔχουν στὴν Ἑλλάδα τὸ δικαίωμα νὰ ζοῦν ἐλεύθερα, νὰ συμπηγνύουν σωματεῖα καὶ ἑνώσεις, νὰ λατρεύουν τὸ Θεό τους, νὰ καταλαμβάνουν ἀξιώματα, νὰ δραστηριοποιοῦνται ἐκδοτικά, νὰ κυκλοφοροῦν περιοδικὰ καὶ βιβλία, νὰ διαθέτουν περιουσίες καὶ οἰκονομικὴ ἐπιφάνεια, νὰ δέχονται ἐνισχύσεις ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό, νὰ ἀνεγείρουν ναοὺς καὶ σχολεῖα, νὰ ἀναγνωρίζονται ἀπὸ τὸ κράτος καὶ τὴν κοινωνία καὶ νὰ ἀπολαμβάνουν διευκολύνσεων τὶς ὁποῖες δὲν ἀπολαμβάνει ἡ ἐπικρατοῦσα θρησκεία, καὶ μόνον προσηλυτισμὸ δὲν ἔχουν τὸ

δικαίωμα νὰ διαπράττουν. Τώρα θέλουν καὶ αὐτὸ τὸ δικαίωμα νὰ ἀποκτήσουν. Τὸ Σύνταγμά μας δὲν τὸ ἐπιτρέπει. Θὰ τὸ ἐπιτρέψει ἄραγε ἡ Εὐρώπη; Δὲν τὸ φοβοῦμαι. Τὶς πολιτικὲς σκοπιμότητες στὴν Ἑλλάδα φοβοῦμαι καὶ τὴν ἐνδοτικότητα τῶν Ἑλλήνων φοβοῦμαι, ποὺ δὲν εἶναι ἐνίοτε σὲ θέση νὰ ἀντιληφθοῦν τί σημαίνει γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἡ Ὀρθοδοξία. Ἀλλὰ ἂν δὲν ἐκτιμοῦν τὴν Ὀρθοδοξία καὶ τὴν θρησκευτικὴ ὁμοιογένεια τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ποὺ εἶναι καὶ παράγων ἑνότητος τοῦ ἔθνους, ἂς ὑπολογίσουν τοὐλάχιστον τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ ἂς μὴ θελήσουν νὰ δώσουν τοὺς Ἕλληνες βορὰ στὰ στόματα τῶν «προβατόσχημων λύκων», ποὺ ἀφοῦ διεκρίθησαν στὴ διάλυση τῶν ἄλλων κοινωνιῶν, ὅπου ἔδρασαν ἢ δροῦν ἀνενόχλητοι, τώρα ἔχουν ἐπιπέσει ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, θέλοντες καὶ αὐτὴν νὰ ὁδηγήσουν στὴ διάλυση. Ἀλλ' ὅσο θὰ ὑπάρχουν δικαστὲς στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ Στρασβοῦργο, δὲν θὰ τὸ κατορθώσουν.

Οἱ «Ἀντιρρησίες Συνειδήσεως».*

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ δικαιϊκὴ πρακτικὴ

Γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ κι ἐφέτος συγκεντρωνόμεθα στὴ φιλόξενη τούτη αἴθουσα γιὰ νὰ συνεορτάσουμε τὴ μνήμη τοῦ πολιούχου καὶ προστάτου τῶν Ἑλλήνων νομικῶν ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, πρώτου ἐπισκόπου τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ ἐτήσια αὐτὴ ἑορτὴ μᾶς δίδει τὴν εὐκαιρία νὰ ἐκφράζουμε πρὸς τὴν τάξη σας τὰ διακατέχοντα τὶς καρδιές μας συναισθήματα τιμῆς καὶ ἀγάπης, καὶ παραλλήλως νὰ ἀναλύσουμε θέματα κοινοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἡ τοπική μας Ἐκκλησία, πρωτοπόρος στὴν κατεύθυνση αὐτή, ἐπιλαμβάνεται τῆς εὐκαιρίας γιὰ νὰ σᾶς ἀπευθύνει τὶς πιὸ ἐγκάρδιες εὐχές της καὶ νὰ σᾶς

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ νομικοῦ κόσμου (δικαστές, δικηγόρους, συμβολαιογράφους, ἐπιμελητές κ.λπ.) τῆς Μαγνησίας, κατὰ τὴν πρὸς τιμήν των σύναξιν, ποὺ ὠργάνωσε ἡ Ἱ. Μητρόπολις Δημητριάδος στὴν αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ της Κέντρου στὶς 4 Ὀκτωβρίου 1995 μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, προστάτου αὐτῶν.

διαβεβαιώσει, ὅτι προσεύχεται στὸ Θεὸ νὰ σᾶς χαρίζει *«γρήγορον νοῦν, σώφρονα λογισμόν, καρδίαν νήφουσαν»*, ὥστε νὰ ὑπηρετεῖτε τὴν μεγάλη ὑπόθεση τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης, μὲ εὐθύνη, εὐσυνειδησία καὶ δικαιοκρισία. Λέγεται -καὶ εἶναι ἀληθές- ὅτι ἡ Δικαιοσύνη εἶναι τὸ βάθρο τῆς Δημοκρατίας καὶ ἡ φύλαξ τῆς εὐνομίας. Ὅμως ἡ ὀρθὴ ἀπονομή της δὲν εἶναι τόσον ὑπόθεση ἀψύχων νομοθετικῶν κειμένων, ὅσον ὑπόθεση τῶν συνειδήσεων, ποὺ ἔχουν ἀναλάβει τὸ ἔργο τῆς ἀπονομῆς της.

Κατὰ συνέπειαν ὅλοι οἱ παράγοντες τῶν δικῶν, σεῖς ὅλοι, εἶσθε οἱ κύριοι ἐκφραστὲς τῆς ἐννοίας τοῦ Δικαίου. Καὶ ἡ εὐνομούμενη Πολιτεία μας ἀναμένει ἀπὸ σᾶς νὰ εἶσθε ἀδέκαστοι, ἀπροσωπόληπτοι, σώφρονες, ἀπαθεῖς, ἀόργητοι, ψύχραιμοι, καὶ κυρίως φόβον Θεοῦ ἔχοντες, διὰ νὰ μὴ ἰσχύει περὶ ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, ὅτι δηλ. οἱ μὴ Θεὸν σεβόμενοι, οὔτε τοὺς ἀνθρώπους ἐντρέπονται, ἀλλὰ μετέρχονται τὰ πάντα ἀθεοφόβως, πρὸς ἰδιοτέλειαν ἀποβλέποντες, καὶ τὸ ἴδιον συμφέρον ἐξυπηρετοῦντες. Ὁ Ἅγ. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἔχει ὑπογραμμίσει διὰ τοὺς τὴν κάθαρσιν ἐπαγγελομένους: *«Καθαρθῆναι δεῖ πρῶτον καὶ εἶτα καθάραι»*. Τοῦτο σημαίνει ὅτι διὰ νὰ ἐλέγχει κάποιος τὴν διαφθοράν, ὀφείλει ὁ ἴδιος νὰ εἶναι ἀδιάφθορος. Καὶ διὰ νὰ ἐλέγχει τὴν παρανομίαν, ὀφείλει νὰ εἶναι ὁ ἴδιος σύννομος. Ἄλλως ἡ ἀδικία καὶ ἡ ἀνομία συγκαλύπτονται ὑπὸ τὸ σχῆμα τῆς ἐξαντλήσεως τῆς αὐστηρότητος εἰς βάρος μόνον τῶν ἀσθενεστέρων, ἐνῶ οἱ μεγαλόσχημοι παραβάτες διεκφεύγουν μὲ μύρια ἄλλα προσχήματα.

Ἐφέτος[1] ἐπέλεξα, κατὰ τὸ ἔθος, τὸ θέμα τῶν «*Ἀντιρρησιῶν Συνειδήσεως*», ἐπειδὴ ὡρισμένες πτυχές τους ἐξακολουθοῦν καὶ σήμερα νὰ ἀπασχολοῦν τὴν ἐπιστήμη τοῦ δικαίου. Μὲ τὸ ἴδιο θέμα σᾶς εἶχα ἀπασχολήσει, ὅπως θὰ ἐνθυμεῖσθε, καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1988, ὅταν εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ σᾶς παρουσιάσω τὸ ζήτημα αὐτὸ ἀπὸ θεολογικῆς, συνταγματικῆς, πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς πλευρᾶς, σὲ μιὰ προσπάθεια σφαιρικῆς κατὰ τὸ δυνατὸν προσέγγισης πρὸς ἕνα πρόβλημα ποὺ πρὶν λίγα χρόνια εἶχε ἀρχίσει νὰ ἀπασχολεῖ τὴν θεωρία καὶ τὴν πράξη στὴ χώρα μας.

Ἡ προβολὴ τοῦ αἰτήματος γιὰ ἀναγνώριση τῆς ἄσκη-

---

1. Τὰ θέματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀπησχολήσαμε, κατὰ τὰ προηγούμενα χρόνια τὴν ὁμήγυρη τῶν νομικῶν μας, ἦταν, κατὰ σειράν, τὰ ἑξῆς: α) Ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογένειας κατὰ τὸ σχέδιο Γαζῆ (1976), β) Κίνδυνοι ἀπὸ τὶς προτάσεις τῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς Προσωπικῆς Καταστάσεως πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ δικαίου μας (1977), γ) Ἡ ἀποποινικοποίηση τῆς μοιχείας (1978), δ) Ἡ κατάργηση τοῦ ὅρκου ὡς ἀποδεικτικοῦ μέσου (1979), ε) Ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ σχεδίου ἰσονομίας τῶν ἑλλήνων (1980), στ) Ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς (1981), ζ) Ἡ ἰσότητα τῶν δύο φύλων ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου (1982), η) Ἐκκλησία καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1983), θ) Τὰ βασανιστήρια: Μαστίγωμα τῆς προσωπικότητος. Ἡ Ἐκκλησία στὴν πρωτοπορία γιὰ τὴν κατάργησή τους (1984), ι) Ρατσισμός: Λεηλασία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς (1985), ια) Παραθρησκευτικοὶ Ὁλοκληρωτισμοὶ καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα στὴν Ἑλλάδα (1986), ιβ) Ἠλεκτρονικοὶ Ὑπολογιστὲς καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1987), ιγ) Ἀντιρρησίες Συνειδήσεως (1988), ιδ) Μία ὁμολογία Χριστοῦ (ἀπὸ τὸν κ. Δημ. Τζούμα, ἀρεοπαγίτη) (1989), ιε) Τὰ δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ καὶ οἱ παραβιάσεις των (1990), ιστ) Ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως στὸ Ἰσλάμ (1991), ιζ) Τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἐθνικῶν μειονοτήτων (1992), ιη) Τὸ δικαίωμα τῶν προσφύγων στὸ ἄσυλο καὶ ἡ ξενοφοβία. Ἡ θέση τῆς Ἐκκλησίας (1993), ιθ) «Ἀνάρμοστος» προσηλυτισμὸς καὶ θρησκευτικὴ ἐλευθερία, κατὰ τὴν νομολογία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων (1994).

σης τοῦ ἀτομικοῦ δικαιώματος τῆς «ἐνστάσεως συνειδήσεως» κυρίως γιὰ θρησκευτικοὺς λόγους, εἶχε προκαλέσει τότε μιὰ σειρὰ ἀπὸ δημοσιεύσεις στὸν Τύπο, ποὺ προσανατολίζονταν ἄλλες μὲν ὑπὲρ καὶ ἄλλες κατ' αὐτοῦ. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ ἦταν φανερό, ὑπῆρξε τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ χώρα μας ἐπιέζετο ἀπὸ τὶς διεθνεῖς ὀργανώσεις τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων γιὰ νὰ ἐνδώσει στὴ νομοθετικὴ κάλυψη τῆς περιπτώσεως, ποὺ στὰ πρῶτα χρόνια ἐφαίνετο νὰ ἀφορᾶ στοὺς Χιλιαστὲς ἢ Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ μόνο. Ἔτσι ὁ ν. 731/1977 ἀρχικὰ ἀνεγνώριζε στοὺς στρατεύσιμους τὸ δικαίωμα νὰ ἀρνηθοῦν νὰ λάβουν ὅπλα καὶ νὰ ἐκτελέσουν ἔνοπλη στρατιωτικὴ θητεία, ἐπικαλούμενοι τὶς θρησκευτικές τους πεποιθήσεις. Μετὰ 11ετίαν καὶ ὕστερα ἀπὸ ἀφόρητες πιέσεις, ὁ ν. 1763/1988 ἐπεξέτεινε τὸ δικαίωμα αὐτὸ καὶ στοὺς στρατεύσιμους ποὺ ἀρνοῦνται νὰ λάβουν ὅπλα, ἐπικαλούμενοι τὶς ἰδεολογικές των πεποιθήσεις. Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ἄοπλης θητείας, ἡ διάρκειά της προεβλέπετο νὰ εἶναι χρονικῶς διπλάσια τῆς ἔνοπλης (Βλ. καὶ Κ. Μπέη: *«Ἀντιρρησίες συνειδήσεως καὶ θητεία»*, στὴν *«Κυριακάτικη Ἐλευθεροτυπία»*, 23-11-1994 καὶ Μητροπολίτου Δημητριάδος Χριστοδούλου: *«Ἀντιρρησίες Συνειδήσεως»*, 1988). Καὶ θὰ ἀνέμενε βέβαια κανείς ὅτι, οἱ ἐπικαλούμενοι λόγους εἴτε θρησκευτικῆς, εἴτε ἰδεολογικῆς συνείδησης, θὰ ἱκανοποιοῦνταν μὲ τὶς ρυθμίσεις αὐτές.

Ὅμως μετὰ ἀπὸ αὐτὲς ἡ προσπάθειά των συνεχίσθηκε μὲ δύο νέα προωθημένα αἰτήματα: α) τὴν κατάργηση τοῦ διπλασίου τῆς ἄοπλης θητείας, ἐπειδὴ ἡ ρύθμιση αὐτὴ παρεβίαζε τὴν συνταγματικὴ ἀρχὴ τῆς ἰσότητος καὶ β) τὴν κατάργηση καὶ αὐτῆς τῆς ἄοπλης στρατιωτικῆς θητείας,

καὶ τὴν ἀντικατάστασή της μὲ τὴ λεγόμενη «ἐναλλακτικὴ θητεία», μὲ τὴν ἐπίκληση πάλιν τῆς συνείδησής τους, ποὺ δὲν τοὺς ἐπέτρεπε, γιὰ λόγους ἀρχῶν, νὰ φορέσουν τὴ στρατιωτικὴ στολὴ τοῦ ὁπλίτη, ἀκόμη κι ἂν ἐκτελοῦν ἄοπλη θητεία. Μὲ ἄλλα λόγια τώρα ἐτίθετο θέμα μὴ ἀναγνώρισης τοῦ κρατικοῦ θεσμοῦ τοῦ Στρατεύματος.

Διάφορες εὐρωπαϊκὲς χῶρες ἀναγκάσθηκαν νὰ υἱοθετήσουν τὸ δεύτερο τοῦτο αἴτημα, καὶ μὲ νομοθετικὴ ρύθμιση ἀπεδέχθησαν τὴν δυνατότητα ἐκπλήρωσης ἀπὸ τοὺς ἀντιρρησίες τῆς «ἐναλλακτικῆς θητείας», δηλ. μὴ στρατιωτικῆς θητείας, ἀλλὰ ἀπασχόλησης σὲ κοινωνικὰ ἔργα π.χ. νοσοκομεῖα, ἱδρύματα κ.λπ. μὲ πολιτικὴ περιβολή. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ὅπου ἴσχυσε τὸ μέτρο αὐτὸ πολλοὶ ἀντιρρησίες διεμαρτυρήθησαν. Προσέφυγαν στὴν Ἐπιτροπὴ Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων στὸ Στρασβοῦργο, ἐπικαλούμενοι τὸ ἄρθρο 4 τῆς Εὐρωπαϊκῆς Σύμβασης γιὰ τὰ Δικαιώματα τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τὶς θεμελιακὲς ἐλευθερίες, ποὺ κατ' αὐτοὺς παραβιάζονταν, ἐφ' ὅσον ἐσύρονταν ἀπὸ τὴν κρατικὴ ἐξουσία σὲ ἀναγκαστικὴ ἐργασία. Τὸ ἄρθρο αὐτό, ὡς γνωστόν, ἀπαγορεύει τήν «ἀναγκαστικὴ ἢ ὑποχρεωτικὴ ἐργασία». Ὅμως οἱ προσφυγὲς αὐτὲς ἀπερρίφθησαν μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι στὶς χῶρες, στὶς ὁποῖες ἀναγνωρίζεται ἡ δυνατότητα ἐναλλακτικῆς θητείας, τὸ ἄρθρο 4 παρ. 3 ἐδ. β΄ τῆς Εὐρωπαϊκῆς αὐτῆς Σύμβασης ρητῶς ὁρίζει ὅτι ἡ ἐναλλακτικὴ ὑπηρεσία, ἀντὶ τῆς στρατιωτικῆς, δὲν θεωρεῖται ἀναγκαστικὴ ἢ ὑποχρεωτικὴ ἐργασία κατὰ τὴν ἔννοια τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ.

Καὶ αὐτὰ μὲν ἰσχύουν ἐξ ἐπόψεως νομοθετικῆς στὴν Ἑλλάδα. Ἡ θέσπιση ὅμως τῶν διατάξεων αὐτῶν ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα ἐπίκλησης νέων ὁπωσδήποτε θεωριῶν στὴν Ἑλλάδα περὶ ἀναγνωρίσεως κυρίως τοῦ ἀτομικοῦ δικαιώματος τῶν ἀντιρρησιῶν, νὰ μὴ στρατεύονται, καὶ τῆς πίεσης ποὺ ἀσκήθηκε στὴ χώρα μας γιὰ δῆθεν παραβίαση τῆς ἀρχῆς τοῦ ἄρθρου 9 τῆς Εὐρωπαϊκῆς Σύμβασης γιὰ τὰ Ἀνθρώπινα Δικαιώματα (ΕΣΑΔ). Ἄλλωστε στὴν εἰσηγητικὴ Ἔκθεση τοῦ ἑλληνικοῦ νόμου ποὺ ἐπέτρεψε τὴν ἀπαλλαγὴ τῶν ἀντιρρησιῶν ἀπὸ τὴ στράτευση ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνηση ἐπιέσθη καὶ ὑποχρεώθηκε νὰ θεσπίσει τὸν νόμο διότι κατηγορεῖτο ὅτι παραβιάζει τὸ ἄρθρο 9 τῆς ΕΣΑΔ. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ ἀντιρρησίες συνειδήσεως καὶ οἱ ὑπερασπιστές των πολὺ συχνὰ ἐπικαλοῦνται τὰ ἰσχύοντα στὴν Εὐρώπη ἐπὶ τοῦ προκειμένου, κρίνομε ἀπαραίτητο νὰ ἀναφερθοῦμε στὴν εὐρωπαϊκὴ νομολογιακὴ πρακτική, πρὸς διάλυση πλανῶν καὶ ψευδῶν ποὺ ἔχουν κατὰ κόρον χρησιμοποιηθῆ στὴν Ἑλλάδα, προκειμένου νὰ ἀνοίξει ὁ δρόμος γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν αἰτημάτων τῶν ἀντιρρησιῶν.

1. Ἔτσι κατ' ἀρχὴν πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι τὸ Εὐρωπαϊκὸ Δικαστήριο καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἐπιτροπὴ Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων μὲ σειρὰ ὅλη ἀποφάσεών τους ἐδέχθησαν ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀτομικὸ δικαίωμα ἀντιρρησιῶν συνειδήσεως, ποὺ νὰ ὑποχρεώνει τὰ κράτη νὰ δεχθοῦν τὴν ἀπαλλαγή τους ἀπὸ τὴ στράτευση. Κατὰ συνέπειαν τὰ κράτη εἶναι ἐλεύθερα, ἂν θέλουν, νὰ θεσπίσουν ἢ τὴν ὅπλη ἢ τὴν ἐναλλακτικὴ θητεία, κατὰ τὰ ἀνωτέρω. Ἐπίσης εἶναι ἐλεύθερα νὰ προβλέψουν ποινικὲς διατάξεις ἐναντίον τῶν

ἀντιρρησιῶν ποὺ ἀρνοῦνται νὰ στρατευθοῦν γιὰ λόγους θρησκευτικοὺς ἢ ἄλλους. Οἱ δὲ ποινικὲς αὐτὲς διατάξεις δὲν θεωρεῖται ὅτι παραβιάζουν τὸ ἄρθρο 9 τῆς ΕΣΑΔ.

Συγκεκριμένα ἔγινε δεκτό:

α) ὅτι δὲν ὑπάρχει ὑποχρέωση τῶν κρατῶν νὰ ἀναγνωρίσουν δικαίωμα ἀντιρρησιῶν συνειδήσεως προκειμένου νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ στράτευμα (Ἀπόφαση Ἐπιτροπῆς 2299/1964, 5591/1972, 7675/1976, 10640/1983). Ἡ τελευταία αὐτὴ ἀπόφαση ἐπικυρώνει καταδίκη ἐλβετοῦ ἀντιρρησίου, ἀποφαινομένη ὅτι δὲν ὑπάρχει δικαίωμα ἀτομικὸ τῶν ἀντιρρησιῶν συνειδήσεως, τὰ δὲ εὐρωπαϊκὰ κράτη δὲν ὑποχρεοῦνται νὰ τὸ ἀναγνωρίσουν. Μάλιστα ἡ ἰδία ἀπόφαση δὲν θεωρεῖ παράβαση τῆς ΕΣΑΔ τὸ ὅτι στὸν καταδικασθέντα δὲν ἐχορηγήθη ἀναστολὴ ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς ποὺ τοῦ ἐπεβλήθη. Ἂς σημειωθῆ ὅτι ἡ ἀπὸ 22-5-1984 ἀπόφαση τῆς Ἐπιτροπῆς ποὺ δέχθηκε τὴν προσφυγὴ ἀντιρρησίου, τὸ ἔπραξε ὄχι διότι ἀνεγνώρισε τὴν ἄσκηση ἑνὸς τέτοιου δικαιώματος, ἀλλὰ διότι ἡ κράτησή του εἶχε διαταχθῆ ἀπὸ τὸν Ἐπίτροπο (δηλ. ὄργανο τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας) καὶ ὄχι ἀπὸ τακτικὸ δικαστή. Θέμα ἀπαλλαγῆς ἀντιρρησιῶν συνειδήσεως ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση στράτευσης ἡ ἀπόφαση αὐτὴ δὲν ἔθιξε·

β) ὅτι τὰ στρατιωτικὰ θέματα δὲν καλύπτονται ἀπὸ τὸ ἄρθρο 9 τῆς ΕΣΑΔ, καὶ ὅτι τὰ κράτη μποροῦν νὰ προβλέπουν ποινικὲς διατάξεις γιὰ τοὺς ἀντιρρησίες (Ἀπόφαση Ἐπιτροπῆς 7705/1976). Ὡστόσο ὁ Ἕλλην εὐρωβουλευτὴς κ. Σ. Ἀλαβάνος σὲ ὁμιλία του ἐνώπιον τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κοινοβουλίου ἐξέφρασε τὴ λύπη του γιὰ τὴν κατάσταση ποὺ ἐπικρατεῖ στὸν τομέα αὐτὸν στὴν Ἑλλάδα, λέγων: «*Ἡ χώ-*

ρα μου ἐπιμένει νὰ παραβιάζει τὸ ἄρθρο 9 τῆς ΕΣΑΔ, ὅπου ἐμπεριέχεται καὶ τὸ δικαίωμα γιὰ τὴν ἄρνηση τῆς στρατιωτικῆς θητείας γιὰ λόγους συνειδήσεως». Ἀντιθέτως ὁ εὐρωβουλευτὴς κ. Π. Λαμπρίας στὴν ἴδια συνεδρίαση ἐτόνισε, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ παρουσιασθέντος σχεδίου ψηφίσματος, ὅτι αὐτὸ εἰσηγεῖται οὔτε λίγο, οὔτε πολὺ νὰ γίνεται ἐπιβράβευση τῶν ἀρνουμένων νὰ ἐκπληρώσουν στρατιωτικὴ θητεία εἰς βάρος ὅλων τῶν ἄλλων στρατεύσιμων πολιτῶν (Βλ. ἐφημερίδα *«Εὐρωπαϊκὸ Κοινοβούλιο»*, Ἰανουάριος 1994)·

γ) ὅτι δὲν προσκρούει στὸ ἄρθρο 9 τῆς ΕΣΑΔ διάταξη κράτους ποὺ τιμωρεῖ τοὺς ἀντιρρησίες ἐπειδὴ ἀρνοῦνται νὰ στρατευθοῦν (Ἀπόφαση Ἐπιτροπῆς 2299/1964, 5591/1972, 10640/1983)·

δ) ὅτι δὲν ἀναγνωρίζεται δικαίωμα τῶν ἀντιρρησιῶν νὰ ἀρνηθοῦν καὶ ἄλλες πλὴν τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας ὑποχρεώσεις των, π.χ. νὰ ἀρνηθοῦν ψῆφο στὶς ἐκλογές (Ἀπόφαση Ἐπιτροπῆς 1718/1962), νὰ ἀρνηθοῦν καταβολὴ εἰσφορᾶς κοινωνικῆς ἀσφάλισης (Ἀπόφαση Ἐπιτροπῆς 1497/1962), νὰ ἀρνηθοῦν νὰ λάβουν μέτρα προστασίας τῆς ὑγείας (Ἀπόφαση Ἐπιτροπῆς 1068/1961), νὰ ἀρνηθοῦν τὴν ὑποχρεωτικὴ ἀσφάλιση τῶν αὐτοκινήτων (Ἀπόφαση Ἐπιτροπῆς 2988/1966).

2. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου στὴν Εὐρώπη δὲν ἀναγνωρίζει τὴν ὕπαρξη ἀτομικοῦ δικαιώματος στοὺς ἀντιρρησίες. Παραπέμπω προχείρως στὸν Γάλλο καθηγητὴ Sudre ποὺ στὸ σύγγραμμά του *«Droit International des droits de l' homme»*, 1989, σελ. 158, διευκρινίζει ὅτι ἡ ΕΣΑΔ δὲν ἀναγνωρίζει δικαίωμα ἀντιρρησιῶν συνειδήσεως, οὔτε ἐπιβάλλει στὰ κράτη νὰ τὸ θεσπίσουν. Τὰ ἴδια δέχονται καὶ πολλοὶ ἄλλοι εἰδικοὶ συγγραφεῖς ὅπως π.χ. ὁ

Duffar: *«L' obzection de conscience en droit français»* (εἰς *«Revue de droit public»,* 1991, σελ. 671 ἐπ.) καὶ Goy: *«La garantie européene de la liberté de Religion»* (ἔνθ' ἀνωτ., σ. 48). Τὸ δικαίωμα τῶν ἀντιρρησιῶν συνειδήσεως δὲν δέχεται οὔτε ἡ Διεθνὴς Σύμβαση τοῦ ΟΗΕ τοῦ 1966 περὶ Ἀστικῶν καὶ Πολιτικῶν Δικαιωμάτων. Σὲ σχετικὴ προσφυγὴ ἀντιρρησίου συνειδήσεως λόγῳ μὴ ἀπαλλαγῆς του ἀπὸ τὴν στράτευση ἡ ἁρμόδια Ἐπιτροπὴ Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων τοῦ ΟΗΕ διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 185/1984 ἀποφάσεώς της τὴν ἀπέρριψε, καὶ ἐδέχθη ὅτι ἡ ὡς ἄνω Σύμβαση τοῦ ΟΗΕ πουθενὰ δὲν ἀναγνωρίζει τέτοιο δικαίωμα. Καμία δὲ προσφυγὴ ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος δὲν ἔχει γίνει μέχρι σήμερα δεκτὴ ὡς ρητῶς ἀναφέρει καὶ ὁ καθηγητὴς Duffar στὸ βιβλίο του: *«La liberté religieuse dans les textes internationaux»*, εἰς *«Revue du droit public»,* 1994, σ. 960). (Βλ. Γ. Κρίππα: *«Ἀπάντησις εἰς τοὺς ὑπογράφοντας τήν "Ἔκκληση γιὰ τὴν Ἀποφυλάκιση τῶν Ἀντιρρησιῶν Συνείδησης"»*, ἀδημοσίευτη).

Τὸ ὅτι ἡ ΕΣΑΔ δὲν ἀναγνωρίζει τὸ ἀτομικὸ δικαίωμα τῶν ἀντιρρησιῶν, τὸ ἔχει δεχθῆ ἡ γαλλικὴ νομολογία μὲ ἀποφάσεις τοῦ Γαλλικοῦ Ἀκυρωτικοῦ (π.χ. τῆς 3-5-1989, 8-6-1990) ἐνῶ στὴ Γαλλία ὁ νόμος ἀπαγορεύει καὶ κάθε προπαγάνδα ὑπὲρ τῶν ἀντιρρησιῶν συνειδήσεως. Γιὰ τὸν ἴδιο μάλιστα λόγο ἡ γαλλικὴ νομολογία διέταξε τὴν διάλυση ὀργανώσεως ἀντιρρησιῶν (Βλ. Riehet: *«Les droits de l' homme et du citoyen»,* 1982, σ. 265).

Στὴ Γερμανία ἐξ ἄλλου οἱ γνῶμες τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων ποὺ δὲν δέχονται τὸ ἀτομικὸ δικαίωμα τῶν ἀντιρρησιῶν συνεχῶς πληθαίνουν. Μάλιστα δὲ ὁ καθηγ. Scholtz: *«Kriegsdienstverweigerung»,* 1983, σ. 99 ἐπ., ἀναφέρει ὅτι ὁ

περὶ ἀπαλλαγῆς τῶν ἀντιρρησιῶν νόμος εἶναι ἀντισυνταγματικὸς καὶ ὁ παλαιότερος καὶ ὁ νεώτερος. Τὰ αὐτὰ ἰσχύουν καὶ γιὰ τὴν Ἱσπανία, παρὰ τὸ ὅτι στὴ χώρα αὐτή, ὅπως καὶ στὴ Γερμανία, τὸ Σύνταγμα ἀναγνωρίζει τοὺς ἀντιρρησίες, ἀλλὰ ἀτομικὸ δικαίωμα σ' αὐτοὺς δὲν ἀναγνωρίζεται. Στὶς δὲ ΗΠΑ ἔχουν ἀπορριφθῆ ὅλες οἱ αἰτήσεις προσκτήσεως τῆς ἀμερικανικῆς ὑπηκοότητος γιὰ ὅλους ἐκείνους ποὺ στὴ γνωστὴ καὶ στερεότυπη ἐρώτηση ποὺ τοὺς ὑποβάλλεται, ἂν σὲ περίπτωση πολέμου θὰ πολεμήσουν στὸ πλευρὸ τῶν ΗΠΑ ἀπαντοῦν ἀρνητικά, ἐπικαλούμενοι τὸ δικαίωμα τῆς ἀντίρρησης συνειδήσεως.

3. Ἐν τῷ μεταξὺ στὴν Ἑλλάδα τὰ ἀνωτέρω ἢ δὲν φθάνουν ποτὲ ἢ φθάνουν παρηλλαγμένα, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ κυριαρχεῖ παραπληροφόρηση καὶ νὰ ἔχει ἐπικρατήσει ἡ ἄποψη ὅτι ὑπάρχει καθιερωμένο καὶ ἀνεγνωρισμένο δικαίωμα τῶν ἀντιρρησιῶν, συνταγματικῶς κατοχυρωμένο καὶ διεθνῶς προστατευόμενο. Βεβαίως εἶναι γνωστὸν ὅτι ἔχει διατυπωθῆ ἡ γνώμη ὅτι πάσχει ἀπὸ ἀντισυνταγματικότητα ἡ περὶ ἐναλλακτικῆς θητείας διάταξη, ἐν ὄψει τοῦ ἄρθρου 4 παρ. 6 τοῦ ἰσχύοντος ἑλληνικοῦ Συντάγματος, ποὺ ἐπιβάλλει τὴν προσωπικὴ συνεισφορὰ τῶν πολιτῶν στὴν ἄμυνα τῆς Πατρίδος. Τὸ Νομικὸ Συμβούλιο τοῦ Κράτους μὲ ὁμόφωνη Γνωμοδότησή του (Βλ. *«Τὸ Βῆμα»*, 3-1-1993) ἀπεφάνθη ὅτι ἡ συνταγματικὴ θέση τῆς χώρας μας δὲν ἐπιτρέπει τὴν καθιέρωση ἐναλλακτικῆς θητείας, θεσμοῦ ποὺ ἰσχύει σὲ ἄλλες εὐρωπαϊκὲς χῶρες. Καὶ ἐτόνισεν ὅτι ἡ καθιέρωση μιᾶς τέτοιας λύσεως ἀντιβαίνει ἀπόλυτα στὴν συνταγματικὴ τάξη τῆς χώρας παραβιάζουσα θεμελιώδεις συνταγματικὲς διατάξεις (ἄρθρο 13). (Βλ. καί *«Οἰκονομικὸν Τα-*

χυδρόμον», 24-3-1994). Ὅμως οἱ νόμοι γιὰ τὴν ἀναγνώριση τοῦ δικαιώματος τῶν ἀντιρρησιῶν στὴ μὴ ἔνοπλη στράτευση ἐξακολουθοῦν νὰ ἰσχύουν καὶ νὰ ἐφαρμόζονται. Καὶ περὶ αὐτῶν ἔχει διατυπωθῆ ὑπὸ ἐγκρίτων νομομαθῶν ἡ ἄποψη ὅτι εἶναι ἀντισυνταγματικοί (Βλ. Γ. Κρίππα: *«Ἡ συνταγματικότης τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὴν ἔνοπλον στρατιωτικὴν θητείαν διὰ λόγους θρησκευτικῶν πεποιθήσεων»*, εἰς *«Ἐφημερίδα Ἑλλήνων Νομικῶν»*, ἔτος 46 (1979), σσ. 325-328).

Τὰ γερμανικὰ δικαστήρια δέχθηκαν ὅτι ὁ νόμος ποὺ ἀναγνωρίζει τὴν ἀπαλλαγὴ τῶν ἀντιρρησιῶν ἀπὸ τὴ στράτευση εἶναι ἀντισυνταγματικός (Πρβλ. ἀπόφαση Συνταγματικοῦ Δικαστηρίου 48, 127/1960). Ἐν ὄψει δὲ τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ ἀντιρρησίες ἐξελίσσονται σὺν τῷ χρόνῳ σὲ συγκεκαλυμμένους ἀναρχικούς, ποὺ ἀμφισβητοῦν τὶς δομὲς τοῦ κράτους καὶ ἀρνοῦνται τὴν κρατικὴ κυριαρχία καὶ ἐξουσία, τὸ πρόβλημα πρέπει νὰ ἀπασχολήσει πολὺ σοβαρὰ τὴ νομοθετικὴ ἐξουσία, ἀναλογιζόμενη τὶς συνέπειες ἀπὸ τὴ γενίκευση τῆς χρησιμοποίησης μιᾶς τέτοιας εὐχέρειας ἀπὸ ἕνα πλῆθος φυγόστρατων νέων, ποὺ μὲ τὸ πρόσχημα λόγων συνειδήσεως θὰ ἀποφεύγουν τὴ στράτευση καθ' ἑαυτὴν καὶ ὄχι ἁπλῶς τὴν ἔνοπλη θητεία.

Στὴν Ἱσπανία ἤδη ἡ κυβέρνηση ἀντιμετωπίζει σοβαρὸ πρόβλημα στελέχωσης τοῦ στρατεύματος ἕνεκα τῆς ἀπροθυμίας πολλῶν χιλιάδων νέων νὰ στρατευθοῦν. Μόνο τὸ 1994, 90.000 νέοι -σχεδὸν τὸ ἥμισυ τῶν κληρωτῶν- δήλωσαν ἀντιρρησίες συνειδήσεως γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν ἔνοπλη θητεία, ἔναντι μόνο 6.400 ποὺ ἦσαν τὸ 1986 (Βλ. *«Τὸ Βῆμα»*, 14-8-1994). Καὶ στὴ Γερμανία ὁ καθηγητὴς Franke: *«Gewissenfreiheit und Demokratie»*, 1989, σ. 7 ἐπ., τονίζει ὅτι ἡ

ἀναγνώριση συλλογικῶς τῶν ἀντιρρησιῶν ὁδηγεῖ εἰς ἀναρχίαν διότι ὁ οἱοσδήποτε πολίτης θὰ δικαιοῦται νὰ ἀρνεῖται τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ὅποιων νόμων δὲν τοῦ ἀρέσουν. Ἄλλος δὲ γερμανὸς καθηγητὴς ὁ Listl: *«Gewissen und gewissentscheidung im Recht der Kriegsdienstverweigerung»*, 1985, σελ. 802, δέχεται ὅτι τὸ κράτος ἔχει ἐκ τοῦ Συντάγματος καὶ τῆς Ἠθικῆς τὴν ὑποχρέωση νὰ ὑπερασπίζεται τὸ ἔδαφός του καὶ τὴν ὑπόστασή του ἔναντι οἱασδήποτε ἔξωθεν ἀπειλῆς ἀκόμη δὲ καὶ ἔσωθεν τοιαύτης. Ἡ δὲ τοιαύτη ὑποχρέωσή του πρὸς ἀπόκρουση μιᾶς τέτοιας ἀπειλῆς συνίσταται στὴν στρατιωτικὴ ἑτοιμότητα. Γι' αὐτὸ ὁ κάθε πολίτης ἔχει ἀξίωση ἔναντι τοῦ κράτους του νὰ ὑπερασπίσει ἑαυτὸ καὶ τὴν ἀνεξαρτησία του. Ἔτσι στὴ Γερμανία, καίτοι προβλέπεται διὰ συνταγματικῆς διατάξεως (ἄρθρο 12α) ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν ἀντιρρησιῶν ἀπὸ τὴ στράτευση, δὲν θεωρεῖται πὼς αὐτοὶ ἀσκοῦν ἕνα ἀτομικὸ δικαίωμα. Ἀντιθέτως ἀναγνωρίζεται ὅτι ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν ἀντιρρησιῶν ἀπὸ τὴ στράτευση συνεπάγεται κίνδυνο γιὰ τὴν ὑπόσταση τοῦ κράτους καὶ τὴν ἐκάστοτε ἀπαιτουμένη πλήρη ἑτοιμότητα τῶν ἐνόπλων δυνάμεων. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος ἕνεκα τοῦ ὁποίου τὸ γερμανικὸ Συνταγματικὸ Δικαστήριο ἐκήρυξεν ἀντισυνταγματικὸ τὸν σχετικὸ νόμο.

4. Παρὰ ταῦτα, καὶ ἐν ὄψει τοῦ ὅτι δὲν ἀναγνωρίζεται στὴν Εὐρώπη ὡς ἀτομικὸ τὸ δικαίωμα τῶν ἀντιρρησιῶν, ἤρχισε στὴν καθ' ἡμᾶς θεωρίαν τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου νὰ προβάλλεται ἐπ' ἐσχάτων ἡ θέση ὅτι δῆθεν ὅλη ἡ θεωρία καὶ ἡ νομολογία τῶν πολιτισμένων κρατῶν δέχεται ὡς λόγον ἄρσεως τοῦ ἀξιοποίνου, γιὰ τὴν περίπτωση τῶν ἀντιρρησιῶν, τὴν ἐσωτερικὴ σύγκρουση καθηκόντων ποὺ ὑφίστα-

νται ἕνεκα τῶν θρησκευτικῶν ἢ φιλοσοφικῶν ἢ ἰδεολογικῶν των ἀντιλήψεων, καὶ τὴν ὕπαρξη καταπιεστικοῦ ἠθικοῦ διλήμματος (Βλ. ἀπόψεις καθ. Ἰωάν. Μανωλεδάκη). Ὅμως οἱ ἀλλεπάλληλες καταδίκες τῶν ἀντιρρησιῶν ἀπὸ τὰ εὐρωπαϊκὰ δικαστήρια -ὡς προελέχθη- καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐπιτροπὴ καὶ τὸ Εὐρωπαϊκὸ Δικαστήριο Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων καὶ οἱ 83 αἰῶνες ποινῶν φυλάκισης ποὺ ἔχουν ἤδη ἐπιβληθῆ σὲ ἀντιρρησίες μόνον ἀπὸ τὰ γαλλικὰ δικαστήρια, μαρτυροῦν ὅτι δὲν ἀναγνωρίζεται τέτοιος λόγος ἄρσεως τοῦ ἀξιοποίνου. Ἀντιθέτως μάλιστα ἡ ἐμφάνιση πολλαπλῶν κρουσμάτων ἀντιρρησιῶν στὴν Εὐρώπη ἔδωσε τὴν αἴσθηση ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ὁμαδικὴ παράκρουση, ποὺ ἐνέπιπτε στὴν δικαιοδοσία τῶν ψυχιάτρων. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ γάλλος καθηγητὴς J. Pierre Cattelain στὸ ἐπιστημονικό του ἔργο: *«L' objection de Conscience»* (3η ἔκδοση 1982, σελ. 38 ἐπ.), ἀναφέρεται στὶς ἐργασίες διεθνοῦς ἰατρικοῦ συνεδρίου, ὅπου ὑπεστηρίχθη ὅτι ἡ πλειοψηφία τῶν ἀντιρρησιῶν συνειδήσεως εἶναι ἄτομα ψυχοπαθῆ, ὅτι εὑρίσκονται στὴν ἀρχὴ τῆς σχιζοφρένειας, ὅτι ἡ προβαλλόμενη ἀντίρρηση συνειδήσεως ἀποτελεῖ παθολογικὴ ἐκδήλωση καὶ ὅτι γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ἐφηρμόσθη ἡ μέθοδος τῆς λοβοτομῆς προκειμένου ὁ ἀσθενὴς νὰ θεραπευθῆ[2]. Στὴν ἴδια μελέτη ἀναφέρεται ὅτι οἱ ἀντιρρησίες εὑρίσκονται *«en debut d' une schizophrenie»*.

---

2. Ἰδοὺ ἐπὶ λέξει τὸ ἀπόσπασμα τοῦ βιβλίου: «Dans la majorité des vas l' objection de conscience est une manifestation pathologique et que non traitement est du domaine de la psychiatrie: Une lobotomie pratiquée jur le rujet eu question lui periuit de repreudre une vie normale et de cesser de se singulariser».

Ὅταν ἀνεγνωρίσθη τὸ δικαίωμα ἀπαλλαγῆς τῶν ἀντιρρησιῶν ἀπὸ τὴ στράτευση στὴ Γαλλία, τὸ γαλλικὸ Ὑπουργεῖο Ὑγείας σὲ ψυχιατρικὴ ἔρευνα ποὺ διεξήγαγε διεπίστωσε ὅτι οἱ ἀντιρρησίες ἦταν ἄτομα μὲ βαθέως διαταραγμένη τὴν ψυχική τους ἰσορροπία, ἀκατάλληλα γιὰ τὸ στρατὸ ἀκόμη καὶ γιὰ ἄοπλη ὑπηρεσία. Στὴν Γερμανία πάντως ἐφαρμόζεται ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἕνα ὑπερπολύπλοκο σχῆμα διαδικασιῶν μὲ πολυδαίδαλες ψυχολογικὲς καὶ ψυχαναλυτικὲς ἔρευνες τῆς προσωπικότητος πρὸς διαπίστωση τοῦ ἐὰν ὁ ἰσχυριζόμενος ὅτι εἶναι ἀντιρρησίας συνειδήσεως εἶναι ὄντως καὶ δὲν ὑποκρίνεται. Δηλ. ἀπαιτεῖται νὰ διακριβωθῇ κατὰ τρόπον ἀσφαλῆ καὶ ἀντικειμενικὸν ὅτι τὸ συγκεκριμένο πρόσωπο, ἐὰν τελικὰ ὑπηρετοῦσε τὴ θητεία του, θὰ ὑφίστατο βαρειὰ ψυχικὴ βλάβη. Γι' αὐτὸ στὴ Γερμανία ἡ ἰδιότης τοῦ Μάρτυρος τοῦ Ἰεχωβᾶ μόνη, χωρὶς τὴν συνεκτίμηση καὶ ἄλλων στοιχείων, δὲν δικαιολογεῖ τὴν ἀπαλλαγή του ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση τῆς στράτευσης. Ἔτσι ἐξηγοῦνται οἱ καταδίκες ποὺ ἔχουν ἐπιβληθῆ σ' αὐτοὺς ἐπὶ ἀνυποταξίᾳ.

Πρὸς ἀπόδειξη τῶν ἀνωτέρω ἐπικαλοῦμαι τὰ ἑξῆς δύο παραδείγματα ἀπὸ τὴν γερμανικὴ νομολογία: α) Ἡ ἀπὸ 5-12-1989 ἀπόφαση τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ Συνταγματικοῦ Δικαστηρίου ἀρνήθηκε νὰ ἀναγνωρίσει ὡς ἀντιρρησία συνειδήσεως ἄτομο ποὺ κατεῖχε ἄδεια ὁδηγοῦ αὐτοκινήτου μόνο καὶ μόνο γι' αὐτὸ τὸ λόγο. Τοῦτο δὲ διότι ἐκρίθη ὅτι τὸ ἄτομο αὐτὸ ὁδηγώντας αὐτοκίνητο ἦτο ἐνδεχόμενο νὰ σκοτώσει ἕνα πεζό. Τὸ ἄτομο περὶ οὗ ὁ λόγος ἀποδέχθηκε τὸ ἐνδεχόμενο αὐτό, ὁπότε τὸ δικαστήριο ἔκρινε ὅτι δὲν ἔχει μικρότερη ἀξία ἡ ζωὴ τοῦ ἐχθροῦ ποὺ καλεῖται νὰ σκοτώ-

σει τὸ ἴδιο ἄτομο ὡς στρατιώτης στὸν πόλεμο καὶ ἀρνεῖται νὰ τὸ πράξει· καὶ β) Ἡ ἀπὸ 18-4-1991 ἀπόφαση τοῦ ἰδίου Δικαστηρίου, ἀνεκάλεσε τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀντιρρησία συνειδήσεως ποὺ εἶχε ἀναγνωρισθῆ σὲ ὡρισμένο ἄτομο, ἐπειδὴ τὸ ἄτομο αὐτὸ μετέβη στὴ Νικαράγουα γιὰ νὰ βοηθήσει τοὺς ἐντοπίους κατὰ τῶν ἀνταρτῶν Κόντρας καὶ ἔφερε αὐτόματο ὅπλο. Στὴν Ἑλβετία ὡρισμένα Καντόνια προχώρησαν στὸν ἀποκλεισμὸ τῶν ἀντιρρησιῶν ἀπὸ τὸ δικαίωμα ἀσκήσεως ὁρισμένων ἐπαγγελμάτων.

Πέρα ὅμως τούτων θὰ πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι κατὰ παγίαν ἀρχὴ τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου δὲν ἐπιτρέπεται νὰ δεχθοῦμε λόγον ἄρσεως τοῦ ἀξιοποίνου ἢ τοῦ καταλογισμοῦ ποὺ δὲν προβλέπεται ρητῶς ἀπὸ τὸν νόμο, οὔτε μποροῦμε νὰ θεωρήσουμε ὡς ἰσχύοντα τυχὸν τέτοιο λόγο γιὰ ἄτομα ψυχοπαθῆ. Σύγκρουση καθηκόντων αἴρουσα τὸ ἀξιόποινο δὲν μπορεῖ νὰ ἀναγνωρισθῆ γιὰ τέτοια ἄτομα, ἂν προηγουμένως δὲν ζητηθῆ πραγματογνωμοσύνη εἰδικοῦ ψυχιάτρου. Αὐτὴ εἶναι σήμερα ἡ κρατοῦσα γνώμη στὴν ἐπιστήμη.

5. Σὲ βάρος τῆς Ἑλλάδος γιὰ τὴν ὑπ' αὐτῆς δῆθεν κακομεταχείριση τῶν ἀντιρρησιῶν ἔχουν ταχθῆ:

α) Ἡ ἀπὸ 11-3-1993 Ἔκθεση τοῦ Εὐρωκοινοβουλίου σχετικὰ μὲ τὸν σεβασμὸ τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων, πού «καταδικάζει» τὴ χώρα μας, οἰκειοποιούμενο δικαστικὰ δικαιώματα, ἐπειδή, κατ' αὐτὸ δὲν τηροῦνται ἐδῶ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα. Ὅμως ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα ἀποδεικνύεται ὅτι πουθενὰ στὴν Εὐρώπη δὲν ἀναγνωρίζεται στοὺς ἀντιρρησίες ἀτομικὸ δικαίωμα ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὴ στράτευση. Ἑπομένως κάθε καταδίκη τῆς χώρας μας ἢ καὶ οἱασδήποτε χώρας χωρὶς νὰ ὑπάρχει σχετικὴ ποινικὴ

διάταξη προηγούμενη τῆς καταδίκης, ἐκτὸς τοῦ ὅτι παραβιάζει τὴν θεμελιώδη ἀρχὴ τοῦ ποινικοῦ δικαίου «nulla poena sine lege», συνιστᾶ καὶ ἀπαράδεκτη ἐπέμβαση στὰ ἐσωτερικὰ τῆς χώρας μας καὶ μάλιστα χωρὶς καμία αἰτία. Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ εἶναι βασικὸ ἀτομικὸ δικαίωμα, γιὰ τὴν καθιέρωση τοῦ ὁποίου ἐκατομμύρια ἀγωνιστῶν τῆς δημοκρατίας ἔχυσαν τὸ αἷμα των σὲ ὅλο τὸν κόσμο καὶ ὑπάρχουν πάντοτε πρόθυμοι νὰ ἀγωνισθοῦν γιὰ τὴν ὑπεράσπισή της.

β) Ἡ Εἰδικὴ Ἔκθεση τῆς Διεθνοῦς Ἀμνηστείας Μαρτίου 1993, ποὺ ἀναφέρεται στὴν μεταχείριση τῶν ἀντιρρησιῶν στὴν Ἑλλάδα. Βέβαια ὅπως εἶναι γνωστὸν ἡ Διεθνὴς Ἀμνηστεία, ἰδιωτικὸς μὴ κυβερνητικὸς διεθνὴς ὀργανισμὸς γιὰ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, στὶς ἐτήσιες ἐκθέσεις της καταδικάζει σχεδὸν ὅλα τὰ κράτη γιὰ τέτοιες παραβιάσεις. Δὲν ἔχουν ξεφύγει ἀπὸ τὴν ἐπίκριση οὔτε ἡ Γαλλία, χώρα μὲ μεγάλη δημοκρατικὴ παράδοση, οὔτε ἡ Γερμανία καὶ φυσικὰ οὔτε ἡ Ἑλλάδα. Γι' αὐτὴν λοιπὸν ἀναγράφεται ὅτι ἀπὸ τὸ 1930 μέχρι τὸ 1995 οἱ ἀντιρρησίες συνειδήσεως ἔχουν ἐκτίσει συνολικὰ 5.000 χρόνια φυλακή. Ἀλλὰ στὴ Γαλλία ἀπὸ τὸ 1950-1992 δηλ. μέσα σὲ 42 χρόνια οἱ καταδικασθέντες ἀντιρρησίες ἔχουν ἐκτίσει πλέον τῶν 83 αἰώνων ἡμέρες φυλάκισης ὅπως ἀναφέρεται στὸ σύγγραμμα.

Στὴ Γαλλία ἐξ ἄλλου πολλοὶ ἀντιρρησίες συνειδήσεως ἔμειναν στὴ φυλακὴ γιὰ 7 χρόνια, ὡρισμένοι δὲ ἐξ αὐτῶν ἐτυφεκίσθησαν ἢ ἀποκεφαλίσθησαν (Βλ. J.P. Cattelain: *«L' objection de conscience»,* 1982, σ. 37). Κατὰ τὸ ὡς ἄνω σύγγραμμα ὅλοι οἱ καταδικασθέντες ἀντιρρησίες ἦσαν Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ, μέγας δὲ ἀριθμὸς αὐτῶν εἶχε ἡλικίαν 15-19 ἐτῶν. Δὲν εἶναι ἐπομένως μόνο ἡ Ἑλλὰς ποὺ

κατηγορεῖται γιὰ διωγμὸ τῶν ἀντιρρησιῶν, στὸ μέτρο ποὺ δὲν συμμορφώνεται μὲ τὴν πρακτικὴ ἄλλων κρατῶν νὰ θεσπίσει τὴν ἐναλλακτικὴ θητεία. Εἶναι χῶρες μὲ ἀπόλυτη δημοκρατικὴ προσήλωση στὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα. Καὶ εἶναι ἄδικο αὐτὸ ποὺ μερικοὶ Ἕλληνες πράττουν: Τὸ νὰ δέχονται νὰ διασύρεται ἡ Πατρίδα τους μὲ τὸ νὰ προπαγανδίζουν πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις ἐναντίον της ὡς δῆθεν μοναδικῆς εὐρωπαϊκῆς χώρας ποὺ δὲν τιμᾶ ὡς πρέπει τοὺς ἀντιρρησίες. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ παρέχουν ἐσφαλμένη πληροφόρηση, δὲν γνωρίζω ἂν ἐσκεμμένως τὸ πράττουν ἢ εἶναι καὶ αὐτοὶ παραπληροφορημένοι. Ἕνα ἄλλο εὐρωπαϊκὸ κράτος, ἡ Ἑλβετία, δὲν ἀναγνωρίζει δικαίωμα ἀντιρρησιῶν, σχετικὴ δὲ ὑπὲρ τῆς ἀναγνωρίσεως τέτοιου δικαιώματος διάταξη νόμου ποὺ προωθήθη πρὸς ψήφιση, τελικὰ ἀπερρίφθη διὰ δημοψηφίσματος μὲ ποσοστὸ 64% (Βλ. Duffar, *«L' objection de conscience en droit français»*, εἰς *«Revue du droit public»*, 1991, σ. 662 ἐπ.).

Ἐπεχείρησα νὰ σᾶς ἐκθέσω τοὺς καθαρὰ νομικοὺς λόγους σὲ σχέση μὲ τὸ δικαίωμα τῶν ἀντιρρησιῶν συνειδήσεως σὲ εὐρωπαϊκὸ ἐπίπεδο. Πέρα ὅμως τῶν καθαρὰ νομικῶν λόγων, ὑπάρχουν καὶ οἱ μὴ νομικοὶ λόγοι, οἱ ἁπλῶς λογικοὶ λόγοι, οἱ πρακτικοὶ καὶ οἱ ἐθνικοί, ποὺ συντρέχουν εἰδικὰ στὴν πατρίδα μας καὶ ποὺ ἐπιβάλλουν τὴν μὲ μεγάλη προσοχὴ ἀντιμετώπιση τοῦ ζητήματος ἀπὸ τὴν νομοθεσία μας (Βλ. περὶ αὐτῶν σειρὰν ἐμπεριστατωμένων ἄρθρων τοῦ ἐγκρίτου δημοσιογράφου κ. Ἰωάν. Μαρίνου στόν *«Οἰκονομικὸ Ταχυδρόμο»* ὡς λ.χ. στὰ τεύχη τῆς 2-9-1993 καὶ 6-1-1994, καθὼς καὶ τοῦ κ. Σαρ. Καργάκου στὸ ἴδιο περιοδικὸ 17-3-1994

καὶ 11-8-94). Ἀντιμετωπίζουμε ὡς γνωστὸν ἄμεση τουρκικὴ ἀπειλὴ καὶ ἐπιβάλλεται νὰ ἔχουμε ἀξιόμαχες ἔνοπλες δυνάμεις, ἰσχυρὸ στρατὸ καὶ μὲ ἀκμαῖο ἠθικό. Ἂν καὶ ἐδῶ σημειωθῆ τὸ προηγούμενο τῆς Ἱσπανίας, ποὺ ἀναφέρθη, ἂν δηλ. ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀντιρρησιῶν δὲν παραμείνει στὰ περιθωριακὰ ἐπίπεδα ποὺ εἶναι σήμερα, ἀλλὰ αὐξηθῆ ἐντυπωσιακά, ὥστε νὰ θέσει σὲ κίνδυνο τὴν ἀσφάλεια τῆς χώρας, τότε τὸ πρόβλημα θὰ ὀξυνθῆ καὶ ἡ λήψη ἄμεσων μέτρων αὐτοπροστασίας τῆς Πολιτείας θὰ καταστῆ πασίδηλη. Ὁ ν. 731/1977 καὶ ὁ ν. 1763/1988 ἰσχύουν σήμερα στὴν Ἑλλάδα. Παρὰ ταῦτα ὑπάρχουν στὶς φυλακὲς ἑκατοντάδες Χιλιαστῶν κυρίως, ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι ἀντιρρησίες συνειδήσεως, ἀλλὰ δὲν δέχονται οὔτε τὴν ἄοπλη θητεία, οὔτε τὴν περιβολὴ τοῦ στρατιώτη. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ὑπάρχει κατεστρωμένο σχέδιο γιὰ τὴν προβολὴ προωθημένων αἰτημάτων ἀπὸ μέρους των, ὅπως εἶναι π.χ. ἡ ἐναλλακτικὴ θητεία ἢ κάτι ἄλλο, ποὺ θὰ ἀνοίγει τὸ νομικὸ δρόμο γιὰ τὴν πλήρη ἀμφισβήτηση, ἐν ὀνόματι συνειδησιακῶν ἀρχῶν, ὅλου τοῦ κρατικοῦ πλέγματος θεσμικῶν πλαισίων γιὰ τὴν εὐνομούμενη πολιτεία μας. Δὲν μποροῦμε νὰ εἴμαστε βέβαιοι μέχρι ποίου σημείου θὰ ἀντιτάξει ἄμυνα στὶς ἐσωτερικὲς κυρίως πιέσεις ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνηση. Ἂς ἐλπίσουμε ὅτι ἡ σχετικὴ εὐρωπαϊκὴ πρακτική, τὴν ὁποίαν συνηθίζουν νὰ ἐπικαλοῦνται οἱ ἀντιρρησίες ὑπὲρ αὐτῶν, θὰ ἐνισχύσει παρὰ ταῦτα τὸ ὁπλοστάσιο τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας γιὰ νὰ ἀντιτάξει ἀπόλυτη ἄρνηση στὴν καθιέρωση καὶ ἄλλων διευκολύνσεων ὑπὲρ ἐκείνων, ποὺ ἀσεβοῦν ἀπέναντι τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν, ἀπέναντι τῶν ἀναγκῶν τῆς Πατρίδος καὶ ἀπέναντι τῶν εὐαισθησιῶν τοῦ λαοῦ.

Τὸ ἀλλοτριωμένο σωφρονιστικό μας σύστημα*

Συμπληρώνονται ἐφέτος 21 ὁλόκληρα χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ ἡ Ἱ. Μητρόπολίς μας εἶχε τὴν ἰδέα τῆς καθιέρωσης τῶν ἐτησίων αὐτῶν συνάξεων, πρὸς τιμὴν τοῦ νομικοῦ κόσμου τῆς Ἐπαρχίας μας, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, ἐπισκόπου Ἀθηνῶν. Ἡ ἐτήσια αὐτὴ ἐκδήλωση παρέχει στὴν τοπικὴ μας Ἐκκλησία τὴν εὐκαιρία νὰ ἐκδηλώνει τὰ αἰσθήματα τιμῆς καὶ ἀγάπης, μὲ τὰ ὁποῖα περιβάλλει τοὺς διακόνους τῆς Θέμιδος. Παραλλήλως μᾶς δίδεται ἡ δυνατότης νὰ ἐκδηλώσουμε καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη μὲ τὴν ὁποία περιβάλλομε τὴ Δικαιοσύνη, ὡς λειτουργία τοῦ πολιτεύματος, ἀλλὰ καὶ ὡς καθημερινὴ ἀνάγκη τῆς ζωῆς.

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ νομικοῦ κόσμου (δικαστές, δικηγόρους, συμβολαιογράφους, ἐπιμελητές κ.λπ.) τῆς Μαγνησίας, κατὰ τὴν πρὸς τιμήν των σύναξιν, ποὺ ὠργάνωσε ἡ Ἱ. Μητρόπολις Δημητριάδος στὴν αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ της Κέντρου στὶς 3 Ὀκτωβρίου 1996 μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, προστάτου αὐτῶν.

Ἀνέκαθεν ὁ ἄνθρωπος, καὶ μάλιστα ὁ ἁπλὸς καὶ καταπιεζόμενος ἄνθρωπος, αἰσθάνθηκε τὴν ἐσωτερικὴ ἀνάγκη νὰ λάβει μέρος στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν κατίσχυση τῆς ἀρετῆς τῆς δικαιοσύνης ἐναντίον τῆς ὕβρεως τῆς ἀδικίας, καὶ αὐτὸς ὁ ἀγῶνας συγκίνησε τὶς ἀνθρώπινες καρδιὲς καὶ προκάλεσε τὸν οἶστρο τῶν τραγικῶν ποιητῶν καὶ τὸν στοχασμὸ τῶν φιλοσόφων. Μέσα στὴν δυστυχία ποὺ σέρνει πίσω της ἡ αὐθαιρεσία τῶν ἰσχυρῶν, ἡ δικαιοσύνη λειτούργησε ὡς καταφύγιο τῶν ἀδυνάτων καὶ ὡς πηγὴ ἐνθάρρυνσης ὅλων, ὅσοι πίστεψαν στὴν ἀνάγκη καταπαγίωσης τῶν ἀρχῶν τῆς ἐννόμου τάξεως, ὡς προϋποθέσεως τῆς εἰρηνικῆς συμβίωσης τῶν λαῶν καὶ τῆς προόδου τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ πρώτη σύλληψη, ἤδη ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Ὁμήρου, τῆς ἐννοίας τῆς δικαιοσύνης ἀνάγεται στὴ θεία περιοχή, μιὰ καὶ οἱ ἀποφάσεις τῶν δικαστῶν πιστεύεται τότε ὅτι ἐμπνέονται ἀπὸ τὸν Δία, γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἐκ προορισμοῦ δίκαιες. Τὶς ἐκδίδουν σοβαρὰ πρόσωπα, ἀποδεκτὰ ἀπὸ τὴν κοινότητα, ποὺ τὰ περιβάλλει μὲ τὴν ἐμπιστοσύνη της. Οἱ ἀρχικὰ ἄγραφοι κανόνες δικαίου, καὶ στὴ συνέχεια τὸ ἐθιμικὸ δίκαιο, καθιερώνεται στὸ πλαίσιο σταθερῆς δικαστικῆς ἐφαρμογῆς, καὶ γίνονται οἱ πρόδρομοι τοῦ θετικοῦ δικαίου, μὲ τὸ ὁποῖο οἱ πολιτεῖες ἐπεδίωξαν τὴν καθιέρωση καὶ ἰσχὺ κανόνων οὐσιαστικοῦ δικαίου. Τὸ θετικὸ ὅμως δίκαιο δέν μπορεῖ νὰ ἀνατρέψει τὸ φυσικὸ δίκαιο, ὅσο κι ἂν ἔχουν διατυπωθῆ ἐναντίον του ἐπιχειρήματα, ὅτι, γιὰ νὰ ἦταν δεσμευτικὸ θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει ἄλλος πρωτογενὴς κανόνας δικαίου ποὺ θὰ ἐπέβαλλε τὴ συμμόρφωση μὲ τοὺς κανόνες ἐκείνου. Ὑπάρχουν ἠθικὲς προ-

στακτικὲς μέσα στὴ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ προηγοῦνται κάθε ἄλλου κανόνος δικαίου. Ἄλλωστε καὶ ἡ δικαιοσύνη καθ' ἑαυτήν, ἐκφράζει ἰδέαν ἠθικῆς τάξεως, καὶ ἀξίας, ποὺ σὲ μεγάλη ἔκταση δὲν εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Ἐντάσσεται σὲ ἕναν ἄλλο κόσμο, ἰδεατὸ κόσμο, καὶ ἁπλῶς δέον νὰ ἐκφράζεται διὰ μέσου τῶν κανόνων τοῦ θετικοῦ δικαίου.

Κατὰ τὴ σημερινή μας συνάντηση[1] ἐπιχειροῦμε νὰ προσεγγίσουμε τὸ ἐπίκαιρο ζήτημα τοῦ ἐλλειποῦς σωφρονιστικοῦ μας συστήματος, ποὺ κάθε τόσο ἔρχεται στὴν ἐπιφά-

1. Τὰ θέματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀπησχολήσαμε, κατὰ τὰ προηγούμενα χρόνια τὴν ὁμήγυρη τῶν νομικῶν μας, ἦταν, κατὰ σειράν, τὰ ἑξῆς: α) Ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογένειας κατὰ τὸ σχέδιο Γαζῆ (1976), β) Κίνδυνοι ἀπὸ τὶς προτάσεις τῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς Προσωπικῆς Καταστάσεως πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ δικαίου μας (1977), γ) Ἡ ἀποποινικοποίηση τῆς μοιχείας (1978), δ) Ἡ κατάργηση τοῦ ὅρκου ὡς ἀποδεικτικοῦ μέσου (1979), ε) Ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ σχεδίου ἰσονομίας τῶν ἑλλήνων (1980), στ) Ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς (1981), ζ) Ἡ ἰσότητα τῶν δύο φύλων ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου (1982), η) Ἐκκλησία καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1983), θ) Τὰ βασανιστήρια: Μαστίγωμα τῆς προσωπικότητος. Ἡ Ἐκκλησία στὴν πρωτοπορία γιὰ τὴν κατάργησή τους (1984), ι) Ρατσισμός: Λεηλασία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς (1985), ια) Παραθρησκευτικοὶ Ὁλοκληρωτισμοὶ καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα στὴν Ἑλλάδα (1986), ιβ) Ἠλεκτρονικοὶ Ὑπολογιστὲς καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1987), ιγ) Ἀντιρρησίες Συνειδήσεως (1988), ιδ) Μία ὁμολογία Χριστοῦ (ἀπὸ τὸν κ. Δημ. Τζούμα, ἀρεοπαγίτη) (1989), ιε) Τὰ δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ καὶ οἱ παραβιάσεις των (1990), ιστ) Ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως στὸ Ἰσλάμ (1991), ιζ) Τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἐθνικῶν μειονοτήτων (1992), ιη) Τὸ δικαίωμα τῶν προσφύγων στὸ ἄσυλο καὶ ἡ ξενοφοβία. Ἡ θέση τῆς Ἐκκλησίας (1993), ιθ) «Ἀνάρμοστος» προσηλυτισμὸς καὶ θρησκευτικὴ ἐλευθερία, κατὰ τὴν νομολογία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων (1994), κ) Οἱ «Ἀντιρρησίες Συνειδήσεως». Ἡ εὐρωπαϊκὴ δικαιϊκὴ πρακτική (1995).

νεια, πότε μὲ τὶς ἐξεγέρσεις τῶν κρατουμένων καὶ τὶς βιαιότητες ποὺ τὶς συνοδεύουν, πότε μὲ τὶς ἀποκαλύψεις τῶν αἰσχρῶν κυκλωμάτων διακίνησης ναρκωτικῶν καὶ περιφρόνησης πρὸς τὸν ἄνθρωπο, καὶ πάντοτε μὲ τὴν παγιωμένη ἀντίληψη ὅτι οἱ φυλακές μας δὲν προσφέρουν κανενὸς εἴδους σωφρονισμό, ὁδηγώντας ἔτσι σὲ ἀποτυχία τὸ βασικὸ σκοπὸ τῆς ὑπάρξεώς των, ποὺ εἶναι πρωτίστως ἡ πρόληψη, ἀλλὰ καὶ ἡ καταστολή. Πρὶν ὅμως παραθέσω τὶς σκέψεις μου ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς ἀπευθύνω ἐγκάρδιες εὐχὲς γιὰ ὑγεία, δύναμη, εὐλογία παρὰ Θεοῦ καὶ χάρι στὴ ζωή σας, ὥστε νὰ συνεχίσετε ἀπρόσκοπτα τὴν ἐπιτέλεση τῆς δυσχεροῦς ἀποστολῆς σας.

Εἶναι γνωστόν, ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη τοῦ ποινικοῦ δικαίου, ὅτι οἱ ποινὲς ποὺ ἐπιβάλλονται ἀπὸ τὰ δικαστήρια ἀποβλέπουν στὴ λεγόμενη εἰδικὴ πρόληψη, δηλ. στὸν σωφρονισμὸ τοῦ ἀδικοπραγήσαντος, ἤτοι στὴ βελτίωση καὶ διόρθωσή του, ὥστε νὰ καταστῇ καὶ πάλιν κοινωνικὰ ἐπανεντάξιμος. Ἡ ἐπιδίωξη τῆς πρόληψης ἐκδηλώνεται μὲ τὴν προσπάθεια ἐξουδετέρωσης τῶν ἐγκληματογόνων παραγόντων, μὲ τὴν πνευματικὴ καλλιέργεια τῶν ἀτόμων καὶ μὲ τὴν πρόβλεψη καὶ ἐκτέλεση τῶν ποινῶν κατὰ τρόπον ποὺ νὰ καθιστᾶ πραγματοποιήσιμη τόσο τὴ γενική, ὅσο καὶ τὴν εἰδικὴ πρόληψη. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀρχικὰ ἡ ποινὴ ἐμφανίσθηκε ὡς πράξη ἀνταπόδοσης τοῦ κακοῦ, μὲ γνώμονα τὴν ταυτοπάθεια. Ὁ χαρακτῆρας αὐτὸς τῆς σκόπιμης κοινωνικῆς ἐκδίκησης, μὲ ἀργὰ βήματα παρεχώρησε θέση στὸν ἐξανθρωπισμὸ τῶν ποινῶν, ἐνῶ ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνα ἄρχισαν νὰ ἐμφανίζωνται στὴν Εὐρώπη σωφρονιστικὰ καταστήματα μὲ ὀργανωτικὴ πρό-

βλεψη τὴν ἀνθρωπιστικὴ μεταχείριση καὶ τὴν ἠθικὴ βελτίωση τῶν κρατουμένων. Ἡ σύγχρονη πάντως ἐπιστημονικὴ σκέψις ἔχει δεχθῆ ὅτι στὴν ποινὴ ἐνυπάρχουν καὶ ἡ ἀνταπόδοση καὶ ὁ κοινωνικὸς σκοπός.

Στὴν ἐποχή μας ἐπεκράτησε ἡ συνθετικὴ θεωρία ὡς πρὸς τὰ καθοριστικὰ στοιχεῖα τοῦ ἐγκλήματος, ἤτοι τοῦ ἀντικειμενικοῦ (ἡ πράξη) καὶ τοῦ ὑποκειμενικοῦ (ἡ ἰδιοσυστασία τοῦ δράστη), ἡ συνεκτίμηση τῶν ὁποίων κρίνεται ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ὀρθὴ ἀξιολόγηση μιᾶς ἐγκληματικῆς συμπεριφορᾶς. Οἱ παληὲς φιλοσοφικὲς διαφορὲς παρεχώρησαν θέση σὲ μιὰ διαλεκτικὴ σύνθεση, μὲ κυρίαρχο στοιχεῖο τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ βελτίωσή του (Βλ. καὶ Δημ. Σιάτρα: *«Ἡ ἀντεγκληματικὴ πολιτική»*, στή *«Θεσσαλία»*, 30-6-1996).

Ἡ εἰδικὴ κατὰ βάσιν πρόληψη εἶναι ἐκείνη ποὺ ἐπιβάλλει στὶς πολιτεῖες νὰ φροντίζουν, ὥστε ὁ χρόνος τῆς παραμονῆς στὶς φυλακὲς τῶν ἐγκληματισάντων νὰ ἀποβῆ παιδαγωγικὸς καὶ θεραπευτικὸς τῶν χαρακτήρων των. Αὐτὸ προέβλεπε ὁ A.N. 125/1967 ποὺ εἶχε τίτλο: «Σωφρονιστικὸς Κῶδιξ». Τὶς ἀπὸ καιρὸ ἐπισημανθεῖσες ἀτέλειές του ὀφείλει νὰ ἐξαλείψει, μὲ ὡρισμένες νεωτεριστικὲς ρυθμίσεις, ὁ ἰσχύων νεαρὸς νόμος 2408/1996, ποὺ ἐπεχείρησε ἀποσπασματικὲς τομὲς στὸ σωφρονιστικὸ μας σύστημα. Ὅμως ἡ ἀπόσταση μεταξὺ θεωρίας καὶ πράξεως εἶναι πολὺ μεγάλη, διότι πολλὰ ἀπὸ τὰ προβλεπόμενα δὲν ἐφαρμόζονται ἢ κακῶς ἐφαρμόζονται. Καὶ οἱ καινοτομίες τοῦ νέου νόμου, καθὼς δὲν ἔχουν δοκιμασθῆ στὴν πράξη, συνοδεύονται ἀπὸ μιὰ εὔλογη ἐπιφυλακτικότητα, διότι γιὰ τὴν ἀναμόρφωση τοῦ σωφρονιστικοῦ συστήματος δὲν ἀρκοῦν οἱ ψυχρὲς διατάξεις ἑνὸς νομοθετικοῦ κειμένου,

ὁσονδήποτε πρωτοπόρες καὶ ἂν εἶναι αὐτές. Ἀπαιτεῖται μιὰ γενικὴ ἀναθεώρηση νοοτροπίας, νέα παιδεία καὶ ἠθικὴ ἀναβάθμιση τοῦ σωφρονιστικοῦ προσωπικοῦ, κατάλληλη ὑλικοτεχνικὴ ὑποδομή, καὶ πολλὰ ἄλλα, ποὺ φαίνεται νὰ ἀπουσιάζουν σήμερα στὴν πατρίδα μας. Ἔτσι κινδυνεύουν τὰ νέα μέτρα νὰ πέσουν στὸ κενὸ χωρὶς τὴν ὑποστήριξη ποὺ ἐπιβάλλεται νὰ ἔχουν ἀπὸ τὸ πλέγμα πολλῶν ἄλλων συναφῶν παραγόντων. Ἀλλ' ἂς προσεγγίσουμε τὴν ἄθλια πραγματικότητα ποὺ ἐπικρατεῖ σήμερα στὶς ἑλληνικὲς φυλακές, γιὰ νὰ ἀντιληφθοῦμε τὴν ἀνάγκη νὰ ληφθοῦν σοβαρὰ καὶ κυρίως ἀποτελεσματικὰ μέτρα σφαιρικοῦ χαρακτῆρος γιὰ τὴ βελτίωση τοῦ ὅλου σωφρονιστικοῦ συστήματος.

Ἔχει κατ' ἐπανάληψιν γραφῆ ὅτι τὸ σωφρονιστικό μας σύστημα πάσχει καὶ γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ ἀνταποκριθῇ στὶς βασικὲς ἀνάγκες τῆς ὑπάρξεώς του, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ φοίτηση στὶς φυλακές, ἔτσι ὅπως γίνεται, μὲ τὶς ἄθλιες συνθῆκες διαβίωσης, μὲ τὴν ἔλλειψη κάθε παιδαγωγικοῦ προγράμματος, μὲ τὸν συναγελασμὸ ἑτερόκλητων ἀνθρώπινων στοιχείων στὸν ἴδιο χῶρο, νὰ τὶς ἔχει μετατρέψει σὲ σχολεῖα καὶ φροντιστήρια ἐγκλήματος. Στὶς σύγχρονες ἑλληνικὲς φυλακὲς ὁ ἀτυχήσας ἐπιχειρηματίας καὶ ὁ ἔντιμος οἰκογενειάρχης ποὺ δὲν μπόρεσε νὰ ἐκπληρώσει τὶς δημοσιονομικές του ὑποχρεώσεις, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ζήσει στὸν ἴδιο χῶρο μὲ τὸν πωρωμένο καθ' ἕξιν ἐγκληματία καὶ νὰ ὑποστῇ τὶς ταπεινώσεις τῶν φυλάκων, τὴ βία τῶν συγκρατουμένων του, ποὺ ἐνίοτε φθάνει μέχρι δολοφο-

νίας, ἐνῶ οἱ ὑπότροποι ἐγκληματίες κάνουν χρήση τῆς δυνάμεώς των ἀνεξέλεγκτα, γιὰ νὰ ἐπιβάλλουν τὸ νόμο τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ νὰ ταπεινώνουν τὸ φρόνημα κάθε ἀνθισταμένου στὰ σχέδιά των. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἰδιότυπη «βιομηχανία εὐτέλειας καὶ χυδαιότητας» (Βλ. ἄρθρο τοῦ κ. Νικήτα Κακλαμάνη στό *«Βῆμα»*, 5-2-1995) τῆς ὁποίας θύματα δὲν εἶναι μόνο οἱ ἐκ τῶν φυλακισμένων περιστασιακοὶ καὶ μὴ ὑπότροποι, ἀλλὰ καὶ οἱ οἰκογένειές των καὶ ἡ ἴδια ἡ κοινωνία. Καταγγελίες ποὺ ἔχουν δημοσιευθῆ στὸν τύπο ἐμφανίζουν νὰ συντηρεῖται στὶς φυλακὲς Κορυδαλλοῦ εἰδικὴ Τράπεζα καὶ καζίνο μὲ τὰ χρήματα τῶν κρατουμένων, μὲ τὶς τηλεφωνικὲς κάρτες, μὲ τὰ ἐλεγχόμενα ἐπισκεπτήρια κ.λπ. (*«Καθημερινή»*, 25-12-1994).

Τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα πείθουν ὅτι σήμερα οἱ φυλακὲς εἶναι ἀκατάλληλοι καὶ ὡς χῶροι ἀνθρώπινης διαβίωσης. Σύμφωνα μὲ ἐπίσημες στατιστικές, στὶς ἑλληνικὲς φυλακὲς φιλοξενοῦνται σήμερα πολλαπλάσιοι φυλακισμένοι ἐκείνων ποὺ τὰ κτίρια μποροῦν νὰ στεγάσουν. Στὶς φυλακὲς Κορυδαλλοῦ λ.χ. ὑπάρχουν σήμερα 1400 περίπου κρατούμενοι, ὅλων τῶν ἡλικιῶν καὶ διαφόρων ἐθνικοτήτων. Ἀπὸ αὐτοὺς τὸ 20% εἶναι καθ' ὑποτροπὴν ἐγκληματίες, τὸ 30% ἔχουν σοβαρὲς ψυχολογικὲς διαταραχές καὶ τὸ ὑπόλοιπο 50% εἶναι κρατούμενοι ὅλων τῶν ἀδικημάτων ἀπὸ φόνο ἕως παράβαση τοῦ Κ.Ο.Κ. Κατὰ μία παλαιότερη ἔρευνα (Βλ. *«Καθημερινή»*, 25-12-1994) στὸν Κορυδαλλὸ ἐφιλοξενοῦντο τότε 1204 ἄτομα, ἀπὸ αὐτὰ τὰ 400 ἦσαν τοξικομανεῖς καὶ πολλοὶ βαρυποινίτες. Τὰ κελλιὰ ἔχουν ἐμβαδὸν 6 τ.μ. τὸ καθένα, δηλ. χωροῦν τὸ πολὺ 2 ἄτομα. Ἔναντι αὐτῶν στοιβάζονται 4-5.

Ὅλους αὐτοὺς ἑνώνει ἡ ἴση μεταχείριση, χωρὶς καμμία διάκριση ποὺ θὰ ἐπεβάλλετο ἀπὸ τὶς ἰδιαιτερότητες ἑκάστου ἐὰν λειτουργοῦσε ἕνα σωστὸ σωφρονιστικὸ σύστημα. Ὡς «ἀποθῆκες ψυχῶν» ἔχουν χαρακτηρισθῆ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ οἱ φυλακές μας (*«Καθημερινή»*, 17-12-1994), ἐνῶ οἱ συνέπειες τοῦ ἀναγκαστικοῦ αὐτοῦ συγχρωτισμοῦ εἶναι ὀλέθριες γιὰ τὴ σωματικὴ καὶ τὴν ψυχικὴ ὑγεία τῶν κρατουμένων, ποὺ μόνο σὲ σωφρονισμὸ δὲν ὑπόκεινται, ἔστω κι ἂν στὸ ἐξιτήριό τους τὸ κράτος ἐναβρύνεται νὰ δηλώνει πρὸς τὰ ἔξω ὅτι ὁ χρηματίσας τρόφιμος τῶν φυλακῶν του, καὶ ἤδη ἀποφυλακιζόμενος, ὑπέστη τὸν ἀναγκαῖο σωφρονισμὸ καὶ ἐξέρχεται τώρα θεραπευμένος ἀπὸ τὰ πάθη του. Χίμαιρα...

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ τύπος ἔχει κατ' ἐπανάληψιν ἀσχοληθῆ μὲ τὶς καταγγελίες περιπτώσεων διακίνησης ναρκωτικῶν ἀπὸ ἐλεεινὰ κυκλώματα παρανομίας. Οἱ φυλακὲς σήμερα στὴ χώρα μας φαίνεται νὰ ἐπικυριαρχοῦνται ἀπὸ ἄνομα συμφέροντα ποὺ ἐπιβάλλουν τὴ θέλησή των πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν, ἐνῶ καταγγέλλεται ὅτι στὰ κυκλώματα αὐτὰ συμμετέχουν καὶ πολλοὶ τῶν σωφρονιστικῶν ὑπαλλήλων, ἐνῶ ἄλλοι εἶναι ἐντελῶς ἀκατάλληλοι καὶ ἀπαίδευτοι γιὰ νὰ ἀναλάβουν νὰ φέρουν εἰς πέρας τὸ λεπτὸ ἔργο ποὺ τοὺς ἔχει ἀνατεθῆ, ἂν καὶ εἶναι φιλότιμοι καὶ ἔντιμοι ἄνθρωποι. *«Ἐμεῖς δὲν σωφρονίζουμε, ἁπλῶς φυλᾶμε»* ἦταν ἡ χαρακτηριστικὴ δήλωση ἑνὸς διευθυντοῦ ἑλληνικῆς φυλακῆς (Βλ. *«Ἡ Δράσις μας»*, Ἰούνιος-Ἰούλιος 1996, σ. 212).

Μπαίνοντας κανεὶς στὴ φυλακὴ ἀντιμετωπίζει τὴν ἐχθρότητα τοῦ πανίσχυρου κράτους καὶ τὴν ἀπὸ μέρους του παν-

τελῆ ἀδιαφορία γιὰ τὰ προσωπικὰ καὶ οἰκογενειακά του προβλήματα. Τά «περιουσιακά» στοιχεῖα ποὺ τοῦ παραχωροῦνται εἶναι ἕνα κρεβάτι καὶ μία κουβέρτα καθὼς καὶ μία καραβάνα γιὰ τὸ φαγητό, ποὺ δὲν εἶναι πάντοτε καλῆς ποιότητος. Τὰ ὑπόλοιπα εἴδη ὑγιεινῆς καὶ ρουχισμοῦ πρέπει ὁ κάθε φυλακισμένος νὰ τὰ ἐξασφαλίσει ἐξ ἰδίων του. Καὶ εἶναι τὶς περισσότερες φορὲς ἡ μέριμνα τῶν κατὰ τόπους ἐκκλησιαστικῶν ποιμαντικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν φροντίδων, ποὺ ἐξασφαλίζει στὸν ἐγκαταλελειμμένο αὐτὸ πληθυσμὸ τὸν ἀπαραίτητο ρουχισμό, οἰκονομικὰ βοηθήματα καὶ κυρίως ἀνθρώπινη συμπεριφορά. Πολλοὶ λησμονοῦν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ποὺ στερεῖται τῆς ἐλευθερίας του ἀποκτᾶ ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ συνειδητοποιεῖ τὴ νέα ἀναγκαστικὴ κατάσταση ὑπὸ τὴν ὁποία θὰ ζήσει, μιὰ ἰδιάζουσα νοοτροπία. Ὁ ἐγκλεισμός του τοῦ προκαλεῖ ἀσφυκτικὴ ψυχολογικὴ πίεση καὶ τὸν ὁδηγεῖ σὲ βίαιες ἀντιδράσεις. Ἔτσι ἐξηγοῦνται καὶ αὐτὲς ἀκόμη οἱ ἐξεγέρσεις ποὺ σημειώνονται κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια σωρευτικῶς στὶς φυλακές μας. Μία ἁπλὴ ἀφορμὴ ἀρκεῖ γιὰ νὰ προκληθοῦν σοβαρὰ ἐπεισόδια.

Ὁ ὅρος «στέρηση τῆς ἐλευθερίας» -γράφει ἡ *«Καθημερινή»* σὲ κύριο ἄρθρο της (12-10-1990)- εἶναι μιὰ γενικὴ ἔκφραση ποὺ ἐλάχιστα περιγράφει καὶ ἀποδίδει τὴν πραγματικότητα. Αὐτὴ ἡ στέρηση, μέσα στὴ φυλακή, παίρνει τὴ συγκεκριμένη μορφὴ τῆς βίαιης ἀπόσπασης ἀπὸ τὸ φυσικὸ καὶ κοινωνικὸ περιβάλλον καὶ τῆς συστηματικῆς καταστροφῆς ζωτικῶν ἀνθρωπίνων δραστηριοτήτων, ὅπως εἶναι ἡ ἐργασία, ἡ δημιουργικότητα, ἡ σεξουαλικότητα καὶ ἡ κοινωνικότητα. Στὶς συνθῆκες αὐτές, κυρίαρχες σὲ ὅλες τὶς ἑλληνικὲς φυλακές, ἡ ποινὴ χάνει τὸν σωφρονιστικὸ ἢ ἀμυντικό της χαρα-

κτῆρα καὶ γίνεται τιμωρία ἢ ἐκδίκηση, ποὺ καταλήγει στὴ σχιζοφρένεια, στὴν παραφροσύνη, στὴν ἔξαψη τῆς παράλογης βίας καὶ τῆς ἐπιθετικότητας.

Οἱ ἀνήλικοι ἀποτελοῦν ἰδιαίτερη κατηγορία κρατουμένων. Πρόκειται γιὰ ἐφήβους ἢ καὶ παιδιὰ πού «ἁμάρτησαν» καὶ πληρώνουν τὴν ἀτυχία τους μὲ τὸν ἐγκλεισμό τους σὲ σωφρονιστήρια, ποὺ κάθε ἄλλο παρὰ σωφρονίζουν. Σὲ συνέντευξή του στήν *«Καθημερινή»* (26-2-1995) ὁ παιδοψυχίατρος τοῦ Ἱδρύματος Ἀγωγῆς Ἀνηλίκων Κορυδαλλοῦ κ. Ἐμμ. Ἀτσαλάκης ἀποκαλύπτει συγκλονιστικὰ στοιχεῖα γιὰ τὶς συνθῆκες διαβίωσης τῶν ἀνηλίκων στὸ Ἵδρυμα αὐτό. Ξεχασμένοι ἀπὸ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους, γράφει ἡ ἐφημερίδα, εἶναι οἱ ἀνήλικοι τοῦ Κορυδαλλοῦ. Ἰδοὺ μερικὲς ἀπὸ τὶς διαπιστώσεις τοῦ ψυχιάτρου: *«Δεκατέσσερις ἀνήλικοι "φιλοξενοῦνται" στὸ ἵδρυμα, οἱ πιὸ δυνατοὶ βιάζουν τοὺς ἀδύναμους, ὁ ἕνας κλέβει τὸν ἄλλο, οἱ περισσότεροι κάνουν χρήση ναρκωτικῶν χαπιῶν καὶ ὅλα αὐτὰ κάτω ἀπὸ τὰ μάτια 25 ὑπαλλήλων ποὺ δουλεύουν ἐκεῖ. Δὲν εἶναι ὅμως μόνο αὐτό. Τὸν τελευταῖο χρόνο ἔχουν διαφύγει 14 ἀνήλικοι ἐπιτυγχάνοντας ρεκὸρ ἀποδράσεων ποὺ ἐγγίζει τὸ 50%… Εἶναι ἀνύπαρκτη κάθε σωφρονιστικὴ πολιτικὴ γιὰ τοὺς ἀνήλικους παραβάτες».*

Χαρακτηρισμοὶ ὅπως *«κολαστήριο τῶν ἀνηλίκων»* (*«Καθημερινή»*, 26-2-1995), *«ἡ μεγάλη τοῦ ἐγκλήματος σχολή»* (*«Τὸ Βῆμα»* 5-2-1995) χρησιμοποιοῦνται γιὰ νὰ καταδείξουν τὴν ἀπαράδεκτη κατάσταση ποὺ ἐπικρατεῖ στὰ λεγόμενα Ἀναμορφωτήρια Ἀνηλίκων. Ἡ ἐγκληματικότης

τῶν ἀνηλίκων κυμαίνεται σὲ ὁλονὲν καὶ ὑψηλότερα ἐπίπεδα, ἐνῶ ἐκτιμᾶται ὅτι 9 στοὺς 10 παραβάτες ἔχουν «φοιτήσει» σὲ ἀναμορφωτήριο. Ἀπὸ ἔρευνα ποὺ διενήργησε τὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν μεταξὺ τῶν ἀνηλίκων τῆς χώρας μας, τοῦ Κορυδαλλοῦ δηλ. καὶ τῆς Κασσαβετείας, ἀποδεικνύεται ὅτι βασικὴ αἰτία τῆς ἐγκληματικότητος τῶν ἀνηλίκων εἶναι ἡ διαλελυμένη οἰκογένεια καὶ τὸ κατώτερο μορφωτικὸ ἐπίπεδο τῶν γονέων καὶ τῶν ἴδιων τῶν παιδιῶν, ἐνῶ σὲ μεγάλο ποσοστὸ τὰ παιδιὰ αὐτὰ εἶναι ἐξαρτημένα ἀπὸ τὰ ναρκωτικὰ ἄτομα. Ἡ Πολιτεία δὲν διαθέτει ἀτυχῶς μηχανισμοὺς ἀναστροφῆς αὐτῆς τῆς ἐπικίνδυνης πτώσης. Τὸ νομοθετικὸ πλαίσιο εἶναι ἀναχρονιστικὸ καὶ ἡ ριζικὴ ἀναμόρφωση τοῦ σωφρονιστικοῦ συστήματος ἀπαραίτητη.

Μετὰ τὶς θλιβερὲς αὐτὲς διαπιστώσεις, ποὺ ἐπιβεβαιώνουν δυστυχῶς τὴν εὐρέως διαδεδομένη ἐντύπωση ὅτι τὸ σωφρονιστικό μας σύστημα πάσχει ἀπὸ σηψαιμία, ἐπιβάλλεται νὰ προσεγγίσουμε τὸ πρόβλημα τῆς ἀναμορφώσεώς του, θέτοντες ὡρισμένους βασικοὺς κανόνες ποὺ θὰ πρέπει νὰ χρησιμεύσουν ὡς ἄξονες τοῦ νομοθετικοῦ πλαισίου κάθε ἐπίδοξης ἀναμόρφωσής του. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἡ ἔννομος τάξη συμπεριφέρεται πρὸς τὰ ἀδύνατα μέλη τῆς κοινωνίας εἶναι ἐνδεικτικὸς τῆς ποιότητος τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ὡριμότητάς της. Κατὰ μία ἄποψη μία συμπεριφορὰ μὲ τή «λογικὴ τῆς δυνάμεως» καὶ τῆς ὑπεροχῆς προδίδει συνήθως ἀνασφάλεια καὶ ἔλλειψη αὐτοπεποίθησης καὶ ὡριμότητας. Δὲν εἶναι χωρὶς σημασία τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ αἰτήματα ποὺ

προβάλλουν συνήθως οἱ ἐξεγερμένοι κρατούμενοι εἶναι α) ἡ βελτίωση τῶν συνθηκῶν διαβίωσής των καὶ β) ἡ ἀλλαγὴ τοῦ Δ/ντοῦ τῶν φυλακῶν των. Τὸ πρῶτο αἴτημα καταφάσκει τὴν ἀνάγκη τῆς ἀνθρωπιᾶς. Τὸ δεύτερο ἀντικρύζει τὴ δύναμη τοῦ κράτους. Τὸ πρόσωπο τοῦ κάθε Δ/ντοῦ εἶναι τραγικό, γιατὶ ὑποστασιάζει, ἀνεξαρτήτως προθέσεων, τὸν ἀναγκαστικὸ καὶ καταπιεστικὸ χαρακτῆρα ποὺ κατ' ἀνάγκην ἔχει ἡ κράτηση, δηλ. ἡ στέρηση τῆς ἐλευθερίας. Γιὰ τὸν κάθε κρατούμενο ὁ Δ/ντὴς τῆς φυλακῆς του εἶναι ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ «ἄδικου κράτους», καὶ τῆς «ἄδικης κοινωνίας» μὲ τὰ ὁποῖα δὲν μπορεῖ νὰ συγκρουσθῇ ὁ κρατούμενος, γιατὶ ἡ ἔννοιά τους εἶναι ἀφηρημένη, ἐνῶ ὁ Δ/ντὴς εἶναι μιὰ συγκεκριμένη προσωπικότης, ποὺ προσωποποιεῖ τόν «ἐχθρό» καὶ τόν «ἀντίπαλο» ἐναντίον τοῦ ὁποίου στρέφει ὅλη τὴν μῆνιν του. Κατὰ συνέπειαν κάθε ἀναμόρφωση τοῦ συστήματος θὰ πρέπει ὑποχρεωτικὰ νὰ ἀντιμετωπίζει τὸν φυλακισμένο ὡς ἀνθρώπινη ὀντότητα μὲ τὶς ἰδιαιτερότητες ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν ὅλη ψυχολογική του κατάσταση.

Γενικὰ θὰ πρέπει νὰ ὑπογραμμίσω, ὅτι ἡ ἀνάγκη γιὰ θεσμοθέτηση ἐγγυήσεων σωφρονισμοῦ τῶν φυλακισμένων ἀπησχόλησε τὶς καταστατικὲς ἀρχὲς τῆς ὀργανωμένης παγκόσμιας κοινωνίας. Ἀρχικὰ ἡ Κ.τ.Ε. (1934) ἐψήφισε Κανόνες γιὰ τὴ μεταχείριση τῶν κρατουμένων, μετὰ δὲ τὸν Παγκόσμιο Πόλεμο τὸ 1955, τὸ Οἰκονομικὸ καὶ Κοινωνικὸ Συμβούλιο τοῦ ΟΗΕ μὲ τὴν ἀπόφαση 633/1955 υἱοθέτησε τοὺς προηγούμενους Κανόνες διορθωμένους καὶ βελτιωμένους, ἐνῶ τὸ 1968 τὸ Συμβούλιο τῆς Εὐρώπης ἐνέκρινε τοὺς Κανόνες αὐτοὺς καὶ τοὺς συνέστησε στὰ κράτη-μέλη τῆς ΕΟΚ, τῶν ὁποίων οἱ Ὑπουργοὶ Δικαιοσύ-

νης τοὺς ἐνέκριναν τὸ 1973. Ὅλοι οἱ Κανόνες αὐτοὶ προβλέπουν τὴν προστασία τῆς σωματικῆς ἀκεραιότητος καὶ ἀξιοπρεπείας τῶν κρατουμένων, τὴν καθιέρωση ἑνὸς προοδευτικοῦ συστήματος μεταχείρισής των, τὴν ἐξασφάλιση ὑγιεινῶν ὅρων διαβίωσης, ἰατρικῆς περίθαλψης, σωματικῆς ἀγωγῆς, ἐπαφῆς μὲ τὸ ἐξωτερικὸ περιβάλλον, δυνατότητας ἐργασίας, ἀγωγῆς, ψυχαγωγίας, μόρφωσης, μετασωφρονιστικῆς μέριμνας, καταλλήλου σωφρονιστικοῦ προσωπικοῦ.

Οἱ ρυθμίσεις αὐτὲς εἶναι φανερὸ ὅτι θεμελιώνονται ἐπάνω σὲ βασικὲς ἀρχὲς ποὺ ἐμπνέονται ἀπὸ τὸ αἴτημα τῆς βελτίωσης τῶν χαρακτήρων τοῦ παρασυρθέντος σὲ ἀντικοινωνικὴ διαγωγὴ ἀνθρώπου. Αὐτὲς τὶς ἀρχὲς θὰ ἐπιχειρήσω τώρα νὰ καταγράψω, ἀρχὲς ποὺ πρέπει νὰ ὑπηρετεῖ κάθε σωφρονιστικὸ σύστημα, προκειμένου νὰ ἀποδίδει τοὺς ἀναμενόμενους καρπούς.

1. **Πρώτη βασικὴ ἀρχὴ κάθε σωφρονιστικοῦ συστήματος πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀνεκτίμητης ἀξίας τοῦ προσώπου, ὡς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ, ἔστω καὶ ἀμαυρωμένης ἀπὸ τὴν πτώση, ἀπὸ τὴν ἁμαρτία.** Ἕνας χαρακτηριστικὸς ὕμνος τῆς Ἐκκλησίας θέτει στὸ στόμα τοῦ κάθε συνειδητοποιημένου πιστοῦ τὴν εὔγλωττη ὁμολογία: *«Εἰκών εἰμι τῆς ἀρρήτου δόξης σου, εἰ καὶ στίγματα φέρω πταισμάτων…»*. Αὐτὸ δείχνει ὅτι ἡ ἀξία τοῦ προσώπου εἶναι ἀπαραβίαστη, καὶ μπορεῖ μὲν νὰ διακυμαίνεται ἐξ αἰτίας πτώσεων καὶ παρεκκλίσεων, ὅμως στὴν οὐσία της ἡ ἀξία αὐτὴ δὲν θίγεται. Δυστυχῶς στὴν ἐποχή μας ἡ ἀνθρώπινη προσωπικότης

εὐτελίζεται καθημερινὰ μέσα στὴν ὑλιστικὴ νοοτροπία, ποὺ κυριαρχεῖ στὴν ἐλεύθερη κοινωνία μας. Ὅλες ἀτυχῶς οἱ ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς μας, ἀκόμη καὶ οἱ ἀνθρώπινες σχέσεις, ἐκλαμβάνονται μέσα ἀπὸ τὴ νοοτροπία τοῦ χρηματιστηρίου. Εἶναι φοβερὸ πρᾶγμα νὰ διαπιστώνει κανεὶς ὅτι τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὸ γεγονὸς τῆς ἀγάπης, ἡ ὁποία ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐκστατικὴ καὶ θυσιαστικὴ ἐκδήλωση ζωῆς. Ἡ ἔλλειψη ὑπαρξιακῆς ὡριμότητος μᾶς ὁδηγεῖ σὲ ἀδυναμία νὰ προσεγγίσουμε ὡς ἰδικό μας τὸ πρόβλημα τοῦ ἄλλου, καὶ ἰδίως τὸ πρόβλημα τοῦ πόνου τοῦ ἄλλου. Τὸν πόνο ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ ἀποφύγει, ὀφείλει ὅμως νὰ τὸν ὑπερβῆ. Ἐλευθερία δὲν εἶναι ἡ ἀπελευθέρωση τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὶς τραγικὲς συμβατότητες τῆς ζωῆς, ἀλλὰ ἡ ἐλεύθερη στάση ἀπέναντί των. Ἑπομένως μόνον ἂν ἐκκινήσει κανεὶς ἀπὸ τὴν ἀφετηρία τῆς προσωπικῆς ἀξίας τοῦ φυλακισμένου, μπορεῖ νὰ προσεγγίσει τὴν κάθε περίπτωση μὲ σεβασμὸ καὶ ἀναγνώριση τῶν ἰδιαιτεροτήτων ποὺ τὴν συνθέτουν.

Ὁ κάθε φυλακισμένος εἶναι μιὰ προσωπικότης σὲ ὁριακὴ κατάσταση καὶ δὲν πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζεται ἀπρόσωπα, συλλογικά, χωρὶς ὄνομα ἢ μὲ ἕναν ἀριθμὸ ποὺ θὰ δηλώνει τὴν ταυτότητά του. Τὰ ἀτομικὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, πλὴν ἐκείνου τῆς ἐλεύθερης διακίνησης, πρέπει νὰ ἔχουν ἀποδέκτες καὶ τοὺς φυλακισμένους. Οἱ Εὐρωπαϊκοὶ Σωφρονιστικοὶ Κώδικες, ποὺ ἀποτελοῦν ἁπλῶς συστάσεις πρὸς τὰ ἐθνικὰ Κοινοβούλια γιὰ τὴν υἱοθέτηση καὶ ἀπὸ αὐτὰ τῶν γενικῶν κατευθυντηρίων γραμμῶν, ποὺ πρέπει νὰ διέπουν τὰ σωφρονιστικὰ συστήματα, ἐπιβάλλουν τὴ μεταχείριση τῶν φυλακισμένων κατὰ τρόπο ἐποικοδομητικό, δηλ. ἀνθρώπινο καὶ ἀξιοπρεπῆ.

Ἀπὸ τὴ βασικὴ αὐτὴ ἀρχὴ πηγάζει καὶ ἡ ὑποχρέωση τῆς Πολιτείας νὰ ἀσκεῖ ἐξατομικευμένη ἀγωγὴ προσιδιάζουσα σὲ κάθε κατάδικο, ἀποφεύγουσα τὶς ὁμοιόμορφες μεταχειρίσεις, ποὺ δὲν ἀνταποκρίνονται στὴν κάθε φορὰ ἰδιαιτερότητα τοῦ προσώπου.

2. **Τὸ καθεστὼς τῆς φυλάκισης ἀποτελεῖ κατάσταση ποὺ ἀντίκειται στὴν οὐσία τῆς ἀνθρώπινης φύσης.** Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀναγκαστικὴ προσαρμογὴ τοῦ καταδίκου πρὸς τὴ νέα κατάσταση ποὺ τοῦ ἐπιβάλλει ἡ φυλάκιση δὲν εἶναι εὔκολη. Ἡ ἀντίδρασή του νὰ τὴν ἀποδεχθῇ λαμβάνει μερικὲς φορὲς ὀξεία μορφή. Ἡ προσαρμογή του ὡστόσο περνᾶ ἀπὸ τρία στάδια: ἀπὸ τὴν πρώτη κρίση μετὰ τὴν εἰσαγωγή, ἀπὸ τὴν παραδοχὴ τῆς φυλάκισης καὶ ἀπὸ τὸν συμβιβασμὸ μ' αὐτήν. Ἡ φυλακὴ ὡς θεσμὸς δὲν μπορεῖ νὰ ὑπερβῇ τὴ θεμελιακὴ ἀντίφαση ποὺ ἐντοπίζεται στὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἔγκλειστος ποὺ ἐκτίει μιὰ ποινή, πληρώνει γιὰ τὸ ἀδίκημα ποὺ διέπραξε, χωρὶς ὡστόσο νὰ εἶναι μόνο αὐτός, ὁ ἀποκλειστικὸς ἔνοχος. Οἱ ρίζες κάθε ἀδικοπραγίας εὑρίσκονται στὴν σαπισμένη κοινωνία καὶ στοὺς παράγοντες ποὺ προσδιορίζουν τὴ λειτουργία της. Ἡ συνενοχὴ αὐτὴ θέτει μερικὰ ἐρωτήματα, ὅπως π.χ. εἶναι ἄραγε ἡ φυλάκιση νόμιμο δικαίωμα τοῦ κράτους; Εἶναι ἡ σωστότερη ἔστω μορφὴ ποινικῆς καταστολῆς γιὰ τὴν προστασία τῆς κοινωνίας; Μήπως τὸ ἀτομικὸ ἢ καὶ τὸ συλλογικό της κόστος εἶναι τελικὰ ὑψηλότερο ἀπὸ τὸ κόστος τοῦ ἰδίου τοῦ ἐγκλήματος; Τελικὰ ἡ φυλάκιση βοηθεῖ τὸν ἄνθρωπο νὰ ὁμαλοποιήσει τὴ ζωή του ἢ συμβάλλει στὸν πληρέστερο ἐξανδραποδισμό του; Τὰ φιλοσοφικὰ καὶ πρακτικὰ αὐτὰ ἐρωτήμα-

τα πηγάζουν ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ προσδιορισθῇ, κατὰ τὸ δυνατόν, ἐπακριβῶς ὁ δικαιολογητικὸς λόγος τῆς ὑπάρξεως τῆς φυλακῆς. Ἂν δηλ. ἡ φυλακὴ ὑπάρχει γιὰ τὸν ἐξανθρωπισμὸ τῶν ἀνθρώπων ἢ γιὰ τὸν ἐκφοβισμό των ἢ καὶ γιὰ τὴν ἀχρήστευσή των. Ἐλέχθη ὅτι δὲν ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὴν ποινή, ἀλλὰ ἡ ποινὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπο, πρᾶγμα ποὺ σημαίνει ὅτι τὸ σωφρονιστικὸ σύστημα ὀφείλει νὰ λαμβάνει ὑπ' ὄψιν του τὶς ἀνάγκες τοῦ συγκεκριμένου ἀνθρώπου ποὺ φυλακίζεται, νὰ τὶς διακονεῖ, νὰ τίς ἐξυπηρετεῖ, νὰ τὶς θεραπεύει μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ἐφικτοῦ. Μόνον ἔτσι ἀναιροῦνται ἡ ἀντιφατικότητα καὶ ἀφυσιολογικότητα τῆς φυλάκισης, σὲ σχέση μὲ τὴν φυσικὴ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου ποὺ εἶναι ἡ ἐλευθερία.

3. **Ἐδῶ ὅμως γεννᾶται τὸ ἀκόλουθο ἐρώτημα: εἶναι τελικὰ δυνατὴ ἡ διόρθωση τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς φυλακίσεως;** Η ἐπίγνωση ὅτι τὸ ἔγκλημα δὲν θὰ ἐκριζωθῇ ποτὲ ἀπὸ τὶς κοινωνίες, διότι εἶναι ἄρρηκτα συνυφασμένο μὲ τὴν ἀτέλεια τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ μὲ τὸ εὐρίπιστόν του πρὸς τὴν παράβαση καὶ τὴν παρακοή, ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα τῆς ἀρχαίας ρήσεως ὅτι *«φύσιν πονηρὰν μεταβαλεῖν οὐ ράδιον»*, Ὅμως τό *«οὐ ράδιον»* σημαίνει τὴ δυσκολία τῆς διόρθωσης, ὄχι βέβαια τὴν ἀδυναμία τῆς βελτίωσης. Στόχος ἑπομένως τοῦ σωφρονιστικοῦ συστήματος θὰ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ ἡ μετάνοια τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδὴ ἡ διὰ τῆς αὐτογνωσίας ἀναγνώριση τῆς ἰδίας ἐνοχῆς καὶ ἡ συνειδητὴ ἐπανάκαμψη πρὸς τὸ ἠθικῶς δέον, μὲ γνώμονα τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ. Χωρὶς αὐτὸ τὸ κριτήριο δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει μετάνοια καὶ χωρὶς με-

τάνοια δὲν ὑπάρχει ἀλλαγὴ καὶ βελτίωση. Καὶ ἐδῶ ἀνακύπτει ἡ ἀνάγκη μιᾶς στενῆς συνεργασίας μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ παραγόντων τῆς φυλακῆς στὴν κοινὴ προσπάθεια καθοδήγησης τοῦ παραβάτη τῶν ἀνθρώπινων καὶ θείων ἐντολῶν πρὸς τὴ μετάνοια. Εἶναι ὡστόσο ἀνάγκη νὰ λεχθῇ ὅτι σήμερα μόνον ἕνας μόνιμος κληρικὸς ὑπηρετεῖ στὶς ἑλληνικὲς φυλακές, ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία προσφέρεται νὰ βοηθήσει τὴν προσπάθεια τοῦ σωφρονισμοῦ, μὲ τὰ πνευματικά της μέσα. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς Πολιτείας παρουσιάζεται ἀπροθυμία πληρώσεως τῆς μίας κενῆς θέσεως κληρικοῦ ποὺ ἀπομένει καὶ πολὺ περισσότερον τῆς θεσπίσεως καὶ νέων.

Καὶ βέβαια εἶναι περιττὸ νὰ τονίσω ὅτι ἡ ἀνάγκη θρησκευτικῆς ἐξυπηρέτησης τῶν φυλακισμένων προβλέπεται ὡς ἀναφαίρετο δικαίωμά των ἀπὸ τοὺς Εὐρωπ. Σωφρονιστικοὺς Κώδικες (ἄρθρα 46 καὶ 47). Σήμερα στὴ χώρα μας ἡ Ἐκκλησία εἶναι παροῦσα στὶς φυλακὲς καὶ τὰ Σωφρονιστήρια χάρις στὴν ποιμαντικὴ μέριμνα τῶν Ἱ. Μητροπόλεων ποὺ ἔχουν στὰ ὅριά των Καταστήματα Κράτησης. Σ' αὐτά, ἐντεταλμένοι ἄμισθοι κληρικοὶ διαθέτουν χρόνο γιὰ τακτικὲς ἐπισκέψεις, τέλεση λατρείας, κάλυψη ὑλικῶν ἀναγκῶν τῶν κρατουμένων, ἀνάπτυξη διαπροσωπικῶν σχέσεων μαζί των, διάλογο καὶ ἀντιμετώπιση σοβαρῶν προσωπικῶν καὶ οἰκογενειακῶν ἢ ἄλλων προβλημάτων, οἰκονομικὴ βοήθεια κ.λπ. Ὅμως ἂν ἡ Πολιτεία πίστευε στὴν ἀναγκαιότητα τῆς παρουσίας τῆς Ἐκκλησίας στὴ διαδικασία τοῦ σωφρονισμοῦ, ἀσφαλῶς θὰ προέβλεπε τὴ θέσπιση θέσεων μονίμων ἱερέων σὲ κάθε φυλακή, ὥστε μὲ τὴ συνεργασία των νὰ προωθοῦσε τὰ προγράμ-

ματα ἀληθινοῦ ἐπηρεασμοῦ τῶν συνειδήσεων τῶν φυλακισμένων πρὸς τὸ καλύτερο.

4. **Ἀξιόλογη προώθηση στὴ βελτιωτικὴ διαδικασία τῶν κρατουμένων συνιστοῦν οἱ λεγόμενες «παραχωρήσεις», δηλ. διάφορες παροχὲς τῆς Ὑπηρεσίας πρὸς τοὺς κρατουμένους, οἱ ὁποῖες μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου μετατρέπονται σὲ δικαιώματά των.** Ἡ φιλοσοφικὴ βάση των συνίσταται στὴν ἀναγνώριση τῶν ὁποιωνδήποτε θετικῶν στοιχείων ποὺ ὑπάρχουν σὲ κάθε ἄνθρωπο καὶ ἡ ἀξιοποίησή των ὡς κινήτρων γιὰ τὴ βελτίωσή των. Κυριότερες ἀπὸ αὐτὲς εἶναι οἱ ἠθικὲς ἀμοιβές, ἡ ἐπιμόρφωση τῶν κρατουμένων, ἡ ἀνάπαυση, ἡ ἄδεια ἐξόδου, ἡ περιοριστικὴ ποινικοποίηση τῶν ἀξιόποινων πράξεων ποὺ τελοῦνται στὰ Σωφρονιστήρια, ἡ κατάλληλη προετοιμασία γιὰ τὴν ἀπόλυση, ὁ διαχωρισμὸς τῶν καταδίκων μὲ χρηστικὰ γι' αὐτοὺς κριτήρια κ.λπ. Εἶναι ἐπίσης καὶ οἱ λεγόμενες «ἀνοικτές» μορφὲς σωφρονισμοῦ, ποὺ ἀκόμη εὑρίσκονται στὸ στάδιο τοῦ πειραματισμοῦ.

Οἱ διευκολύνσεις αὐτὲς λειτουργοῦν ὡς κίνητρα βελτίωσης καὶ συμβάλλουν ὡς εὐεργετικὰ μέσα στὴν ἐπιεικῆ ἀντιμετώπιση τῶν περιπτώσεων ἐκείνων ποὺ δικαιολογοῦν τὴν ἄσκηση τῆς ἐπιείκειας. Βέβαια θὰ πρέπει νὰ υἱοθετηθοῦν καὶ συμπληρωματικὰ εὐεργετικὰ μέτρα ποὺ ἐφαρμόζονται στὴν Εὐρώπη, ὡς λ.χ. ἡ «κατ' οἶκον κράτηση» σὲ ἀντικατάσταση τῆς φυλάκισης ποὺ δὲν εἶναι πάντοτε ἡ πιὸ ἐνδεδειγμένη λύση σωφρονισμοῦ, ἐφ' ὅσον δὲν πρόκειται γιὰ ἐπικίνδυνους κακοποιούς.

Στὴν Ἑλλάδα ἔχουμε γενικὰ ὑψηλότερο πλαίσιο ποι-

νῶν, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀσφυκτιοῦν οἱ φυλακές. Χρειάζονται νέες ρυθμίσεις, μερικὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἔγιναν προσφάτως, ὥστε νὰ παύσουν νὰ χαρακτηρίζονται ὡς κακουργήματα πράξεις ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ εἶναι πλημμελήματα, μὲ συνεπακόλουθο τὴν ἐπιβολὴ ἐλαφροτέρων ποινῶν καὶ ἄρα μείωση τοῦ χρόνου παραμονῆς τοῦ καταδικασθέντος στὶς φυλακές. Ἡ λεγόμενη «προσωρινὴ κράτηση» ποὺ σημαίνει τὴ δυνατότητα προφυλάκισης χωρὶς δίκη καὶ καταδίκη, μέχρι καὶ 18 μῆνες, καὶ μπορεῖ νὰ ἐπιφέρει τὴν ἀτομική, ἐπαγγελματικὴ καὶ κοινωνικὴ συντριβὴ τοῦ ἀτόμου, εἶναι μέτρο σωφρονισμοῦ; Ἄλλες ἐναλλακτικὲς μορφὲς σωφρονισμοῦ θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι ἡ κατάργηση τῆς βιομηχανίας τῆς ἐκμετάλλευσης τῆς ἀνθρώπινης ὀδύνης, μὲ τὴν θέσπιση εὐνοϊκοτέρων προϋποθέσεων τῆς ὑφ' ὅρον ἀπόλυσης, ἡ ἀποποινικοποίηση τῆς χρήσης ναρκωτικῶν, ἐπειδὴ οἱ χρῆστες, καὶ μόνον αὐτοί, εἶναι ἄξιοι εἰδικῆς μεταχείρισης ὡς ἀσθενεῖς ποὺ ἔχουν ἀνάγκην ἰατρικῆς θεραπείας, ἡ συχνότερη ἐπαφὴ τοῦ κρατουμένου μὲ τὴν οἰκογένειά του.

Στὴ Γαλλία ἡ ὀργάνωση γιὰ τὴν ἐπικοινωνία γονέων φυλακισμένων καὶ παιδιῶν στοχεύει στὴν ἐπικοινωνία τῶν γονέων μὲ τὰ παιδιά των. Φίλοι τῆς ὀργάνωσης ὁδηγοῦν τὰ παιδιὰ στὴ φυλακὴ ὅπου ἔχουν τὴν εὐκαιρία νὰ συναντηθοῦν μὲ τὸν πατέρα ἢ τὴ μητέρα των. Ἡ προσπάθεια ἀποβλέπει στὴν ὑπερνίκηση τῶν ψυχολογικῶν κυρίως προβλημάτων ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴ βίαιη ἀπόσπαση τῶν γονέων ἀπὸ τὰ παιδιά των καὶ στὴ διαφύλαξη τῶν μεταξύ των προσωπικῶν σχέσεων. Ἔτσι μειώνονται οἱ πιθανότητες νὰ προξενήσει ἡ φυλάκιση τραύματα στὴν

ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ. Ὅμως χρειάσθηκε καιρὸς γιὰ νὰ πεισθοῦν οἱ ἀρχὲς νὰ ἐπιτρέψουν αὐτὲς τὶς ἐπισκέψεις. Ἐφοβοῦντο ὅτι θὰ ἔβλαπτε τὰ παιδιὰ ἡ γνωριμία τοῦ περιβάλλοντος τῆς φυλακῆς. Ἡ προσφορὰ ἐπίσης δυνατότητος ἐργασίας στοὺς κρατουμένους, ὥστε νὰ περνοῦν χρήσιμα καὶ δημιουργικὰ τὸν καιρόν τους, ἀντὶ νὰ πλήττουν καθήμενοι ἄπραγοι, συμβάλλει ἀσφαλῶς στὴν ὁμαλότερη ἀξιοποίηση τῆς φυλάκισης.

Ὁ τ. Πρόεδρος τοῦ Α.Π. κ. Β. Κόκκινος σὲ συνέντευξή του στὴν *«Καθημερινή»* (21-7-1996) ὑπεστήριξε τὴν ἀνάγκη τροποποιήσεως τῆς σχετικῆς νομοθεσίας, ὥστε νὰ προβλεφθοῦν τὰ ἑξῆς 4 μέτρα: α) ἡ μεταγωγὴ τῶν κρατουμένων νὰ ἐνεργεῖται μὲ ἀπόφαση δικαστικῶν ὀργάνων, β) ἡ φύλαξη τῶν κρατουμένων νὰ ἀναληφθῇ ἀπὸ ἀστυνομικὰ ὄργανα κατόπιν εἰδικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἐναλλασσόμενα κατὰ σύντομα χρονικὰ διαστήματα, γ) ἡ ἀνέγερση νέων ἀνέτων φυλακῶν ἐκτὸς Ἀθηνῶν, δ) ἡ κοινωνικὴ ἐπανένταξις τῶν κρατουμένων.

***5.* Κύριο ὅπλο τῆς σωφρονιστικῆς ἀγωγῆς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀγάπη.** Ἡ ἀγάπη, γιὰ τὴν ὁποίαν ὁμιλῶ, δὲν εἶναι ἕνα ἁπλὸ συναίσθημα, ἀλλὰ μιὰ συνειδητὴ ἐκχώρηση στὸν διπλανό ἑνὸς μέρους τοῦ εἶναι μας. Ἂν ἀγαπᾶς κάποιον μοιράζεσαι μαζί του τὶς χαρὲς καὶ τὶς λύπες. Ἡ ἀγάπη περιχωρεῖται ἀμοιβαίως καὶ μόνο ἂν αἰσθανθῇ κανεὶς ὡς ἰδικό του τὸ πρόβλημα τοῦ ἄλλου, μπορεῖ νὰ τὸ καταλάβει καὶ νὰ βοηθήσει στὴν ἐπίλυσή του. Μποροῦν νὰ γνωρίζουν κάτι γιὰ τοὺς φυλακισμένους ἐκεῖνοι ποὺ ξέρουν νὰ σιωποῦν καὶ νὰ ἀκοῦν ὑπομονετικὰ

γιὰ ὧρες, γιὰ μέρες, γιὰ χρόνια καὶ μάλιστα ὄχι μὲ τὰ αὐτιά τους, ἀλλὰ μὲ τὰ τρίσβαθά τους. Οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐξουσίας δὲν εἶναι ἀπ' αὐτούς. Γιὰ νὰ εἶσαι ἀπ' αὐτοὺς πρέπει νὰ ἔχεις μάθει νὰ ἀφήνεις πολὺ χῶρο γιὰ ἡσυχία στὴ ζωή σου. Μόνο ἔτσι μπορεῖς νὰ εἶσαι προσιτὸς καὶ διαθέσιμος. Καὶ τότε μπορεῖς νὰ μπῆς μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ἄλλου. Γιὰ νὰ μάθεις κάτι ἀπὸ τοὺς φυλακισμένους, πρέπει νὰ μπῆς μέσα στὴν ψυχή τους καὶ μέσα στὴ ζωή τους. Καὶ αὐτὸ θὰ τὸ ἐπιτύχεις μόνο ἂν ἀφήσεις χῶρο γι' αὐτοὺς στὴ δική σου ζωή.

Ἡ ἀγάπη, κατὰ τὸν Ἀπ. Παῦλον *«πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει»*. Μιὰ τέτοια ἀγάπη χρειάζεται γιὰ νὰ θωρακίσει τὶς καρδιὲς ὅλων ὅσοι φιλοδοξοῦν νὰ ἀνακαλύψουν μέσα ἀπὸ τὰ συντρίμμια τοῦ σωφρονιστικοῦ μας συστήματος, νέες προοπτικὲς καὶ νέες δυνατότητες παρέμβασης στὴ ζωὴ τῶν κρατουμένων. Ἀπὸ τὸν Ὑπουργὸ Δικαιοσύνης, μέχρι τοὺς παράγοντες τῆς δίκης. Καὶ ἀπὸ αὐτοὺς μέχρι τῶν σωφρονιστικῶν ὑπαλλήλων καὶ στὴ συνέχεια μέχρι τοῦ τελευταίου πολίτου, πρέπει ὅλοι νὰ μάθουμε νὰ ἀγαπᾶμε μὲ εἰλικρίνεια καὶ ἀνιδιοτέλεια. Κανένα σωφρονιστικὸ σύστημα, ὁσονδήποτε τέλειο κι ἂν εἶναι, δὲν θὰ μπορέσει νὰ διεκδικήσει τελειότητα καὶ ἐπιτυχία, ἂν δὲν ἐδράζεται σ' αὐτὴ τὴν ἀγάπη, ποὺ κινεῖται πέρα ἀπ' τὸν ἐπαγγελματισμό, τὴ γραφειοκρατία, τὸν κομφορμισμὸ καὶ τὴν ματαιοδοξία.

«Μὴ τοίνυν κατηγόρει τῶν ἀλλοτρίων πικρῶς, μηδὲ ἔσο σφοδρὸς δικαστής, ἀλλ' ἥμερος καὶ φιλάνθρωπος. Καὶ γὰρ

καὶ ἡμεῖς, εἰ καὶ μὴ μοιχοί, μηδὲ τυμβωρύχοι, μηδὲ βαλαντιοτόμοι γεγόναμεν, ἀλλ' ἔχομεν ἕτερα πλημμελήματα μυρίας ἄξια κολάσεως». Αὐτὰ τονίζει μεταξὺ ἄλλων ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, δίδοντας ἔμφαση στὴν κοινὴ ἐνοχὴ ὅλων μας ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἔχομε παραβῆ συγκεκριμένες ποινικὲς διατάξεις. Καὶ στὴ συνέχεια προτρέπει τοὺς βουλομένους νὰ ἐπισκέπτωνται τὶς φυλακὲς προκειμένου νά «παρακαλέσωμεν λόγῳ», δηλ. νὰ παρηγορήσωμε μὲ τὰ λόγια μας τοὺς κρατουμένους καί «τὴν κειμένην ἀναστῆσαι ψυχὴν δυνησόμεθα». Αὐτὴ ἡ ἀνάσταση τῆς ψυχῆς τοῦ κατὰ τεκμήριον ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου, ποὺ στερήθηκε τῆς ἐλευθερίας του, πρέπει νὰ εἶναι στὴ βάση κάθε σωφρονιστικῆς προσπάθειας. Καὶ ψυχῆς ἀνάσταση σημαίνει σεμνὴ ἐπιτυχία τοῦ στόχου, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλος, ἀπὸ τὴν ἀνασύνθεση τοῦ κατακερματισμένου προσώπου, τὴν ὑπέρβαση τῆς κατάρρευσης, τὴν ἀναβάθμιση τῆς ποιότητος, τὴν ἀντίσταση στὸν ἐκπλειστηριασμὸ τῆς ψυχῆς, τὴν ἀνακατάληψη τῆς χαμένης κορυφῆς. Ἐπίκαιροι κι ἐδῶ οἱ στίχοι τοῦ Κ. Παλαμᾶ: *«Καὶ κάμετε ἡ δωριά σας νὰ γεννᾶ / αἰσθήματα μεγάλα, ταιριασμένα / σ' ἐμένα τὸ μικρό, ψηλὰ βουνὰ / μὲ γιούλια καὶ μὲ ρόδα πλουμισμένα. / Καὶ κάμετε νὰ ἐλπίζω πὼς θὰ 'ρθῶ / μόλις ξεφύγω ἀπὸ τὴ φυλακή μου / στὰ ὕψη σας, νὰ ξανανταμωθῶ / μ' ἐσᾶς, πατρίδα ἀληθινὴ δική μου».*

Ἡ Συνθήκη Σένγκεν ἐν σχέσει μὲ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα καὶ τὴν θρησκευτικὴ ἐλευθερία*

Ἡ κύρωση ἀπὸ τὴ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων τῆς Συνθήκης (ἢ Συμφωνίας) Σένγκεν (11 Ἰουνίου 1997) ἀπὸ 142 μόνο βουλευτές (114 τοῦ ΠΑΣΟΚ καὶ 28 τῆς Ν.Δ. Κατεψήφισαν 4 τοῦ ΠΑΣΟΚ, 53 τῆς ΝΔ, 9 τοῦ ΚΚΕ, 8 τοῦ ΣΥΝ καὶ 6 τοῦ ΔΗΚΚΙ. Δηλ. ὑπὲρ 142, κατὰ 80 καὶ ἀπόντες 78. Βλ. «*Ἐξουσίαν*», 12-6-1997) προκάλεσε θόρυβο ὄχι τὸν τυχόντα, προελθόντα ἀπὸ κύκλους, κατὰ βάσιν, θρησκευόμενων ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἄλλων, ἀπόρροια τοῦ ὁποίου ὑπῆρξαν ὄχι μόνο οἱ ἐκδηλώσεις ἀποδοκιμασίας τῆς Συνθήκης, ἔξω ἀπὸ τὸ κτίριο τῆς Βουλῆς, ἀλλὰ

* Ὁμιλία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστοδούλου πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ νομικοῦ κόσμου (δικαστές, δικηγόρους, συμβολαιογράφους, ἐπιμελητές κ.λπ.) τῆς Μαγνησίας, κατὰ τὴν πρὸς τιμήν των σύναξιν, ποὺ ὠργάνωσε ἡ Ἱ. Μητρόπολις Δημητριάδος στὴν αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ της Κέντρου στὶς 4 Ὀκτωβρίου 1997 μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, προστάτου αὐτῶν.

καὶ ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τὴν ψηφοφορία σημαντικοῦ ἀριθμοῦ ἐκ τῶν βουλευτῶν ὅλων τῶν πτερύγων τῆς Βουλῆς, ποὺ ἠθέλησαν μὲ αὐτόν τὸν τρόπο νὰ ἐκδηλώσουν εἴτε τὶς ἀντιρρήσεις των γιὰ τὴν συνταγματικότητά της, εἴτε τοὺς φόβους των γιὰ τὶς διαθρυλούμενες προεκτάσεις της στὸ χῶρο τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ συνειδήσεως.

Ἀπὸ τὶς βίαιες αὐτὲς ἐκδηλώσεις ἀπουσίασεν, ὡς γνωστόν, ἡ Ἐκκλησία, εὑρεθεῖσα εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἐκτιμήσει ἐγκαίρως καὶ ὑπευθύνως τὰ κατὰ τῆς Συνθήκης ἐπιχειρήματα ὡρισμένων ἀκραίων ἀρχικὰ θρησκευτικῶν κύκλων, πρὸς τοὺς ὁποίους βεβαίως μετὰ ταῦτα συνετάχθησαν ἐν τάχει καὶ ὡρισμένες προσωπικότητες σοβαρῶν ἐκκλησιαστικῶν παραγόντων, ἰδίως δὲ μοναχῶν, ποὺ μὲ κείμενά των ὑπεγράμμισαν τοὺς κινδύνους κατὰ τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν, ποὺ θὰ συνεπήγετο ἡ ὑπαγωγὴ καὶ τῆς χώρας μας στὶς διατάξεις τῆς Συνθήκης, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ ἐπρόκειτο νὰ στραφοῦν εὐθέως κατὰ τῆς θρησκευτικῆς μας συνειδήσεως, ὡς ἐκ τοῦ φόβου καθιερώσεως τῶν νέου τύπου ἠλεκτρονικῶν ταυτοτήτων, μελλουσῶν νὰ εἰσάγωνται πρός «ἀνάγνωσιν» εἰς τοὺς ἠλεκτρονικοὺς ὑπολογιστὲς μὲ τὸ δυσώνυμον ἀριθμὸν 666, πού, κατὰ τὴν Ἀποκάλυψιν, εἶναι ὁ ἀριθμὸς τοῦ Ἀντιχρίστου. Ἡ ὑποχρέωση κατὰ συνέπειαν τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν πολιτῶν τῆς χώρας μας νὰ δεχθοῦν, χωρὶς τὴ θέλησή των, ταυτότητα μὲ τὸν ἀριθμὸ αὐτόν, ἐπρόκειτο, κατὰ τὴν ἄποψη αὐτή, νὰ θίξει τὸ συνταγματικὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως ἑνὸς πολὺ σημαντικοῦ τμήματος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἐπειδὴ ὡστόσον τὸ ὅλον θέμα, καὶ μετὰ τὴν κύρωση τῆς Συνθήκης ἀπὸ τὴ Βουλή, ἐξακολουθεῖ νὰ ἀπασχολεῖ

καὶ τὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιστήμη τοῦ δικαίου, ἐκρίναμεν[1] ὅτι θὰ ἦταν πολλαπλῶς χρήσιμος μία ἐξ ἐπόψεως συνταγματικῆς θεώρηση τῆς Συνθήκης αὐτῆς, προκειμένου νὰ συμβάλουμε στὴν ὀρθὴ ἐκτίμηση καὶ ἀποτροπὴ τῶν νομικῶν καὶ τῶν ἄλλων κινδύνων ποὺ τυχὸν ὑπάρχουν ἀπὸ τὴν ἐφαρμογή της στὴ χώρα μας. Ἄλλωστε ὑπάρχει περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο μεγάλη διαφορὰ ἀπόψεων, ποὺ προδίδει σύγχυσι ἢ καὶ ἄγνοια. Τελικὰ διερωτᾶται κανεὶς τί συμβαίνει: «*Πολὺ κακὸ γιὰ τὸ τίποτε;*» («*Βῆμα*», 15-

---

1. Τὰ θέματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀπησχολήσαμε, κατὰ τὰ προηγούμενα χρόνια τὴν ὁμήγυρη τῶν νομικῶν μας, ἦταν, κατὰ σειράν, τὰ ἑξῆς: α) Ὁ θεσμὸς τῆς οἰκογένειας κατὰ τὸ σχέδιο Γαζῆ (1976), β) Κίνδυνοι ἀπὸ τὶς προτάσεις τῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς Προσωπικῆς Καταστάσεως πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ δικαίου μας (1977), γ) Ἡ ἀποποινικοποίηση τῆς μοιχείας (1978), δ) Ἡ κατάργηση τοῦ ὅρκου ὡς ἀποδεικτικοῦ μέσου (1979), ε) Ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ σχεδίου ἰσονομίας τῶν ἑλλήνων (1980), στ) Ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς (1981), ζ) Ἡ ἰσότητα τῶν δύο φύλων ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου (1982), η) Ἐκκλησία καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1983), θ) Τὰ βασανιστήρια: Μαστίγωμα τῆς προσωπικότητος. Ἡ Ἐκκλησία στὴν πρωτοπορία γιὰ τὴν κατάργησή τους (1984), ι) Ρατσισμός: Λεηλασία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς (1985), ια) Παραθρησκευτικοὶ Ὁλοκληρωτισμοὶ καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα στὴν Ἑλλάδα (1986), ιβ) Ἠλεκτρονικοὶ Ὑπολογιστὲς καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα (1987), ιγ) Ἀντιρρησίες Συνειδήσεως (1988), ιδ) Μία ὁμολογία Χριστοῦ (ἀπὸ τὸν κ. Δημ. Τζούμα, ἀρεοπαγίτη) (1989), ιε) Τὰ δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ καὶ οἱ παραβιάσεις των (1990), ιστ) Ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως στὸ Ἰσλάμ (1991), ιζ) Τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἐθνικῶν μειονοτήτων (1992), ιη) Τὸ δικαίωμα τῶν προσφύγων στὸ ἄσυλο καὶ ἡ ξενοφοβία. Ἡ θέση τῆς Ἐκκλησίας (1993), ιθ) «Ἀνάρμοστος» προσηλυτισμὸς καὶ θρησκευτικὴ ἐλευθερία, κατὰ τὴν νομολογία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων (1994), κ) Οἱ «Ἀντιρρησίες Συνειδήσεως». Ἡ εὐρωπαϊκὴ δικαιϊκὴ πρακτική (1995), κα) Τὸ ἀλλοτριωμένο σωφρονιστικό μας σύστημα (1996).

6-1997») καί *«Γιὰ πρώτη φορὰ καθορίζονται μὲ διεθνῆ Συνθήκη κοινὰ χερσαία καὶ θαλάσσια ἐξωτερικὰ σύνορα τῶν ὅσων κρατῶν-μελῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἕνωσης μετέχουν στὸ Σένγκεν»* (Π. Σαρλῆ: *«Ἡ ἀλήθεια γιὰ τὴ Συμφωνία τοῦ Σένγκεν καὶ ἡ Ἑλλάδα»*, στήν *«Καθημερινή»*, 6-8-1995) ἤ *«μὲ τὴ Σύμβαση διευκολύνεται ἡ παραβίαση τοῦ προσωπικοῦ ἀπορρήτου καὶ πλήττεται οὐσιαστικὰ τὸ τεκμήριο τῆς ἀθωότητος τοῦ πολίτου»;* (Ἀνακοίνωση Ἱ. Κοινότητος Ἁγ. Ὄρους) καί *«Ἡ Σένγκεν παρουσιάζει προβλήματα γιὰ τὸ γεγονὸς ὅτι χρειάζεται συνεχῆ παρακολούθηση. Χρειάζεται ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι διαρκῶς πρέπει νὰ ρωτᾶνε τί ἔγιναν, ποῦ βρίσκονται τὰ στοιχεῖα, ἐὰν ἐξαλείφθησαν. Θέλει διαρκῆ παρακολούθηση. Καὶ τέτοια ἀρχὴ ἐλέγχου δὲν ὑπάρχει στὴν Ἑλλάδα»* (Σπ. Σημίτης, Καθηγ. Νομικῆς Σχολῆς Φραγκφούρτης καὶ Δ/ντὴς τοῦ Κέντρου Ἔρευνας γιὰ τὴν Προστασία τῶν Ἀτομικῶν Δικαιωμάτων, στά *«Νέα»*, 10-6-1997), καὶ ἀκόμη πρόκειται γιὰ ἕνα *«πραξικόπημα τῆς κυβέρνησης»*, ὅπως ἰσχυρίσθηκε ὁ Δικηγορικὸς Σύλλογος Ἀθηνῶν; Προηγουμένως ὅμως παρακαλῶ νὰ δεχθῆτε τὶς θερμές μου εὐχές, ἐπὶ τῇ σημερινῇ ἑορτῇ τοῦ Προστάτου σας ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου. Ὁ ὁποῖος διέθετε, κατὰ τὸν ὑμνογράφον του, τὰς ἀρετὰς τῆς χρηστότητος, τῆς νηφαλιότητος καὶ τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως, τὰς ὁποίας εὔχομαι νὰ ἔχετε καὶ σεῖς, ποὺ διακονεῖτε τὸ θεσμὸ τῆς Δικαιοσύνης.

Ἡ Συμφωνία Σένγκεν, ποὺ οὐσιαστικὰ πρόκειται γιὰ ἕνα σύνολο 2 Συμφωνιῶν, συνήφθη στὶς 14-6-1985 στὴν ὁμώνυμη πόλη τοῦ Λουξεμβούργου μεταξὺ τῆς Γαλλίας, Γερμανίας, Βελγίου, Λουξεμβούργου καὶ Ὁλλανδίας ὡς

διακρατικὴ συμφωνία γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς ἀσφάλειας ὕστερα ἀπὸ τὴν κατάργηση τῶν ὁδικῶν, ἐναερίων καὶ θαλασσίων ἐλέγχων στὰ σύνορά των. Ἀκολούθησε τὸ 1990 ἡ Σύμβαση ἐφαρμογῆς της στὴν ὁποίαν ὑπέγραψαν τότε οἱ ἴδιες αὐτὲς χῶρες. Τὴν Συμφωνία αὐτὴ ἐκύρωσαν στὴ συνέχεια καὶ ἄλλα εὐρωπαϊκὰ κράτη κατὰ τὴν ἑξῆς σειράν: Ἰταλία (1990), Ἱσπανία καὶ Πορτογαλία (1991), Δανία, Αὐστρία, Σουηδία καὶ Φιλανδία ὡς παρατηρητές (1994) καὶ Ἑλλάς (1997). Ἡ Μ. Βρεταννία καὶ ἡ Ἰρλανδία ἀρνήθηκαν νὰ προσχωρήσουν. Στὴν προσπάθειάν της νὰ καλύψει τὸ ἔλλειμμα ἀσφαλείας καὶ δημόσιας τάξης ποὺ παρατηρεῖται στὸν ἐνιαῖο χῶρο τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἕνωσης (Ε.Ε.) μετὰ τὴν κατάργηση τῶν τελωνειακῶν ἐλέγχων στὰ χερσαῖα σύνορα τῶν κρατῶν-μελῶν της, ἡ Ε.Ε. εἰσήγαγε τὴν ὑποχρέωση τῶν κρατῶν-μελῶν *«νὰ μὴν ἐμποδίζουν πλέον τὴν μεταξύ τους ἐλεύθερη πληροφορία τῶν δεδομένων προσωπικοῦ χαρακτῆρα γιὰ λόγους προστασίας τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ἐλευθεριῶν τῶν φυσικῶν προσώπων»* (Κοινοτικὴ Ὁδηγία 95/46 τῆς 24-10-1995).

Ἡ Σένγκεν ρυθμίζει τὶς προϋποθέσεις διέλευσης τῶν ἐξωτερικῶν συνόρων (χερσαίων, θαλάσσιων καὶ ἐναερίων) μὲ ἐνιαία καὶ ὁμοιόμορφη πολιτικὴ τῶν χωρῶν ποὺ δέχονται τὴν Σένγκεν ἔναντι ὑπηκόων τρίτων χωρῶν. Ἐπίσης ἡ Συμφωνία πραγματεύεται τὴ διασυνοριακὴ κυκλοφορία χωρὶς νὰ ἀποκλείει, σὲ περίπτωση «λόγων δημοσίας τάξεως ἢ ἐθνικῆς ἀσφαλείας» τὴν ἐπαναφορὰ τοῦ ἐλέγχου στὰ ἐθνικὰ σύνορα (Βλ. Στ. Εὐσταθιάδη: *«Ἀλήθειες καὶ ψέμματα γιὰ τὴ Συνθήκη Σένγκεν»*, στό *«Βῆμα»*, 15-6-1976). Ἡ δυνατότητα αὐτὴ ὑλοποιεῖται μέσα ἀπὸ ἕνα δίκτυο ἠλεκτρονι-

κοῦ συστήματος πληροφοριῶν ποὺ ἐρείδεται ἐπὶ τῆς συλλογῆς, διαφύλαξης, ταξινόμησης, ἐπεξεργασίας καὶ ἀνταλλαγῆς πληροφοριῶν ἐπὶ τῶν προσωπικῶν στοιχείων τῶν καθ' ἕκαστα πολιτῶν. Τὸ σύστημα αὐτὸ ἐγκαθίσταται σὲ ἐθνικὸ ἐπίπεδο, ἀλλὰ συνδέεται μὲ τὴν κεντρικὴ βασικὴ μονάδα ποὺ ἑδρεύει στὸ Στρασβοῦργο, ὅπου συγκεντρώνονται ὅλα τὰ στοιχεῖα τῶν ἐθνικῶν ὑπολογιστῶν. Ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἡ Ἀρχὴ Ἐλέγχου μπορεῖ νὰ γνωρίζει ὁτιδήποτε γιὰ τὴν προσωπικὴ ζωὴ κάθε πολίτη.

Τὴ νέα ἠλεκτρονικὴ τεχνολογία βέβαια δὲν χρησιμοποιοῦν μόνο οἱ ἀρχές, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ ἐγκλήματος. Τὸ ἐμπόριο ναρκωτικῶν, ἡ τρομοκρατία, τὸ δουλεμπόριο μὲ νέες μορφές, ἡ πορνεία ἀνηλίκων καὶ πολλὲς ἄλλες μορφὲς ὀργανωμένης ἐγκληματικότητας ἔχουν σήμερα στὴ διάθεσή τους τὰ τελειότερα μέσα γιὰ νὰ προωθήσουν τὰ σχέδιά των ποὺ στρέφονται ἐναντίον τῶν φιλήσυχων πολιτῶν, ποὺ θὰ πρέπει νὰ προστατευθοῦν, μιὰ καὶ οἱ ἔλεγχοι στὰ σύνορα ἔχουν καταργηθῆ μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐλεύθερη πιὰ διακίνηση προσώπων καὶ ἀγαθῶν. Καὶ εἶναι αὐτονόητο ὅτι ἡ ἐγκληματικότητα μὲ αὐτὲς τὶς διαστάσεις καὶ παγκόσμιες διασυνδέσεις δὲν μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπισθῆ χωρὶς μιὰ καλὰ ὠργανωμένη διακρατικὴ συνεργασία, ποὺ θὰ μπορεῖ νὰ ἀποτρέπει ἐγκαίρως καὶ ἀποτελεσματικῶς τὸ ἔγκλημα ἢ νὰ παρακολουθῆ τόν ἐγκληματία ἢ τὸν ὑποψήφιο ἐγκληματία σὲ ὁποιαδήποτε χώρα καὶ ἂν ἔχει καταφύγει. Ἄλλως «ἡ δράση τῶν ἐγκληματιῶν μπορεῖ νὰ ἀποβῆ ἀνεξέλεγκτη καὶ ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνη» (Ἀνδρ. Κατράκη: *«Ἡ Συμφωνία τοῦ Σένγκεν καὶ οἱ λόγοι ποὺ τὴν προκάλεσαν…»*, σ. 3).

Τὸ ἐρώτημα ὅμως ποὺ γεννᾶται ἐδῶ εἶναι *ἂν ἡ Συμ-*

φωνία Σένγκεν ἐξασφαλίζει πράγματι τὴν ποθητὴ ἀσφάλεια καὶ τάξη. Δυστυχῶς κανένα προληπτικὸ ἢ διωκτικὸ σύστημα μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπόλυτα ἱκανοποιητικό. Τὸ ὠργανωμένο κυρίως ἔγκλημα θὰ εὑρίσκει πάντοτε τρόπους διαφυγῆς. Ὅμως αὐτὸ δὲν θὰ πρέπει ἀσφαλῶς νὰ ὑπαγορεύσει μιὰ παθητικὴ στάση τῶν κρατῶν ἔναντί του, ἀφήνοντας στὸ ἔλεος τῶν κακούργων τοὺς φιλειρηνικοὺς πολίτες των. Ἡ ἀναζήτηση τῶν προσφορότερων τρόπων ἀντιμετώπισης τῆς ἀπειλῆς ἀπὸ τὸ ἔγκλημα εἶναι τώρα περισσότερο ἐπιτακτικὸ καθῆκον, παρὰ πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια. Ἂν οἱ ἀρχὲς δὲν καταφέρουν νὰ υἱοθετήσουν μηχανισμοὺς ἀντιμετώπισης τῆς ἐγκληματικότητας, οἱ λαοὶ θὰ εὑρεθοῦν ἀπροστάτευτοι μὲ ὅ,τι αὐτὸ συνεπάγεται γιὰ τὴν τιμή, περιουσία καὶ ζωή των.

Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἀμφιβολία γιὰ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς λήψεως τῶν ἀναγκαίων μέτρων πρόληψης τῆς ἐγκληματικότητας. Πρόκειται γιὰ τὰ λεγόμενα *«ἀντισταθμιστικὰ μέτρα»* ποὺ εἶναι: *ἡ ἀστυνομικὴ συνεργασία, ἡ δικαστικὴ συνεργασία, ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος τῶν ναρκωτικῶν, τὰ ὅπλα καὶ τὰ πυρομαχικά, τὸ Σύστημα Πληροφοριῶν Σένγκεν (ΣΠΣ).* Καὶ αὐτὸν τὸν σκοπὸ ὑπηρετεῖ ἡ Συμφωνία Σένγκεν, μὲ τὰ μέτρα ποὺ λαμβάνει. *Μήπως ὅμως τὰ μέτρα αὐτὰ ξεπερνοῦν τὸ ἀπαραίτητο μέτρο καὶ κινοῦνται πρὸς τὴ σφαῖρα τῆς ὑπερβολῆς, ποὺ σημαίνει παραβίαση τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν σὲ βάρος τῶν πολιτῶν;* Μήπως μὲ ἄλλα λόγια ἡ Συμφωνία αὐτή, στὴν προσπάθειάν της νὰ προστατεύσει τοὺς πολίτες, καταλήγει νὰ εἶναι ἡ ἴδια μιὰ ἐφιαλτικὴ ἀπειλὴ γιὰ τὶς ἐλευθερίες των; Τὰ πιὸ πάνω ἐρωτήματα δὲν εἶναι ρητορι-

κοῦ χαρακτῆρα. Ἐκφράζουν ἀντιθέτως μιὰ πραγματικὴ ἀπειλὴ καὶ γι' αὐτὸ συγκέντρωσαν τὴν προσοχὴ τῶν εἰδικῶν, ποὺ παραδέχθησαν ὅτι *τὰ μέτρα ποὺ λαμβάνονται κατ' ἐφαρμογὴν τῆς Συμφωνίας μπορεῖ νὰ καταλήξουν σὲ βάναυση παραβίαση τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ποὺ εἶναι συνταγματικὰ κατοχυρωμένα* (βλ. ἄρθρα 2 παρ. 1, 9 παρ. 1β τοῦ ἑλληνικοῦ Συντάγματος). Γι' αὐτὸ καὶ ἐτέθη ὡς προϋπόθεση τῆς ἐφαρμογῆς της ἡ λήψη τῶν ἀναγκαίων νομοθετικῶν μέτρων γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς τήρησης τῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν καθὼς καὶ τῶν ἀτομικῶν των ἐλευθεριῶν.

Γιὰ τὴν Ἑλλάδα τὶς ἐγγυήσεις αὐτές, προορίζεται νὰ προσφέρει ὁ ν. 2472/1997 «Γιὰ τὴν προστασία τοῦ ἀτόμου ἀπὸ τὴν ἐπεξεργασία δεδομένων προσωπικοῦ χαρακτῆρα», ποὺ κατὰ μία γνώμη περιέχει διατάξεις *«αὐστηρότερες ἀπὸ ἀνάλογα μέτρα ποὺ ἔχουν θεσμοθετηθεῖ σὲ ἄλλες χῶρες τῆς Ε.Ε.* (Στ. Εὐσταθιάδης, στό *«Βῆμα»*, 15-6-1997). Τὸ νομοθετικὸ αὐτὸ κείμενο ἐκκρεμοῦσε ἐπὶ ἔτη, ψηφίσθηκε δὲ ἀπὸ τὴ Βουλὴ ἐπειγόντως τὸν Μάρτιο τοῦ 1997 γιὰ νὰ προστατεύει τοὺς πολίτες ἀπὸ τὰ δίκτυα πληροφοριῶν, ποὺ προωθοῦνται ἤδη στὴ ζωή μας. Ἡ ψήφισή του ἀποτελοῦσε συμβατικὴ ὑποχρέωση γιὰ τὴ χώρα μας προκειμένου νὰ κυρώσει ἐν συνεχείᾳ τὴ Συμφωνία Σένγκεν. Ἡ ὑποχρέωση αὐτὴ ἀπέρρεε ἀπὸ δέσμευση ποὺ εἶχε ἀναλάβει ἡ Ἑλλάδα μὲ τὴ Σύμβαση τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης τοῦ ἔτους 1981, τὴν ὁποίαν ἡ χώρα μας ἐκύρωσε καὶ κατέστησεν ἐσωτερικὸ νόμο τὸ ἔτος 1992 (ν. 2682/1992). Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι μέχρι τὴν ἔκδοση τοῦ νόμου αὐτοῦ ἡ συλλογή, ἐπεξεργασία καὶ φύλαξη τῶν ἠλε-

κτρονικῶν δεδομένων προσωπικοῦ χαρακτῆρα δὲν ὑπήγοντο σὲ νομικοὺς κανόνες καὶ ρυθμίσεις μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπικρατεῖ στὸ χῶρο αὐτὸ ἀσυδοσία καὶ καταχρήσεις.

«Ἕνας τέτοιος νόμος ἔπρεπε νὰ εἶχε θεσπισθῆ στὴν Ἑλλάδα ἐδῶ καὶ ἀρκετὰ χρόνια. Θὰ καθόριζε περιοριστικὰ σὲ ποιὲς περιπτώσεις καὶ ποιὰ στοιχεῖα τοῦ πολίτη δύνανται νὰ περιληφθοῦν στοὺς ἠλεκτρονικοὺς ὑπολογιστὲς τοῦ κράτους, ὀργανισμῶν ἀλλὰ καὶ ἰδιωτῶν, θὰ προέβλεπε τὴν ἔκδοση προηγούμενης δημοσίας ἀδείας γιὰ τὴν κρατικὴ ὑπηρεσία ποὺ τηρεῖ ἀρχεῖο ἐμπιστευτικῶν ὑπηρεσιῶν, θὰ καθίδρυε ποινικὴ εὐθύνη τῶν τηρούντων τὰ ἀρχεῖα γιὰ παραβάσεις τοῦ νόμου καὶ θὰ παρεῖχε στὸν πολίτη ἀτομικὸ δικαίωμα πρόσβασης στὰ ἀρχεῖα καθὼς καὶ ἀποζημίωσης» ἔγραφε πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴν ψήφιση τοῦ ν. 2472/1997 ὁ εὐρωβουλευτὴς κ. Π. Σαρλῆς (Βλ. Π. Σαρλῆ: *«Ἡ ἀλήθεια γιὰ τὴ Συμφωνία τοῦ Σένγκεν καὶ ἡ Ἑλλάδα»*, στὴν *«Καθημερινή»*, 6-8-1995).

Ὡστόσο, σήμερα, μετὰ τὴν ψήφιση τοῦ ν. 2472/1997, ὁ ἴδιος ὁ Ὑπουργὸς Δικαιοσύνης κ. Ε. Γιαννόπουλος δηλώνει ὅτι οἱ διατάξεις του *«εἶναι ἀτελεῖς»*, καίτοι ἡ σχετικὴ Ὁδηγία τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἕνωσης (95/46 τῆς 24-10-1995) τὶς ὁποῖες ὑποτίθεται ὅτι ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν του ὁ ν. 2472/1997 εἶναι, κατὰ τὸν ἴδιο Ὑπουργό *«σαφεῖς, πλήρεις, σύγχρονες καὶ ἀποτελεσματικές»* (Βλ. Ἐγκ. 73951/18-6-1997) ἐνῶ δὲν ἔχει κἂν συσταθῆ ἡ ἀνεξάρτητη διοικητικὴ ἀρχὴ ποὺ θὰ ἐλέγχει τὴ διακίνηση τῶν πληροφοριῶν. Καὶ αὐτὴ ἡ *«εἰδικευμένη προστασία ἔχει παραμεληθῆ στὴν Ἑλλάδα»* συμπληρώνει ὁ καθηγ. κ. Σπ. Σημίτης (Στά *«Νέα»*, 10-6-1997). Ἡ παράλειψη δὲ αὐτὴ εἶναι λίαν σημαντική, ἀφοῦ, πάλιν

κατὰ τὸν κ. Σπ. Σημίτη, *«ἀπὸ τὴν ἀνεξαρτησία καὶ τὴν προθυμία της ἐξαρτᾶται ἡ προστασία τοῦ πολίτη, ὥστε νὰ ἀποτραπῆ ὁ κίνδυνος νὰ ὁδηγηθοῦμε σ' ἕνα σύστημα μὲ τὸ ὁποῖο ἡ Ἀστυνομία θὰ συγκεντρώνει δεδομένα καὶ θὰ τὰ κάνει ὅ,τι θέλει. Τὸ ὄργανο αὐτὸ θὰ ἐλέγχει ὄχι μόνο ποιές πληροφορίες φεύγουν, ἀλλὰ τί γίνεται ἀφοῦ δοθοῦν αὐτὲς οἱ πληροφορίες, δεδομένου ὅτι μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθοῦν μόνο γιὰ ὁρισμένο χρονικὸ διάστημα»* (Σπ. Σημίτης, ἔνθ' ἀνωτ.).

Κατὰ συνέπειαν ὁ ν. 2472/1997 ποὺ ἀκούει στὸ βαρύγδουπο τίτλο «γιὰ τὴν προστασία τοῦ πολίτη» φαίνεται πὼς αὐτὴ τὴν προστασία δὲν τὴν ἐξασφαλίζει, τοὐλάχιστον σὲ βαθμὸ ἱκανοποιητικό, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ εἴμεθα ἤδη στὸ ἔλεος τῶν γραφειοκρατῶν, πού, μὲ τὰ ἰσχύοντα στὴν Πατρίδα μας δεδομένα, μπορεῖ νὰ ἐξελιχθοῦν καὶ σὲ ἀσύδοτους ἐπίβουλους τῆς προσωπικῆς μας γαλήνης καὶ τῆς κοινωνικῆς μας εὐστάθειας.

Καὶ μετὰ τὰ εἰσαγωγικὰ αὐτά, ἐρχόμεθα τώρα νὰ ἐρευνήσουμε τὴ Συμφωνία Σένγκεν ἀπὸ δύο συγκεκριμένων πλευρῶν: α) ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων τοῦ πολίτου καὶ β) ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς ἐλευθερίας τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως.

Α. ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΣΕΝΓΚΕΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Γιὰ νὰ δώσει κανεὶς ἀπάντηση στὸ βασικό μας ἐρώτημα, περὶ τοῦ ἂν δηλ. ἡ Συμφωνία παραβιάζει ἢ ὄχι τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναλύσει ὡρι-

σμένες τοὐλάχιστον ἐπίμαχες διατάξεις της, ποὺ διαφωτίζουν τὰ πράγματα. Ἔχει ἤδη γραφῆ ὅτι μὲ τὴν Συμφωνία αὐτή *«καθιερώνεται ἕνα ἠλεκτρονικὸ φακέλλωμα γιγαντιαίων διαστάσεων, μὲ τὴ δυνατότητα ἐπεξεργασίας στοιχείων ἑκατομμυρίων πολιτῶν»* καὶ ὅτι *«τὸ ὅραμα τῶν πολιτῶν γιὰ τὴν εἰρηνικὴ συμβίωση τῶν λαῶν συνδλίβεται μὲ τὴν δημιουργία ἑνὸς ἀστυνομικοῦ κράτους διαχωρισμῶν καὶ ἐλέγχων»* (Ἱερῶν Μονῶν Μετεώρων: *«Συνδήκη Σένγκεν καὶ ἠλεκτρονικὲς ταυτότητες»*, σ. 5). Μὲ τὶς διατάξεις τῶν ἄρθρων 92, 94-100, 102 καὶ 105 τῆς Συμφωνίας ὁρίζεται ὅτι καθιερώνεται ἕνα κοινὸ *Σύστημα Πληροφοριῶν* μεταξὺ τῶν κρατῶν, ποὺ λειτουργεῖ αὐτόματα καὶ περιλαμβάνει ἀποκλειστικὰ τὶς κατηγορίες δεδομένων ποὺ παρέχονται ἀπὸ τὰ συμβαλλόμενα μέρη καὶ εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τοὺς σκοποὺς ποὺ προβλέπονται ἀπὸ τὰ ἄρθρα 95-100.

Τὸ Σύστημα Πληροφοριῶν Σένγκεν (ΣΠΣ) καλύπτει τὶς περιπτώσεις: α) καταζητουμένων ἢ ἐξαφανισμένων ἀτόμων μὲ σκοπὸ τὴν ἔκδοσή τους βάσει νομίμου ἐντάλματος τῆς οἰκείας δικαστικῆς ἀρχῆς, β) ἀνεπιθυμήτων ἀλλοδαπῶν ἀτόμων τῶν ὁποίων δέον νὰ ἀπαγορευθῇ ἡ εἴσοδος στὴ χώρα ἐπὶ τῇ βάσει νομίμων ἀποφάσεων τῶν διοικητικῶν ἢ δικαστικῶν ἀρχῶν, γιὰ λόγους δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας, γ) ἀτόμων γιὰ τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν πραγματικὲς ἐνδείξεις ποὺ δημιουργοῦν ὑπόνοιες ὅτι τὰ συγκεκριμένα πρόσωπα προτίθενται νὰ διαπράξουν ἢ διαπράττουν πολυάριθμες καὶ ἐξαιρετικὰ σοβαρὲς ἀξιόποινες πράξεις, ἢ ἀτόμων ποὺ ἡ συνολικὴ ἐκτίμηση γι' αὐτὰ καὶ εἰδικότερα μὲ βάση τὶς ἀξιόποινες πράξεις τὶς ὁποῖες ἔχουν

διαπράξει μέχρι τὴ συγκεκριμένη στιγμὴ παρέχουν ἐνδείξεις, ὅτι τὰ ὑπ' ὄψιν πρόσωπα θὰ διαπράξουν καὶ στὸ μέλλον ἐξαιρετικὰ σοβαρὰ ἀξιόποινες πράξεις καὶ δ) πραγμάτων (κλεμμένα αὐτοκίνητα, ὅπλα ἢ ἔγγραφα ταυτότητος καὶ ταπεζογραμμάτια) ποὺ ἀναζητοῦνται προκειμένου νὰ κατασχεθοῦν ἢ νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὡς ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα σὲ ποινικὴ διαδικασία.

Κατὰ παρέκκλισιν, τὰ δεδομένα ποὺ ἔχουν καταχωρισθῆ, σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 96, μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν, σύμφωνα μὲ τὴν ἐθνικὴ νομοθεσία ἑκάστου συμβαλλόμενου μέρους, μόνο γιὰ τοὺς σκοποὺς ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ τὸ ἄρθρο 101 παρ. 2. Κάθε χρήση τῶν δεδομένων ποὺ δὲν εἶναι σύμφωνη μὲ τὶς παραγράφους 1-4 θὰ θεωρεῖται ἔναντι τῆς ἐθνικῆς νομοθεσίας ἑκάστου συμβαλλόμενου μέρους ὡς κατάχρηση τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ (ἄρθρον 102 παρ. 1-4). Τὸ καταχωροῦν συμβαλλόμενο μέρος εἶναι ὑπεύθυνο γιὰ τὴν ἀκρίβεια, τήν ἐπικαιρότητα, καθὼς καὶ τὴ νομιμότητα τῆς καταχωρίσεως τῶν δεδομένων στὸ ΣΠΣ (ἄρθρο 105).

Ἀπὸ τὶς διατάξεις αὐτὲς προκύπτουν τὰ ἑξῆς συμπεράσματα:

α) *Ὅτι τὸ ΣΠΣ δὲν ἀφορᾶ σὲ ὅλους τοὺς πολίτες, ὅπως ἐσφαλμένα πιστεύεται, ἀλλὰ σὲ ὡρισμένη κατηγορία αὐτῶν, δηλ. σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν διαπράξει στὸ παρελθὸν ἀξιόποινες πράξεις ἢ ἀπὸ τὴν ὅλη τους συμπεριφορὰ παρέχουν βάσιμες ἐνδείξεις ὅτι πρόκειται νὰ τελέσουν ἀνάλογες πράξεις στὸ μέλλον.* Ὅπως ἐγράφη τὸ ΣΠΣ ἀφορᾶ σ' ἐκείνους «μόνο ποὺ ἔχουν δοσοληψίες μὲ τὴν Ἀστυνομία» (Στ. Εὐσταθιάδη, ἔνθ' ἀνωτ.). Σήμερα βέβαια ἰσχύει, μὲ βάσι

τὸ ἄρθρο 282 τοῦ ΚΠΔ, κάτι ἀνάλογο ὡς πρὸς τὴν δυνατότητα προφυλάκισης ἑνὸς ἀτόμου, μέτρο τὸ ὁποῖο εἶναι ἐπαχθέστερο τῆς ἁπλῆς ἀρχειοθέτησης. Ὡστόσον εἶναι ἐξ ἐπόψεως τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν ἐρευνητέα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἔννοια τῶν *«ἐνδείξεων»*, οἱ ὁποῖες βεβαίως δὲν θὰ πρέπει νὰ συγχέωνται μὲ τὶς ἁπλές *«προδέσεις»* περὶ τῶν ὁποίων κάνουν λόγο τὰ ἄρθρα 2β, 5, παρ. 1δ, ε, 25, 40 καὶ 96, τῆς Συμφωνίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ διαδικασία ἐκτίμησης τῶν ἐνδείξεων αὐτῶν καὶ ἡ ἀποτροπὴ κατάχρησης σὲ βάρος ἀθώων ἀνθρώπων, ἰδίως ὅταν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι σὲ περίπτωση λανθασμένης καταχώρισης, τὸ ἐπαχθὲς βάρος τῆς ἀποδείξεως τῆς ἀθωότητός του ἔχει ὁ ἐνδιαφερόμενος πολίτης, ἔναντι μάλιστα καταθέσεως ἰσχυροῦ παραβόλου (Συμφωνίας ἄρθρα 24, 40, 96, 99). Θὰ πρέπει δὲ νὰ σημειωθῆ ὅτι τόσο τὸ Εὐρωπαϊκὸ Κοινοβούλιο, ὅσο καὶ τὰ συνταγματικὰ δικαστήρια τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας ἀρνήθηκαν νὰ νομιμοποιήσουν τὰ κριτήρια μὲ τὰ ὁποῖα ἡ Συμφωνία Σένγκεν λειτουργεῖ (*«Ἐλευθεροτυπία»*, 10-6-1997), δεδομένου ὅτι *«τόσο ἡ κύρωση τῆς Συμφωνίας Σένγκεν ὅσο καὶ ἡ πρόταση στὴ Βουλὴ γιὰ ψήφιση τοῦ σχεδίου νόμου γιὰ τὴν προστασία τοῦ πολίτου ἀπὸ τὰ δεδομένα προσωπικοῦ χαρακτῆρα ἐπιφέρουν σοβαρότατες συνέπειες, τόσο στὴ συνταγματικὴ ὅσο καὶ στὴ λοιπὴ ἔννομη τάξη. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς συνθήκης θὰ ἔχει σημαντικὸ κόστος γιὰ τὴ χώρα μας σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ τὴν περιοριζόμενη αὐτονομία τοῦ ἐθνικοῦ κατασταλτικοῦ μηχανισμοῦ καὶ τὶς ἀτομικὲς ἐλευθερίες»* (Γ. Κουβελάκης σὲ ἔγγραφό του τῆς 11-7-1994 πρὸς τὸν ἀναπληρωτὴ Ὑπουργὸ Ἐξωτερικῶν κ. Γ. Κρανιδιώτη).

Ἐξ ἄλλου ἡ Ἐπιτροπὴ Πολιτικῶν Ἐλευθεριῶν καὶ

Ἐσωτερικῶν Ὑποθέσεων τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κοινοβουλίου (22-1-1997) διαπιστώνει ἐπὶ λέξει τὰ ἀκόλουθα ἐν σχέσει μὲ τὴν λειτουργία, ἐφαρμογὴ καὶ τὸ μέλλον τῆς Συμφωνίας Σένγκεν: *«Ὑπάρχουν συλλήψεις ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν περιληφθῆ ἄνευ λόγου στὸ ΣΠΣ»* καὶ γι' αὐτὸ ζητεῖται ἡ λήψη μέτρων πρὸς ἀποφυγὴν παρομοίων περιστατικῶν, κι ἀκόμη πώς *«ἡ συγκεκριμένη ὑλοποίηση τῆς ἀστυνομικῆς συνεργασίας ὁδηγεῖ σὲ νομικὴ ἀνασφάλεια, ἔλλειψη διαφάνειας καὶ μὴ ἐλέγξιμες πρακτικὲς στὸν ἐν λόγῳ τομέα»*. Ἡ Ἔκθεση τοῦ Εὐρωκοινοβουλίου ἀναφέρει πὼς ἡ σύμβαση ἐφαρμογῆς τῆς Σένγκεν *«δὲν παρέχει ἐπαρκῆ ἐχέγγυα γιὰ τοὺς κοινοβουλευτικοὺς καὶ δικαστικοὺς ἐλέγχους, δημιουργεῖ νέες διακρίσεις μεταξὺ πολιτῶν τῆς Ἕνωσης, δημιουργεῖ ἔλλειψη διαφάνειας καὶ δημοκρατικοῦ ἐλέγχου καὶ καλεῖ τὰ ἐθνικὰ Κοινοβούλια νὰ ἐπαγρυπνοῦν ὥστε ἡ προσαρμογὴ τοῦ ἐθνικοῦ δικαίου στὶς ἀποφάσεις τῆς Σένγκεν νὰ διεξάγεται μὲ πλήρη σεβασμὸ τῶν διεθνῶν νομικῶν μέσων σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ στὸ ἄσυλο, τὴν προστασία τῆς προσωπικῆς ζωῆς καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου»*.

Σὲ ἡμερίδα τοῦ ΔΣΑ ἐτονίσθη μεταξὺ ἄλλων ὅτι ἡ Συμφωνία Σένγκεν καταργεῖ οὐσιαστικὰ τὶς διατάξεις γιὰ τὴ χορήγηση ἀσύλου σὲ ἀλλοδαπούς, ἐπιτρέπει τὴν ἐξωδικαστικὴ ἔρευνα γιὰ τὸν ἔλεγχο προσώπων γιὰ λόγους πρόληψης ἀπειλῶν κατὰ τῆς δημοσίας τάξεως καὶ κρατικῆς ἀσφαλείας, ἐνῶ ἡ καταδίωξη ἀτόμου μπορεῖ νὰ γίνει καὶ ἀπὸ ξένα ὄργανα, τὸ ΣΠΣ δέχεται καταχωρίσεις ὄχι στὴ βάση τῆς ὕπαρξης ποινικῶν μητρώων, ἀλλὰ μὲ βάση τὴν αὐθαίρετη ἀξιολόγηση ἀτόμων ἀπὸ ἀνελεύθερα ὄργανα ὡς «ὑπόπτων» μέ «ἐνδείξεις» ἢ «ὑπόνοιες» ὅτι «προτίθενται στὸ

μέλλον νὰ διαπράξουν ἀδικήματα» καταρρακώνοντας ἔτσι τὸ ποινικὸ σύστημα καὶ τὴ βασικὴ ἀρχὴ τοῦ κράτους δικαίου ποὺ κολάζει τὴν πράξη καὶ τὸν δράστη καὶ ὄχι τὸν ὕποπτο, τὸ φρόνημα ἢ τὴν πρόθεση. Διαφορετικὴ γνώμη διατυπώνει στὴν ἀνωτέρω Ἐγκύκλιόν του ὁ Ὑπουργὸς Δικαιοσύνης, ὑποστηρίζων ὅτι *«ἀποτελεῖ εὐθεῖα διαστρέβλωση τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς πραγματικότητας ἡ ἐκ μέρους τῶν ἀντιδρώντων προβολὴ ἀντιλεγουσῶν δέσεών τους, ὅτι τάχα: α) ἡ ἐφαρμογὴ τῆς συνθήκης περιορίζει τὴν ἐθνική μας κυριαρχία, β) ὅτι πλήττονται τ' ἀτομικὰ δικαιώματα τῶν Ἑλλήνων, γ) ὅτι θίγονται οἱ βάσεις τοῦ δημοκρατικοῦ μας πολιτεύματος. Οὐδὲν τούτων ἀναληθέστερον».* Καὶ ὅτι: *«Οἱ πολίτες τῆς Εὐρώπης δὲν ἔχουν νὰ φοβηθοῦν τίποτε ἀπὸ τὴ συνθήκη Σένγκεν. Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ ἀνησυχοῦν εἶναι ὅσοι ὑπηρετοῦν τὸ ἔγκλημα καὶ τὴ βία».* Ἀλλ' ὁ καθηγ. Γ. Μαγκάκης ὑποστηρίζει τὰ ἀντίθετα, ὅτι δηλ. *«Ὑπάρχει μιὰ σειρὰ ὁλόκληρη ἀπὸ διατάξεις (στὴ Συμφωνία Σένγκεν) ποὺ καθιστοῦν τὴ Συμφωνία αὐτὴ ἀληθινὸ κίνδυνο γι' αὐτὸ ποὺ συνιστᾶ τὴν πεμπτουσία τῆς Δημοκρατίας δηλ. γιὰ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου. Μ' αὐτὲς τὶς διατάξεις ἡ Συμφωνία Σένγκεν ἀνοίγει διάπλατα τὴν πόρτα γιὰ τὸ ἠλεκτρονικὸ φακέλλωμά μας… Ἐκτιμῶ ὅτι ἡ ἀπειλὴ σὲ βάρος τῆς ἀτομικῆς μας ἐλευθερίας εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὸ πρακτικὸ πλεονέκτημα ποὺ περιέχει ἡ Συμφωνία Σένγκεν στὴν προστασία τῶν συνόρων μας, ἕνα πλεονέκτημα ποὺ μὲ διάφορες τεχνοκρατικὲς λύσεις ἀλλὰ καὶ μὲ νομικὰ τεχνάσματα μπορεῖ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν τῆς Ε.Ε. νὰ καταστῇ ἀνενεργό»* (Βλ. περιοδικό *«Καθρέπτης»*, 1997). Καὶ νὰ σκεφθῇ κανεὶς ὅτι ἡ Σένγκεν

εἶναι μόνο ἡ ἀρχή. Ἀκολουθεῖ σειρὰ νέων μέτρων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ δημιουργία τῆς ΕΒΡΟΠΟΛ δηλ. τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἀστυνομίας μὲ πολλὰ δικαιώματα δίωξης, παρακολούθησης καὶ σύλληψης («*Ἐξουσία*», 11-6-97).

Ἡ Συμφωνία προβλέπει βέβαια ἐγγυήσεις γιὰ τὴν περίπτωση λανθασμένων καταχωρίσεων. Αὐτὲς σὲ ἐθνικὸ ἐπίπεδο εἶναι οἱ ἑξῆς: 1) Παρέχεται δικαίωμα στὸ κάθε ἄτομο νὰ λαμβάνει γνώση τῶν προσωπικῶν του δεδομένων ποὺ ἔχουν καταχωρισθῆ. 2) Παρέχεται ἐπίσης τὸ δικαίωμα τοῦ ἀτόμου νὰ ζητήσει ἀπὸ τὴ Δικαστικὴ Ἀρχὴ τὴ διαγραφὴ ἢ τὴ διόρθωση τῶν στοιχείων ἐκείνων ποὺ κατὰ τὴν κρίση του περιέχουν νομικὰ σφάλματα ἢ δὲν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν ἀλήθεια. 3) Ἀκόμη προβλέπεται τὸ δικαίωμα τοῦ ἀτόμου νὰ ζητήσει ἀποζημίωση ἐξ αἰτίας μιᾶς πληροφορίας ποὺ τοῦ ἀποδίδεται ἐσφαλμένα καὶ τὸ βλάπτει καὶ 4) Προβλέπεται περιορισμένο χρονικὸ διάστημα ποὺ τὰ δεδομένα προσωπικοῦ χαρακτῆρα μποροῦν νὰ παραμείνουν στὸ ΣΠΣ. Ἡ Συμφωνία παρέχει ἐπίσης (ἄρθρο 114) σὲ διακρατικὸ ἐπίπεδο τὴν ἐξουσία στὰ συμβαλλόμενα μέρη νὰ ὁρίζουν τὴν Ἀρχὴ Ἐλέγχου, ἡ ὁποία ἔχει ἁρμοδιότητα νὰ ἐρευνᾶ ἂν ἡ ἐπεξεργασία καὶ ἡ χρήση τῶν καταχωρισμένων στὸ ΣΠΣ παραβιάζουν τὰ δικαιώματα τοῦ οἰκείου προσώπου. Μὲ τὸ ἄρθρο δὲ 115 προβλέπεται καὶ ὁ ἔλεγχος σὲ διακρατικὸ ἐπίπεδο, παράλληλα τὸ ἄρθρο 23 τοῦ ν. 2472/1977 «γιὰ τὴν προστασία τοῦ ἀτόμου» καθιερώνει ἀντίστοιχες ἀστικὲς εὐθύνες τῶν φορέων ποὺ ἔχουν τὴ δυνατότητα χρήσης τῶν στοιχείων προσωπικοῦ χαρακτῆρα, ἐνῶ μὲ τὶς διατάξεις τῶν ἄρθρων 21 καὶ 22 καθιερώνονται αὐστηρὲς πειθαρχικὲς καὶ ποινικὲς κυρώσεις γιὰ παραβά-

σεις τῶν ὀργάνων ἐκείνων ποὺ εἶναι ἐπιφορτισμένα μὲ τὴν ἐπεξεργασία καὶ γενικὰ τὴ διαχείριση τῶν ἴδιων στοιχείων (Βλ. καὶ Ἀνδρ. Κατράκη, ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 10-14).

Ἔχει ὡστόσο σημασία νὰ παρατηρήσουμε ὅτι τὸ Εὐρωπαϊκὸ Κοινοβούλιο στὴν Ἔκθεσή του τῆς 22-1-1997 ἀπεφάνθη ὅτι ἡ Συμφωνία Σένγκεν παρουσιάζει ἔλλειψη διαφάνειας καὶ δημοκρατικοῦ ἐλέγχου μὲ τὴν ἀνεπαρκῆ νομικὴ προστασία τῶν πολιτῶν.

β) Ὅτι μὲ τὸ ΣΠΣ εἰσάγεται μιὰ τεχνολογικὰ προωθημένη μέθοδος συλλογῆς, καταγραφῆς, ἐπεξεργασίας καὶ ἀρχειοθέτησης δεδομένων προσωπικοῦ χαρακτῆρα μὲ βάση τοὺς Η/Υ ποὺ φθάνει σὲ μία ἀσφυκτικὴ παρακολούθηση τοῦ ἀτόμου. Καὶ ἡ μὲν διαδικασία αὐτὴ εἶναι ὁπωσδήποτε πιὸ ἀποτελεσματικὴ γιὰ τὴν περιφρούρηση τῆς δημόσιας τάξης καὶ τῆς καταδίωξης τοῦ ἐγκλήματος, ὅμως παραλλήλως ἡ αὐτὴ διαδικασία ἐνέχει ἐν ἑαυτῇ τὰ σπέρματα πιθανῶν καταστρατηγήσεων σὲ βάρος ἀνυποψίαστων ἀνθρώπων, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν κατάργηση τοῦ ἀπορρήτου τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς καὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἐλεύθερης ἀνάπλασης τῆς προσωπικότητος. Ἄλλωστε ἔχει γενικῶς παρατηρηθῆ ὅτι «ἡ ἐφαρμογὴ τῆς πληροφορικῆς προκαλεῖ μιὰ νέα περιστολὴ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου, καὶ κάθε νομοθετικὴ ρύθμιση αὐτῆς τῆς πραγματικῆς κατάστασης ἀποδέχεται καὶ προϋποθέτει τὴ σχετικὴ μείωση ἐλευθερίας» (Χρ. Γιαννούλης, στήν *«Ἐφημερίδα Δημοσίου Δικαίου»*, 1980).

γ) Ὅτι τὰ προσωπικὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχειοθετουμένου προσώπου δὲν μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ ἄλλο σκοπὸ παρὰ μόνο γιὰ τὴν πρόληψη τοῦ ἐγκλήματος.

Ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω μποροῦμε νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι μὲ τὴ Συμφωνία Σένγκεν δημιουργεῖται ἕνας ἀσφυκτικὸς κλοιὸς πέριξ τῶν πολιτῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἕνωσης, ὁ ὁποῖος δημιουργεῖ τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὴν στέρηση ἀπὸ αὐτοὺς τῆς νομῆς καὶ ἄσκησης βασικῶν ἀτομικῶν τους δικαιωμάτων. Διότι ἂν κάποιος πιθανολογεῖ ὅτι ἡ συμμετοχή του π.χ. σὲ μιὰ συνάθροιση ἢ διαδήλωση ἢ διαμαρτυρία κατὰ τῆς κυβερνήσεως καταγράφεται, εἶναι δυνατὸν νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὴν ἄσκηση τῶν ἀντίστοιχων θεμελιωδῶν δικαιωμάτων του. Τὰ κριτήρια βάσει τῶν ὁποίων καταχωρίζονται προσωπικὰ δεδομένα στοὺς Η/Υ τῆς Συμφωνίας Σένγκεν ποικίλουν, ἐνῶ παραμένει ἀδιευκρίνιστος ὁ ὅρος τῆς «συγκυρίας» ποὺ ἐπικαλεῖται ἡ Συμφωνία. Σύμφωνα μὲ αὐτὸν ἡ συλλογὴ τῶν πληροφοριῶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν χρόνο, τὰ κίνητρα, τὸν σκοπό, τὶς συνθῆκες κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες κάποιος κάτι διέπραξε καὶ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ κάθε φορὰ μεταβάλλονται. Ἄλλο νόημα ἔχουν πληροφορίες γιὰ τὴ θρησκευτικὴ ἢ πολιτικὴ δράση ἑνὸς προσώπου στὰ ἀρχεῖα ἑνὸς θρησκευτικοῦ ἢ πολιτικοῦ Συλλόγου καὶ ἄλλη ἀξία ἀποκτοῦν τὰ ἴδια στοιχεῖα στὰ ἀρχεῖα τῆς Ἀστυνομίας ἢ τοῦ ΣΠΣ. Μὲ τὰ νέα αὐτὰ δεδομένα ἐπέρχεται «ὁ θάνατος τῆς ἰδιωτικῆς μας ζωῆς». Κάθε φορὰ ποὺ κάνουμε συναλλαγὲς μὲ μία πιστωτικὴ κάρτα κάποιοι μᾶς παρακολουθοῦν. Ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ βγαίνουμε ἀπὸ τὸ σπίτι μας μέχρι ποὺ ἐπιστρέφουμε κάποιοι μᾶς παρακολουθοῦν. Τό *«TIME»* μᾶς συμβουλεύει νὰ στερηθοῦμε κάποιων ἀνέσεων γιὰ νὰ εἴμαστε σίγουροι ὅτι κρατᾶμε γιὰ τὸν ἑαυτό μας μερικὲς πολύτιμες πληροφορίες (*«Ἐλευθεροτυπία»*, 20-8-1997). Οἱ λεγόμενες «ἔξυ-

πνες κάρτες» ποὺ ἀρχίζουν νὰ γενικεύονται στὴ χρήση τους προωθοῦν τὴν αἰχμαλωσία μας. Ἡ Ἐφορεία, οἱ Κοινωνικὲς Ἀσφαλίσεις, οἱ Τράπεζες, τὸ βιβλιάριο ὑγείας, ὁ ΟΓΑ, τὸ δίπλωμα ὁδήγησης, οἱ συνδρομὲς κ.λπ. θὰ μᾶς χορηγοῦν ἐφεξῆς κάρτες, ποὺ στὸ τέλος θὰ ἀντικατασταθοῦν ἀσφαλῶς ἀπὸ μία ποὺ θὰ τὰ περιέχει ὅλα, ὥστε νὰ ὁλοκληρωθῇ ὁ πλήρης ἔλεγχος ἐπάνω μας (*«Ἀπογευματινή»*, 20-8-1997).

Β. ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ

Ἡ ψήφιση τῆς Συμφωνίας Σένγκεν ἐδημιούργησε καὶ ἕνα ἄλλο πνευματικο-κοινωνικὸ ζήτημα, στὸ ὁποῖο ἡ κυβέρνηση δὲν ἔδωσε τὴ δέουσα σημασία. Πρόκειται ὅμως γιὰ ζήτημα μὲ πολλὲς προεκτάσεις τόσο σὲ κρατικό, ὅσο καὶ σὲ διακρατικὸ ἐπίπεδο, ποὺ μέλλουν νὰ εἶναι ἐπιζήμιες γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς Συμφωνίας ἰδιαίτερα στὴν Ἑλλάδα. Πρόκειται γιὰ τὴ σύνδεση τῆς Συμφωνίας, διὰ μέσου τῶν νέων ἠλεκτρονικῶν ταυτοτήτων, μὲ τὸν δυσώνυμο ἀριθμὸ 666, ὁ ὁποῖος σύμφωνα μὲ τὴν Ἀποκάλυψη ἀποτελεῖ τὸν ἀριθμὸ τοῦ Ἀντιχρίστου. Λέγεται βέβαια ὅτι πουθενὰ στὰ 142 ἄρθρα της ἡ Συμφωνία δὲν προβλέπει τὴν ἔκδοση νέων ταυτοτήτων. Εἶναι ὅμως ἡλίου φαεινότερο ὅτι τὶς προϋποθέτει. Χωρὶς αὐτὲς δὲν μπορεῖ νὰ ἐφαρμοσθῇ. Σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 189 τῆς Συνθήκης τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κοινότητος «ἡ ὁδηγία δεσμεύει κάθε κράτος-μέλος στὸ ὁποῖο ἀπευθύνεται ὅσον ἀφορᾶ στὸ ἐπιδιωκόμενο ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ ἀφήνει τὴν ἐπιλογὴ τοῦ τύπου καὶ

τῶν μέσων στὴν ἁρμοδιότητα τῶν ἐθνικῶν ἀρχῶν». Στὶς 24-10-1995 ἐκδόθηκε ἡ Κοινοτικὴ Ὁδηγία 95/46 «γιὰ τὴν προστασία τῶν φυσικῶν προσώπων ἔναντι τῆς ἐπεξεργασίας δεδομένων προσωπικοῦ χαρακτῆρα καὶ γιὰ τὴν ἐλεύθερη κυκλοφορία τῶν δεδομένων αὐτῶν». Στὰ ἄρθρα καὶ 8 τῆς Ὁδηγίας αὐτῆς γίνεται λόγος γιὰ τήν «*ἐπεξεργασία τοῦ ἐθνικοῦ ἀναγνωριστικοῦ ἀριθμοῦ ταυτότητος ἢ ἄλλων ἀναγνωριστικῶν τῆς ταυτότητος στοιχείων*». Ἡ Ὁδηγία περιγράφει τὶς νέες ταυτότητες, οἱ ὁποῖες θὰ εἶναι κοινὲς γιὰ ὅλη τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἕνωση. Ὁ ἑλληνικὸς νόμος 2472/1997 στὸ ἄρθρο 8 παρ. 3 προβλέπει τὴ διασύνδεση τῶν ἀρχείων μὲ βάση τὴ χρήση «Ἑνιαίου Κωδικοῦ Ἀριθμοῦ Μητρώου» (ΕΚΑΜ). Μετὰ τὴν ψήφιση αὐτοῦ τοῦ νόμου πρόκειται νὰ ἐνεργοποιηθῇ ὁ ΕΚΑΜ, γιατὶ ὁ νόμος αὐτὸς ἀποτελοῦσε τὴν προϋπόθεση γι' αὐτό (Π. Εὐθυμίου: «*Λάβετε δέσεις γιὰ τὸν ΕΚΑΜ*», στό «*Βῆμα*», 6-4-1997). Γιὰ τὸ μὴ θρησκευόμενο ἄτομο ἴσως αὐτὸς ὁ ἀριθμὸς νὰ μὴ σημαίνει τίποτε. Νὰ εἶναι, ὅπως ἐλέχθη, ἕνας ἀριθμὸς πρὶν ἀπὸ τὸ 667 καὶ μετὰ τὸ 665. Δέν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιο μὲ τὸ θρησκευόμενο ἄτομο. Τὰ ἄτομα αὐτὰ πιστεύουν στὸν συμβολισμὸ αὐτοῦ τοῦ ἀριθμοῦ ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ πιὸ σημαντικὸ καὶ αὐθεντικὸ ἱερὸ χριστιανικὸ κείμενο ποὺ εἶναι ἡ Καινὴ Διαθήκη.

Ἀνατρέχοντες λοιπὸν στὰ χωρία Ἀποκαλύψεως ιγ΄ 16-18 διαβάζουμε τὰ ἀκόλουθα: «*Καὶ ποιεῖ (ὁ Ἀντίχριστος) πάντας τοὺς μικροὺς καὶ τοὺς μεγάλους καὶ τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς ἐλευθέρους καὶ τοὺς δούλους ἵνα δώσωσιν αὐτοῖς χάραγμα ἐπὶ τῆς χειρὸς αὐτῶν τῆς δεξιᾶς ἢ τῶν μετώπων αὐτῶν. Καὶ ἵνα μή τις δύ-*

νηται ἀγοράσαι ἢ πωλῆσαι εἰ μὴ ὁ ἔχων τὸ χάραγμα, τὸ ὄνομα τοῦ θηρίου ἢ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Ὧδε ἡ σοφία ἐστίν. Ὁ ἔχων νοῦν ψηφισάτω τὸν ἀριθμὸν τοῦ θηρίου. Ἀριθμὸς γὰρ ἀνθρώπου ἐστί. Καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτοῦ χξστ΄».

Ὁ ἀριθμὸς λοιπὸν αὐτὸς δὲν εἶναι ἕνας τυχαῖος ἀριθμὸς μεταξὺ πολλῶν ἄλλων. Γιὰ τὴ θρησκευτικὴ συνείδηση καὶ πίστη τῶν χριστιανῶν πρόκειται γιὰ σύμβολο τοῦ Σατανᾶ, ποὺ πρέπει νὰ ἀποφεύγουν. Καὶ εἶναι ἀπαραβίαστο δικαίωμα κάθε ἀνθρώπου νὰ πιστεύει ὅ,τι θέλει ἐφ' ὅσον αὐτή του ἡ πίστη δὲν ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ δημόσια τάξη καὶ τὰ χρηστὰ ἤθη. Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιβληθῇ στοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς διὰ τῆς βίας ἡ παραλαβὴ τῶν νέων ἠλεκτρονικῶν ταυτοτήτων, ὅταν οἱ ταυτότητες αὐτὲς πρόκειται νὰ περιέχουν στὸ σύστημα τοῦ γραμμωτοῦ κώδικα τὸν εἰσαγωγικὸ ἀριθμὸ 666; Κανένας φορέας κρατικῆς ἐξουσίας δὲν ἔχει τὴ νομικὴ ἢ πολιτικὴ δυνατότητα νὰ ἐπιβάλει τὴ συνειδησιακὴ παραδοχὴ τῆς ἀντίληψης ὅτι ὁ 666 εἶναι ἀριθμὸς ἄσχετος μὲ τὴ χριστιανικὴ πίστη, μιὰ καὶ ἡ πίστη αὐτὴ ἐκφράζει ἀναντίρρητα ἕνα ἀτομικὸ καὶ συνταγματικὰ κατοχυρωμένο δικαίωμα. Θρησκευτικὴ ἐλευθερία σημαίνει τὴν ἄρνηση κάθε ἐπέμβασης οἱουδήποτε στὴ θρησκευτικὴ συνείδηση τῶν πιστῶν. Θίγεται δὲ ἡ συνείδηση αὐτὴ κάθε φορὰ ποὺ καὶ ἕνας γενικῆς ἰσχύος νόμος προσβάλλει θεμελιώδεις ἀρχὲς τῆς θρησκείας, ἔστω κι ἂν ἐπιβάλλει κανόνες ποὺ ἰσχύουν γιὰ ὅλους τοὺς πολίτες, εἶναι ὅμως ἀσυμβίβαστοι μὲ συγκεκριμένη θρησκευτικὴ θέση. Ἄλλως δημιουργεῖται ἠθικὸ δίλημμα στοὺς πιστούς, ποὺ καλοῦνται ἢ νὰ παραβοῦν τὸ νόμο ἢ νὰ παραβιάσουν τὴ συνείδησή των.

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος σὲ εἰδικὴ Ἐγκύκλιό της πρὸς τὸν Ἑλληνικὸ Λαὸ τονίζει: *«Ὁ ἀριθμὸς 666 ἀπὸ τὴν ἀναφορά του στὴν Ἀποκάλυψη, εἶναι καθιερωμένος σὰν ὁ ἀριθμὸς τοῦ Ἀντιχρίστου. Καὶ συνεπῶς δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ Χριστιανὸς νὰ ἀδιαφορεῖ γιὰ τὴν ἠθελημένη καὶ συστηματικὴ εἰσαγωγὴ αὐτοῦ τοῦ ἀριθμοῦ στὴ ζωή του. Καὶ ἐν προκειμένῳ στὴ ζωὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ποὺ εἶναι σχεδὸν στὸ σύνολό του Χριστιανικὸ καὶ Ὀρθόδοξο, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ πόσο βιώνει τὴν πίστη του συνειδητὰ τὸ κάθε ἄτομο»* (Ἐγκύκλιος 2626/7-4-1997).

Στὴν Ἑλλάδα ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ ἡ θρησκευτικὴ συνείδηση ἔχουν πλήρη συνταγματικὴ προστασία, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι δὲν μπορεῖ ὁ κοινὸς νομοθέτης νὰ τίς προσβάλλει θέτοντας κανόνες δικαίου ποὺ ἔρχονται σὲ ἀντίθεση μὲ αὐτές. Ἕνας παρόμοιος νόμος θὰ ἀντέκειτο στὸ Σύνταγμα καὶ θὰ ἐπέβαλλε στὸν ἕλληνα δικαστὴ νὰ μὴ τὸν ἐφαρμόσει. Τὸ ἀτομικὸ δικαίωμα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας (ἄρθρον 13 τοῦ Συντάγματος) ὑποχωρεῖ ἐνίοτε πρὸ ἀνωτέρου τινος δικαιώματος ὅπως εἶναι π.χ. ἡ ὑπεράσπιση τῆς Πατρίδος. Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὲς ἀκόμη τὶς περιπτώσεις ὁ νομοθέτης ὑποχωρεῖ καὶ ἐνδίδει στὴν τήρηση τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ ἄλλου δικαιώματος, ὅπως τοῦτο συνέβη πρόσφατα μὲ τούς «ἀντιρρησίες συνειδήσεως».

Ἐν τούτοις στὴν προκειμένη περίπτωση δὲν φαίνεται νὰ ἔχει ἐκτιμηθῆ ὅσον πρέπει τὸ ζήτημα ποὺ δημιουργεῖται σὲ χιλιάδες ὀρθοδόξων πιστῶν ἐκ τοῦ πιθανολογουμένου ἐφοδιασμοῦ των μὲ τὶς νέες ταυτότητες ποὺ θὰ περιλαμβάνουν τὸν ἀριθμὸ 666. Οἱ ἀναφερθεῖσες συνταγματικὲς διατάξεις δὲν παρέχουν στὸν νομοθέτη καμμία δυνατότητα γιὰ κα-

θιέρωση κανόνων δικαίου ποὺ εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως θὰ προσβάλλουν τὴ θρησκευτικὴ συνείδηση τῆς μεγάλης αὐτῆς κατηγορίας ἑλλήνων πολιτῶν, ὅταν αὐτὴ ἡ προσβολὴ δὲν ἔχει καμμία δικαιολογία. Γιατὶ εἶναι προφανὲς ὅτι ἐφ' ὅσον ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς ἐνοχλεῖ τοὺς χριστιανούς, μπορεῖ νὰ ἀντικατασταθῇ ἀπὸ ἕναν ἄλλον, ποὺ θὰ εἶναι θρησκευτικῶς ἄχρους. Γιατί ὅμως δὲν υἱοθετεῖται ἡ λύση αὐτὴ καὶ γιατί παρατηρεῖται τόσο μεγάλη ἐπιμονὴ τῶν ἁρμοδίων ἄλλοτε μὲν νὰ λοιδωροῦν τοὺς πιστοὺς γιὰ τοὺς φόβους των ἀπέναντι στὸν ἀριθμὸ αὐτὸν καὶ ἄλλοτε νὰ δηλώνουν εἰς πεῖσμα των ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς θὰ ὑπάρχει εἴτε τὸ θέλουν, εἴτε ὄχι. Καὶ εἶναι ἀπορίας ἄξιον τὸ φαινόμενο αὐτῆς τῆς ἐπιμονῆς, ὅταν γιὰ πολὺ μικρότερη ὁμάδα ἀντιρρησιῶν ἡ κυβέρνηση προῆλθε σὲ νομοθετικὴ ρύθμιση ἀπαλλάττουσα τοὺς ἀντιρρησίες ἀπὸ τὴν τήρηση ἑνὸς σοβαροῦ καθήκοντος πρὸς τὴν Πατρίδα. Ἡ ἐπιμονὴ αὐτὴ δημιουργεῖ τὴν καχυποψία ὅτι ὄντως κάτι ὕποπτο συμβαίνει ἐδῶ, κάποιοι ἐνδιαφέρονται νὰ ἐξαναγκάσουν τοὺς χριστιανοὺς νὰ δεχθοῦν τὸν ἀριθμὸ τοῦ Ἀντιχρίστου. Ποιοί εἶναι αὐτοὶ καὶ πόθεν ἀντλοῦν τὸ δικαίωμα καὶ τὴ δύναμη νὰ μᾶς ἐπιβάλουν τὴ θέλησή των; Στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ δὲν εἶναι εὔκολο νὰ δοθῇ ἀπάντηση. Οἱ ἁρμόδιοι σιωποῦν, τὰ κέντρα λήψεως τῶν ἀποφάσεων εἶναι ἐκτὸς Ἑλλάδος καὶ οἱ Ἕλληνες καλούμεθα νὰ ὑποταχθοῦμε σὲ συστήματα ποὺ καὶ τὰ συνταγματικά μας δικαιώματα πλήττουν καὶ τὴν πίστη μας δοκιμάζουν. Καὶ βεβαίως δικαιούμεθα νὰ ἀντιτάξουμε τὴν ἄρνησή μας στὴν ὑποταγὴ σὲ τέτοιες πρακτικὲς ποὺ παραβιάζουν βάναυσα τὰ συνταγματικά μας δικαιώματα. Καὶ βέβαια δὲν θὰ παραλάβουμε τίς νέες ταυ-

τότητες ἐφ' ὅσον θὰ ἔχουν τὸν ἀριθμὸ 666. Ἕως ὅτου οἱ ἁρμόδιοι ἀποφασίσουν νὰ καταπιασθοῦν στὰ σοβαρὰ μὲ τὸ ζήτημα καὶ ἀναζητήσουν τὴν εὐκταία λύση του σύμφωνα μὲ τὰ πιστεύματα τῆς μεγάλης μερίδος τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Κάθε ἄλλη λύση θὰ εἶναι ἀντισυνταγματικὴ καὶ θὰ καταπέσει.

Ἡ νέα ἠλεκτρονικὴ τεχνολογία προικίζει τὴν ἐποχή μας μὲ θαύματα καὶ μὲ προβλήματα. Καὶ ὅπως δείχνουν τὰ πράγματα τὰ μὲν ἀμιλλῶνται τὰ δέ. Ὁ ἄνθρωπος, μέσα στὴν ἀποθέωση τῆς σοφίας του, θὰ κληθῇ πολὺ σύντομα νὰ ἄρει τὶς συνέπειες τῶν ἔργων τῶν χειρῶν του, ποὺ στρέφονται σὲ βάρος του. Τελικὰ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ξέρει ἂν ὁ ἀλαζὼν ἄνθρωπος τοῦ 21ου αἰῶνα θὰ εἶναι εὐτυχέστερος τοῦ σημερινοῦ ἢ τοῦ χθεσινοῦ. Οἱ προκλήσεις εἶναι πολλὲς γιὰ τὴν ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου. Τελικὰ τί ἔχει νὰ ὠφελήσει τὸν ἄνθρωπο, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδίσει διὰ τῆς τεχνολογίας, ἀλλὰ χάσει, πρὶν ἀπὸ τὴν ψυχή του, τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἀξιοπρέπειά του;